

Norsk i hundre!

Norsk som nasjonalspråk
i globaliseringens tidsalder

Et forslag til strategi

Språkrådet

2005

Innhald

1	Samandrag	3
2	Innledning.....	10
3	Språk på spel – i 2005	18
4	Språk – en demokratisk rett.....	35
5	Skulen – eit ankerfeste for norsk språk	51
6	Høyere utdanning og forskning – elfenbenstårn eller fyrtårn?	70
7	Kultur og medier	84
8	Næringsliv og arbeidsliv	107
9	Informasjonsteknologi.....	118
10	Forvaltninga – ein bastion i fare?	129
11	Presist fagspråk – eit avgjerande vilkår.....	138
12	Økonomiske og administrative konsekvensar	151
	VEDLEGG	158
	Vedlegg 1: Bakgrunnsmateriale	159
	Vedlegg 2: Oversyn over fagspråk- og terminologiarbeid i Noreg og Norden i dag.....	162
	Vedlegg 3: Oversikt over forslag lagt fram i tilsvarende utredningar i Sverige, Danmark og Finland.....	167
	Vedlegg 4: Språkpolitikk for styrking av nasjonalspråket utenfor Norden	178
	Kilder.....	184
	Noter.....	187

1 Samandrag

Dersom vi skal kunna halda oppe og vidareutvikla eit levande demokrati i Noreg, er det avgjerande at vi har eit felles nasjonalspråk som blir brukt på ein god, klår og situasjonstilpassa måte. Eit velfungerande nasjonalspråk er òg viktig for tryggleiken, effektiviteten og ressursutnyttinga på alle område i samfunnet.

Både omsynet til kulturarven og det faktumet at det store fleirtalet har norsk som morsmål, tilseier at nasjonalspråket bør vera norsk også i framtida. Det overordna målet for norsk språkpolitikk må vera å sikra norsk (nynorsk og bokmål) som det samfunnsberande nasjonalspråket i Noreg.

Men norsk vil ikkje kunna gjera krav på den same einerådande posisjonen som det har hatt dei siste hundre åra. I framtida vil Noreg i endå større grad enn i dag vera eit multietnisk og mangespråkleg samfunn. I dette samfunnet må norsk fungera som den overordna og samlande norma. Det må samtidig fungera som kommunikasjonsspråk mellom folk med ulike morsmål her i landet, slik engelsk gjer det internasjonalt. Norsk skal med andre ord vera det offisielle norske språket, men utan at det trugar og fortrengjer minoritetsspråka og eventuelle framandspråk frå dei domena der dei har sin rettmessige plass og funksjon.

Det må også vera eit overordna mål å sikra både bokmål og nynorsk som fullverdige bruksspråk i samfunnet. Det inneber å leggja forholda spesielt til rette for nynorsk som mindretalsspråk. Spissformulert kan ein seia at så lenge nynorsk og bokmål ikkje er fullt likestilte, kan ikkje norsk, forstått som to likestilte målformer, seiast å vera fullt ut samfunnsberande.

Eksistensen til norsk som språk er ikkje truga i dag. Når vi tek omsyn til korleis heile det norske samfunnet i dag er tufta på norsk språk, ser vi det som svært usannsynleg at norsk forsvinn i overskødeleg framtid. Viktige samfunnsområde kan likevel gå tapt til engelsk. På desse områda må det difor setjast i verk tiltak.

I dag manglar vi ein generell språkpolitikk i Noreg. Dette statlege fråværet blir langt på veg reflektert i dei ulike partiprogramma. Knappt noko politisk parti har til no utvikla ein allmenn og prinsipiell språkpolitikk. Berre nokre få parti har i programform nærma seg spørsmåla kring forholdet mellom norsk og engelsk. Heller ikkje dei mange språkpolitiske områda der det kunne vera aktuelt å bruka offentlege tiltak for å løysa oppgåver eller endra forholda, har vore i det partipolitiske søkjelyset. Har partia gått inn i situasjonen for norsk

språk, har dei helst konsentrert seg om dei vanlege spørsmåla kring nynorsk, med få opningar for tiltak som kunne halda oppe eller utvida bruken av norsk språk.

Språk – ein demokratisk rett

For å sikra at norsk held fram som nasjonalspråk, må det utformast ein samla språkpolitikk for framtida. Den må forankrast i tre demokratisk baserte rettar: retten til nasjonalspråk, retten til morsmål og retten til framandspråk. Desse rettane er i utgangspunktet individuelle. Dei kan likevel knytast til rettar samfunnet som heilskap har i høve til kvar enkelt borgar. Det overordna målet for politikken må ikkje berre vera å sikra at nynorsk og bokmål skal kunna brukast og også bli brukt på alle område i samfunnet. Norsk må også bli det naturlege valet i alle situasjonar der det ikkje er nødvendig å bruke framandspråk.

Eit avgjerande vilkår for at ein slik politikk skal lykkast, er at det finst oppdatert norsk terminologi tilgjengeleg på alle fagområde. Slik terminologi gjer fagleg kommunikasjon på norsk mogleg. Det må også etablerast ei allmenn forståing for at bruk av norsk gjev betre og meir presis læring og kommunikasjon, dersom vi held alt anna konstant.

Skulen – eit ankerfeste for norsk språk

Skulen spelar ei sentral rolle når det gjeld å sikra norsk som eit samfunnsberande nasjonalspråk i framtida og å utvikla forståing for den verdien morsmålet har for kulturelt fellesskap, identitetskjensle, læring og intellektuell utvikling. Eit målmedvite arbeid og klåre handlingsplanar er nødvendig for å styrkja norskopplæringa. Språkutvikling og språkstimulering må starta i barnehage og førskule. Difor er det viktig at slike tema har ein sentral plass i lærarutdanninga for desse sektorane.

Skulen er den viktigaste læringsarenaen for barn og unge. Dei nye læreplanane understrekar at det å kunna uttrykkja seg munnleg og skriftleg og å kunna lesa er basiskompetanse i alle fag. Dette inneber at alle lærarar må ha innsyn i og kunnskap om samanhengen mellom språk, læring og fag. Særleg i ungdomsskulen og den vidaregåande skulen må arbeidet for at norsk skal vera eit samfunnsberande, funksjonelt språk, styrkjast. Det gjeld både generelt og i tilknytning til einskildfag. Tiltak for å betra opplæringa i lesing og skriving er viktig. Det er særleg viktig at nynorsken si stilling i skule og lærarutdanning blir styrkt. Dessutan må dei pedagogiske og dermed også dei språklege sidene ved informasjonsteknologien ivaretakast og utnyttast.

Elevar med minoritetsbakgrunn treng ofte særleg opplæring og oppfølging i norsk. Det er viktig at ein her tek omsyn til den forskinga som finst på dette området, for å betra læringstilhøva og sikra dei demokratiske rettane for denne gruppa.

Høgre utdanning og forskning – elfenbeinstårn eller fyrtårn?

Universitets- og høgskulesektoren er eit av dei områda der det ikkje er sjølvstøtt at norsk vil vera i bruk i framtida ved sida av engelsk. Søkalla primærpublisering av forskning skjer i aukande grad på engelsk. Formidling av forskning til allmenta skjer likevel framleis på norsk. Her er det neppe stor fare for at engelsk tek over i overskodelig framtid. Undervisninga skil seg ut som det feltet der noko kan og må gjerast. Det er gode pedagogiske grunnar til at den grunnleggjande undervisninga bør vera på norsk, og at engelsken bør komma i neste omgang. Ein annan grunn til at studentane må tileigna seg det norske fagspråket, er denne: God yrkesutøving etter at studia er avslutta, krev at dei kan formidla kunnskapane sine på norsk. Det gjeld til dømes lærarar, legar og ingeniørar. Skal vi lykkast i å sikra fortsett bruk av norsk innanfor sektoren, må samfunnet og institusjonane sjølv ta ansvar. Begynnarundervisning på norsk må lovfestast, og institusjonane må få pålegg om å utarbeida språkstrategiar som sikrar norsken si stilling.

Kultur og media

Det må vera eit overordna mål for norsk språkpolitikk å sikra bruk av nynorsk og bokmål i alle medium og på alle område innanfor kultursektoren også i framtida. I dag har norsk ei dominerande stilling når vi ser heile feltet under eitt. Blir denne stillinga alvorleg svekt, er faren openberr for at norsk vil kunna gå under som nasjonalspråk.

Konsumet av både skjønn- og faglitteratur er i dag parallellspråkleg. Folk les bøker og tidsskrift både på norsk og engelsk. Det er viktig at dagens støtteordningar blir haldne oppe. Slik kan norskspråklege utgjevingar også i framtida hevda seg overfor engelske. I etermedia er innslaget av engelsk etter kvart vorte svært sterkt. Både fjernsynstilbodet og tilbodet av film på kino og DVD er likevel i stor grad parallellspråkleg: Norskspråklege produksjonar hevdar seg mot dei engelskspråklege. Det same gjeld populærmusikken. Sjølv om engelsk dominerer, ser det norskspråklege tilbodet ut til å halda stand.

Dei offentlege støtteordningane innanfor dette området er svært viktige, også språkpolitisk. I utgangspunktet ser vi på ordningane som allereie eksisterer på denne sektoren, som godt utbygde. I dette dokumentet legg vi difor ikkje fram konkrete forslag om å styrkja dei, fordi vi ser økonomiske tiltak på andre sektorar som språkpolitisk viktigare akkurat no.

Staten tilfører kvart år sektoren store beløp. Det skjer gjennom momsfrítak, pressestøtte og ei rekkje andre støttetiltak. Der det er nødvendig, må staten kunna stilla språklege krav som

motyting for å sikra norsk i forhold til engelsk, og ikkje minst for å sikra eit tilstrekkeleg innslag av nynorsk i alle medium.

Næringsliv og arbeidsliv

Næringslivet er det området som er mest utsett for press frå engelsk, ved sida av høgre utdanning og forskning. Dei delane av næringslivet som arbeider internasjonalt, må i større eller mindre grad bruka engelsk eller eit anna framandspråk i den daglege verksemda. Når vi ser bort frå såkalla symbolsk bruk av engelsk i marknadsføring, er det lite som tyder på at engelsk i særleg grad blir brukt i situasjonar der norsk like gjerne kunne ha vorte nytta. Næringslivet er likevel utsett. Det må prioriterast språkpolitisk i åra framover.

Vi stiller spørsmål om bruk av engelsk i staden for arbeidstakarane sitt morsmål kan ha negative følgjer for produktivitet og trivsel. Sjølv om kunnskapsgrunnlaget enno ikkje er godt nok, tyder granskingar på at også vaksne lærer og tenkjer betre på morsmålet. Dette tilseier at ein bør freista å skapa ein best mogleg balanse mellom engelsk og norsk (eller andre morsmål). Det er betre enn medvitslaust å la engelsk ta over også i situasjonar der det ikkje er nødvendig å bruka et framandspråk.

Næringslivet arbeider sjølv med spørsmål knytte til etikk og ansvar knytt til miljøspørsmål. Ein viktig del av språkpolitikken i framtida må vera å utvikla ei haldning i næringslivet om at det også har eit samfunnsansvar for å bidra til at norsk held fram med å vera det samfunnsberande nasjonalspråket.

Lovgjeving er ikkje formålstenleg for å skapa slike haldningar. Lov bør likevel brukast for å sikra at ei rekkje dokumenttypar finst på norsk, til dømes produktinformasjon, dokument knytte til helse, miljø og tryggleik og dokument knytte til medraderetten i arbeidslivet.

Informasjonsteknologi

Informasjonsteknologien pregar i større og større grad kvardagen vår. Dei fleste av oss bruker ei rekkje dataprogram både på arbeid og i heimen.

Dataprogram blir til vanleg først utvikla i engelsk versjon. Difor er det ofte engelsk vi møter når vi tek programmet i bruk. Det må vera eit viktig mål at program som blir brukte av mange, kjem ut både på bokmål og nynorsk. Staten kan i stor grad tvinga igjennom at leverandørane sørgjer for det, ved å bruke marknadsmakta si.

Utviklinga av språkteknologiske produkt lir i dag under mangel på ein norsk språkbank, det vil seia ei samling av språkressursar som er stor nok til at det kan utviklast slike produkt for norsk. Planane om ein slik bank vart skrinlagde i 2003. Sidan det ikkje finst ein norsk språkbank, risikerer vi å få dårlegare språkteknologiske produkt for norsk enn for andre språk.

Slik kan det lett festa seg eit inntrykk av at norsk ikkje er eigna for denne typen produkt, og at vi difor må greia oss med engelsk. Språkbanken må av den grunn realiserast så snart som mogleg, for at språkteknologien ikkje skal bli eit område norsk aldri vann.

Elles bør tiltaksforslaga i den handlingsplanen for norsk språk og IKT som vart utarbeidd i 2001, leggjast til grunn for språkpolitikken på dette området.

Forvaltninga – ein bastion i fare?

Det offentlege har eit hovudansvar for å styrkja norsk språk i konkurranse med engelsk. Staten har vore ein garantist for nynorsk som mindretalsmål i høve til bokmål. Det må bli på same måten overfor engelsk. Somme offentlege saksfelt er utsette for særleg press frå engelsk. Det gjeld internasjonal økonomi, IT-næringane og ulike andre teknologifag, petroleumsforvaltninga og leiing og administrasjon. I dette kapitlet tek vi opp korleis språkpraksisen i det offentlege bør vera, både i høvet mellom engelsk og norsk, nynorsk og bokmål og norsk og minoritetsspråka. Reglane for språkpraksisen må òg omfatta kravet til enkelt og forståeleg språk i politikk og forvaltning.

Staten må sjå til at måla for språkbruk i Noreg blir oppfylte på alle forvaltningsnivå og i alle typar medium, også på Internettet. Det offentlege må vera eit føredøme for andre når det gjeld systematisk arbeid med å gjennomføra språkpolitikken.

Presist fagspråk – eit avgjerande vilkår

Skal norsk bli brukt på alle område i samfunnet også i framtida, er vi avhengige av at det finst norsk terminologi og eit levande norsk fagspråk som kan fungera ved sida av det engelske på alle fagområde. Her er det nødvendig med ei vesentleg styrking av innsatsen frå samfunnet si side. Full jamstelling mellom nynorsk og bokmål må også på dette området vera det grunnleggjande prinsippet.

Avgjerande for politikken på området er også at ein klarer å motivera dei aktuelle brukarmiljøa. Dei må sjå at parallellspråklegheit mellom norsk og framandspråk er viktig. Skal ein få til det, må brukarmiljøa trekkjast aktivt inn i arbeidet. Språkrådet må spela ei sentral rolle her. Rådet må samordna samarbeidet mellom andre offentlege organ, forskingsmiljøa og brukargruppene.

Økonomiske og administrative konsekvensar

Dei samla framlegga frå gruppa vil gje noko auka utgifter for det offentlege Noreg. Hovuddelen av dette er knytt til tiltak på terminologiområdet og til arbeidet med ein norsk språkbank. Dette er heilt nødvendige satsingar dersom vi skal nå målet vårt, og gruppa ser det

slik at kostnadene klart blir vegne opp av fordelane ved å kunna halda oppe norsk språk (nynorsk og bokmål) som eit fullverdig, samfunnsberande språk i Noreg sett i eit hundreårsperspektiv.

Dei økonomiske og administrative konsekvensane for andre grupper, til dømes næringslivet, blir ikkje særleg store.

Grappa har ikkje prøvd å rekna på samfunnsnyttan av å halda oppe det norske språket. Vi er i tvil om det i det heile let seg gjera. Men vi har argumentert for at det å halda oppe norsk er avgjerande for å nå målet om eit framtidig kunnskapssamfunn. Forslaga våre vil også ha positive følgjer på område utanfor språkpolitikken. Til dømes vil forslaget om at all HMS-dokumentasjon (helse, miljø, sikkerheit) skal finnast på norsk, ha positiv effekt for HMS-arbeidet. Det gjeld både i verksemdene og for kvar arbeidstakar. Omsetjing av internasjonalt regelverk, standardar og anna til norsk vil gje folk betre og lettare tilgang til regelverket.

Tolv avgjerande tiltak

1. Språkpolitikk må ikkje avgrensast til kulturpolitikk. Heile forvaltninga og samfunnet elles må trekkjast inn i språkpolitikken.
2. Det må utformast ein samla språkpolitikk, behandla i Stortinget, som omfattar forholdet mellom norsk og engelsk, forholdet mellom nynorsk og bokmål, normering, minoritetsspråk og arbeidet med forståeleg språk i forvaltninga.
3. Overordna språkpolitiske mål må leggjast til grunn i all politikkkutforming.
4. Språkpolitikken må baserast på tre rettar: rett til nasjonalspråk, rett til morsmål og rett til framandspråk.
5. Formålet og verkeområdet til Språkrådet må slåast fast i lov. Ei av oppgåvene til Språkrådet må bli å føra tilsyn med at dei tre rettane blir respekterte, både i anna lovgjeving og i praktisk politikk.
6. Alle elevar må utan omsyn til morsmål få systematisk trening og rettleiing i å uttrykkja seg på norsk i alle fag, munnleg og skriftleg.
7. Medvitet til lærarane og elevane om norsk som kulturfag og som eit identitetsskapande og haldningsdannande fag må styrkjast. Det same gjeld bruk av norsk som ledd i å styrkja norsk fagspråk og fagkultur.
8. Det må takast inn i lov om universiteter og høyskoler at universitetssektoren har eit viktig ansvar for at norsk fagspråk blir utvikla og brukt innanfor alle fagmiljø, i tillegg til engelsk og eventuelt andre språk. Lova må krevja at institusjonane utarbeider språkstrategiar som mellom anna spesifiserer korleis ein skal nå målet.

9. Næringslivet må trekkjast med i arbeidet til Språkrådet, for å sikra at norsk også på dette området blir brukt i alle situasjonar der bruk av eit framandspråk ikkje er nødvendig av kommunikasjonsomsyn.
10. Handlingsplanen for norsk språk og IKT frå 2001 må følgjast opp.
11. Staten må bruka marknadsmakta si aktivt der det er mogleg, for å sikra at kommersiell programvare og andre språkbaserte produkt som blir brukte i det offentlege, blir gjevne ut i både bokmåls- og nynorskversjonar.
12. Språkrådet må gjerast til eit overordna, nasjonalt samordningsorgan med sterk kompetanse i fagspråk og terminologi og brei kontaktflate mot samfunnet, nasjonalt så vel som internasjonalt. Det må utviklast forpliktande samarbeidsformer for fagspråkleg kvalitetssikring mellom ulike fagdepartement, direktorat og andre offentlege instansar.

2 Innledning

God, klar og situasjonstilpasset bruk av et felles nasjonalspråk er avgjørende for at vi skal kunne opprettholde og videreutvikle et levende demokrati i Norge. Et velfungerende nasjonalspråk er også viktig for alt: for samfunnets sikkerhet, for effektivitet og for en god ressursutnyttelse i hele samfunnet. Hensynet til kulturarven, og det faktum at det store flertallet av innbyggerne i Norge har norsk som morsmål, tilsier at nasjonalspråket også i framtida bør være norsk.

Hovedmålet for den norske språkpolitikken må være å sikre at norsk (bokmål og nynorsk) forblir det samfunnsbærende nasjonalspråket i Norge. Norsk vil likevel ikke kunne kreve den samme enerådende posisjonen som det har hatt de siste hundre årene. Norge vil i framtida i enda større grad enn i dag være multietnisk og mangespråklig. I dette samfunnet må norsk være den overordnede normen, samtidig som det fungerer som et lingua franca med samme funksjon nasjonalt som den funksjonen engelsk har fått internasjonalt. Norsk skal være det offisielle norske språket, uten at det truer og fortrenger minoritetsspråkene og eventuelle fremmedspråk fra de samfunnsområdene der de har sin plass og funksjon.

I dette dokumentet legger vi fram et forslag til strategi for at norsk også i det neste hundreåret skal være det naturlige språkvalget – altså valget i alle situasjoner der det *ikke* er mulig å bruke et minoritetsspråk, og der det *ikke* er nødvendig å bruke et fremmedspråk.

Oppnevning

Styret i Norsk språkråd vedtok den 20. september 2004 å starte en prosess for å få utformet en strategi for en nasjonal språkpolitikk.¹ Oppgaven ble gitt til en strategigruppe. Grappa ble satt sammen av tre språkvitere fra universitets- og høyskolesektoren, to medlemmer med bakgrunn fra undervisning i norsk som morsmål og to fra samfunnet ellers:

Professor Gjert Kristoffersen (leder)
Førstemanuensis Jan Olav Fretland
Forfatter og språkviter Helene Uri
Professor Torlaug Løkensgard Hoel
Adjunkt Johanna Ferstad Økland
Underdirektør Kari Bjørke
Distriktsredaktør Hans-Tore Bjerkaas

Bjerkaas måtte trekke seg fra utvalget i mars, av personlige grunner. Professor Guri Hjeltnes har deltatt i strategigruppa fra mai av.

Råmanuset til kapitlene er skrevet av Torlaug Løkensgard Hoel (kapittel 5), Jan Olav Fretland (kapittel 3 og 10), Johan Myking (kapittel 11), Kari Bjørke (kapittel 12) og Gjert Kristoffersen (kapittel 1, 2, 4, 6, 8 og 9). Utkast til mindre avsnitt av teksten er levert av Synnøve Matre og Astrid Roe (kapittel 5), Hans Fredrik Dahl, Per Thomas Andersen, Per Qvale, Gunnar Iversen, Trond Andreassen, Inger-Margrethe Lunde, Kari Sverdrup og Helene Uri (kapittel 7). Alle utkast er senere blitt utsatt for grundig redigering i strategigruppa, og de respektive kapitlene representerer derfor ikke nødvendigvis synspunktene til de som har hjulpet oss med grunnlagsmateriale til teksten.

Språkrådets styre nedsatte også en ressursgruppe på 39 medlemmer. Denne store gruppa skulle bidra faglig og strategisk under arbeidet. En liste over medlemmene finnes i vedlegg 1. Flere personer enn det er plass til å nevne her, både medlemmer av ressursgruppa og andre, har hjulpet oss med kommentarer til deler av teksten, og svart på spørsmål. De er så mange at det ikke er plass til å nevne alle her. Vi er dypt takknemlige for den hjelpen vi har fått. Dette gjelder naturligvis ikke minst de som har levert tekstutkast til dokumentet.

Strategigruppa har hatt faglig og administrativ støtte fra sekretariatet ved Språkrådet. Rådgiver Dag Finn Simonsen har vært en verdifull faglig ressurs. Han har i stor grad fungert som gruppas sekretær.

En nærmere redegjørelse for arbeidet i strategigruppa finnes i vedlegg 1.

Strukturen i dokumentet

Resultatet av arbeidet består av et hoveddokument på 12 kapitler, som skal kunne leses som en selvstendig tekst. Vi har lagt til fire vedlegg, som gir nyttig bakgrunnsinformasjon og utdyping av noen av hovedpunktene i hoveddokumentet.

Mandatet

Strategigruppa fikk dette mandatet:²

Strategigruppa skal utarbeida eit dokument som drøftar utfordringane og set opp måla for den nasjonale språkpolitikken.

Dokumentet skal skissera kulturpolitiske og utdanningspolitiske verkemiddel og tiltak som gjer det mogleg å takla utfordringane og å nå måla. Det bør gje eit omriss av dagens

språksituasjon i eit omfang som er nødvendig for å gå inn i drøftinga av den utviklinga me står framfor. Dokumentet bør fokusera på tiltak, haldningsbygging og strategiske mål. Heile arbeidet bør sjåast som eit politisk og strategisk innspel til kulturpolitikken dei neste tjue åra fram til 2025, men gjerne slik at ein legg hovudvekta på det komande tiåret.

Strategigruppa kan ha det lange perspektivet 2005–2105 som utgangspunkt: Målet for språkpolicen er å leggja eit best mogeleg grunnlag for at norsk skal vera eit samfunnsberande skriftspråk om hundre år. Kor alvorleg trusselen etter kvart kan bli, er det naturlegvis ingen som veit i dag, og det er heller ikkje noko poeng å drøfta den problemstillinga svært inngående. Men det er ein premis for arbeidet som må vera klar for alle: Framtida for norsk språk – til liks med andre europeiske språk – er utrygg.

Med andre ord – mandatet legger til grunn dette hovedsynspunktet: *Det overordnede målet for en nasjonal språkpolitikk i denne perioden er at norsk, bokmål og nynorsk, skal forbli et samfunnsbærende og fullverdig språk.* Det er derfor vi må forme en offensiv forsvarspolitik.

Med mandatets uttrykk *samfunnsbærende og fullverdig* mener vi et språk som fungerer som nasjonalspråk. Det vil si det språket som brukes til kommunikasjon på tvers av språkgrensene innad i det norske samfunnet, det språket som landets lover skrives i, som samfunnet som helhet administreres på, og som brukes innenfor alle offentlige arenaer knyttet til politikk og kulturliv. Med fullverdig mener vi at språket kan brukes og blir brukt på alle områder i samfunnet.

Utgangspunktet for arbeidet er at framtida for norsk språk oppfattes som utrygg. I mandatet heter det at det er vanskelig å si hvor alvorlig trusselen etter hvert kan bli. Derfor er det ikke noe poeng å drøfte den problemstillingen inngående. Utvalget forstår dette likevel slik at vi skal diskutere *hva slags* farer norsk er utsatt for i dag. Dette mener vi også framgår av mandatets krav om at dagens språksituasjon skal drøftes i det omfang som er nødvendig for å kunne drøfte ”den utviklinga me står framfor”.

Mandatet begrenser utredningens mål til å gjelde norsk skriftspråk, både nynorsk og bokmål. Vi finner det vanskelig å skille skarpt mellom talemål og skriftmål. I stor grad er det de samme farene som truer begge. Vi tolker derfor denne avgrensningen slik at *hovedperspektivet* skal ligge på våre to skriftnormaler. Vi trekker inn talemålet der vi synes det er nødvendig.

En generell analyse av språksituasjonen i Norge ligger utenfor mandatet. Men i flere sammenhenger, særlig knyttet til skolen og i spørsmål som gjelder forholdet mellom morsmål og nasjonalspråk, er det umulig å drøfte situasjonen for norsk uten å trekke inn statusen til minoritetsspråkene. Det er viktig for utvalget å peke på at ingen tiltak som foreslås i dette dokumentet, tar sikte på å begrense råderommet eller statusen til noen av de

minoritetsspråkene som er i bruk i Norge i dag. Det er for øvrig klart behov for en egen utredning om situasjonen for de nye minoritetsspråkene i Norge, der spørsmålet kan tas opp i sin helhet.

Importord og språksikring

Målet for arbeidet vårt er ifølge mandatet ”å leggja eit best mogeleg grunnlag for at norsk skal vera eit samfunnsberande skriftspråk om hundre år”. Hovedvekten i dette dokumentet er i samsvar med dette lagt på hvordan vi sikrer at norsk ikke blir erstattet av engelsk, enten i form av et fullstendig språktap eller ved at bestemte samfunnsdomener går tapt til engelsk.

Det at norsk kommer til å endre seg, blant annet gjennom import av ord fra engelsk og andre språk, vil bli viet mindre oppmerksomhet. Import av ord er noe som følger med nødvendighet av kulturell påvirkning. Som et språk som tales i et lite og geografisk marginalt samfunn, har norsk så å si alltid befunnet seg på mottakersiden. Den kanskje mest dramatiske historiske perioden i så måte var senmiddelalderen og århundrene umiddelbart etter, da norsk mottok en stor mengde lånord fra datidas nordtysk, ofte kalt nedertysk eller lavtysk. De mest brukte av disse ordene oppfattes nå som like hjemlige som de ordene som var del av språket allerede i norrøn tid, jamfør tekstboks om dette i kapittel 3.

Også i dag befinner norsk seg i en slik kulturell mottakersituasjon. Globaliseringen er i stor grad en enveisprosess der begreper og produkter utviklet innenfor en angloamerikansk kultursfære spres til resten av verden. Import av lånord fra engelsk er en uunngåelig følge.

Mange har en følelse av at norsk nå oversvømmes av importord fra engelsk. Det er nylig gjennomført en undersøkelse i regi av det tidligere Nordisk språkråd (i dag Nordens språkråd) der blant annet frekvensen av importord i avistekster ble undersøkt i de ulike nordiske språkene, i 1975 og i 2000. Alle ord som var kommet inn i språkene etter 1945, ble definert som importord. Resultatene viste at i 2000 lå dansk, svensk (unntatt i Finland) og norsk omtrent likt, en del over de andre språkene. Innslaget i løpende tekst var likevel svært beskjedent, nemlig 1,2 prosent i alle tre språkene. For norskens del har det likevel skjedd en vesentlig økning i forhold til tida før 1975, da innslaget bare var 0,3 prosent, mot 0,4 i dansk og 0,6 i svensk. Det store flertallet av de nye ordene kommer fra engelsk. Det er stor forskjell på redaksjonell tekst og annonsetekst. Mens frekvensen var ca. 0,8 prosent i redaksjonell tekst, var den over 3 prosent i annonsetekster.³

Foreløpig utgjør altså ikke importord noe stort innslag i norsk, heller ikke om vi tar hensyn til at det ofte kan dreie seg om viktige og sentrale innholdsord i en tekst. Men den kraftige

økningen fra 1975 til 2000 er en indikasjon på at frekvensen kan bli høyere i årene som kommer.

Likevel kan ikke selv storstilt import av ord fra andre språk, for eksempel engelsk, i seg selv føre til at et språk går under. Vi kjenner ingen eksempler på at et språk har gått til grunne utelukkende på grunn av ordimport. Språket blir bare endret. Det vil si at et stort innslag av importord i seg selv ikke kan føre til domenetap. Men vi kan ikke se bort fra at dersom innslaget blir svært stort, kan dette være en medvirkende, om ikke avgjørende, årsak til et språkskifte.

Det kan uansett være gode språklige, kulturelle, pedagogiske eller andre grunner til enten å erstatte importordene med avløserord eller å fornorske skrivemåten av dem. Å etablere avløserord og å bringe stavemåten av importord som ikke får avløserord, mer i samsvar med norsk uttale har alltid vært viktige elementer i norsk språkpolitikk. Det vil fortsatt være viktig, og Språkrådet må fortsatt ha ansvaret for dette arbeidet. Men det er ikke et avgjørende ledd i en politikk som skal sikre norskens videre eksistens som nasjonalspråk og som språk overhodet.

Politiske rammer

Stortingsmelding nr. 48 (2002–2003), den såkalte Kulturmeldingen, inneholder et eget kapittel om språk. Kapitlet gir viktige premisser for gruppas arbeid.⁴ I de innledende merknadene slår departementet fast at norsk er ett av 40 europeiske språk som *ikke* er ”utsett for overhengende fare”. Likevel nevnes muligheten for at norsk vil forsvinne på lengre sikt. Meldingen slår fast at det trolig er mer fruktbart å holde seg til de nære utfordringene. Disse er sterkere språklig påvirkning, særlig fra engelsk, og faren for at norsk kan ”verta erstatta av engelsk som bruks- og arbeidsspråk innanfor sektorar som er strategisk viktige i eit sterkt spesialisert samfunn” (s. 187). På s. 188 gjentas dette slik:

Den største utfordringa er difor å hindra at norsk som det naturlege bruksspråk blant nordmenn etter kvart vert trengt til sides av engelsk innanfor sentrale delar av samfunnslivet.

I underkapitlet ”Mål og rammer for språkpolitikken” (s. 188) vises det til Stortingsmelding nr. 9 (2001–2002), der det ble stilt opp som overordnet språkpolitisk mål ”å verna og styrkja norsk språk, slik at bokmål og nynorsk kan bestå som fullverdige bruksspråk i alle delar av

samfunnslivet, inn i det nye informasjonssamfunnet". Et viktig virkemiddel er "å forma rammevilkår som gjer at språk har eit godt jordsmonn å veksa i".

I avsnittet "Ein samla norsk språkpolitikk" (s. 197) kommer en tilbake til virkemidler. Det skal legges vekt på å øke norskens prestisje. De målene en setter seg, skal være realistiske og bygge på hva en tror kan være mulig å oppnå:

Det må leggjast vekt på å byggja opp prestisje for morsmålet vårt, for norsk språk. Dette krev òg at det må tenkjast strategisk, dvs. at ein ikkje berre kan leggja til grunn det som kan henda fagleg og vitskapeleg ville vera den beste løysinga, men at ein må ha eit sideblikk til kva det er som kan vinna oppslutnad hos språkbrukarane. [...] I arbeidet med å utforma ein konsekvent norsk språkpolitikk vert det såleis svært viktig å vurderer kva handlingsrom som finst på ulike område. Fyrste fase av arbeidet vil difor måtta vera å klårgjera måla for språkpolitikken, og så formulera ein strategi.

Noen viktige begreper

Domene

Med domene mener vi et område for menneskelig aktivitet knyttet til bestemte tidspunkter, omgivelser og rollerelasjoner.⁵ Konkrete eksempler kan være familie, vennekrets, arbeidsplass, utdanning, og innenfor disse domenenene igjen underdomener som for eksempel grunnskole, høyere utdanning, arbeidsplasser innenfor det private næringslivet og det offentlige.

Domenetap

Med domenetap mener vi her en utvikling der engelsk (eller et annet fremmedspråk) erstatter norsk innenfor et bestemt domene, for eksempel høyere utdanning. I det øyeblikk norsk ikke lenger er i bruk i domenet, er domenetapet et faktum. Begrepet domenetap blir også brukt om selve prosessen der et språk gradvis trenges ut av et annet. En slik prosess kan til slutt føre til domenetap slik vi bruker begrepet. Men den kan også stoppe opp, slik at resultatet blir en stabil situasjon der de to språkene deler domenet, jamfør definisjonen av parallellspråklighet nedenfor.

Parallellspråklighet

Parallellspråklighet er et grunnleggende begrep i dette dokumentet. Det vil vi bruke om domener der to eller flere språk er i bruk, og der ett språk, i vårt tilfelle norsk, alltid vil være det foretrukne språkvalget når det ikke er nødvendig å bruke et fremmedspråk. (I kapittel 7,

om kultur og medier, legger vi bare det første kjennetegnet til grunn, nemlig at to språk brukes parallelt.)

Lingua franca

Et lingua franca (fra italiensk, egentlig ”fransk språk”) er et hjelpespråk som regelmessig brukes som kommunikasjonsmiddel i situasjoner der partene ikke behersker hverandres morsmål. Latin var middelalderens lingua franca blant folk med utdanning. I dag er engelsk det internasjonale lingua franca, og det er i egenskap av dette at engelsk innenfor enkelte domener med stor internasjonal kontaktflate presser norsk.

Morsmål

Som morsmål regner vi det første språket et barn tilegner seg. I tilfeller der barnet vokser opp med flere språk, kan et barn ha mer enn ett morsmål, for eksempel hvis foreldrene snakker ulike språk. I utgangspunktet er morsmålet muntlig. Når barnet lærer å skrive ett eller flere av morsmålene sine, regner vi også skriftspråket som en del av morsmålet og morsmålskompetansen.

Nasjonalspråk

Nasjonalspråk er det eller de språk som landets lover er forfattet i, og som offentlig kommunikasjon normalt foregår på. Nasjonalspråket er det viktigste opplæringspråket i skolen, og det fungerer som et lingua franca på tvers av interne språkgrenser.

Minoritetsspråk

Et minoritetsspråk er et språk som tales av en mindre gruppe i samfunnet, definert på etniske kriterier. I dette dokumentet dekker begrepet gamle minoritetsspråk i Norge, som samisk og kvensk. Det dekker også nye minoritetsspråk, som urdu og vietnamesisk. Vi bruker i noen sammenhenger det nær beslektede begrepet mindretallsspråk om nynorsk. Nynorsk er først og fremst en skriftnorm, og dessuten ikke et etnisk definert språk på linje med for eksempel samisk og vietnamesisk.

Språkpolitikk

For å sette utvalgets arbeid inn i en større sammenheng har vi nedenfor stilt opp en liste over hva en helhetlig norsk språkpolitikk må omfatte. Vår oppgave er først og fremst å foreslå tiltak knyttet til det første punktet. Ansvar for de andre punktene bør etter vår mening ligge under Språkrådet, men befinner seg altså utenfor det vi er bedt om å utrede. De vil i dette dokumentet bare bli trukket inn når det er nødvendig for å ivareta hovedperspektivet.

1. Styrking av norsk som det samfunnsbærende nasjonalspråket i Norge gjennom en politikk som hindrer domenetap. Det innebærer
  - a. styrking av norsk på et bredt spekter av felter i norsk samfunnsliv allment, i medier, arbeidsliv, i offentlig forvaltning osv.
  - b. styrking av forståelsen for morsmålets og nasjonalspråkets kulturelle og sosiale betydning, gjennom morsmålsundervisningen i skolen og gjennom kulturpolitiske tiltak
  - c. ansvar for vedlikehold, utvikling og bruk av norsk fagspråk og norsk terminologi på felter der vi importerer kunnskap og kultur fra andre språksamfunn
  - d. ansvar for at det legges vekt på klart og forståelig språk i alle offentlige dokumenter
2. Vedlikehold og utvikling av mest mulig hensiktsmessige ortografiske prinsipper for nynorsk og bokmål samt for de av minoritetsspråkene der normeringsansvaret helt eller delvis ligger i Norge, og der dette ansvaret ikke er lagt til egne institusjoner, slik tilfellet er med samisk.
3. Sikring av rettighetene til de som har ett eller flere minoritetsspråk som morsmål, med utgangspunkt i nasjonal lovgivning og i internasjonale forpliktelser.
4. Styrking av fremmedspråkskompetansen i befolkningen og av forståelsen for at morsmålskompetanse og fremmedspråkskompetanse ikke utelukker, men styrker hverandre.

3 Språk på spel – i 2005

Alt i 1963 åtvare åndshovdingen Sigmund Skard mot det han kalla amerikaniseringa av norsk språk og kultur:

Når ein notidsnordmann onsdag ettermiddag kjem inn i tobakksforretninga si og på ordren "Alle!" får over disken vekeproduksjonen av illustrerte blad (for tida visstnok omkring tjue), ber han med seg heim eit lass av påtrykt papir som for mange lesarar i dag representerer den viktigaste åndelege tilførsla; og berre ein relativt liten del av innhaldet har noko nemnande særmerke anten personleg eller nasjonalt. Når landhandlaren i fjellbygda slår opp sin emaljerte «fryse-unit» under hylla med «pocketbooks», er det ofte uråd å sjå anten det eine eller det andre er norsk eller ei, anna på språket; og ofte seier ikkje det noko heller. Når rutebilen mot kvelden nærmar seg ein norsk bygdeby, kan ein alt no oppleve at alle dei lysreklamane ein ser, minner oss om internasjonale konsern eller varer med utanlandsk klingande merke – ESSO og BP, FORD og SOUTH STATE CIGARETTES. [...] Ei språkleg vurdering som i dag lar vera å tala om dette skiftet, eller tolkar det rangt, må bera gale i veg.⁶

40 år seinare har utviklinga på dette området halde fram, og språkdirektør Sylfest Lomheim har skapt uro med stormvarsla sine for framtida til norsk språk. Dei verbale basketaka i Noreg om trugsmåla frå engelsk er del av ein internasjonal debatt, skapt mellom anna av bøker som *Language Death* av den engelske språkeksperten og journalisten David Crystal. Crystal peikar på at det årleg døyir to–tre hundre språk i verda, og hevdar at av dei 6000 språka i verda i dag vil kanskje mindre enn 10 prosent vera att om 100 år.⁷ Det er då naturleg å stilla spørsmålet om norsk er mellom dei overlevande, og kanskje òg om begge dei norske målformene, bokmål og nynorsk, heng med vidare. Det er på bakgrunn av denne diskusjonen ein må forstå kor stor vekt det er lagt på språkdød i mandatet for strategigruppa, der trugsmåla frå engelsk er det viktigaste temaet. Det same blir understreka av Stortinget. I samband med handsaminga av Kulturmeldinga i 2004 uttrykkjer dei folkevalde seg på denne måten:

Den største utfordringa er å hindra at norsk som det naturlege brukspråk blant nordmenn etter kvart vert trengd til sides av engelsk innanfor sentrale delar av samfunnslivet.

Den siste norske maktutgreiinga formulerer dette slik.⁸

Folkestyre og demokratisk diskusjon bygger på et felles språklig grunnlag. [...] I Norge, som i mange andre land, har det nasjonale språket kommet under press. Det påvirkes og fortrenses av angloamerikansk, som er globaliseringens eget språk. Norsk er i ferd med å bli et underlegent språk. Dette har dyptgripende konsekvenser kulturelt sett, men også for makt og demokrati.

Mål og makt

Den same maktutgreiinga tek opp korleis det går føre seg ein språkleg maktkamp: mellom det norske majoritetsspråket og engelsk, mellom samisk og norsk, mellom dialektar og normaltalemål osv. I Noreg kan vi truleg seia at språka og språkformene er på ulike nivå når det gjeld prestisje og makt: Bokmålet, som 85–90 prosent av nordmennene skriv, er truga av engelsk. På neste hylle er nynorsken truga av bokmålet. Samisk har på si side ei lang historie om undertrykking frå norsk. Ser vi på dei andre gamle minoritetsspråka i Noreg, som kvensk og romani, er dei endå meir truga enn samisk, fordi dei har svakare lovvern og færre samlande institusjonar. Dei nye minoritetsspråka i Noreg, som urdu og vietnamesisk, er sjølvstøtt og truga (men berre i vårt land) av majoritetsspråket norsk.

Maktutgreiinga understrekar at omgrepa dominans og underordning er viktige for å forstå språkforhold. Det blir peikt på korleis det dominerande språket blir brukt i dei moderne, leiande sektorane i samfunnet, medan det underordna språket har fotfestet i det lokale og private. Dette språket blir då gjerne nedvurdert og kanskje latterleggjort når det skal hevda seg i dei meir prestisjetunge samanhengane. Eit typisk døme er dei mange innslaga på norske revyscener der fulle folk snakkar noko som liknar på dialekten frå Oslo aust. I Noreg kan ein finna mange døme på det somme fagfolk kallar mental kolonisering, mellom alle språknivåa som er nemnde ovanfor. Samstundes er det viktig å minna om at mange reknar det norske språksamfunnet for å vera uvanleg tolerant. Til dømes er det mykje lettare å bli godteken som dialektbrukar i Noreg enn i mange andre land. Det kan òg sjå ut til at den allmenne sosiale utjamninga gjer at dei prestisjefylte variantane av bymåla som har funnest i dei "betre" strøka i byane våre, er på tilbakegang eller blir endra. Det gjeld til dømes i Bergen, Trondheim og Stavanger. Det er snart berre Flettfrid Andresen-figuren som snakkar "Øvre Singsaker-sprog" i Trondheim!

Språk i Noreg i 2005

Ei globalisert verd

Mange nordmenn, særleg eldre, uttrykkjer gjerne ei sut for at engelsken skal ta over. Gamle korsongarar uroar seg for at repertoaret (eit latinsk ord som vi har fått via fransk, forresten) får mindre av "Rett som ørnen stiger" og meir av "My Favourite Things" eller "Anthem" (frå *Chess*). Den vanlege mann og kvinne strevar med uforståelege engelske ord i bruksrettleiinga for elektronisk utstyr og anna. Det er ikkje berre greitt å vera uvitande om kva ein PDA (ein lomme-PC) eller ein iPod er, når tenåringssonen uttrykkjer sterke behov for å skaffa seg slikt

nymotens utstyr. Avisannonser, særleg i næringslivsblad, er fulle av flotte uttrykk, som *corporate finance, pre-sales advisor, project director, ny release, syndikering* osv. Vi ser i somme teksttypar ein slags anglonorsk, ein bastard av norsk språkstruktur og mange engelske innhaldsord. Ikkje minst finst denne anglonorsken i fagspråk. I eit norsk finansieringsselskap er det daglegdags å opplysa om at ”...*de største synergiuttakene realiseres i transaksjoner som er rene oppkjøp.*”

Det er likevel slik at i den samla mengda av ulike typar norske tekstar er innslaga av engelsk små. Ulike undersøkingar nemner tal frå 0,5 prosent til 3 prosent engelske importord i norsk. Ser vi på vanlege norske ordbøker som Bokmålsordboka og Nynorskordboka, er rundt 30 prosent av orda innførte på eit eller anna tidspunkt utanfrå. Men berre rundt 10 prosent av importorda kjem frå engelsk. Dei største ordleverandørane er latin, gresk, lågtysk og fransk. Først på femteplass kjem engelsk. Den lågtyske innverknaden frå hansa-tida er til dømes mykje meir utbreidd enn engelsken når ein studerer vanlege norske tekstar.

Lågtyske importord frå kvardagsspråket⁹

Substantiv: *bukse, dikt, ekteskap, frukt, hytte, klokke, krut, lukt, måte, nåde, pass, prøve, reise, sjel, slutt, snakke, spel, språk, stemme, sukker, telt, vilkår, vitskap*

Adjektiv: *billig, dristig, ekte, enkel, evig, fersk, fin, flink, fri, tidleg*

Adverb: *allereie, bestandig, ferdig, forbi, veldig*

Verb: *bli, byte, frykte, gå, håpe, kjempe, koke, oppdage, plage, prate, prente, prøve, skildre, skrike, skrive, stoppe, streve, undersøkje, øve, vandre*

Engelsk står sterkt på somme språkområde

Engelsk er ikkje blant dei fem største morsmåla i verda. Språk som mandarin (hovudspråket i Kina) og hindi (i India) har langt fleire morsmålsbrukarar. Men engelsk er det globale verdsspråket, språket som mange forstår over heile verda. Det blir no utvikla stadig fleire oversikter over og kurs for det som blir kalla ”global English”, som altså skil seg frå den vanlege engelske eller amerikanske engelsken og understrekar rolla som felles verdsspråk. Som turist, som fagperson på konferanse i utlandet eller som internasjonal bedriftsleiar er du avhengig av engelsk når du skal utanfor Skandinavia. Sjølv i nordiske samanhengar er det no ein auke i bruken av engelsk, på konferansar, fagmøte o.l. Denne rolla for engelsk som det

globale språket framom alle gjer at det blir viktig å undersøkje korleis norsk blir utfordra på språkområde som har ei internasjonalt orientering.

Eit lite blikk på annonsar i eit ungdomsblad for jenter i februar 2005 fortel noko om kva ord ein reknar med gjev prestisje på dette språkområdet. Vi les om ”kjendiser på shopping med privat stylist”. Det er spørsmål om kva *look* du vil ha: *sexy, fuktig finish, retrolook, trendy*. Når du tek opp mobilen, strøymer det på: *en lovekalkulator, et cute bilde, SMS-adresse med en skikkelig dirty joke, et kult javagame, ringetonen som snakker til deg med en funky beat*. Somme ord er blitt så innarbeidde at dei òg er fornorska: Orda ”kul” og ”kult” er brukte opptil ti gonger på ei annonseside, men aldri med den engelske skrivemåten.

I delar av populærmusikken kan ein i 2005 finna område der engelsk har teke over. I eit av dei mest populære fjernsynsprogramma, Idol på TV2, er engelsk einerådande i songtekstane. I rappekulturen finn vi derimot det paradokset at tekstane til norske grupper er anten på engelsk eller på dialekt!

Det offentlege ordskiftet

Den aukande påverknaden frå angloamerikansk kultur har altså gjeve grobottn for frykt for at også mindre nasjonalspråk som norsk står i fare for å bli skifte ut med engelsk. Som nemnt sette språkdirektør Lomheim i gang ein livleg debatt i 2000 då han hevda at norsk lever på nåde, og at nådetida grovt rekna er hundre år, kanskje litt mindre, kanskje ein god del meir.¹⁰ Debatten viste at dei fleste fagfolka som engasjerte seg, var meir positive til framtida for norsk enn Lomheim. Men frykta for at norsk lever på nåde, dukkar opp med jamne mellomrom i ulike samanhengar.

Slik dør norsken

(Overskrift i Dagbladet 28.12.2004)

”Ja, jeg er redd for at språkdirektør Sylfest Lomheim har rett: Det blir så sterke utenlandske innslag i norske bedrifter at norsk vil bli presset ut, la oss si om nye hundre år.” (Jon Bing til Bergens Tidende 15.01.2005)

Sluttboka frå Makt- og demokratiutgreiinga inneheld et eige kapittel om språk kalla ”Språklig dominans”.¹¹

Den [lingvistiske imperialismen] ligger i at engelsk fortrenger norsk på en rekke sentrale samfunnsområder. [...] Tilbakegangen for norsk språk er særlig markert innenfor forretningsliv og reklame, popkultur, kommunikasjonsteknologi og forskning. Det er dette som gjerne kalles det norske språkets *domenetap*.

Vidare heiter det at ”den norske språksituasjonen [...] vitner om en radikalt ny situasjon for norsk språk, med akselererende domenetap overfor globaliseringens språklige ytringsform.” (s. 288–289). Her skildrar forfattarane domenetap som ein pågåande prosess der norsk blir gradvis svekt i høve til engelsk. Dersom prosessen får gå vidare uhindra, kan domena på sikt gå heilt tapt og bli einspråkleg engelske.

Haldningar til norsk og engelsk

I dette avsnittet skal vi ta for oss ei heilt ny undersøking av importord i dei nordiske språka, gjort av byrået Opinion som ein del av eit større nordisk forskingsprosjekt. Det finst elles få undersøkingar frå Noreg, og det som finst, er avgrensa og i stor grad i samsvar med det som kjem fram i den nye undersøkinga. Andre undersøkingar i nabolanda våre peiker også i same retning. Vi skal difor halda oss til denne nye undersøkinga.

Vi skal berre referere nokre hovudpunkt frå haldningsdelen av undersøkinga som gjeld Noreg, der 1000 personar vart spurde.¹² Desse er vidare fordelte på landsdelar, aldersgrupper, kjønn, inntekt, utdanningsnivå, tilgang til datamaskin og Internett. Det vart også kontrollert for samfunnsideologi, der ein skil mellom dei som føretrekkjer solidaritet som styrande samfunnsprinsipp, og dei som set individuell fridom høgst. Informantane er også delte i nynorsk- og bokmålsbrukarar.

To av spørsmåla gjaldt tilhøvet mellom norsk og engelsk på språknivå. Under det første skulle heimelspersonane svara på om dei var heilt samde, nokså samde, korkje samde eller usamde, nokså usamde og heilt usamde i at det ville vera best om alle hadde engelsk som morsmål. Ein overgang frå norsk til engelsk som morsmål kan seiast å innebera eit totalt domenetap for norsk. Det andre spørsmålet måler haldninga til det at engelsk blir teke i bruk som arbeidsspråk i næringslivet, og dreier seg difor om eit avgrensa domenetap, der norsk blir trengt til sides av engelsk innanfor eitt samfunnsområde.

Når det gjeld haldningar til språkskifte, er svarfordelinga for heile gruppa sett inn nedanfor. Vi ser at motstanden mot eit språkskifte er solid. Nesten tre firedelar av dei som vart spurde, er usamde i utsegna, og meir enn seks av ti er heilt usamde.¹³

Heilt samd	8 %
Nokså samd	11 %
Korkje samd eller usamd	6 %
Nokså usamd	11 %
Heilt usamd	61 %

Når vi skal tolka desse resultatane, er det viktig å merkja seg at svarene ikkje kan lesast slik at dei som er samde i utsegna, går aktivt inn for eit skifte. Tilslutninga kan like gjerne tolkast som hypotetisk, altså slik at når verda ser ut slik ho gjer i dag, hadde det utan tvil vore enklare om vi alle hadde hatt engelsk som morsmål.

Dette gjer at vi med god grunn kan slutta at eit klårt fleirtal stiller seg negativt til tanken om eit språkskifte. Det er også interessant at motstanden er størst i den gruppa som ein kan tru vil gå føre i ei slik utvikling fordi ho ofte tilhøyrer fronten når det gjeld andre endringsprosessar i samfunnet, nemleg yngre menneske med høg utdanning. Dette tyder på at dersom dagens haldningar blir lagde til grunn, er faren for eit språkskifte liten i overskødeleg framtid. Spørsmålet blir sjølv sagt då kor stor faren er for at slike haldningar kan endra seg, og kor fort dette i tilfelle kan skje.

Det andre spørsmålet knytt til domenetap gjeld engelsk som arbeidsspråk i næringslivet. Ikkje overraskande er haldningane mindre eintydig avvisande til engelsk her, slik vi ser av fordelinga nedanfor. Vi ser at om lag like mange er positive og negative til bruk av engelske som arbeidsspråk på norske arbeidsplassar.

Positiv	39 %
Korkje positiv eller negativ	19 %
Negativ	38 %

Ein veikskap her er at vi ikkje veit om haldningane som blir rapportert, gjeld bruk av engelsk for å gjera seg forstått i eit miljø der ikkje alle kan norsk, eller engelsk brukt symbolsk for å framstå som moderne i situasjonar der ein kunne ha brukt norsk utan at det hadde gått ut over kommunikasjonen.

Når vi bryt materialet ned i andre undergrupper, kjem det fram at blant dei under 30 år er heile 57 prosent positive til engelsk, medan det i dei to eldste aldersgruppene (45–59 år og over 60 år) er berre ca. 30 prosent positive. Også inntekt og utdanning har noko å seia. Di høgge inntekt og di høgge utdanning du har, di meir positiv er du til engelsk som arbeidsspråk. Når det gjeld samfunnsideologi, er mange fleire av dei som identifiserer seg med individuell fridom, positive enn dei som ikkje gjer det.

Det at ein stor del av dei spurde er positive til bruk av engelsk som arbeidsspråk, samsvarer med det som etter kvart har vorte røyndom i mange føretak. Det er ikkje tilfeldig at det er yngre, velutdanna menneske som er mest positive. Det er grunn til å tru at det er denne gruppa som er mest talrik i jobbar der engelsk er i bruk som arbeidsspråk. Vi kjem tilbake til språkval i arbeidslivet i kapittel 8.

Skal vi oppsummera resultatata frå denne delen av undersøkinga, blir det at norsk som språk framleis står sterkt i forhold til engelsk blant folk flest. Om lag ein femdel av dei som vart spurde, meiner at det hadde vore best om alle hadde engelsk som morsmål. Kanskje like viktig er det at det er liten skilnad mellom generasjonane, slik vi finn når vi ser på dei andre resultatata vi har referert her. Det er altså ikkje slik at dei yngre er meir opne for eit språkskifte enn dei eldre når spørsmålet blir stilt generelt. I den grad eit språkskifte blir utløyst av haldningar av denne typen, er det difor ikkje nokon grunn til å vere spesielt pessimistisk når det gjeld overlevingsevna til det norske språket i dei neste hundre åra.

Men dei yngre ser ut til å vera meir positive enn dei eldre til ei utvikling som kan føra til avgrensa domenetap for norsk, i undersøkinga eksemplifisert med arbeidslivet. Det er vanskeleg å avgjera om det her er utviklinga som går føre og skaper meir positive haldningar, eller om det er positive haldningar som legg domenet ope for språkskifte. Det som likevel kan seiast, er at det ikkje ser ut til å finnast klare haldningar mot eit slikt domenetap, i alle fall ikkje blant dei yngre. Sidan det er dei som representerer framtida, kan dét gje grunn til uro.

Bokmål og nynorsk i dag

Bokmål og nynorsk er formelt to heilt likestilte nasjonale målformer. Likevel er bokmål den dominerande målforma, brukt i skrift av 85–90 prosent av alle nordmenn. Bokmålet dominerer på dei aller fleste samfunnsområda. Nynorsk blir brukt i skrift av 10–15 prosent, mest konsentrert om Vestlandet og tilgrensande område. Nynorsk står sterkast innanfor litteraturen, i humanistiske fag og i primærnæringane og har ei rimeleg sterk stilling i offentleg forvaltning, i kyrkja, etermedia (15–20 prosent i NRK) og pressa (særleg i

”kjerneområdet” på Vestlandet) og i lokalt næringsliv på Vestlandet. Situasjonen i skulen er spesiell, fordi alle i norsk grunnskule og i vidaregåande skule i utgangspunktet må læra begge målformene skriftleg. Eit brot med dette prinsippet kom med Utdanningsdirektoratet sitt forsøk med valfritt skriftleg sidemål i nokre vidaregåande skular i Oslo i 2005. Vi veit likevel ikkje om dette forsøket vil føra til varige endringar i dagens system.

Bokmålet dominerer elles dei store avisene, der det er nær eit yrkesforbod for nynorskskrivande journalistar. Unntaka er Bergens Tidende og til dels Stavanger Aftenblad. Bokmålet er òg nær einerådande i somme private etermedium, i næringsliv, populærkultur, teknologi og økonomi. Her finn vi samtidig dei områda der norsk er hardast pressa av engelsk. Vi tek med nokre tal for å visa språksituasjonen:

- I 2003 var det i grunnskulen ca. 90 000 elevar (14,5 prosent) som hadde nynorsk, 527 000 (85,4 prosent) som hadde bokmål, og knapt 1000 elevar (0,16 prosent) som hadde samisk. To fylke har flest nynorskelevar, Sogn og Fjordane (96,5 prosent) og Møre og Romsdal (55 prosent). Dei andre fylka som har ein vesentleg del nynorskelevar, er Hordaland (43,5 prosent), Rogaland (28 prosent), Oppland (22 prosent) og Telemark (15 prosent). Nynorskprosenten gjekk mykje ned dei første 20 åra etter krigen. Frå 1966 til 2003 er nedgangen mykje mindre, frå 19,5 prosent til 14,5 prosent. Dei siste 20 åra har nedgangen vore liten, noko som tyder på at nynorsken har gått attende til kjerneområda sine og konsolidert seg der.
- I 2003 hadde 162 kommunar (41 prosent av folketallet) valt bokmål som målform, 116 (11,7 prosent) hadde valt nynorsk, og 156 (47,3 prosent) var nøytrale. Fire fylkeskommunar hadde nynorsk, dei andre bokmål. I staten, der mållova krev minst 25 prosent nynorsk i skriftlege tekstar, viser tala for 2003 at berre 30 av 163 sentrale statsorgan oppfyller minstekravet om nynorsk.
- Om lag 11 prosent av befolkninga ber om sjølvmelding på nynorsk, 10 prosent av rekruttane ber om nynorsk, 9 prosent av trykte bøker er på nynorsk, men berre 6 prosent av det samla avisopplaget er redigert på nynorsk. Denne prosenten representerer likevel ein firedel av alle aviser, men det er for det meste små lokal- og regionaviser.

I innstillinga om kulturmeldinga i mars 2004 slår stortingskomiteen fast at det no i offisiell språkpolitikk er ”... sett punktum for tanken om å smelta dei to målformene saman til eitt norsk skriftspråk”. Komiteen formulerer seg slik når det gjeld forholdet mellom bokmål og nynorsk elles:¹⁴

I *St.meld. nr. 9 (2001–2002)* vart det stilt opp som eit overordna språkpolitisk mål å verna og styrkja norsk språk, slik at bokmål og nynorsk kan bestå som fullverdige bruksspråk i alle delar av samfunnslivet, inn i det nye informasjonssamfunnet. I tillegg vart det formulert som eit eige mål å tryggja og styrkja posisjonen for nynorsk, både som levande bruksspråk og som eit likeverdig offisielt skriftmål ved sida av bokmål.

Det er altså slått fast med svært stort fleirtal i Stortinget i 2004 at det er eit overordna mål å sikra både bokmål og nynorsk som fullverdige bruksspråk i samfunnet. Dessutan skal det vera eit eige mål å leggja forholda spesielt til rette for nynorsk som mindretalsspråk.

Framstegspartiet var ueinig i dette siste og fremja eit eige framlegg i Stortinget: ”Stortinget ber Regjeringen om at det nynorske språket ikke skal prioriteres eller favoriseres.” Men framlegget fekk ikkje støtte hjå andre. Språkvitaren Finn-Erik Vinje stiller i siste boka si spørsmål om det er rett å halda på jamstillinga mellom bokmål og nynorsk når dei to målformene har vorte så ulikt store. Men det ser altså ut til at Vinjes synspunkt er unntak, ikkje noko representativt syn, iallfall i den offentlege debatten.

Det går elles språkpolitiske diskusjonar om korleis jamstillinga mellom bokmål og nynorsk skal gjennomførast. Éin diskusjon går på kor mykje ein skal bruka lovgjeving og regelverk når ikkje haldningskampanjar og informasjonsarbeid fører fram. Her har det komme fram ei motsetning mellom høgresida og venstresida i Stortinget. Likeins blir det diskutert kor sterk stilling sidemålet skal ha i ungdomsskulen. Skal det krevjast opplæring i og vurdering av skriftleg sidemål, eller skal opplæringa reduserast til lesing og litteraturkunnskap, som Høgre og Framstegspartiet har programfesta?

Minoritetsspråka

Ut frå ein historisk og juridisk ståstad er det vanleg å dela dei som bruker minoritetsspråk i Noreg, inn i det samiske urfolket, dei andre nasjonale minoritetane og innvandrarane. I tillegg kjem teiknspråk, som etter tal frå Norges Døveforbund har mellom 5000 og 10 000 brukarar i Noreg. Det finst elles ikkje påliteleg offentleg statistikk over talet på språk som er i bruk i landet vårt. Somme land i verda har folketeljingar som spør om språkkunnskap og språkbruk, men dette er ikkje tilfellet hjå oss. Tala vi kan gje her, blir difor berre nokså lause overslag, baserte på skjøn frå fagfolk som arbeider med spørsmåla.

Samisk

Overslaga over kor mange som bruker samisk i Noreg i dag, varierer mellom 10 000 og 20 000. Det er fleire samiske språk, og ikkje alle er innbyrdes forståelege. Dei fleste brukarane snakkar nordsamisk, medan det er nemnt tal på 500 for lulesamisk. 600–800 personar til saman i Noreg og Sverige bruker sørsamisk. I 2003 var det 962 elevar med samisk som opplæringsmål i norsk skule. 866 av dei var i Finnmark, 45 i Troms og 41 i Nordland.

Andre nasjonale minoriteter

Noreg har underteikna Europarådets rammekonvensjon om vern av nasjonale minoritetar. Desse folkegruppene høyrer til i denne kategorien: jødar, romanifolket, rom (sigøynarar), skogfinnar og kvener. Den største av desse gruppene er kvenene. Mellom 10 000 og 15 000 reknar seg for å vera etterkommarar av finske innvandrarar i Nord-Noreg. Kanskje bruker rundt 2000 kvensk/finsk som daglegspråk. Kvensk er rekna for å vera eit svært utryddingstruga språk i internasjonale oversikter.

Overslaga over kor mange av romanifolket som brukar språket sitt, varierer frå nokre hundre til eit par tusen. 300–400 snakkar sigøynarspråket romanes. Skogfinnane blir rekna for å vera heilt assimilerte til norsk, og deira språk er ikkje i kommunikativ bruk lenger. Av dei rundt 1100 medlemmene i mosaiske trussamfunn i Noreg er det berre nokre få eldre som snakkar det opphavlege jiddisk, medan nokre få hundre snakkar moderne hebraisk.

Innvandrarar

Den offisielle statistikken frå Statistisk sentralbyrå viser at det i 2004 var rundt 349 000 personar i Noreg som høyrer til det dei kallar innvandrarbefolkninga. Det er 7,6 prosent av alle som bur i Noreg. I Oslo er talet 114 000, nær 22 prosent. At dette er ei ny innvandring, ser vi mellom anna på at berre 4 prosent av desse personane var over 67 år, medan talet for befolkninga samla er 13 prosent. Av andre språkgrupper enn dei skandinaviske er rundt 25 000 personar knytte til Pakistan, rundt 21 000 til det tidlegare Jugoslavia, 19 000 til engelsktalande land, 17 000 til Vietnam, 13 500 til Somalia, 12 500 til Persia og 12 000 til Tyrkia. Ser vi på grunnskulen, finn vi at det i 2001 var 4744 personar som fekk morsmålsundervisning på urdu, rundt 2800 på vietnamesisk og 2700 på arabisk. Dei andre språka med meir enn 1000 elevar var engelsk, albansk, bosnisk-kroatisk-serbisk, somali, kurdisk, spansk, tyrkisk, tamil og persisk. Alle desse språka har fleire elevar i grunnskulen enn samisk.

Norsk som andrespråk

Norskopplæringa for første generasjons innvandrarar kom i gang i regi av norske studieforbund i 1951. Utanlandske arbeidsinnvandrarar betalte sjølv for 150 timars kurs. Frå 1970 vart kursa dekte av det offentlege. Frå 1982 vart meir av ansvaret for vaksenopplæringa

lagt på det offentlege. Dei siste ti åra har Noreg hatt eit system der kommunane organiserer både opplæringa for vaksne innvandrarak og opplæringa i grunnskulen, og der dei får utgiftene dekte av Utdanningsdepartementet. Medan dei første kursa for vaksne innvandrarak var på 150 timar, er det i dag fleire løp etter kva grunnlag eleven har, med omfang på frå 850 til 3000 timar. Eitt spesielt norsk problem har vore at det berre finst opplæring på bokmål, slik at innvandrarak som buset seg i nynorskstrok, må læra ein annan norsk enn den ungane lærer i skulen. I 2003 kom det for første gong eit moderne nettbasert program laga for innvandrarak som ønskjer nynorsk, NynorskPluss+. ¹⁵ Men framleis er det store manglar for dei som ønskjer å læra seg nynorsk.

Mange elevar i norsk skule har altså eit anna språk enn norsk som morsmål. I det norske systemet har det vore tre ulike tilbod som til saman skal sikra minoritetsspråklege elevar likeverdig utdanning: morsmålsundervisning, tospråkleg fagundervisning og ein eigen læreplan i norsk som andrespråk. Mange av desse elevane har større problem enn gjennomsnittet med å lesa og skriva norsk. Dette går òg sjølvst ut over evna til å tileigna seg kunnskap i andre fag.

Sentrale forskarak set spørsmålsteikn ved testing og statistikk som fører til at minoritetslevar blir plasserte i spesialklassar. Dei får dermed ikkje den progresjonen som dei kanskje har kapasitet til. Professor Joron Pihl meiner til dømes å kunna dokumentera at testane favoriserer barn med norskulturell bakgrunn, og ikkje ser ressursane som ligg i ein fleirkulturell språksituasjon:

Man forutsetter at norske og vestlige standarder, normer og kriterier for å vurdere barns prestasjoner er nøytrale og objektivt gyldige. Man bruker egne kulturelle normer som et kriterium for å vurdere mennesker fra andre kulturer. (Forskning.no, 22. april 2005) ¹⁶

Synet på kva funksjon norsk som andrespråk skal ha, har òg skift med aukande omfang og forståing. Dei første kursa hadde som sitt beskjedne mål å gje ei innføring i munnleg kvardagsnorsk, med litt samfunnskunnskap attåt. I 1985 inkluderte læreplanane også samtale, lesing og skriving. Frå 1988 vart måla tydelegare på at norskopplæringa skal brukast i yrke, utdanning og i samfunnet meir generelt. Frå 1998 blir det endeleg lagt meir vekt på korleis denne undervisninga skal gjennomførast, og det blir òg innført avsluttande prøver.

Dei siste par tiåra har vi sett ein overgang i argumentasjonen, frå ei understreking av kor viktig morsmålsopplæringa er for å utvikla etnisk identitet, tospråklegheit og fleirkulturell forståing, til at opplæringa meir blir ein reiskap for å bli god i norsk. Læreplanverket for tiårig skule frå 1997 markerte eit skilje her. I L97 er det lagt opp til morsmålsopplæring dei fire

første åra, som eit verktøy for å tileigna seg norsk, som eit språk i enkelte skulefag i ein overgangsperiode og som eit mål for å ”knekkja lesekode”.

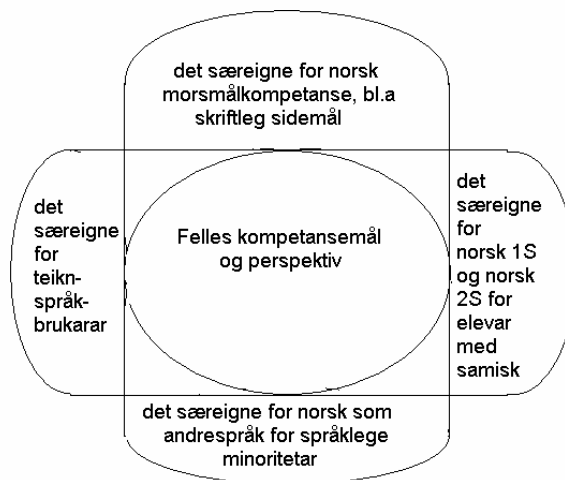
Dette avspeglar ein politisk diskusjon om kva innvandrarbefolkninga er best tent med når det gjeld språkopplæring. Somme politikarar har sagt at det i og for seg kan vera viktig med morsmålsundervisning. Men det som verkeleg tel, er at innvandrarar så fort som råd blir gode i norsk. Opplæring i morsmål skal berre vera eit verktøy for å komma lettast råd inn i det norske samfunnet.

I mange tilfeller trenger minoritetsspråklige barn opplæring i og på sitt opprinnelige morsmål. Morsmålsopplæringen skal imidlertid kun være en hjelp på veien til raskest mulig å kunne tilegne seg det norske språket. (Torger Ødegaard, skolebyråd i Oslo, Dagbladet 8.6.04)

Mot dette står synspunkt om at det er viktig i seg sjølv å læra morsmålet skikkeleg, for å utvikla sjølvkjensle og forståing for eigen kulturbakgrunn. Verdien av å vera tospråkleg i seg sjølv blir òg trekt fram. I kapitlet om skule drøftar vi nærare samanhengen mellom morsmålskunnskap og evne til å læra andre språk og går på grunnlag av det inn for å styrkja morsmålsundervisninga.

Knytt til denne debatten finn vi òg usemje om det er rett å ha eiga undervisning og eigen læreplan i norsk som andrespråk i grunnskulen, eller om det heller bør vera ein felles norskplan for alle. I dei nye læreplanane som skal ta til å gjelda frå hausten 2006, er det framleis lagt opp til eigen læreplan for norsk som andrespråk.

Ei arbeidsgruppe nedsett av Utdannings- og forskingsdepartementet konkluderer òg, i ein rapport frå mai 2005, med at det bør vera eigen læreplan. Men dei legg vekt på at det bør vera eit sett med felles kompetansemål i læreplanane for elevar med norsk, elevar med teiknspråk som førstespråk, norsk for elevar med samisk og norsk som andrespråk for språklege minoritetar. Grappa oppsummerer tenkinga si i denne modellen:

Det nordiske språkfelleskapet

Dansk, svensk og norsk er i stor grad innbyrdes forståelige språk. Difor kan vi rekna Danmark, Sverige og Noreg som eitt språksamfunn med fire ulike skriftnormalar. Det er lagt ned mykje ressursar i å bevara og vidareutvikla dette språksamfunnet, til dømes gjennom institusjonar som Nordisk språkråd (no Nordens språkråd) og Nordpluss språk, og gjennom krav om at skuleelevar skal møta tekstar på dei andre nordiske språka i morsmålsundervisninga.

Det er sannsynleg at dei tre språka seint, men sikkert vil gli frå kvarandre, og nyare forskning tyder også på det.¹⁷ Vi meiner at det er viktig å setja i verk språkpolitiske tiltak som prøver å styrkja internordisk språkforståing. Gjennom det nordiske språkslektskapet er vi del av eit språksamfunn på ca. 20 millionar menneske. Dei fleste av dei kan kommunisera med kvarandre på morsmålet i staden for på eit framandspråk, med alle dei sosiale og kulturelle fordelane det gjev.

Liknande utgreiingsarbeid som det vi legg fram her, har dei siste åra komme i Sverige, Danmark og for svensk i Finland.¹⁸ I alle tre er det lagt fram eit omfattande sett av tiltak, jamfør oversikta i vedlegg 3. Vi vil i mange tilfelle foreslå tiltak for norsk som det alt er gjort framlegg om i dei svenske, danske og finlandssvenske utgreiingane. Det at det blir arbeidd med desse spørsmåla i alle dei nordiske landa, opnar for felles språkpolitiske tiltak.

Språkstyrkingstiltak utanfor Norden

I Europa elles er det kanskje Frankrike som klårast har markert motstand mot engelskspråkleg innverknad. Ei lov frå 1994, den såkalla Toubin-lova, påbyr fransk i alt frå reklame, varenamn, bruksretteiingar og arbeidsavtalar til innlegg og støtteark på seminar og konferansar. Denne lova etablerer også eit korps av kontrollørar og reglar og rutinar for verksemda deira. I tillegg er det føresegner om språkbruk i undervisning, medium og anna. Liknande lover er vedtekne i Polen og Latvia.

Indirekte kan ein òg seia at EU-reglane representerer eit forsvar mot for stor dominans frå større språk som engelsk og fransk. Reglane opnar for at alle offisielle språk i EU kan brukast i dei fleste samanhengar.

Utanfor Norden finn vi elles få spor av utgreiingar som liknar dei nordiske. Sjå elles vedlegg 4, som gjev ei meir detaljert utgreiing om språkstyrkingsinitiativ og språkpolitikk internasjonalt.

Språkpolitikk eller ikkje – eit norsk paradoks

Utvalet har hatt vanskar med å finna ein samla, etablert norsk språkpolitikk. På den eine sida finst det eit omfattande sett med lover, forskrifter og reguleringar knytt til forholdet mellom dei to målformene bokmål og nynorsk. Vi har òg klare reguleringar av rettane til dei ulike minoritetsspråka i Noreg. Men vi har ikkje reglar om kva rettar, eventuelt særrettar, norsk språk skal ha i Noreg. Som vi peikar på i kapittel 6, har det i dei siste åra heller vore ein tendens til at regelverk som gjev norsk særrettar i Noreg, er tekne bort. Vi viser her til at lov om Norsk språkråd er oppheva, og at paragrafen om norsk som undervisningsspråk på universitet og høgskular er teken vekk i det nye lovverket om høgare utdanning. Litt ironisk kan ein seia at Noreg har ein *målpolitikk* som vernar nynorsk og minoritetsspråka, men ikkje ein *språkpolitikk* som vernar norsk. Her skil vi oss tydeleg frå land som Finland, Sverige og Danmark.

I fleire kapittel i dette dokumentet kan ein merka denne mangelen på ein generell språkpolitikk i staten. Vi finn til dømes svært lite om forsvar for norsk i arbeidet til Utdannings- og forskingsdepartementet, og vi finn heller lite av systematisk arbeid på IT-området. Vi må vidare slå fast at det er for dårleg kapasitet til omsetjingsarbeidet i Utanriksdepartementet. Det ikkje er klare nok reglar for kva som skal omsetjast, og i det heile er det lite prestisje knytt til dette området. Bortsett frå ein kampanje knytt til Språkrådet på

nittitalet og ein skrivekonkurranse frå prosjektet *!Les* finn vi ikkje døme på at den norske staten slår eit slag for norsk språk.

Dette statlege fråværet blir langt på veg reflektert i dei politiske rammevilkåra slik dei kjem til uttrykk i dei offisielle partiprogramma. Nynorsk kultursentrum har dokumentert at stortingsvalet i 1981 var første gongen alle dei sentrale partia hadde språkpolitiske formuleringar i valprogramma sine. Då var det ikkje situasjonen for norsk språk som fekk denne politiske merksemda. Bakgrunnen var aukande innvandring og den intense konflikten på denne tida om utbygginga av Alta-Kautokeino-vassdraget. Difor la partia i staden vekt på dei nasjonale minoritetane og dei nye innvandarkulturane. Mange parti utforma ganske fylldige programavsnitt om språk- og kulturpolitikk overfor den samiske folkegruppa, og di grundigare dei gjekk inn i spørsmåla kring språksituasjonen til innvandrarane utover i 1980- og 1890-åra, di knappare vart gjerne omtalane og formuleringane om det som gjaldt norsk språk.

Knapt noko parti har til no utvikla noko som kan kallast ein allmenn og prinsipiell språkpolitikk. Berre unntaksvis har nokre få parti nærma seg spørsmåla kring forholdet mellom norsk og engelsk. På mange språkpolitiske område kunne det vera aktuelt å bruka offentlege tiltak for å løysa oppgåver eller endra forholda. Slike tiltak har ikkje vore i det partipolitiske søkjelyset. Har partia gått inn i situasjonen for norsk språk, har dei helst konsentrert seg om dei vanlege spørsmåla kring nynorsk, med få opningar for tiltak som kunne halda oppe eller utvida bruken av norsk språk.

Vi skal ikkje prøva å gje uttømmande forklaringar på dette, berre peika på eit par moglege grunnar til denne manglande politiske viljen til å forsvare norsk i Noreg. For det første er det frå mange hald lagt vekt på at perioden med nasjonsbygging i Noreg er over. Vi bør i dag heller konsentrera oss om arbeidet med å integrera nye innvandrargrupper og tona ned det som er knytt til det norske. For det andre lever vi i eit tid då globalisering er eit stikkord i svært mange samanhengar, og der kravet om internasjonalisering går att, i politisk arbeid generelt, i utdanning, i næringslivet og i medieindustrien. I denne situasjonen hevdar somme at det blir sidrumpa og gammaldags å vifta med flagg og vera for det norske. I tillegg er det vel òg vanskeleg å førestella seg for folk flest at norsk som daglegspråket rundt dei skulle vera truga.

Mot dette synet vil vi leggja til grunn at ein viktig føresetnad for god integrasjonspolitik er at vi som bruker norsk, er trygge på vårt eige språk og vår eigen kultur, og at nett ein slik tryggleik må vera del av fundamentet for det gode hopehavet vi ønskjer å skapa mellom

”gamle” og ”nye” nordmenn. Ein føresetnad for å bli god internasjonalt er i mange tilfelle at ein er trygg i norsk skriftspråk generelt og i fagspråket sitt spesielt.

Ut frå dette går det fram av heile dette dokumentet at vi meiner det trengst ein aktiv offentlig politikk med offentlege tiltak for å halda oppe norsk, bokmål og nynorsk, som samfunnsberande språk i Noreg.

Lovgjeving knytt til språk i Noreg¹⁹

Det er ikkje noka eiga allmenn språklov i Noreg, slik dei nyleg har fått i Finland, og slik ein parlamentarisk kommisjon har gjort framlegg om for Sverige. Det er heller ikkje noko lovvern eller anna formelt vern for norsk i høve til engelsk eller andre framandspråk, slik vi kjenner det til dømes frå Frankrike. Det er likevel mykje viktig lov- og regelverk som knyter seg til språk, og vi skal ta med det viktigaste her:

Lov om Norsk språkråd

vart oppheva i desember 2004. Eit interimsstyre, oppnemnt av Kultur- og kyrkjedepartementet, styrer no organisasjonen fram til endeleg ordning for eit nytt språkorgan er på plass, vonleg frå 1.1.2006. Stortinget har ikkje teke stilling til om det nye organet skal opprettast gjennom ei eiga lov.

Lov om målbruk i offentlig teneste

Lova skal sikra jamstillinga mellom bokmål og nynorsk, mellom anna med å regulera språkforma frå ulike statsorgan til private språkbrukarar osv. Det skal til dømes vera minst 25 prosent nynorsk i alt utoverretta skriftleg materiale frå staten. Mållova med forskrift seier òg noko om kva som avgjer om ein fylkeskommune, eit bispedømme eller eit regionalt statskontor skal ha bokmål eller nynorsk. I pakt med at det blir utvikla nye selskapsformer i det offentlege har departementet òg slått fast at til dømes dei nye helseføretaka skal følgja mållova. Kultur- og kyrkjedepartementet har forvaltningsansvar for lova og legg fjerdekvart år fram ei mållovsmelding for Stortinget. Språkrådet fører det daglege tilsynet med lova.

Lov om stadnamn

Siktemålet med lova er at eitt og same stadnamn på ein og same staden skal ha ei offisiell form, som skal brukast av alle offentlege etatar (kommunane, Vegvesenet, Posten, NSB,

Statens kartverk osv.) i all offentlig verksemd. Det er Statens kartverk som vedtek skrivemåten på dei fleste namna på eit kart.

Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova)

Opplæringslova har egne paragrafar om mellom anna val av målform i grunnskulen, teiknspråkopplæring i grunnskulen, finskopplæring for elevar med kvensk-finsk bakgrunn og om særskild språkopplæring for elevar frå språklege minoritetar. Det finst òg føresegner i opplæringslova som gjev departementet høve til å laga egne forskrifter for korleis kommunane skal gje særleg opplæring til elevar frå språklege minoritetar. Til vanleg har kommunane plikt til å gje elevar med anna morsmål enn norsk og samisk nødvendig morsmålsopplæring, tospråkleg fagopplæring og særskild norskopplæring til dei har gode nok kunnskapar i norsk til å følgja den vanlege undervisninga.

Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold

Her har Kultur- og kyrkjedepartementet forvaltningsansvaret for kapittel 3, som handlar om språk. Men over dette står paragraf 110a i Grunnlova, som seier:

Det paaligger Statens Myndigheter at lægge Forholdene til Rette for at den samiske Folkegruppe kan sikre og udvikle sit Sprog, sin Kultur og sit Samfundsliv.

Samane har etter kvart fått sterke rettar som minoritet, fordi dei har status som urfolk. Fem kommunar i Finnmark og ein i Troms er såkalla forvaltningsområde for samisk språk. Der har alle i grunnskulealder som ønskjer det, rett på opplæring på og i samisk. Også i andre område har ein rett til opplæring på samisk, dersom det er minst 10 elevar som ønskjer det. Det er egne læreplanar i grunnskule og vidaregåande skule ut frå desse prinsippa.

Europarådets rammekonvensjon for vern av nasjonale minoritetar

Denne kovensjonen, som Noreg har ratifisert, tok til å gjelda frå 1998. Del 2 inneheld reglar om dei pliktene landa har til å sikra vernet om og styrkinga av minoritetsspråka. Noreg har gjort denne delen gjeldande for alle dei nasjonale minoritetsspråka, medan del 3, som inneheld meir detaljerte og konkrete krav, berre er gjord gjeldande for samisk.

4 Språk – en demokratisk rett

Vi har slått fast at det mangler en helhetlig norsk språkpolitikk. Dette kapitlet er det sentrale i dokumentet. Her legger vi fram de overordnede prinsippene som en ny språkpolitikk må bygge på. Det er behov for en samlet språkpolitikk. Den må forankres i tre demokratisk baserte retter: retten til nasjonalspråk, retten til morsmål og retten til fremmedspråk. Disse rettene er i utgangspunktet individuelle, men kan også knyttes til retter samfunnet som helhet har i forhold til hver enkelt borger. Det overordnede målet for politikken må være å sikre at norsk (bokmål og nynorsk) skal kunne brukes og også bli brukt på alle områder i samfunnet. Norsk må med andre ord være det naturlige valget i alle situasjoner der bruk av fremmedspråk ikke er nødvendig. En betingelse for at en slik politikk skal lykkes, er at det finnes oppdatert norsk terminologi tilgjengelig på alle fagområder. Det er denne terminologien som gjør faglig kommunikasjon på norsk mulig. Det må også etableres en allmenn forståelse for at bruk av norsk gir bedre og mer presis læring og kommunikasjon, under ellers like forhold.

Norsk som språk er ikke akutt truet i dag. Men norskens status som samfunnsbærende nasjonalspråk kan i årene som kommer, bli truet hvis engelsk innen visse domener erstatter norsk som daglig kommunikasjonsspråk. Det overordnede målet for språkpolitikken må være å hindre slike domenetap for norsk ved at en greier å etablere de utsatte domenene som parallellspråklige. Med parallellspråklighet i forhold til engelsk og andre fremmedspråk mener vi som tidligere nevnt en situasjon der norsk foretrekkes i *alle* situasjoner der det av kommunikasjonsmessige grunner ikke er nødvendig å bruke et fremmedspråk.

Det er etter vår mening nødvendig med en samlet politikk i framtida. Det bør slås fast at overordnede språkpolitiske mål alltid skal trekkes inn i politikktutforming. Dette må skje gjennom debatt og et politisk vedtak i Stortinget. Et slikt vedtak må omfatte forholdet mellom norsk og engelsk, forholdet mellom nynorsk og bokmål, minoritetsspråk og arbeidet med forståelig språk i forvaltningen.

To domener synes særlig utsatt for press fra engelsk i dag, nemlig høyere utdanning og deler av næringslivet. Her må det settes inn tiltak så snart som mulig. Disse områdene kommer vi tilbake til i kapittel 6 og 8. Andre domener kan i dag ikke sies å være utsatt, men de vil likevel være avgjørende om vi skal klare å sikre norsk som framtidens nasjonalspråk. De må derfor gis stor oppmerksomhet i språkpolitikken framover. Disse domenene er særlig

skolen, både grunnskole og videregående skole (kapittel 5), kultur og medier (kapittel 7) og det offentlige (kapittel 10). Informasjonsteknologien hører også med her (kapittel 9).

Skal det lykkes å sikre norsk som levende bruksspråk på alle områder i samfunnet, må det finnes et norsk ordforråd som er tilgjengelig, kjent og akseptert innenfor alle disse områdene. Allerede i dag finnes det de som mener at det innenfor visse områder ikke er mulig å bruke norsk. Derfor må det i framtida legges stor vekt på å sikre og videreutvikle norsk terminologi og et norsk fagspråk innenfor alle domener. Dette kommer vi tilbake til i kapittel 11.

Tre demokratisk baserte rettigheter

Politikk må forankres i verdier. Til grunn for språkpolitikken må det legges verdier knyttet til hva språk betyr for den enkelte samfunnsborger så vel som for hele samfunnet. Når hensynet til den enkelte og til samfunnet kan komme i konflikt med hverandre, må politikken også ha et syn på hvordan hensynene skal avveies mot hverandre.

Framtidas Norge vil være et flerkulturelt samfunn, karakterisert av stor grad av internasjonalt samkvem. I dette samfunnet må nasjonalspråkets rolle avklares både vis-à-vis til de ulike minoritetsspråkene som er i bruk, og i forhold til bruk av fremmedspråk i ulike domener. Vi mener det må være statens oppgave å sikre følgende tre rettigheter for alle landets innbyggere:²⁰

1. Rett til nasjonalspråk
2. Rett til morsmål
3. Rett til fremmedspråk

Det vil ikke være nødvendig å skille mellom de to første punktene innenfor et samfunn som er både kulturelt og språklig homogent. Men i dagens flerkulturelle og flerspråklige Norge er det viktig å skille mellom nasjonalspråk og morsmål. For de som har et annet morsmål enn nasjonalspråket, er retten til morsmål og retten til nasjonalspråk ulike retter som må sikres hver for seg.

Dersom disse rettene slås fast og legges til grunn for en ny språkpolitikk, tror vi kostnadene på lengre sikt vil mer enn oppveies av de fordelene samfunnet drar av en slik politikk. Et stikkord her er *kunnskapssamfunnet*, som har vært et erklært mål for all utdanningspolitikk de siste årene. De tre rettene må legges til grunn for lovgivning, forordninger og politiske vedtak knyttet til språkpolitikk. I videre forstand må de gjelde all politikk, som utdanningspolitikk og integreringspolitikk. Slik vil samfunnet øke sjansene til å

nå de målene som ligger i begrepet kunnskapssamfunnet. Kunnskap erverves gjennom språk. God utdanningspolitikk forutsetter derfor en gjennomtenkt språkpolitikk.

Rett til nasjonalspråk

Ethvert samfunn trenger minst ett nasjonalspråk. Det vil si et språk som landets lover er forfattet i, som offentlig kommunikasjon normalt foregår på, og som fungerer som et lingua franca på tvers av interne språkgrenser. I Norge er det bare tale om ett nasjonalspråk når vi legger til grunn de to kriteriene at det skal være samfunnsbærende og fullverdig. Norsk er det i dag. Landets lover er formulert i dette språket. Alle politiske debatter på nasjonalt plan foregår på dette språket. Alle nasjonale medier er på dette språket. Derfor er det nødvendig å beherske norsk for å kunne fungere som fullverdig samfunnsmedlem. Det er med andre ord en *demokratisk rett* for alle innbyggere i landet å beherske norsk. Uten å beherske norsk godt nok faller en utenfor samfunnet. I sluttboka fra Makt- og demokratiutredningen formuleres dette slik:²¹

En av de viktigste ressursene for både politisk deltakelse og posisjon i arbeidsmarkedet er språklig kompetanse. Ordforråd og dyktighet til å artikulere seg på landets hovedspråk er en forutsetning for å gjøre seg gjeldende som samfunnsborger, fremføre argumenter, delta effektivt i det politiske liv, skaffe seg informasjon og bearbeide den, konkurrere om attraktivt arbeid. [...] Språket er fremfor noe nøkkelen til integrasjon og posisjon, i Norge som i andre europeiske land.

Denne retten er i prinsippet sikret for dem som har norsk som morsmål, og som har fått all opplæring på norsk. Retten er etablert gjennom morsmålet og morsmålsopplæringen. Dette gjelder også de som har norsk som morsmål ved siden av et annet språk. Men de som ikke har norsk som morsmål, har behov for særlige tiltak dersom deres rett til nasjonalspråk skal være sikret. I dag gjøres dette gjennom undervisning i norsk som andrespråk for voksne. Det gjøres også gjennom tilpasset norskopplæring for minoritetsspråklige i grunnskolen. Når en skal utforme slik undervisning i framtida, er det to hensyn som må ivaretas: samfunnets behov for at alle innbyggere behersker norsk, og den enkeltes rett til norsk som inngangsbillett til det norske samfunnet.

Retten til nasjonalspråk må også knyttes til samfunnet som helhet. Den må formuleres som den retten samfunnet har til å fastsette et nasjonalspråk og til å kreve at landets innbyggere behersker dette språket. Vi innser at et slikt krav vil være vanskelig å gjennomføre i praksis når det gjelder førstegenerasjons innvandrere. Her må kravet om at de skal beherske norsk, nødvendigvis modifiseres. En må ta hensyn til det faktum at evnen til å lære et fremmedspråk i voksen alder varierer. Samtidig kan manglende utdanning og personlige erfaringer tidligere i

livet spille inn. Språktester som vilkår for statsborgerskap blir i lys av slike forhold både uetisk og umulig å praktisere rettferdig. Kravet om at alle innbyggere skal beherske norsk, må derfor fastsettes som et ideelt mål når det gjelder denne gruppa. Dette målet kan så knyttes til en plikt til opplæring, koblet med best mulig tilrettelegging av slik opplæring fra myndighetenes side. De problemene som knytter seg til dette, må likevel ikke hindre at det formuleres et generelt mål om at landets innbyggere må beherske nasjonalspråket.

Rett til morsmål

For de som har norsk som morsmål, vil nasjonalspråkstatusen sikre retten til morsmålet. Igjen er det retten til de som har et minoritetsspråk som morsmål, som må sikres spesielt. Historisk har denne retten ikke stått sterkt, verken i Norge eller i andre land. Den norske assimileringspolitikken i tidligere tider gikk nettopp ut på å frata våre daværende språklige minoritetsgrupper denne retten. Slik var det helt fram til etterkrigstida. Politikken ble lagt om på 1960-tallet. Omleggingen sprang ut av en gryende erkjennelse av at retten til nasjonalspråk og retten til morsmål må holdes fra hverandre. Også morsmålet som bærer av egen kultur er noe individet har en demokratisk rett til.

I dag er retten til å bruke et hvilket som helst morsmål, også offentlig, uomtvistet i Norge. Retten til morsmål må derfor i vår sammenheng spesifiseres som en rett til morsmålsundervisning. Ved at Norge i 1998 tiltrådte *Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter*, er denne retten i dag sikret for de historiske minoritetsgruppene i Norge, nemlig samer, kvener, skogfinner, jøder, romaner og romafolket. Samene har i tillegg status som urfolk, noe som gir dem enda sterkere vern. Men konvensjonen omfatter ikke de nye minoritetene som har etablert seg i Norge fra 1970-tallet. Mange barn vokser i dag opp i Norge med et av de nye minoritetsspråkene som morsmål. I utgangspunktet har de rett til morsmålsundervisning, jamfør opplæringsloven paragraf 2-8. Men retten er omstridt og blir ikke alltid respektert i praksis.

Politisk kan retten forsvares på to måter. Den første er allmenn, og bygger på at Norge er et flerkulturelt samfunn. Retten til å få opplæring i morsmålet kan ikke være avhengig av at man tilhører en bestemt kultur. Hvis alle kulturer som er representert i Norge, har samme verdi, er det udemokratisk at ikke alle har samme rett til bevaring og utvikling av sitt eget morsmål. Utvikling av morsmålet til norsk- og samiskspråklige elever er en offentlig sak. På samme måte må det være en offentlig sak å bidra til utvikling av morsmålet til for eksempel vietnamesisk- og tyrkisktalende elever. Uten likestilling på dette punktet deler en samfunnet inn i førsterangs og annenrangs borgere, ikke bare språklig, men kulturelt. Vi understreker at

dette dreier seg om samfunnets ansvar for å sikre alle sine borgere grunnleggende rettigheter. Det handler ikke om et allment ansvar for å bevare innvandrerens opphavlige kultur. Det ansvaret ligger utenfor Norge når det gjelder våre nye minoritetsspråk.

Den andre begrunnelsen for allmenn rett til morsmålsundervisning er pedagogisk. Dette gjør vi nærmere rede for i kapittel 5. Vi skal ikke foregripe argumentene her ut over å minne om at det både er til samfunnets og den enkelte elevs beste at den grunnleggende begrepsutviklingen skjer på det språket barnet har med seg hjemmefra. Barnet blir på den måten bedre både i morsmålet og i nasjonalspråket, og samfunnet får bedre utdannede borgere.

I utgangspunktet kunne en kanskje tenke seg retten til morsmål som en individuell rettighet uten motsvar i en samfunnsforankret rett til å gripe inn i den enkeltes liv. Men også her må samfunnet ha rett til å sikre at barn gis tilstrekkelig stimulans i morsmålet sitt, blant annet gjennom førskole og skole. Bare slik kan samfunnet forsikre seg om at de det gjelder, står best mulig rustet til opplæring i norsk og i fremmedspråk.

Vår holdning er at alle mennesker har en ukrenkelig rett til å bruke og dyrke sitt morsmål. Vi innser at praktiske hensyn kan gi problemer, for eksempel manglende tilgang på morsmåls lærere i mindre kommuner. Men slike problemer må ikke få overskygge poenget. Det er at alle, uansett kulturell bakgrunn, har rett til morsmål.

Retten til morsmål må likevel ikke bli tvang til morsmål. Samfunnet kan ikke påtvinge den enkelte assimilasjon til majoritetens språk og kultur. Men assimilasjon kan være noe den enkelte ønsker og velger. Dersom andre- og tredjegerasjons innvandrere ønsker å legge foreldrenes språk og kultur bak seg, og gå over til norsk som eneste språk, er det ikke samfunnets oppgave å hindre dem i det. Samfunnets oppgave bør her begrense seg til å formidle kunnskap om de negative personlige følgene et slik skifte kan få under gitte omstendigheter. Dette må til slutt bli den enkeltes valg. Vårt poeng er at det må være et reelt valg. Det blir det først i en situasjon der også retten til morsmål er reell.

Rett til fremmedspråk

Med globaliseringen er det blitt viktigere å beherske fremmedspråk enn det var for 50 år siden. Mer globalisering øker behovet hos enda flere for å beherske fremmedspråk. Derfor kan også tilgang til fremmedspråk defineres som en demokratisk rett.

Engelsk er i dag nærmest enerådende som det internasjonale lingua franca. Det er først og fremst rett til engelsk det er tale om i forbindelse med globalisering. Selv om retten til engelsk

ikke er fastslått noe sted, oppfylles den reelt gjennom den sterke satsingen på engelsk i norsk skole.

Men engelsk bør ikke bli det eneste fremmedspråket som sikres gjennom denne retten. Én måte å motvirke den sterke bindingen mellom globalisering og angloamerikansk kulturpåvirkning på er å satse på også andre fremmedspråk i norsk skole. Ikke alle deler av verden anerkjenner engelsk som det internasjonale kommunikasjonsspråket i samme grad som for eksempel de nordiske landene. Det norske samfunnet vil kunne tjene på å gi rett til flere fremmedspråk. Vi støtter derfor ubetinget forslaget om å innføre et andre obligatorisk fremmedspråk i den videregående skolen som forutsetning for å oppnå studiekompetanse.

Retten til å lære fremmedspråk bør imidlertid ikke begrense seg til de store europeiske språkene. Den bør også omfatte språk utenfor Europa, som mandarinkinesisk, japansk og arabisk. Tilbudet bør også omfatte minoritetsspråk som er i bruk i Norge.

Retten til fremmedspråk kan også knyttes til den retten samfunnet har til å pålegge sine innbyggere å lære ett eller flere fremmedspråk, for eksempel gjennom skolens læreplaner.

Mål

Parallellspråklighet i stedet for domenetap til engelsk

Hvis norsk erstattes av engelsk på sentrale domener i det norske samfunnet, er ikke norsk lenger et samfunnsbærende og fullverdig nasjonalspråk. Dersom for mange domener må oppgis, fører det på lengre sikt ikke bare til at statusen som nasjonalspråk trues. Det fører også til at statusen som morsmål trues, og derved norskens eksistens som språk overhodet. *Et overordnet mål må derfor være å hindre at slike domenetap utvikler seg.* Det er likevel ikke noe realistisk mål at norsk skal opprettholde sin tradisjonelle posisjon i ett og alt.

Globaliseringen vil vare ved i overskuelig framtid, og vi må tåle at norskens stilling som nærmest enerådende bruksspråk svekkes innenfor domener der kontakten med det internasjonale samfunnet er stor. Målet kan derfor ikke være at norsk skal være enerådende. Målet må være at norsk også i framtida skal brukes innenfor alle domener i samfunnet, også på områder der bruk av fremmedspråk er nødvendig. En må med andre ord sikre at slike domener utvikler seg til å bli parallellspråklige, ikke enspråklig engelske. Parallellspråklighet innebærer at vi velger norsk i alle situasjoner der bruk av andre morsmål av kommunikasjonsmessige hensyn ikke er mulig, og der et fremmedspråk ikke er nødvendig for å kommunisere.

Språkbruken i for eksempel næringslivet lar seg ikke løsrive fra aktivitetene der. Vi kan tenke oss en større bedrift som lever av produksjon og eksport av teknisk avansert utstyr. Forenklet kan vi si at produksjonsprosessen, økonomi og salg er ulike underdomener. I det øyeblikk da all kommunikasjon innenfor et av disse underdomenene utelukkende foregår på engelsk, er det norske fagspråket som er knyttet til det samme feltet, lagt dødt. Hvis dette blir gjennomgående i hele bransjer, vil det norske fagspråket i løpet av kort tid forsvinne. Det er to grunner til det: Det vil foreldes, og manglende bruk vil gjøre at det blir glemt.

La oss kalle slike underdomener for *kunnskapsområder*. La oss videre kalle den kommunikasjonen som foregår i yrkessammenheng på disse områdene, for *profesjonell, faglig kommunikasjon*. Da kan det overordnede språkpolitiske målet vi satte opp ovenfor, spesifiseres slik: Profesjonell, faglig kommunikasjon på norsk må også i framtida være mulig innenfor alle kunnskapsområder. Dersom dette ikke lenger er tilfellet, vil også mulighetene for å formulere faglige spørsmål tilstrekkelig presist i andre sammenhenger forsvinne, for eksempel i lærebøker for grunnskolen og videregående skole, i massemedier og i mer uformelle samtaler.

Skal en nå dette målet, må det med andre ord finnes et allment tilgjengelig norsk fagspråk knyttet til alle kunnskapsområder. Slike fagspråk er avhengige av at det finnes en oppdatert og omforent norsk terminologi innenfor det aktuelle kunnskapsområdet. I kapittel 11 diskuterer vi de faglige, organisatoriske og økonomiske forutsetningene for at det skal finnes et norsk fagspråk innenfor alle domener. Der slår vi fast at terminologi- og fagspråkutvikling må organiseres som et samarbeid mellom alle berørte parter, med det offentlige som ansvarlig og som koordinator. Klarer en ikke det, er det stor fare for at norsk vil tape for engelsk innenfor fagområder der teknologi- og kunnskapsimporten er stor.

Et språk finnes bare dersom det brukes. Utvikling av norsk terminologi vil være bortkastet dersom terminologien ikke tas i bruk i faglig kommunikasjon. Skal vi lykkes i å sikre en bredest mulig faglig kommunikasjon på norsk, må viljen til å bruke norsk framelskes. Det må skapes en forståelse for at det er viktig og ikke minst en fordel for den enkelte og for samfunnet å bruke norsk, i alle sammenhenger der det er mulig. Forståelsen må bygge på det faktum at de fleste av oss kommuniserer best på morsmålet. Bak gleden over å beherske et fremmedspråk relativt godt og bak den statusen bruken av dette språket måtte gi i ulike situasjoner, ligger det økte uttrykksregisteret og ikke minst den tryggheten som bruk av morsmålet normalt innebærer. Som vi skal komme tilbake til i flere av kapitlene nedenfor, er det heller ikke tvil om at folk lærer best på morsmålet. Det gjelder barn, men mye tyder på at

det også gjelder voksne. Slik blir bruk av morsmålet et grunnleggende virkemiddel i arbeidet for å realisere kunnskapssamfunnet.

Reell likestilling mellom nynorsk og bokmål

Nynorsk og bokmål er i utgangspunktet likestilte målformer. Likestillingen er imidlertid ikke reell, om vi ser på de to målformenes gjennomslagskraft i offentligheten. Vi må skille mellom offentlig sektor og den delen av offentligheten som hører til den privatrettslige sfæren. Da tenker vi særlig på det private næringslivet og pressen. Spissformulert kan vi si at så lenge en slik situasjon består, kan ikke norsk, forstått som to likestilte målformer, sies å være fullt ut samfunnsbærende.

Innenfor det første området er forholdet mellom målformene regulert gjennom lovverket, jamfør oversikten til slutt i kapittel 3. Selv om det stadig påpekes brudd på målloven, er nynorsken som mindretallsnorm i det minste godt sikret formelt. Det er den innen alle statlige, fylkeskommunale og kommunale instanser, inkludert konsesjonsbelagte etermedier. Skoleverket har en viktig rolle når det gjelder å sikre denne likestillingen. Alle som gjennomfører videregående opplæring, skal ha vist at de behersker begge målformene. Til nå er dette blitt ivaretatt gjennom egne prøver i hovedmål og sidemål, jamfør videre diskusjon i kapittel 5.

I privat sektor gjelder ikke slike regler. Her er det derfor eierne som bestemmer målformen. Ser en bort fra nynorskens kjerneområder på Vestlandet, er bokmålet så å si enerådende. Eksempler er den nasjonale pressen (særlig VG, Dagbladet, Aftenpostens morgenummer og Dagens Næringsliv) og teksting av kinofilm og reklame for produkter som selges over hele landet.

Et stort stortingsflertall sluttet seg så sent som i 2004 til et overordnet mål om å sikre nynorsk og bokmål som fullverdige bruksspråk i samfunnet. Så lenge nynorsken ikke har adgang til de nasjonale, privatstyrte domenene, er ikke dette målet nådd. Så lenge nynorsken aktivt motarbeides av de som styrer disse domenene, vil nynorsken forbli usynlig i de samme domenene.

Nynorskens fravær fra domener som i dag synes truet av engelsk, har fått enkelte til å mene at nynorsk i mindre grad er truet av engelsk enn bokmål er. Vi tror ikke dette er noe fruktbart resonnement. Det dekker nemlig over at nynorsken i sin tur er truet av bokmålet, rett nok i andre domener. Derved dekker det også over at vi har å gjøre med et hierarki, der engelsk

truer bokmål og bokmål truer nynorsk. Indirekte gir dette en kjede der engelsk også truer nynorsk. Nynorsken har ingen sjanse til å overleve i en situasjon der bokmålet er alvorlig truet som samfunnsbærende og fullverdig.

Den erfaringen som finnes, tyder på at nynorsk i det offentlige rom raskt blir ukontroversielt så snart nynorsken får fotfeste. Vi kan gi tre eksempler. I fjernsynets barndom på 1960-tallet ble en amerikansk westernserie kalt *Krutrøyk* tekstet på nynorsk. Mange ble provosert. De gav uttrykk for det i innlegg i avisene. Men protestene la seg. I dag merkes det knapt om en TV-serie er tekstet på bokmål eller nynorsk. Ingen skriver lenger i avisene om det. Likevel tekstes aldri kinofilm eller film som selges på DVD, på nynorsk, selv om slike filmer distribueres over hele landet.

Det andre eksemplet er nynorsk i *Bergens Tidende*. Selv om avisen er en regionsavis, utgis den og har en svært stor del av sine lesere i det bokmålsdominerte Bergen. Avisen stiller journalistene sine fritt, de kan selv velge om de vil bruke nynorsk eller bokmål. I en leder den 19. april 2005 skriver avisen:

Vi ønsker ikke å bidra til fordommer mot et av våre sidestilte skriftspråk ved å behandle det som kuriøst. Leserne våre er vant til at begge skriftspråkene dukker opp i BT, og de virker ikke særlig forvirret over det. Tvert imot. Av alle de over 12000 leserbrevene vi mottar i året handler vel knapt et eneste om nynorsk i avisen.

For et par år siden undersøkte avisen holdningene til leserne i Bergen. Bare rundt 10 prosent mente det var for mye nynorsk i avisen. Tilsvarende mente om lag 10 prosent at det var for mye bokmål i avisen.²²

Det tredje og siste eksemplet henter vi fra markedsføring. En rekke bedrifter på Vestlandet har de siste årene gått over til å bruke nynorsk også i sin nasjonale markedsføring. Blant disse er Alexandra hotell i Loen, et av de mest kjente hotellene i regionen. De har bevisst valgt å bruke nynorsk, som et uttrykk for lokal identitet. Nynorsken blir med andre ord sett på som en ressurs i markedsføringen. Reaksjonene fra markedet har vært positive. Hotellet mottar svært få negative reaksjoner på nynorskbruken.²³

Erfaringene som er nevnt ovenfor, viser at det å eksponere folk for nynorsk ikke er noen risikosport. Ser vi bort fra eventuelle korte overgangsperioder med protester, vil ikke kinobesøket gå ned om filmer tekstes på nynorsk. Riksavisene vil ikke miste lesere om de

stiller journalistene sine fritt. Et godt produkt blir ikke vanskeligere å selge dersom det blir markedsført på nynorsk.

Mange er enig i at nynorsken er et verdifullt innslag i det norske samfunnet som både beriker vår kultur og bidrar til dens særpreg. I så fall er det kulturelt og etisk forkastelig å bidra til at nynorsken stenges ute fra nasjonale arenaer der både bokmåls- og nynorskbrukere deltar, slik for eksempel avisredaktører og filmimportører i dag gjør.

Vi har likevel liten tro på lovregulering for å tvinge igjennom bruk av nynorsk i det offentlige rom. Myndighetenes påvirkning her begrenser seg til holdningsarbeid og til krav om bruk av nynorsk knyttet til konsesjoner, støtteordninger osv. De som på ulike måter har makt til å endre dette, må selv se at de har et kulturpolitisk ansvar, og de må la ansvaret styre handlingene. Hvis riksavisene tar dette ansvaret og åpner for bruk av nynorsk i redaksjonelt stoff, vil det ha en viktig symbolfunksjon. Det vil være det første nasjonale, privatrettslige domenet som åpnes for nynorsk. En slik alminneliggjøring av nynorsken vil kunne være med og åpne flere domener, for eksempel filmteksting og nasjonal reklame på nynorsk.

Det er viktig at bokmålet ikke får trenge ut nynorsken gjennom sin status som flertallsnorm. Vi støtter stortingsflertallet, som i 2004 sluttet seg til at det er et overordnet mål å sikre både bokmål og nynorsk som fullverdige bruksspråk i samfunnet, og at det dessuten skal være et eget mål å legge forholdene spesielt til rette for nynorsk som mindretallspråk.

Innholdet i språkpolitikken

Innholdet i språkpolitikken er de tiltakene en setter i verk for å nå de målene som er stilt opp. Målet er å sikre at Norge i framtida utvikler og sikrer parallellspråklighet på de domener der bruk av fremmedspråk er nødvendig. Samtidig må språkpolitikken ha som mål at nynorsken erobrer domener, slik at vi får større likeverd mellom nynorsk og bokmål.

Bruk av lovverket

I motsetning til enkelte andre land har ikke Norge grunnlovfestet majoritetsspråkets status som nasjonalspråk. Grunnen er nok at statusen for norsk har syntes så opplagt at språket ikke har trengt grunnlovsværn. Det faktum at samisk er beskyttet i Grunnloven, understreker indirekte nettopp betydningen av grunnlovsværn.

Indirekte slås norskens status som nasjonalspråk fast i andre lover som regulerer språkbruk. Et eksempel er effektene av det såkalte jamstillingsvedtaket fra 1885. Vedtaket sidestilte våre to målformer. Vedtaket ble aldri nedfelt i en egen lov, men er lagt til grunn i

alle lover som har regulert grunnopplæring senere. Et annet eksempel er *lov om målbruk i offentlig teneste*, som regulerer forholdet mellom bruken av bokmål og nynorsk i statstjenesten. Også her er det underliggende, men ikke formulerte grunnlaget at norsk er nasjonalspråket, det vil si det språket som skal brukes i offentlig tjeneste.

Den økte bruken av engelsk i det norske samfunnet reiser imidlertid spørsmålet om tida er inne til å lovfeste norsk som nasjonalspråk. Lov om Norsk språkråd ble opphevet i 2004, i forbindelse med at rådet ble omorganisert. Det har vært diskutert om det nye rådet skal forankres i en tilsvarende lov. Rådet må sikres en sentral rolle som premissgiver og iverksetter av framtidens språkpolitikk. Samtidig må Språkrådet gis den legitimitet i samfunnet som det vil være avhengig av å ha for å fungere etter hensikten. Ut fra dette er det nødvendig at rådets formål, struktur og virkeområde blir slått fast i lovs form. Her bør en også lovfeste de tre rettighetene som er diskutert ovenfor, nemlig rett til nasjonalspråk, rett til morsmål og rett til fremmedspråk. En av Språkrådets oppgaver vil da bli å føre tilsyn med at disse rettene respekteres, både i lovgivningen for øvrig og i praktisk politikk.

Vi er klar over at vi ved dette forslaget griper direkte inn i et annet og foreløpig åpent spørsmål knyttet til rådets virkeområde, nemlig om dette bare skal være norsk språk, eller om også ansvaret for de nye minoritetsspråkene skal legges til Språkrådet. Vi tror ikke det er hensiktsmessig å fordele ansvaret for det vi kan kalle språkområdet i samfunnet, på flere organ. Skal samfunnet kunne ta et helhetlig grep om de kompliserte sammenhengene i forholdet mellom nasjonalspråk og morsmål, må ansvaret legges ett sted. Unntatt her er de gamle minoritetsspråkene som Norge har et (med)ansvar for å sikre i framtida, først og fremst samisk og kvensk. Det finnes allerede et samisk språkstyre, knyttet til Sametinget. En tilsvarende ordning med selvbestemmelse bør vurderes for kvensk.

Vi har mindre tro på direkte bruk av lovgivning for å hindre domenetap for norsk til engelsk innenfor for eksempel næringslivet og høyere utdanning, selv om vi foreslår at den siste sektorens ansvar for å sikre norsk fagspråk skal tas inn i universitets- og høyskoleloven. I mange tilfeller vil det være vanskelig å utforme en lovtekst slik at det i ethvert tilfelle vil være klart om loven er overholdt eller ikke. Hvis loven er uklar, blir den vanskelig å håndheve. En indirekte og mer realistisk måte å bruke lovgivning på for å hindre domenetap er å kreve at visse lovregulerte typer tekster skal foreligge på norsk. Ett eksempel er produktinformasjon, ikke minst når det gjelder produkter der feil bruk kan medføre fare for liv og helse. Dette kommer vi tilbake til i kapittel 8.

Når det gjelder nynorsk og bokmål, er likestillingen mellom de to innenfor offentlig virksomhet og innenfor skoleverket fastslått i lover. På det privatrettslige området er slik

lovgivning fraværende. For eksempel er det opp til den enkelte redaktør eller annonsør å avgjøre hvilken målform som skal brukes i henholdsvis redaksjonelt stoff og annonser i pressen. Vi tror heller ikke at det på det privatrettslige området er noen god idé å forsøke å framvinge mer bruk av nynorsk gjennom utvidet bruk av lovverket. En lov med dette som formål vil være vanskelig, og dermed kostbar, å håndheve. Samtidig vil den lett kunne oppfattes som utilstedelig tvang. Slik blir lovens holdningsskapende effekt i verste fall negativ.

I den grad deler av denne sektoren mottar offentlig støtte til drift eller investeringer, bør det likevel knyttes språklige krav til støtten, slik det i noen grad gjøres allerede, jamfør for eksempel omtalen av Norsk filmfond i kapittel 7. Det samme gjelder språkbaserte produkter som det offentlige kjøper eller sørger for at et stort antall mennesker kjøper. Dagens krav om at lærebøker skal utgis på bokmål og nynorsk, må for eksempel utvides til programvare som brukes av store grupper i det offentlige og i skoleverket. Dette kommer vi tilbake til i kapittel 9.

Holdningsskapende tiltak: fra holdninger til handling

Holdninger og holdningsskapende arbeid er viktig for å sikre norskens framtid. Holdninger er dynamiske og kan forandre seg raskt. Jo sterkere holdningene mot språkskifte, mot domenetap og mot importord er, jo mindre er farene for at norsk skal tape unødige i forhold til engelsk. Jo mer positive holdningene til engelsk er blant folk flest, og særlig ungdommen, jo lettere vil engelsk vinne innpass og erstatte norsk. Dette synet er også lagt til grunn for det mandatet vi har fått for arbeidet vårt, der det jo blir krevd at ”dokumentet skal fokusere på tiltak, *haldningsbygging* og strategiske mål”.

En vanlig definisjon av holdninger er at de representerer en underliggende tendens til å tenke, føle og handle på bestemte måter i ulike situasjoner.²⁴ Selv om det her som innenfor alle fagområder finnes ulike oppfatninger blant spesialistene, ser det ut til å være rimelig stor enighet om at holdninger som først og fremst bygger på tenking og kunnskap, er mer stabile enn holdninger som i større grad er tuftet på følelser. Holdningsskapende arbeid for å sikre norskens stilling i framtidens Norge bør derfor ta utgangspunkt i kunnskap og rasjonelle argumenter. Det må pekes på at dersom vi skifter norsk ut med engelsk, lider vi som samfunn og som enkeltindivider kulturelle tap som vil svekke oss, i stedet for å styrke oss. Om vi så klarer å forankre denne kunnskapen i følelser, vil det være best sjanser for å lykkes.

Et viktig mål må være å styrke den allmenne forståelsen for morsmålets grunnleggende betydning for den enkelte, ikke bare som undervisningsspråk, men også senere i livet. I den

grad denne kunnskapen får feste seg, vil motstandskraften mot en overgang til engelsk bli større. Dette aspektet ved morsmålet bør derfor betones sterkere i morsmålsundervisningen og lærerutdanningen enn det blir i dag, jamfør diskusjonen i kapittel 5. En viktig del av slike holdninger er en forståelse av at verken norsk eller andre språk ligger tilbake for engelsk når det gjelder de mulighetene språket gir for å uttrykke seg presist og nyansert. Det som i noen tilfeller kan mangle, er utvikling av fagspråk og terminologi, jamfør kapittel 11.

Styrking av det nordiske språkfelleskapet

Den internordiske språkforståelsen representerer en domeneutvidelse for norsk. Det at vi har kunnet bruke norsk i Sverige og Danmark og i deler av Finland, gjør at vi har hatt et språksamfunn på omtrent 20 millioner mennesker i ryggen, ikke bare de snaut fem millionene som det norske samfunnet består av. Danmark og Sverige står overfor de samme utfordringene som Norge når det gjelder framtidens språkpolitikk. En nordisk samordning av tiltak mot domenetap til engelsk vil kunne gjøre tiltakene mer effektive. Nordens språkråd er derfor et viktig språkpolitisk instrument i arbeidet for å sikre at de skandinaviske språkene forblir samfunnsbærende og fullverdige i sine respektive land.

Dessverre tyder mye på at den internordiske språkforståelsen langsomt forvitrer. Særlig svensker og dansker har problemer med å forstå hverandre i dag.²⁵ Sett fra en språkvitenskapelig synsvinkel er ikke dette overraskende. Hver ny generasjon vil ha litt større problemer enn den forrige med å forstå nabospråkene. Men utviklingen kan forsinkes. Ett virkemiddel er undervisning i grannespråk i skolen. Det er derfor bra at kravet om at elever skal møte både skriftlige og – ikke minst – muntlige tekster på dansk og svensk i morsmålsundervisningen, blir opprettholdt og gjort tydelig i de nye læreplanene som nå skal innføres. Like viktig er det at dette følges opp. Et annet virkemiddel er utarbeidelse av nettbaserte internordiske ordbøker og terminologibaser som gjør det enkelt å søke seg fram til hva ett og samme begrep heter på de tre nordiske språkene.

Forskning

Et vilkår for at holdningsskapende tiltak skal virke etter hensikten, er at målgruppa har gode nok kunnskaper om norsk språk og norsk språkutvikling. Dette er også en viktig oppgave for skolen. Skal skolen kunne løse den på en tilfredsstillende måte, må forskningen på dette feltet være på et godt nok nivå, både i omfang og kvalitet. En god og effektiv språkpolitikk krever jo at de som har ansvaret, har så gode kunnskaper om språk og språkutvikling som mulig. Ressursene som tilføres forskning på norsk språk, er i dag styrt av studenttilstrømming. Det må vurderes om dette er tilstrekkelig, og om det er nødvendig med egne

forskningsprogrammer som kan sikre oss slik kunnskap i framtida. Det dreier seg imidlertid ikke bare om språkforskning i snever forstand. Like viktig er den språkpedagogiske forskningen. I kapittel 5 foreslår vi at det opprettes et nasjonalt senter for skriveforskning.

Språkpolitikk er mer enn kulturpolitikk

I dag er Språkrådet definert som en del av det kulturpolitiske området, og det overordnede ansvaret for språkpolitikken er lagt til Kultur- og kirkedepartementet (KKD). KKD må også i framtida ha det overordnede ansvaret for å utvikle en norsk språkpolitikk. Selv om Språkrådets funksjon er under vurdering for tida, regner vi med at dette organet også i framtida vil være KKD's viktigste verktøy i arbeidet med å utvikle og gjennomføre politikken.

Språkpolitikk er en viktig del av et samfunns kulturpolitikk. Men språk er grunnleggende på alle områder i samfunnet, og arbeidet med språk må ikke avgrenses til bare kulturområdet. Dessverre ser det ut til at likhetstegnet mellom språkpolitikk og kulturpolitikk har ført til fravær av språkpolitikk på andre områder i samfunnet.

Et viktig eksempel er skole og undervisning, fra grunnskolen til høyere utdanning. I kapittel 5 peker vi på hvor avgjørende språk og språklige ferdigheter er for læring generelt. Videre er bruk av norsk i høyere utdanning avgjørende for vedlikehold og videreutvikling av norsk fagspråk, jamfør kapittel 6. Likevel har ikke myndighetene tildelt Undervisnings- og forskningsdepartementet noen synlig og erklært språkpolitisk rolle som bygger på dette ansvaret. Det er et framskritt at språkets betydning i alle fag nevnes i de nye forslagene til læreplaner. I tillegg trengs det et samlet ansvar og en overordnet språkpolitikk knyttet til utdanningssektoren.

Et annet eksempel er Moderniseringsdepartementet. Her ligger ansvaret for hele det IT-politiske området, for blant annet språkteknologi og for at kommunikasjonen mellom det offentlige og brukere av ulike offentlige tjenester er best mulig. En forutsetning for å lykkes i arbeidet på disse feltene er at det legges stor vekt på den språklige utformingen av lover, forskrifter, skjemaer og informasjonsmateriell. Heller ikke her kjenner vi til at det er utformet en politikk og satt i verk effektive, overgripende tiltak.

I mandatet for arbeidet vårt legges det vekt på at de tiltakene vi skal foreslå, må sees som kulturpolitiske like mye som – i snever forstand – språkpolitiske innspill. Vi går altså lenger og hevder at språkpolitikk ikke bare må settes inn i en kulturpolitisk sammenheng, men må sees i sammenheng med alle politikkområder. Språkpolitikk er med andre ord noe overgripende, og er ikke sektoravgrenset til for eksempel kultursektoren.

Alle deler av forvaltningen må ta et ansvar for å gjennomføre språkpolitikken på sine områder. KKD har et særlig ansvar for å påse at det faktisk gjøres. Etter vår mening er det behov for økt bevisstgjøring av alles roller på dette området. En bred debatt i Stortinget må munne ut i en strategi for norsk språkpolitikk. Dette er svært viktig for å sikre at språkpolitikken får gjennomslag også utenfor det kulturpolitiske området. Å sikre norsk språk i framtida er ikke først og fremst et spørsmål om kulturpolitisk beredskap i snever forstand, men må være praktisk politikk bygd på tiltak med virkning for alle samfunnets områder.

Også resten av samfunnet må ansvarliggjøres. I flere av kapitlene som følger, peker vi på hvor viktig det er at representanter for de ulike samfunnsområdene trekkes inn i det språkpolitiske arbeidet. Det krever vedvarende dialog med brukermiljøene hvis vi skal skape forståelse i samfunnet for at norsk må sikres som samfunnsbærende språk. I det nye Språkrådet som nå tar form, er det tenkt at en rekke faggrupper skal få ansvar for ulike sektorer. Her må brukermiljøene trekkes aktivt med.

Overordnede mål

1. Norsk (nynorsk og bokmål) skal også i framtida brukes innenfor alle domener i samfunnet, også der bruk av fremmedspråk er nødvendig.
2. Nynorsk og bokmål må bli reelt likestilt på alle områder i samfunnet. Det innebærer at en må legge forholdene spesielt til rette for nynorsk som mindretallsspråk.

Forslag

1. Språkpolitikk må gjøres til noe mer enn et avgrenset, kulturpolitisk anliggende. Hele forvaltningen og samfunnet ellers må trekkes inn.
2. Det må utformes en *samlet* språkpolitikk, behandlet i Stortinget, som omfatter forholdet mellom norsk og engelsk, forholdet mellom nynorsk og bokmål, normering, minoritetsspråk og arbeidet med forståelig språk i forvaltningen.
3. Overordnede språkpolitiske mål må trekkes inn i all politikkkutforming.
4. Språkpolitikken må baseres på tre retter: rett til nasjonalspråk, rett til morsmål og rett til fremmedspråk.
5. Språkrådets formål og virkeområde må slås fast i lovs form. En av Språkrådets oppgaver må bli å føre tilsyn med at de tre rettene respekteres, både i annen lovgivning og i praktisk politikk.

6. Arbeidet for å sikre norsk språk (nynorsk og bokmål) som fullverdig og samfunnsbærende, og derved hindre domenetap, må forankres i språkets status som nasjonalspråk. Forholdene må legges spesielt til rette for nynorsk som mindretallsspråk.
7. Kunnskapsgrunnet for språkpolitikken må sikres, om nødvendig gjennom bevilgninger til egne forskningsprogrammer.
8. Nordens språkråd må få en sentral rolle i kampen mot domenetap for de nordiske språkene. Styrkingen av svensk og dansk i de nye læreplanene må følges opp, og det må utvikles lett tilgjengelige, elektroniske nettordbøker som omfatter norsk, svensk og dansk.

5 Skulen – eit ankerfeste for norsk språk

Skulen spelar ei sentral rolle når det gjeld å sikra norsk som eit samfunnsberande nasjonalspråk i framtida. Skulen må utvikla forståinga for den verdien morsmålet har for kulturelt fellesskap, identitetskjenne, læring og intellektuell utvikling. Eit målmedvite arbeid og klare handlingsplanar er nødvendig for å styrkja norskopplæringa frå barnehage og til høgre utdanning. Språkutvikling og språkstimulering må starta i barnehage og førskule. Difor er det viktig at slike tema har ein sentral plass i lærarutdanninga for desse sektorane. Kunnskap om slike tema er også viktig for helsepersonell som arbeider med førskulebarn. Skulen er den viktigaste læringsarenaen for barn og unge. Dei nye læreplanane (L-06) understrekar at det å kunna uttrykkja seg munnleg og skriftleg og å kunna lesa er basiskompetanse i alle fag. Dette inneber at alle lærarar må ha innsyn i og kunnskap om samanhengen mellom språk, læring og fag.

Særleg i ungdomsskule og vidaregåande skule må arbeidet for at norsk skal vera eit samfunnsberande, funksjonelt språk, både generelt og i tilknytning til fag, styrkjast. Tiltak for å betra opplæringa i lesing og skriving er viktig. Bibliotekenesta er sentral for lesing, skriving og læring både i og utanfor skulen. Den må også styrkjast. Den tekniske utviklinga av informasjons- og kommunikasjonsteknologien (IKT) går raskt. Det er viktig at dei pedagogiske og dermed også dei språklege sidene ved teknologien blir tekne vare på.

Det er eit overordna mål for norsk nasjonal språkpolitikk at nynorsk og bokmål skal vera samfunnsberande og fullverdige språk i framtida. Skal dette lykkast, er det særleg viktig at nynorsken si stilling i skule og lærarutdanning blir styrkt.

Elevar med minoritetsbakgrunn treng ofte særleg opplæring og oppfølging i norsk. Det er viktig at ein her tek omsyn til den forskinga som finst på området, for å betra læringstilhøva og dei demokratiske rettane for denne gruppa.

Ei viktig oppgåve skulen har, er å utvikla ei forståing hjå elevane av den verdien morsmålet har, og den nære samanhengen mellom morsmål, læring og kultur. Språket er det viktigaste hjelpemidlet vårt til å strukturera vår indre og ytre verd. Vi tenkjer gjennom språket. Ved hjelp av det lærer vi nye omgrep. Eit morsmål som er utvikla og funksjonelt for kunnskapstileigning og læringsformål, lettar tilsvarande prosessar på andre språk. Seinare års forskning har vist kor viktig det er for læring, intellektuell utvikling, danning av identitet og personlegdom at barn får opplæring i sitt eige morsmål. Morsmålsopplæring blir såleis ein

viktig føresetnad for at også elevar med eit anna morsmål enn norsk får sjansen til god læring og utvikling i norsk skule og samfunn.

Forankring i morsmålet er viktig for å utvikla personleg og kulturell identitet. Det skjer på to måtar: for det første ved at vi tek opp i oss av kulturen omkring oss, for det andre ved at vi sjølv yter til dette fellesskapet. Å finne sin plass i fellesskapet inneber at ein er trygg på eigen kultur, eigen bakgrunn og eige språk. Det inneber også å kunna sjå seg sjølv og sitt eige i eit vidare perspektiv. Gjennom det forstår vi andre kulturar og andre menneske betre. Slik blir morsmålet sentralt også for utviklinga av demokratiet.

Språkutvikling og språkstimulering i førskulealder

Språkutviklinga til barn startar den dagen dei kjem til verda, og grunnlaget for seinare språkmeistring blir lagt i førskuleåra. Det er viktig at denne starten blir så god som mogleg for *alle* barn. Det vil barna, det norske språket og det norske samfunnet tena på.

Språkstimulering skjer best ved at barna får rike og varierte erfaringar med å bruka språket. Språkferdigheitene utviklar seg ved at foreldre og andre vaksne tek barna med inn i meiningsfylte *samtalar* der barna deltek. I samtalanene følgjer ein opp tema og utviklar ”dei lange tankane”. Situasjonar der barna får høve til å prøva ut språket og til å utvida det språklege repertoaret, gjev gode vilkår for språkutvikling.²⁶ Å la barna ta del i *forteljingar* er ein annan måte å stimulera språket til barn på. Foreldre eller andre vaksne som fortel frå sin eigen oppvekst, historier, eventyr osv. gjev barna ein språkleg og kulturell ballast å ta med i livet. Slik aktivitet stimulerer barna til sjølv å fortelja, og til å utvikla tankar og resonnement. Gjennom *høgtlesing* møter barn nye ord, uttrykk og sjangrar. I tillegg dannar høgtlesing eit godt utgangspunkt for samtale. Barna kan assosiera frå høgtlesinga til eigne erfaringar.

Leseundersøkingar viser at vaksne les mindre for barna sine no enn for få år sidan. Vi ser store sosiale skilnader når det gjeld lesing. Barn frå heimar der foreldra har høg utdanning, blir oftare lesne for enn barn med foreldre med lågare utdanning. Fjernsyn, heimekino, dataspel og bruk av PC får mykje av skulda for at høgtlesing heime ser ut til å vera på retur. Truleg er det langt på veg rett. Men det blir urettvist og lite konstruktivt å einsidig framheva datamaskina og dei nye media som syndebukkar. Det blir mykje god språkstimulering i møte med filmar, lytting til musikk og ved leiking og skriving på PC. Å forhalda seg til engelsk eller eit anna framandspråk gjer at ein samanliknar språk og dermed blir meir medviten om språk generelt – også sitt eige. Språkleg medvit gjer barn til dyktigare språkbrukarar. I tillegg gjer PC-en det lett for barn å skriva. Utprøving og forskning dei seinare åra syner tydeleg at

PC-en blir meir brukt som skriveverktøy. Skrivninga på tastatur fremjar også bruk av skriftspråket. Det gjev skrive- og leseglede og kjensle av meistring.²⁷

Utanfor familien skjer den viktigaste språkstimuleringa for barn i førskulealder i barnehagar og førskule. Også helsetenesta er sentral i arbeidet. Fleire kommunar har gjort forsøk med å kartleggja språkutvikling ved fireårskontrollen, og følgjer opp barn som treng det. Her har helsepersonalet samarbeidd med det pedagogiske personalet. I somme tilfelle har tiltaka særleg retta seg mot barn med andre morsmål enn norsk. Sommaren 2005 foreslo kommunalminister Erna Solberg obligatorisk språktest for fireåringar, mellom anna for å førebyggja lese- og skrivevanskar. Vi meiner at dersom eit slikt tiltak skal bli obligatorisk, må folk med kompetanse innanfor språk og språkutvikling ta ansvaret for det. Eventuelle oppfølgingstiltak må vera gratis. Det er då viktig å ta omsyn til at for enkelte, både barn og foreldre/føresette, kan ei slik kartlegging og eventuell oppfølging lett kjennast trugande og stigmatiserande.

Fleire tiltak som kan nemnast, er informasjon om språkutvikling til foreldre og føresette, og høvelege bøker og anna språkstimuleringsmateriell på helsestasjonar. Temaet språkutvikling og språkstimulering bør også takast inn i utdanning og etterutdanning av helsepersonell. Emna bør styrkjast i lærar- og førskulelærarutdanninga.

Grunnskule og vidaregåande skule

Nye læreplanar: basiskompetanse i alle fag

Dei nye læreplanane (L-06) innfører såkalla basiskompetanse i alle fag. Alle fagplanane har eit kapittel med overskrifta "Om grunnleggjande ferdigheiter i faget". Denne basiskompetansen er ein del av ein heilskapleg kompetanse. Han er knytt til kunnskapar, ferdigheiter og haldningar som ikkje er fagspesifikke, og som skal finnast i alle fag, uttrykt gjennom eigne kompetansemål. Målet er at alle elevar og lærlingar skal opparbeida ein nødvendig grunnkompetanse i desse dugleikane:

- å kunna uttrykkja seg munnleg og skriftleg
- å kunna lesa
- å kunna rekna
- å kunna bruka digitale verktøy

Ulike fag utgjer ulike læringskontekstar, tenkjemåtar, kunnskapsstrukturar og sjangrar. Fagterminologi og omgrep er reiskapar for å tileigna seg kunnskap og gjera han til ein personleg eigedom. Å læra eit fag inneber å tileigna seg ulike måtar å tenkja på og ulike måtar

å uttrykkja kunnskapen på som skil faget frå andre fag. Dei nye læreplanane har teke konsekvensen av dette. Arbeidet med den språklege utviklinga til elevane går såleis hand i hand med den faglege utviklinga. Språket blir ei oppgåve for alle fag og lærarar gjennom heile skuleløpet, sjølv om hovudansvaret for dei generelle ferdigheitene framleis vil liggja til norskfaget.

Ut frå dette blir alle lærarar språklærarar. Innhaldet i formuleringa inneber at alle lærarar bør ha innsyn i og kunnskap om samanhengen mellom språk og læring. Dei må kunna bruka denne kunnskapen i undervisnings- og læringsaktivitetar. Det inneber at kvar lærar er medviten om at han eller ho har ansvar ikkje berre for kunnskapen i faget sitt, men også for dei språklege uttrykka, omgrepa og sjangrane kunnskapen blir uttrykt i.

Tanken om at alle lærarar er norsklærarar, har vore lansert i norske fagleg-politiske dokument tidlegare. *NOU 1984:16: Om styrking av norskundervisningen i alle skoleslag* lanserte dette som eit slagord. Rapporten drøftar norskfaget på breitt grunnlag og innanfor heile utdanningssystemet. Ein av ideane er at alle lærarar, uansett fag, bør sjå det som si oppgåve å arbeida med den språklege framstillinga til elevane. Av hovudargumenta i 1984 var omsynet til kommunikasjon og til aukande språklege krav i yrkes- og samfunnsliv. Det synet at kunnskap og læring i faget ikkje kan løysast frå fagkultur, fagsjangrar, fagspråk og måtar å formidla faget på, er av nyare dato.

Skal faglærarane ta på seg oppgåva som språklege rettleiarar for elevane, treng dei kunnskap om tekstar og språk, deriblant også elevspråk og elevtekstar. I tillegg må dei ha kunnskap om korleis skriftleg og munnleg språk kan brukast som hjelp i læringsprosessen.

Basiskompetansen som er teken inn i dei nye læreplanane, stiller krav til både lærarutdanning og etterutdanning av lærarar.

Det finst nesten inga forskning om korleis skriving blir brukt i dei ulike skulefaga utanom norsk. Førebels resultat frå pilotprosjektet til dei nasjonale skriveprøvene (7. klassetrinn) tyder på at lese- og skrivetradisjonen i naturfag har vore bygd på at elevane skal henta ut informasjon og svara kort på faktaspørsmål, i alle fall på dette trinnet. I liten grad skal dei føra sjølvstendige resonnement og drøftingar. Resultat frå PISA (Programme for International Student Assessment) tyder på at det er nødvendig å styrkja ferdigheiter i lesing og forståing av fagtekstar.²⁸ Eit ledd i arbeidet med basisferdigheiter kan vera å utstyra alle elevar med

ordbøker som kjelde til kunnskap. Desse bøkene bør vera pedagogisk tilpassa og kopla til andre læremiddel.

Satsinga som skulen ifølgje dei nye læreplanane skal gjera, er viktig ut frå eit demokratisk omsyn. Dette omsynet tilseier at alle elevar skal oppnå ein grunnleggjande kompetanse i lesing og i skriftlege og munnlege ferdigheiter. I praksis vil dette seia å arbeida med språket i høve til faglege og sakprega tema og bruksområde. Dermed blir dette også eit av dei viktigaste tiltaka for å halda oppe norsk som eit samfunnsberande språk.

Norskfaget

Eit rammevilkår for undervisning og læring i norskfaget er den språk- og sjangerkunnskapen elevane kjem til skulen med og som dei også utviklar på eiga hand utanfor skulen. Gjennom norskfaget skal barn og unge møte og utforska, og sjølv bidra med, eit mangfald av sjangrar og språklege uttrykk. Gjennom faget skal dei tileigna seg språkferdigheiter som er nødvendige for personleg utvikling, vidare utdanning og deltaking i arbeidsliv og samfunnsliv.

Norskfaget er eit kulturfag. Det er dessutan eit identitetsskapande fag, eit haldningsdannande fag og eit reiskapsfag. Faget dannar ein samanhengande tråd frå første til siste skuledag. Norsk er det faget som har flest timar i skulen, og som alle elevar møter. Norskfaget har alltid hatt ein kulturhistorisk dimensjon. Gjennom faget møter elevar tekstar frå fortida og fram til i dag som medverkar til å skapa ei felles referanseramme av verdiar, idear og førestellingar som grunnlag for forståing av kultur og samfunn. Danningsaspektet ved norskfaget har særleg vore knytt til denne dimensjonen. Det betyr ikkje at kulturomgrepet har vore statisk. Språkleg og kulturelt mangfald er ein del av den norskfaglege kulturen, slik elevane har møtt han i skulen i mange tiår. Vi kan nemna ulike talemålsvariantar av norsk, to jamstelte skriftnormer, nærskylde grannespråk og det heimlege i bryting med det framande. Rapporten *Language Education Policy Profile for Norway* (2003) er skriven av ei ekspertgruppe frå Europarådet.²⁹ Grappa framhevar det språklæringspotensialet som den norske fleirspråklege situasjonen representerer. Tekstomgrepet endrar seg også stadig. Fram til 1970-talet var det i hovudsak basert på skjønnlitteratur med litt islett av sakprosaetekstar. Etter kvart har det vorte utvida med til dømes masselitteratur, ungdomslitteratur, bilete, film og massemedium, musikkvideo og digitale tekstar. Også elevane sine eigne tekstar har vorte inkluderte i tekstomgrepet.

Mange eldre menneske sit inne med ein rikdom av tekstar som dei lærte utanåt i skuletida. Ein universitetslærer var i ei pensjonistforeining og kåserte om graut. I kåseriet byrja ho å sitera frå Nordahl Rolfsens dikt om Snegle-Halle og Harald Hardråde, det diktet som endar med: ”’Dræb mig konge, men ikke med grød, ikke med grød,’ sa Halle.” Ikkje før hadde ho avslutta første verset, før forsamlinga overtok og siterte heile diktet. Teksten sat som spikra. Det vart eit minne for livet å sjå kor stolte pensjonistane var over det dei kunne, og kor dei fryda seg over at dei saman gav teksten nytt liv.

Den nye læreplanen (L-06) representerer eit brot med vektlegginga av det nasjonale. Planen legg vekt på at norsk språk og kultur går inn i ein historisk og global samanheng. Han peikar på at elevane skal styrkja kulturforståinga si ved å sjå det norske i samanheng med språk og kulturuttrykk frå andre land. Dette perspektivskiftet kan knytast til fleire utviklingslinjer. Her skal nemnast tre: Den eine er ein generell skepsis til nasjonale ideologiar dei siste tiåra. Den andre gjeld kulturell globalisering, som mellom anna er knytt til elektroniske medium. Kulturformene er i dag internasjonale, sjølv om innhaldet ofte blir tilpassa nasjonale og lokale forhold. Det er ikkje enkelt å skilja mellom norsk og ikkje-norsk når rappegupper gjev den amerikanske undergrunnskulturen eit norsk, dialektprega uttrykk. Den tredje heng saman med at det norske samfunnet dei seinare åra har vorte fleirkulturelt gjennom innvandring.

Norskfaget er i stadig endring. Samstundes er det viktig å styrkja forståinga for dei nasjonale og kulturelle verdiane faget representerer, ikkje minst sett i lys av den oppgåva faget har og får i norsk samfunn og kultur. Det inneber for det første at elevane får kjennskap til faget langs ei historisk utviklingsline. For det andre tilseier det at faget framleis bør ha ein innhaldskjerne som dannar ei felles referanseramme. Desse to punkta må gjelda både for grunnskulen og den vidaregåande skulen. Dette treng ikkje komma i konflikt med at norskfaget også bør ha rom for påverknad frå andre kulturuttrykk.

Den nye læreplanen gjev den enkelte læraren og lærebokforfattaren større frirom enn tidlegare til å definera norskfaget. Det gjeld til dømes innhald og mengd, ettersom læreplanen ikkje inneheld kvantifisering. Dette *kan* føra til at elevane kjem ut med svært ulike grunnlag og dermed med ulik språk- og kulturkompetanse. Vi kan snakka om at det i praksis blir minimums- og maksimumsvariantar av faget. Det kan vidare føra til at norskfaget ikkje klarer å gje elevane nok støtte til å utvikla norsk som morsmål. Frirommet som den enkelte læraren får, og mangelen på kvantifisering kan også setja enkelte sider ved norskfaget i fare, til dømes

emne som er viktige for vår språklege identitet. Det kan vera den nynorske skriftkulturen, lokal og regional litteratur og kjennskapen til grannespråka våre.

Kunnskap om språk og litteratur i grannelanda har lenge vore ein del av norskfaget. Ei samnordisk undersøking viser at språkforståinga som nordiske ungdommar har av nordiske språk, ser ut til å vera på retur.³⁰ L-06 har styrkt det nordiske perspektivet. Til dømes kjem ”forstå noe svensk og dansk tale” inn som kompetansemål etter 4. årstrinn. Det nordiske perspektivet er godt representert utover i læreplanane. Det er viktig at også lærarutdanninga styrkjer det nordiske.

I norskplanen (L-06) er ”Språk og kultur i endring” eit langsgåande tema. Det er formulert slik i innleiingsdelen til faget:

Hovedområdet *Språk og kultur i endring* dreier seg om norsk og nordisk språk- og tekstkultur, men med internasjonale perspektiver. Det er lagt vekt på at elever skal utvikle en selvstendig forståelse av norsk språk og litteratur og innsikt i hvordan språk og tekst har endret seg over tid og er i stadig endring. [...]

Vi meiner dette er eit verdifullt innslag i den nye planen. Området gjev rike moglegheiter for elevane til å få innsikt i og kunnskap om korleis kulturar, språk og uttrykksformer heile tida forandrar seg. Det gjev gode høve til å ta opp utanlandsk påverknad og faren for at norsk skal bli utkonkurrert på viktige område. Særleg i ungdomsskulen og den vidaregåande skulen bør ein ikkje berre konstatera at slike endringar skjer, og kva som er årsakene til dei. Ein bør også stilla spørsmålet om korleis vi skal møte slike tendensar.

Gerhard Gran kalla i 1892 norsk ”fagenes fag”, ein karakteristikk som framleis er råkande. I tillegg til at norskfaget har ein klår eigenverdi, er det også eit reiskaps- og støttefag for andre fag. Såleis gjev norsk eit grunnlag for læring i andre fag. Sjølv om dei nye læreplanane legg dei grunnleggjande ferdigheitene til lesing, skriving og munnleg språkbruk inn i alle fag, rokkar ikkje det ved den sentrale stillinga *norskfaget* har. Dette faget er grunnleggjande når det gjeld kunnskapstileigninga, læringa og uttrykksevna til elevane.

Norsk munnleg

Når barna kjem til skulen, har dei med seg eit talespråk og ei rekkje språklege erfaringar som varierer mykje. Noreg står i ei særstilling når det gjeld å verna om retten elevane har til å bruka sitt eige talemål i skulen. Retten går tilbake til vedtak i Odelstinget i 1878. Han er seinast nedfelt i lov om grunnskolen, 1969, paragraf 40.1: ”I den munnlege opplæringa kan elevane bruke det mål dei talar heime, og læraren skal i ordtilfang og uttrykksmåte ta omsyn til talemålet til elevane.”

Rett nok viser historia stadige brot på vedtaket, ikkje minst i høve til barn med kvensk og samisk som morsmål, og i høve til barn med bakgrunn i såkalla gatespråk. Likevel er det ingen tvil om at vedtaket har verna om talemålet og heimekulturen til elevane. Det har medverka til å skapa medvit om desse verdiane. Det same gjeld språksituasjonen i landet vårt, med eit mangfald av talemål som blir godteke også i offentlege talesituasjonar. Vi har to skriftlege målformer som har skapa medvit om og haldningar til språk som skulen må ta vare på i framtida. Alt dette kan danna ei sterk motvekt mot engelsk påverknad.

Då Odelstinget gjorde vedtaket sitt, var det norske språkmiljøet tilnærma homogent. Grunnlaget for vedtaket var både nasjonalt, sosialt, demokratisk og pedagogisk. Etter kvart har dei nasjonale argumenta komme i bakgrunnen. Dei sosiale, demokratiske og pedagogiske sidene ved vedtaket er likevel aktuelle, no som då. Samtidig fører vedtaket til dilemma både for den enkelte læraren og i utdanningspolitisk samanheng. Den som ikkje beherskar vanlege reglar og normer for språkbruk, kan få vanskar med å klara seg i ulike samanhengar i samfunnet. Dette blir eit demokratisk problem, og det verkar inn på sjølvstillita, sjølvoppfatninga og tryggleiken til individa. Såleis blir det eit identitetsproblem. Elevar treng situasjonar der dei kan prøva ut språket som hjelpemiddel for tanken. Samstundes treng dei rikeleg øving i meir formelle talesituasjonar. Dei som får god øving i å ta ordet i forsamlingar, har ein stor fordel framfor dei som ikkje har fått høve til det.

I visse ungdomsmiljø har bruk av engelsk ein symbolfunksjon. Bruk av engelske ord skjer ved såkalla kodeveksling. Det blir fletta inn engelske ord og vendingar, ofte heile setningar, i samtalen utan at det er utlendingar til stades.³¹ Kodevekslingar som opptrer ofte, kan etter kvart festa seg. Ei av forklaringane er å sjå denne bruken av engelsk i samanheng med livsstil og identitet i visse subkulturar. Kodeskiftet er eit statussymbol. Det har symbolverdi. Danske forskarar meiner at denne språklege påverknaden frå angloamerikansk subkultur er ei av dei viktigaste årsakene til at det engelske språket har hatt ei så sterk påverknadskraft ”nedanfrå” i det danske samfunnet. I skulesamanheng blir det viktig å synleggjera fenomenet og ta det opp til diskusjon.

Lesing

Vi lever i eit skriftspråkssamfunn. Aldri før har så mykje skriven og visuelt framstilt informasjon vore tilgjengeleg, ikkje minst via elektroniske medium. Det tekstlege mangfaldet er ein del av kvardagen for barn og vaksne. Alle må kunna fungera i eit samfunn som i høg grad baserer seg på informasjon og kommunikasjon gjennom skrift og bilete. Alle må kunna lesa, tolka og forstå ulike typar tekstar for ulike formål. Lesing er då kanskje ein endå

viktigare kompetanse enn skriving. Dei fleste har eit arbeid som krev dagleg lesing. Ein må lesa for å følgja med i samfunnslivet, og det er viktig for den personlege utviklinga. Folk som gjennomgåande les for dårleg, vil møta både praktiske og sosiale problem. Dei vil ha vanskar med å delta i samtalar som baserer seg på innhaldet i ein tekst. Det skjer anten fordi dei ikkje har lese teksten, eller fordi dei har misforstått eller ikkje oppfatta innhaldet. Dei vil ha problem med å lesa seg fram til viktig informasjon som kan ivareta rettane deira, til dømes forsikringsdokument eller kjøpeavtalar. Svake lesarar vil svært ofte møta problem i vidare utdanning og yrkesaktivitet. God leseopplæring er ein demokratisk rett, som det er skulens ansvar å gje barna.

Lesekompetanse inneber at elevane kan forstå, bruka og reflektera over skrivne tekstar for best mogleg å kunna utvikla kunnskapane og moglegheitene sine til å ta del i samfunnet. Med tekstar meiner vi her tradisjonelle skrivne tekstar, bilete kombinert med tekst, bilete, elektroniske tekstar, video og anna. I møtet med tekstar tek elevane med seg sine tidlegare erfaringar og kunnskapar, dessutan kunnskapar om tekstkonvensjonar og sjangrar. Desse erfaringane vil vera sosialt og kulturelt knytte til det miljøet eleven høyrer til.

Det blir lagt relativt stor vekt på den første leseopplæringa i norsk skule. Ho er såleis eit obligatorisk emne i allmennlærerutdanninga. Den vidare leseopplæringa har ein derimot lagt lita vekt på. Dette er i ferd med å endra seg i og med at dei nye læreplanane, L-06, har lesing lagt inn i alle fagplanar. Det finst neppe skulefag der elevane ikkje les. Ein føresetnad for at fagplanane kan bli realiserte på dette punktet, er at alle lærarar får innsikt i lesing, lesestrategiar og lesekompetanse – og i dei ulike fagsjangrane som elevane møter i faget.

Leseopplæring vart eit tema i skuledebatten då resultat frå den første PISA-undersøkinga (Programme for International Student Assessment) kom hausten 2001.³² Undersøkinga er initiert av OECD og testar lese-, matematikk- og naturfagkompetanse blant 15-åringar kvart tredje år. Spreiinga i leseprestasjonar mellom høgt- og lågtpresterande elevar var større hos oss enn i dei fleste andre land. 17 prosent av dei norske elevane presterte under det nivået som av OECD vart rekna som ei kritisk grense. Ein reknar med at elevar som presterer så dårleg, truleg vil komma til å få problem i vidare utdanning eller yrkesutøving. Eit anna resultat var store kjønsskilnader i jentenes favør i alle land. Noreg var eit av landa med aller størst skilnad. Jentene gjer det bra i oppgåver som krev refleksjon eller vurdering, og som er knytte til skjønnlitterære tekstar. Lesevanar og leseinteresser vart også kartlagde. Resultata viste klår positiv samanheng mellom leseprestasjonar og lesevanar i fritida. Samtidig viste resultata at norske elevar, særleg gutane, var blant dei minst positive til leseaktivitetar i fritida. Det er klår positiv samanheng mellom lesevanar i fritida og skuleprestasjonar.

Resultatet frå PISA-undersøkinga førte til at Utdannings- og forskingsdepartementet laga ein tiltaksplan.³³ Planen skal styrkja lese lyst, leseferdigheit og kunnskaps glede og medverka til å

- styrkja leseferdigheitene og motivasjonen for lesing hjå elevane
- styrkja lærarkompetansen i leseopplæring og bruk av skulebibliotek
- motivera barn, unge og vaksne til å gje meir rom for lesing i barnehage, skule, heim og fritid
- auka medvitet om lesing som grunnlag for anna læring, kulturell kompetanse, livskvalitet, deltaking i arbeidslivet og i eit demokratisk samfunn
- styrkja lærarkompetansen om ny og aktuell barne- og ungdomslitteratur
- stimulera til formidling av litteratur

Positive leseopplevingar føreset at tekstane er tilpassa leseferdigheita. I denne samanhengen er det særleg viktig å vera merksam på elevar som har lesevanskar, og elevar som ikkje har norsk som morsmål. For desse elevane vil lydtekstar som omfattar både fagtekstar og skjønnlitteratur, vera gode hjelpemiddel. Alle elevar treng eit rikt tilfang av ulike typar tekstar på bokmål og ikkje minst på nynorsk, både i og utanfor skulen. Særleg er det viktig med tiltak retta til gutar. Grunnen er at den litteraturen gutane føretrekkjer, ikkje ser ut til å høve så godt med den litteraturen som tradisjonelt har vore brukt i skulen. Eit anna tema som det er viktig å kartleggja, er kva særleg gutane les utanfor skulen, knytt til bruk av elektroniske medium, til dømes dataspel, til fritidsaktivitetar, hobbyar osv. Desse aktivitetane blir ikkje så lett fanga opp av undersøkingar som konsentrerer seg om tradisjonelle tekstar og skjønnlitteratur. Truleg bør skulen i sterkare grad enn før ta inn utradisjonelt lesestoff som betre møter behov og interesser som gutane har. Dette gjeld norskfaget, men det er også aktuelt for andre fag, ettersom lesing skal vere ein grunnleggjande dugleik i alle fag.

Elevar frå språklege minoritetar har svakare lesekompetanse enn gjennomsnittet, sjølv om det er stor spreiding i denne gruppa. Difor blir tilpassa tekstar nødvendige. Tekstane må gje elevane frå minoritetskulturar høve til gjenkjenning. Gjenkjenninga kan medverka til positiv identitetsdanning og tryggleik. Det er viktig at tekstane gjev plass for det fleirkulturelle mangfaldet og at dei speglar minoritetskulturar på deira eigne premisar. Dette vil gjera tekstane til verdifulle kunnskapskjelder også for elevar med norsk bakgrunn.

Offentlege bibliotek, skulebibliotek og medietek er viktige læringsarenaer. Slike tilbod må vera gratis og lett tilgjengelege. I grisgrendte stork og andre stader der det er behov for det, må det offentlege halda oppe tilbod som bokbuss og bokbåt. Ein kan ikkje understreka nok

kor viktig offentlege kulturtilbod som dei vi har nemnt her, er for det kulturelle nivået til heile folket, særleg for barn og unge. Både heim, skule og samfunn bør gjera sitt til å skapa grunnlag for leseinteresse og leseglede hos skulebarn. Målet er at barn skal sjå på seg sjølv som medlemmer av eit lesande og skrivande fellesskap.

Leseundersøkingar og statistikkar frå bibliotek viser at kvinner les meir enn menn, særleg gjeld det skjønnlitteratur. Skjønnlitteraturen kjem framleis til å ha ein sentral plass i skulen. Fedrar eller andre mannlege føresette blir viktige rollemodellar for gutane når det gjeld å skapa større interesse for å lesa denne litteraturen. På denne bakgrunnen burde kanskje lesekampanjar også setjast inn mot menn.

Skrivning

Skrivekompetanse kan forklarast som evna til å meistra tekstnormer. "Tekstnormer" betyr alle nivå frå rettskriving til sjangertrekk. I tillegg kjem evna til å mobilisera desse kunnskapane på ein relevant måte i ulike skrivesituasjonar. Det er altså kompliserte og samansette kunnskapar og ferdigheiter det er tale om, både motorisk, mentalt, språkleg og sosialt.

Internasjonal skriveforskning syner at lesing er ein av faktorane som er med og gjev skrivekompetanse. Gjennom lesing byggjer elevane opp eit lager av kunnskap om sjangrar og språklege uttrykksmiddel. Kunnskapen er ofte umedviten eller "taus", men medvite arbeid med tekstar og språk vil hjelpa elevane til å bli meir medvitne skrivarar.

Resultat frå det store forskingsprosjektet "Kvalitetssikring av læringsutbyttet i norsk skriftlig", KAL-prosjektet, ser ut til å ha avdekt faktorar som er med på å auka skrivekompetansen. Prosjektet la til grunn eksamenssvara i norsk skriftleg i grunnskulen frå dei to siste åra under M87 (1998 og 1999) og dei to første åra under L97 (2000 og 2001).³⁴ Hovudkonklusjonen er svært positiv. Forskarane peikar på at resultatata ikkje gjev støtte til det dei oppfattar som det medieskapte biletet av norsk skule, som ofte har eit negativt forteikn. Dei fleste elevane ser ut til å ha glede av å skriva. Sjølv om dei svakaste elevane har vanskar med rettskriving og teiknsetjing, kan dei skriva både frodig, kreativt og langt. Det meiner forskarane er ein gevinst ved skriveopplæringa slik ho har utvikla seg i norsk skule dei siste 20 åra. Undersøkinga viser også at forteljninga dominerer som sjanger, og at mange har problem med å skriva resonnerande tekstar. Det er viktig at skriveopplæringa, også på ungdomstrinnet, legg vekt på at elevane skal skriva sakprosaetekstar.

I KAL-prosjektet kom gutar og jenter ulikt ut til eksamen. Jentene presterte i gjennomsnitt ein halv karakter betre enn gutane. Forskarane meiner at oppgåvetema og sjangrar er særleg relevant for jentene. På same måte som med lesing er det aktuelt å arbeida med oppgåvetypar,

tema og tilnæringsmåtar til skrivning som kan auka skriveinteressa og skrivekompetansen blant gutane.

Skriving som fenomen er i endring. Nye medium og nye måtar å bruka informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT) på inneber at skrivning ikkje lenger kan sjåast på berre som eit verbalspråkleg fenomen. Skriftleg tekst opptre saman med bilete, video, grafikk og lyd i multimedium. Dette aktualiserer dei visuelle og estetiske sidene av skrivning og lesing på måtar som skaper nye utfordringar i skriveopplæringa. Utviklinga grip inn i alle fag. For mange elevar er PC-en ein dagleg og uunnverleg reiskap, både som skriveverktøy og som kommunikasjonsmiddel. Bruk av elektroniske hjelpemiddel kjem til å auka i åra framover. Sjølv innanfor ein tiårsperiode er det umogleg å tenkja seg korleis utviklinga vil bli.

Fleire forsøk med små barn som skriv på datamaskin, ser ut til å visa at ein del motoriske vanskar som skrivning for hand kan by på, blir reduserte med skrivning på PC. Forsøk viser også at skrivning på data blir ein veg inn i lesing av tekstar. Skrivning på data høver også godt til felles tekstskeping.³⁵ Stavekontroll er lagd inn i mange tekstbehandlingsprogram, og ordbøker og syntetisk tale finst integrert i enkelte tekstbehandlarar. Elektroniske tankekart kan brukast til å organisera fagstoff i samband med skrivning og lesing eller for å førebu ein munnleg presentasjon. Ein kan arbeida med bilete, video, teikning, lyd eller tekst for å laga eller planleggja eit skriftleg produkt eller ei munnleg framlegging. Elektroniske presentasjonar bør kunne sidestilla med skriftlege tekstar for elevar som har store skriveproblem. Elevane bør kunna bruka ein slik presentasjonsmåte også ved prøver og eksamen.

KAL-prosjektet er det viktigaste norske forskingsprosjektet til no når det gjeld elevar og skrivning. Men prosjektet er avgrensa til norskfaget og til avgangstrinnet i grunnskulen. Når skrivning og andre språklege ferdigheiter skal inn i alle fag, fører det med seg større behov for forskning. Det same gjeld dei nasjonale prøvene i skrivning, som er tverrfaglege. Vi veit svært lite om korleis til dømes engelsk verkar inn på skrivninga til elevane. Same mangelen på forskning finn vi innanfor universitet og høgskule. Kvalitetsreforma har aktualisert behovet for forskning. Skrivning i arbeids- og samfunnsliv og i organisasjonar er også stort sett udekte område, det har arbeidet med dette dokumentet vist. Konklusjonen er at vi treng eit nasjonalt senter for skriveforskning, på same måten som vi har fått eit nasjonalt senter for leseforskning.

Nynorsk

Det overordna målet for ein nasjonal språkpolitikk må vera at både nynorsk og bokmål skal vera samfunnsberande og fullverdige skriftspråk i framtida. Skulen har ansvar for den

opplæringa elevane får i nynorsk. Sjølv om nynorsk og bokmål er formelt likestilte, er likstillinga ikkje reell. Vurderingsordningane for norskfaget, som Utdanningsdirektoratet har bestemt i samband med L-06, inneber ein fare for at nynorsken kan bli ytterlegare svekt:

- Felles skriftleg eksamen som omfattar sidemål og hovudmål etter 10. klassetrinn. Vi meiner det er uheldig at skriftleg hovudmål og sidemål skal prøvast same dag. For det første vil ei slik ordning ikkje gje elevane høve til å visa brei skrivekompetanse. For det andre inneber ordninga fare for at sidemålet blir redusert til formelle øvingar i eksamenssamanheng, noko som igjen vil verka inn på undervisninga.
- Felles standpunktarakter i norsk skriftleg etter Vg2.
- Sidemål som trekkfag til skriftleg eksamen, studieførebuande utdanningsprogram, Vg3.

Vi meiner vurderingsordninga er i strid med stortingsvedtaket i samband med behandlinga av St.meld. nr. 30 (2003–2004): *Kultur for læring*. I Innst.S.nr. 268 (2003–2004) heiter det at ”opplæringa i sidemål skal være gjenstand for vurdering på vanlig måte, på lik linje med andre skolefag”. Vurderingsordninga står også i motsetnad til det som blir sagt i Stortingsmelding nr. 9 (2001–2002): *Målbruk i offentlig teneste*. Der blir det slått fast at ei ytterlegare styrking av bokmålet, som er hovudmål for dei fleste, ville bety ”ei marginalisering av nynorsk som levande skriftspråk”. Stortingsmeldinga held deretter fram: ”Det er eit språkpolitisk mål å hindra ei slik utvikling, slik at nynorsk kan tryggja og styrkja posisjonen sin både som eit levande bruksspråk og som eit likeverdig offisielt skriftmål ved sida av bokmål.” Den nye vurderingsordninga vil føra til at dette målet blir endå fjernare, og at offisiell norsk språkpolitikk blir svekt, både den noverande og den vi ser for oss i framtida. Det vil bli endå vanskelegare enn i dag å handheva kravet i mållova om at tilsette i offentlig teneste skal meistra begge målformer.

Skal nynorsk vera eit samfunnsberande og fullverdig skriftspråk i framtida, må vurderingsordningane endrast slik at hovudmål og sidemål har same vurderingsordningar. Alle tiltak for å styrkja nynorsken si stilling i skulen og i samfunnet er fåfengde dersom denne viktige premisen ikkje ligg til grunn.

Hausten 2004 gav Utdanningsdirektoratet Oslo kommune løyve til å setja i gang eit treårig forsøk med valfri sidemålsopplæring i ni vidaregåande skular. Forsøket omfattar i underkant av halvparten av eit årskull ved studieførebuande studieretningar i den vidaregåande skulen i Oslo. Føresetnaden for forsøket var at det vart evaluert. Forsøket vart kritisert av fagfolk i nordist- og språkmiljø for å vere uvitskapeleg, og dei vegra seg for å ta på seg å evaluere forsøket.

Tal frå NIFU STEP viser at over 900 elevar som gjekk første året på vidaregåande skule i Oslo, hadde fritak for nynorsk i 2003. Mange av desse elevane vart oppfordra av skulen til å velja norsk som andrespråk, slik at dei automatisk fekk fritak frå nynorsk. Men dei fekk ikkje informasjon om at fleire stillingar i offentleg sektor krev at ein meistrar begge målformer skriftleg. Dagleg leiar i Organisasjon mot offentleg diskriminering, Oddvar de Leon, meiner det er altfor lett å få fritak frå undervisning i nynorsk, og at myndigheitene gjer dei unge ei bjørneteneste når dei så enkelt blir fritakne frå undervisning i nynorsk.³⁶

Mange lærarar har svake kunnskapar i nynorsk. Nynorskopplæringa i allmennlærerutdanninga må styrkjast, mellom anna gjennom obligatorisk prøve i skriftleg sidemål, også i lærarutdanninga på universiteta. Vidare bør dei nasjonale prøvene i lesing og skriving innehalda tekstar i begge målformer. Det same gjeld lærebøker for ungdomstrinnet og vidaregåande skule. Kravet om at læremiddel, også elektroniske, skal gjevast ut samtidig og til same pris, må handhevast.

Behovet for gode, moderne tekstar på nynorsk for barn og unge er framleis stort. Det gjeld både skjønnlitteratur og sakprosa. KAL-prosjektet viser at mange elevar med nynorsk som hovudmål les bokmålstekstar betre enn nynorske tekstar, og at dei slit med skrivinga. Det offentlege har brukt millionsummar på lesekampanjar og Den kulturelle skulesekken, men desse satsingane har vore frie for språkpolitiske føringar. Resultatet er at nynorskelevar møter endå meir bokmål i skulen enn tidlegare. Dermed får dei svakare grunnlag for eiga skriving. Vi meiner difor at det bør stillast språkpolitiske krav til lesekampanjar og liknande tiltak. Ein viss prosent av midlane til Den kulturelle skulesekken og liknande tiltak bør brukast til å styrkja nynorske tekstar for skulen.³⁷

I språkpolitiske spørsmål som gjeld skulen, har ein vore oppteken av nynorsk som sidemål for bokmåselevar, men ikkje av nynorsk som hovudmål. Det er behov for forskning innanfor dette temaet, til dømes på desse problemstillingane: Kva påverknadskrefter møter nynorskbrukande elevar i og utanfor skulen? Kva er årsakene til at mange skifter frå nynorsk til bokmål, og kva strategiar har skuleverket når det gjeld skriftnorma til elevane?

Digital kompetanse

Dei nye læreplanane vil føra til at elevane i aukande grad må ta i bruk digitale verktøy i læringsarbeidet. Frå våren 2005 skal bruk av IKT i avgangsprøver i grunnskulen og i eksamenar i vidaregåande skule gradvis takast i bruk. UFD har lansert eit femårig program, *Program for digital kompetanse 2004 – 2008*, for å heva den digitale kompetansen i heile utdanningssektoren.³⁸

Programmet nemner mange føresetnader som må vera til stades for at satsinga på IKT skal bli vellykka, mellom anna pedagogisk tilrettelegging. Språklege aspekt ved digitale hjelpemiddel er ikkje uttrykkeleg nemnde. I den pedagogiske samanhengen blir språket sentralt. Språkleg medvit omkring teknologiske og elektroniske hjelpemiddel er nødvendig, både ut frå pedagogiske omsyn og ut frå behovet for å ta vare på og utvikla eit norsk fagspråk på området. Men språkleg medvit er ikkje nok. Det trengst målmedvite arbeid for å finna norske nemningar både på nynorsk og bokmål. Dei kan avløysa engelske, og vera med på å skapa haldningar om at det er viktig med norsk fagspråk innanfor det store området som datateknologien representerer. Arbeid på dette området er sentralt for norsk som samfunnsberande skriftspråk i framtida. Skulen utgjer berre ein liten del av dette.

Styrking av framandspråk

Globalisering og internasjonalisering aukar krava til ferdigheiter i framandspråk. Med innføring av nye læreplanar blir to framandspråk obligatoriske på ungdomstrinnet, og vurderinga skal telja med ved inntak til vidaregåande skule. Det blir også mogleg å introdusera andre framandspråk tidlegare for skular som ønskjer det, og som har kompetanse. I vidaregåande skule er andre framandspråk obligatoriske på studieførebuande utdanningsprogram.

Vi meiner den styrkinga av andre framandspråk som ligg i dei politiske vedtaka, er riktig og nødvendig. Vi kan peika på at EUs handlingsprogram for språk for åra 2004–2006 har sett som mål at alle skal læra to framandspråk i tillegg til morsmål. Vi er dessutan eit lite språksamfunn, noko som gjer det spesielt viktig med framandspråkleg kompetanse. Vi meiner òg det er viktig at det blir eit breitt tilbod av andre framandspråk. Innføringa av andre framandspråk som obligatorisk fag i grunnskulen reiser spørsmål om fritaksordningar for somme elevar. Elevar som får fritak, må få forsterka opplæring i engelsk, både generell og yrkesretta engelsk. Når det gjeld det andre framandspråket, bør elevar som har behov for det, læra språket gjennom praktiske tilnærmingar.

Elevar frå språklege minoritetar

Elevar med minoritetsbakgrunn er ei heterogen gruppe. Nokre lykkast godt i skulen. Men som gruppe gjer dei det dårlegare i skulen enn elevar med norsk som morsmål. I strategidokumentet *Likeverdig utdanning i praksis!* frå Utdannings- og forskingsdepartementet er elevar frå språklege minoritetar definerte som elevar som i kortare eller lengre tid har behov for særskilt tilrettelagd norskopplæring.³⁹ Strategidokumentet har fem hovudmål. Tiltaka skal

- betra språkforståinga blant minoritetsspråklege barn i førskulealder
- betra skuleprestasjonane til minoritetsspråklege elevar
- auka delen av minoritetsspråklege elevar og lærlingar som tek til på og fullfører vidaregåande opplæring
- auka delen av minoritetsspråklege studentar i høgre utdanning
- betra norskferdigheitene til minoritetsspråklege vaksne

Barn frå språklege minoritetar og barn med norsk som morsmål har i utgangspunktet ulike føresetnader for å dra nytte av undervisninga. Eit barn som har fått full støtte i det som blir skulespråket i heimen og nærmiljøet, kjem til skulen med eit ordtilfang på om lag 8000–10 000 ord. Eit barn som ikkje har fått sjansen til å utvikle det framtidige skulespråket, har eit mykje mindre ordtilfang. Ei undersøking frå barnehagar i Oslo viser at minoritetsbarn låg to–tre år etter norskspråklege jamaldringar ved skulestart i å beherske norsk. I generell mental utvikling låg dei to gruppene på same nivå.⁴⁰ Svenske forskarar reknar med at eit barn som ikkje har morsmålet som skulespråk, kan liggja frå fire til åtte år etter eit barn som har morsmålet som skulespråk, og at avstanden aukar mellom elevar med morsmålet som skulespråk og dei som ikkje har det.⁴¹

Eit spørsmål som har gått igjen i debatten om læringsresultat blant språklege minoritetar, er om morsmålsopplæring, inkludert lese- og skriveopplæring på morsmålet, har gunstig verknad for læringsresultata. Fleire studiar viser at minoritetsspråklege elevar som har fått undervisning i og på morsmålet kombinert med meiningsfull andrespråksopplæring, har god utvikling over tid. Formell og god opplæring i og på morsmålet er den faktoren som klårast er relatert til akademisk suksess.⁴²

Ei langsiktig oppbygging av dei kognitive ferdigheitene til elevane er nødvendig for at elevane til dømes skal kunna lesa og forstå fagtekstar godt. I denne oppbygginga er det viktig å ta utgangspunkt i dei språklege ferdigheitene som elevane har utvikla i sitt eige morsmål. Elevane kan oppleve eit kontinuitetsbrot dersom den morsmålsbaserte forståingsramma ikkje

er språkleg relevant når dei tek til på skulen. Brotet kan føra til at elevane blir alvorleg hemma i læringa samanlikna med jamaldringar som ikkje opplever eit slikt kontinuitetsbrot.

Tospråkleg læring vil støtta barna i fagopplæringa. Ein annan grunn for tospråkleg opplæring er at ho gjer at dei lærer norsk fagspråk og norske omgrep ved hjelp av morsmålet og norsk i samspel. Dei tilnæringsmåtene som gjev klårt svakast resultat, er dei som berre er baserte på andrespråket. Det er den siste modellen som er den dominerande i norsk skule i dag. Dersom utviklinga av omgrep gjennom morsmålet har stagnert, inneber det at eleven må lære både omgrepa og orda for omgrepa gjennom det nye språket. Dette er ei krevjande oppgåve. Det vil ta lang tid før det nye språket kan fungera effektivt som støtte for minne, tanke og læring. Vil ein letta innlæring av norsk, er det difor viktig at også morsmålet blir utvikla. Ein analyse av elevar i osloskulen viser at minoritetsspråklege elevar som både har gått i norsk barnehage og hatt morsmålsundervisning på småskule- og mellomtrinnet, oppnår betre resultat enn andre.⁴³ Dette inneber at det ikkje berre er viktig for kunnskapstileigninga at skulen gjev elevane støtte i morsmålsopplæringa. Det er også viktig å la elevane bruka morsmålet i fagopplæringa. Samtidig må norskkunnskapane styrkjast. Barnehagedeltaking kan vera ein viktig faktor i norskspråkleg utvikling.

Mange minoritetslevar knekkjer lesekode på norsk relativt fort og klarer seg ganske bra i småskulen. På mellomtrinnet er det likevel mange som får problem med å følgja med i undervisninga. Alle elevar møter nye utfordringar ved overgangen til mellomtrinnet, men utfordringane er større for mange minoritetsspråklege elevar enn for elevar med norsk som morsmål. Elevane møter fagstoff der forståinga er avhengig av omgrep, fagtermar og konteksten det blir referert til. I lærebøkene er stoffet organisert etter andre prinsipp enn i kvardagsprosaen. Ord, syntaks og tekststruktur blir meir komplisert. Dette kan vera blant forklaringane på at mange minoritetslevar sakkar akterut på dette trinnet.

Tal viser at av elevar med innvandrarbakgrunn som tok til i vidaregåande skule i 1999, fullførte berre litt over halvparten skulen etter fem år. Ei undersøking blant minoritetsspråklege elevar i ungdomsskule og vidaregåande opplæring i Oslo viser at dei bruker meir tid på heimearbeid enn norske elevar. Dei minoritetslevarne som klarar seg dårlegast i skulen, kjem ofte frå heimar der foreldra ikkje kan hjelpa og støtta barna med skularbeidet. Forsøk med leksehjelp har gjeve svært gode resultat.

Språkopplæringa til språklege minoritetslevar i den offentlege grunnskulen er regulert i opplæringslova paragraf 2-8. Fram til 1. september 2004 var paragrafen formulert som ei plikt for kommunane til å gje elevar i grunnskulen med anna morsmål enn norsk og samisk nødvendig morsmålsopplæring, tospråkleg fagopplæring og særskild norskopplæring til dei

hadde nok kunnskapar i norsk til å følgja den vanlege opplæringa i skulen. No er dette endra: Elevar i grunnskulen med anna morsmål enn norsk og samisk har rett til særskild norskopplæring til dei har tilstrekkeleg dugleik i norsk til å følgja den vanlege opplæringa i skulen. Om nødvendig har slike elevar også rett til morsmålsopplæring, tospråkleg fagopplæring eller begge delar. Morsmålsopplæringa synest dermed å vera svekt.

Norsk som andrespråk er eit alternativt fag til norsk som morsmål. Språklege minoritetslevar kan nytta seg av faget til dei kan norsk godt nok til å ha utbytte av vanleg opplæring på norsk. Forskrifta til opplæringslova paragraf 1 femte ledd seier at elevar som har rett til særskild norskopplæring etter opplæringslova paragraf 2-8, skal få opplæring etter ei tilpassing til læreplanen i norsk eller opplæring etter læreplanen i norsk som andrespråk. Faget har eigne læreplanar i grunnskule og vidaregåande opplæring, og same status som norsk som morsmål i begge skuleslag. Det har likevel vist seg at undervisninga og utveljinga av elevar ikkje alltid fungerer etter intensjonen.⁴⁴

Den norske forskinga om språklege minoritetar i grunnopplæringa har vore oppteken av samanhengar mellom elevane sin bakgrunn og læringsresultat. Det finst langt mindre forskning om korleis skulens innhald og organisering påverkar læringsresultata, til dømes kva opplæringsmodellar som gjev dei beste resultata for minoritetsspråklege elevar. Det er viktig å få meir kunnskap på dette området.

Forslag

1. Alle elevar må utan omsyn til morsmål få systematisk trening og rettleiing i å uttrykkja seg på norsk i alle fag, munnleg og skriftleg.
2. Lærarane og elevane sitt medvit om norsk som kulturfag, identitetsskapande og haldningsdannande fag må styrkast. Det same gjeld bruk av norsk både i lærings-samanheng og som ledd i å styrkja norsk fagspråk og fagkultur.
3. Den symbolske bruken av engelsk blant ungdom reflekterer ulikskapar i prestisje mellom engelsk og norsk. Fenomenet bør synleggjerast og takast opp til diskusjon i undervisninga, slik at elevane utviklar eit reflektert forhold til fenomenet.
4. Skulen må utvikla ein kultur for bruk av ordbøker som kunnskapskjelder.
5. Biblioteka må sikrast slik at barn og unge har god tilgang til tekstar – papirtekstar og digitale tekstar – bøker, spel osv.

6. Kravet om at læremiddel i begge målformer skal gjevast ut samtidig og til same pris, må respekterast. Alle lærebøker for ungdomstrinnet og vidaregåande skule må innehalda tekstar i begge målformer. Det same gjeld dei nasjonale prøvene i lesing og skriving.
7. Språkleg tilrettelegging av digitale medium til skulebruk må ha høg prioritet og gjelda begge målformer.
8. Tilveksten av høveleg litteratur på nynorsk, både skjønnlitteratur, sakprosa og fagtekstar, i papirversjon og elektronisk versjon, må styrkjast. Ein viss prosent av midlar til Den kulturelle skulesekken og liknande tiltak må brukast til å styrkja produksjon av nynorske tekstar.
9. Kunnskap om og ferdigheiter i nynorsk må styrkjast i allmennlærerutdanninga og i lærarutdanninga på universiteta.
10. Forsking på nynorsk som hovudmål må styrkjast, til dømes nynorskopplæring for nynorskelevar, nynorskelevar som skifter til bokmål, påverknadskrefter som nynorskelevar møter, strategiar og haldningar skuleverket har når det gjeld målform.
11. Det må opprettast eit nasjonalt senter for skriveforsking. Senteret skal driva forskning på skriving i utdanningssystemet, frå førskule til universitet, og på skriving i yrkesliv, samfunnsliv og organisasjonar. Senteret skal også driva nettverksbygging. Det er naturleg at eit slikt senter samarbeider med Nasjonalt senter for nynorsk i opplæringa i Volda.
12. For tiltak som særskilt gjeld elevar frå språklege minoritetar, viser vi til *Likeverdige utdanning i praksis!*⁴⁵

6 Høyere utdanning og forskning – elfenbenstårn eller fyrtårn?

Universitets- og høyskolesektoren er et av de domeneene der det ikke er noen selvfølge at norsk vil være i bruk i framtida ved siden av engelsk. Såkalt primærpublisering av forskning skjer i økende grad på engelsk. Formidling av forskning til allmennheten skjer imidlertid fremdeles på norsk. Her er det neppe stor fare for at engelsk overtar i overskuelig framtid.

Undervisningen framstår som det deldomenet der noe kan og må gjøres. Det er gode pedagogiske grunner til at den grunnleggende undervisningen bør være på norsk, og at engelsken bør komme i neste omgang. En annen grunn til at studentene må tilegne seg det norske fagspråket, er at god yrkesutøvelse etter studiene krever at de kan formidle sine kunnskaper på norsk. Eksempler er lærere, leger og ingeniører. Skal vi lykkes i å sikre fortsatt bruk av norsk innenfor denne sektoren, må samfunnet og institusjonene selv ta ansvar. Begynnerundervisning på norsk må lovfestes, og institusjonene må pålegges å utarbeide språkstrategier som sikrer parallellspråklighet. Plikten til allmennrettet formidling, som institusjonene er pålagt i universitets- og høyskoleloven, må følges opp med konkrete tiltak som gjør at formidling teller ved ansettelser i vitenskapelige stillinger, ved stillingsopptrykk og ved tildeling av forskningsmidler fra for eksempel Norges forskningsråd.

I et språkpolitisk perspektiv har universitets- og høyskolesektoren vært viet mye oppmerksomhet de siste årene. Man så tidlig faren for at engelsk som internasjonalt fagspråk på nær sagt alle viktige områder kunne komme til å kvele de nasjonale fagspråkene, ikke bare i funksjonen som forskningsspråk, men også på undervisningssiden. Forskning og høyere undervisning blir derfor sett på som et domene der faren for tap har vært og er reell. Denne uroen har ikke minket etter hvert som høyere undervisning er blitt mer og mer internasjonalisert.

Et uttalt mål for utdanningspolitikken i Norge er å virkeliggjøre det som kalles kunnskapssamfunnet. Det vil si et samfunn der kunnskap er et konkurransefortrinn, et fortrinn som skal sikre arbeidsplasser og samfunnsøkonomi også i framtida. Både kvaliteten på og omfanget av høyere utdanning, altså utdanning som bygger videre på videregående skole, er avgjørende for at dette målet skal nås. I dag tar over 50 prosent av alle ungdommer høyere utdanning. Denne utdanningen vil de så bruke i yrkesutøvelse på alle områder i samfunnet. Vi

legger til grunn en nærmest selvfølgelig premiss, nemlig at det er en positiv sammenheng mellom kvaliteten på utdanningen og på den yrkesutøvelsen som bygger på utdanningen.

Et utsatt domene

Forskning er basis for den kunnskapen som formidles gjennom høyere utdanning. For universitetene og høyskolene er forbindelsen mellom forskning og undervisning nedfelt i en bestemmelse i lov om universiteter og høyskoler som sier at undervisningen skal være forskningsbasert.

Kunnskap formidles, erverves og dokumenteres gjennom språk. Ethvert fagområde er karakterisert av et spesifikt fagspråk og en spesifikk terminologi, jamfør diskusjonen i kapittel 11. Aktiv tilegnelse og forståelse av dette fagspråket og denne terminologien er både en viktig del av og en forutsetning for vellykket læring. Bare i den grad en slik tilegnelse har funnet sted, kan kunnskapen brukes og formidles i senere yrkesutøvelse.

Det er en nær sammenheng mellom kunnskapssamfunnet og innovasjon. Alle faglige nyvinninger er resultater av forsknings- og utviklingsarbeid. Med faglige nyvinninger følger nye begreper og ny terminologi, med andre ord en utvikling av fagspråket.

Forskningsresultater formidles gjennom dette språket. Det innebærer at forskningen står sentralt i utvikling av fagspråk. Dermed står den sentralt i språkutviklingen generelt.

Forskningen er internasjonal. For at resultatene skal nå ut til flest mulig, er svært mye av det vi her vil kalle den primære forskningslitteraturen, altså litteratur som henvender seg til andre forskere, skrevet på engelsk. Nye begreper og termer utvikles først på engelsk. Nasjonale fagspråk vedlikeholdes og utvikles i liten grad gjennom denne litteraturen.

Samtidig er det nasjonale fagspråket avgjørende for at kunnskapen skal kunne formidles og tas i bruk i samfunnet. Vi har å gjøre med en formidlingskjede der kunnskap som utvikles og i stor grad først presenteres på engelsk, må oversettes til et nasjonalt fagspråk. Det kan neppe være tvil om at dette må skje i første ledd i kjeden, nemlig ved de institusjonene som driver med forskning og høyere utdanning. Stikkordene her er formidling og undervisning, altså de to andre hovedansvarsområdene som er tillagt disse institusjonene.

Forskningsinstitusjonene er ved lov pålagt å formidle sine resultater til allmennheten og til såkalte brukere, det vil si miljøer som har behov for forskningsresultatene til ulike profesjonelle formål, for eksempel produktutvikling. Av plasshensyn begrenser vi oss her til den første typen, som i språkpolitisk sammenheng er den viktigste.⁴⁶ Formidlingsutvalget i Universitets- og høyskolerådet definerer allmennrettet formidling som

formidling [...] rettet mot det brede publikum, allmennheten, og [som] skjer utenfor profesjonelle faglige sammenhenger hvis vi unntar at selve mediene som bidrar til forskningsformidlingen kan være profesjonelle: Aviser, TV, radio, forlag m.v. er ofte viktige mellomledd i allmennrettet formidling.⁴⁷

Det er utenkelig at hovedmengden av denne typen formidling i dag skal kunne skje på noe annet språk enn norsk overfor en norsk allmennhet, og det er vanskelig å peke på forhold ved dagens samfunn som med rimelig grad av sikkerhet forteller oss at dette vil endre seg i overskuelig framtid. Vi peker likevel på at allmennrettet formidling på engelsk også kan rettes mot et norsk publikum, gjennom internasjonale publikasjoner som distribueres i Norge. Dersom slik formidling blir mer alminnelig i framtida, kan norskspråklige medier komme under press. Det samme vil gjelde formidling på norsk. Det er derfor viktig at det framover legges stor vekt på allmennrettet formidling på norsk. Slik formidling vil telle med i det nye finansieringssystemet for universitets- og høyskolesektoren. Det må legges større vekt på formidling ved stillingsansettelser og andre typer kompetansevurderinger, og ved tildeling av forskningsmidler fra for eksempel Norges forskningsråd.

Undervisningen i universitets- og høyskolesektoren har en mer problematisk stilling. På den ene siden rekrutterer den nye forskere. Etersom disse skal bli del av det internasjonale forskersamfunnet, må undervisningen sikre at studentene tilegner seg det internasjonale, det vil si engelske, fagspråket best mulig. Men det er ikke bare forskere som utdannes ved universiteter og høyskoler. De aller fleste av de som gjennomgår høyere utdanning, tar den kompetansen de får med seg ut i samfunnet. Gode eksempler er leger, ingeniører og lærere. Hvis vi bruker den siste gruppa som eksempel, trenger disse et norsk fagspråk for å formidle kunnskapene videre til elevene. Forskningsbasert kunnskap formidles med andre ord ikke bare av forskere selv. Den formidles også av alle med høyere utdanning som bruker den kunnskapen de får med seg, i senere yrkesutøvelse. Det er ikke tvil om at det er en sammenheng mellom kvaliteten på denne formidlingen og det fagspråket den enkelte har til disposisjon. Dette fagspråket må hver enkelt kandidat ha med seg fra sin høyskole eller sitt universitet.

De høyere utdanningsinstitusjonene må innta en sentral stilling innenfor en språkpolitikk som skal sikre norsk som fullverdig språk i framtida. Dersom de norske fagspråkene ikke ivaretas og videreutvikles her, vil de i løpet av kort tid forvitte også ute i samfunnet. Grunnen er at de kandidatene som institusjonene sender fra seg, ikke kan formidle kompetansen sin på norsk på en tilfredsstillende måte.

Vi er på et felt som er utsatt for betydelig krysspress. Engelsk dominerer som forskningsspråk, og det ekspanderer som undervisningsspråk blant annet som følge av behovet for å lære studentene dette språket, og ikke minst som følge av internasjonalisering av både studier og forskning. Mot dette står behovet for å utdanne kandidater som kan formidle og bruke kompetansen sin på norsk når de etter studiene går ut i arbeidslivet. Behovet for forskningsformidling overfor allmennheten er stort. Det er derfor liten tvil om at det språkpolitiske målet innenfor denne sektoren må være størst mulig grad av parallellspråklighet. Både engelsk og norsk fagspråkskompetanse er nødvendig i framtida, dersom visjonen om kunnskapssamfunnet skal bli virkelighet.

Publisering og formidling av forskning

Det lar seg ikke gjøre å trekke noen klar grense mellom ”ren” forskningspublisering og formidling. Hvis vi tenker oss publisering langs en skala, har vi på den ene siden den primære forskningspubliseringen. Normalt er den såkalt fagfellevurdert, det vil si kvalitetssikret gjennom en vurdering foretatt av andre forskere. Dette gjelder særlig doktorgradsavhandlinger, bøker på akademiske forlag og artikler i tidsskrifter der publisering avhenger av en positiv fagfellevurdering. På den andre siden har vi formidling av forskningsresultater overfor allmennheten. Mellom disse ytterpunktene befinner det seg ulike typer publiserings- og formidlingsformer tilrettelagt for ulike bruker- og interessegrupper.

Helt siden det moderne universitetet vokste fram på 1800-tallet, har forskningen vært internasjonal. Store språk som tysk, fransk og engelsk har fungert som internasjonale vitenskapsspråk. I løpet av siste halvdel av forrige århundre ble tysk og fransk skjøvet mer og mer i bakgrunnen. I dag er engelsk så å si enerådende når vi snakker om den primære forskningspubliseringen. Behovet for et lingua franca har også økt betydelig i løpet av de siste årene. Kravet om at resultater skal formidles internasjonalt, er blitt sterkere, og kommer både fra fagmiljøene selv og fra samfunnet. Resultatet er at i noen fagmiljøer, særlig de realfaglige, skjer det meste av forskningspubliseringen i dag på engelsk. Innslaget av engelsk innenfor humaniora er noe mer beskjedent.⁴⁸

Denne utviklingen er omstridt.⁴⁹ Det blir pekt på at ikke alle forskningsdisipliner har like stor internasjonal interesse, og at nasjonale forskningstradisjoner utraderes dersom all publisering skal skje på engelsk, og ikke minst vises det til at forskere som ikke har engelsk som morsmål, stiller med et handikap, nær sagt uansett hvor dyktige de er i engelsk.

Samme hvor vektige disse argumentene er, eliminerer de ikke det overordnede argumentet for engelsk. Forskning som legges fram bare på norsk, er utilgjengelig for alle som ikke

behersker et nordisk språk. Det er i og for seg lett å tenke seg norske forskningsresultater som kanskje ikke vil vekke den store interessen internasjonalt. Men prinsipielt kan man ikke på forhånd si om *noe* forskningsresultat at det er uten enhver potensiell interesse utenfor det nordiske språkområdet. Internasjonaliseringen av forskningen er et åpenbart gode. Det er ikke noen god strategi å forsøke å avsondre seg fra den.

Dersom vi tar utgangspunkt i disse argumentene, møter vi i hvert fall tre problemer. Det viktigste er hvordan vi sikrer og videreutvikler et norsk fagspråk dersom det aller meste av primærpubliseringen skjer på engelsk. Det andre er hvordan vi sikrer og videreutvikler forskningspublisering på norsk innenfor de fagene der det finnes argumenter for dette. Det tredje er hvordan vi sørger for at de forskningspublikasjonene vi sender ut i verden, holder et høyt nok språklig nivå (og derved i stor grad også et høyt nok faglig nivå) i en situasjon der forfatterne mangler morsmålskompetanse i engelsk.

Løsningen på det første problemet må etter vår mening være at vi må sikre det norske fagspråket med utgangspunkt i undervisning og formidling. Selv om det kan tenkes ulike stimulerings tiltak, må det til sjuende og sist være fagmiljøene selv som avgjør om det fortsatt har en hensikt å primærpublisere på norsk. Så sant formidling og undervisning i tilstrekkelig grad skjer på norsk, anser vi overlevelses evnen til det norske fagspråket som sikret. Når det gjelder det andre spørsmålet, må de fagmiljøene som mener de er best tjent med norskspråklige publiseringskanaler i tillegg til de internasjonale, ta ansvaret for å opprettholde slike kanaler. De må få støtte når det er grunn til det. Vi ser ut fra dette på det vi kaller primærpublisering, som et underdomene der norsk er i ferd med å bli sterkt marginalisert. Denne svekkelsen må vi kunne godta på de fleste fagområder, så sant norskens stilling sikres innenfor de to andre underdomenene: formidling og undervisning.

Det tredje problemet handler om hvordan vi sikrer høy nok språklig og faglig kvalitet i engelske tekster som skrives av norske forskere. To tiltak har vært foreslått. Det første er å bedre forskernes engelskkompetanse. Det andre er å opprette språkkonsulenttjenester ved institusjonene som kan tilby oversettelse og språkvask. Begge deler er viktige, selv om vi vil reservere oss mot ideen om at profesjonelle oversettere skal omsette norske originaltekster til engelsk. En forsker må kunne innestå for en tekst som sin egen. Derfor må det være et krav til alle forskere at de har høy nok kompetanse i det engelske fagspråket til å skrive en adekvat engelsk fagtekst. Språkvask utført av kyndige språkkonsulenter kan da tilføre de kvalitetene som gjør den til en best mulig tekst – både på forskerens, fagets og språkets egne premisser. Det bør også finnes en tilsvarende tjeneste for norsk, særlig når det gjelder tekster beregnet på et større publikum.

Når det gjelder formidling av forskningsresultater, vil denne virksomheten fortsatt foregå på norsk – om ikke rammene endrer seg radikalt. Særlig gjelder det den formidlingen som skjer overfor allmennheten. Sosiologen Ragnvald Kalleberg uttrykker dette slik:⁵⁰

Hvilket språk denne formen for faglig virksomhet skal foregå på i Norge, bestemmes av hvilket språk flertallet (demos) ønsker seg at den offentlige diskusjon skal foregå på, ikke av forskersamfunnet. I overskuelig fremtid vil det i Norge være norsk.

Men formidlingen blir bare vellykket i den grad forskere og journalister har et godt nok norsk fagspråk til disposisjon for denne oppgaven. Det viktigste stedet de kan lære dette fagspråket, er i den undervisningen de mottar i løpet av fagstudiet. Den språkpolitiske beredskapen må derfor først og fremst rettes mot undervisningen. Vi skal bruke resten av dette kapitlet på dette spørsmålet.

Undervisning

I de siste årene har det festet seg et inntrykk av at enkelte miljøer innenfor særlig realfag, medisin og teknologi mener at all undervisning på universitets- og høyskolenivå bør foregå på engelsk. Argumentasjonen er slik: Når det likevel er nødvendig å lære et engelsk fagspråk, vil arbeid med et norsk fagspråk representere en tilleggsbyrde, som vil stjele tid og oppmerksomhet. Siden forskningen uansett er internasjonal, er det i lys av dette bare behov for engelsk.

Det er viktig å peke på at denne argumentasjonen ikke holder, og en undersøkelse vi skal komme tilbake til nedenfor, tyder også på at dette ikke kan være utbredte oppfatninger. For det første synes et slikt syn å bygge på den feilaktige ettspråksmyten, som hevder at det er skadelig å måtte hanske med mer enn ett språk. For det andre forveksles her språk med kunnskap. Målet med undervisningen er ikke primært å lære studentene fagengelsk. Det er å bygge en høyest mulig faglig kompetanse. Språkvalg må derfor baseres på pedagogiske og faglige argumenter, ikke på språklige.

Vi pekte i innledningen til dette kapitlet på at det er innenfor dette underdomenet spenningene mellom det engelske og det norske fagspråket kan skape alvorlige problemer. På den ene siden har studentene både behov for og krav på å lære det engelske fagspråket. Deres funksjonsdyktighet som yrkesutøvere, også utenfor forskningen, vil bli vesentlig svekket dersom de ikke med utbytte kan lese en engelsk fagtekst innenfor sitt eget kompetanseområde. På den andre siden skal de både kunne bruke og formidle fagkunnskapen

sin i samspill med folk uten den samme kunnskapen, det være seg pasienter, elever eller kunder. Da er en best mulig evne til å formidle kunnskap på norsk uomgjengelig.

Er det da sant at utviklingen innenfor i hvert fall noen fag styres av ønsket om å gå over til engelsk som eneste undervisningsspråk, jo før jo heller? Da vi startet arbeidet med dette dokumentet, fant vi at vi manglet kunnskaper om dette helt sentrale punktet. Innenfor rammene av den bevilgningen det daværende Norsk språkråd satte av til arbeidet, var det med sjenerøse tilskudd fra Undervisnings- og forskningsdepartementet (UFD) og Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening mulig å gjøre en begrenset kartlegging i form av en undersøkelse av situasjonen på utvalgte læresteder og innen utvalgte fag. NIFU STEP har våren 2005 undersøkt situasjonen ved fagene historie, sykepleie, informatikk, fysikk og økonomi/administrasjon/ledelse ved Universitetet i Oslo, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Høgskolen i Bodø og Høgskolen i Vestfold. Undersøkelsen bygger i vesentlig grad på intervjuer med sentrale fagfolk knyttet til disse miljøene. Undersøkelsen er svært begrenset, både når det gjelder læresteder og fag. Det gjør at det er vanskelig å si noe sikkert om representativitet. Undersøkelsen må heller sees på som en stikkprøve. Den kan likevel gi oss en nyttig antydning om situasjonen i dag. Vi skal bare referere hovedpunktene her.⁵¹

I utgangspunktet skilles det mellom skriftlige og muntlige sjangere. Skriftlige sjangere er først og fremst pensumlitteratur og annet studiemateriell samt innleveringsoppgaver. De viktigste muntlige sjangrene er forelesninger, seminarledelse og muntlig deltakelse i undervisningen fra studentenes side. De viktigste sjangrene i vår sammenheng er språket i pensumlitteraturen og det språket lærerne bruker i sin muntlige formidling, først og fremst forelesninger og seminarledelse. Særlig det siste er avgjørende for om et tilbud i form av et kurs eller et fag skal karakteriseres som et tilbud på engelsk eller norsk. Med tilbud på engelsk tenker vi på kurs o.l. som bare gis på engelsk. Vi mener altså ikke bruk av engelsk som supplement eller støtte innenfor et hovedsakelig norskspråklig tilbud. I tillegg kommer det grunnleggende spørsmålet om det finnes en mer eller mindre reflektert holdning til språkvalg, fra institusjonenes så vel som den enkelte lærers side? Styrer eventuelt denne holdningen de valgene som gjøres i forbindelse med undervisningsspråk og læring av fagspråk?

Holdninger og strategier mangler på institusjonsnivå

Undersøkelsen legger vekt på fag. Den tar ikke for seg institusjonene og eventuelle forskjeller mellom lærestedene spesielt. Intervjuene med de ulike informantene kan likevel gi oss et inntrykk av hvilke signaler de mottar ovenfra. De synes entydig å formidle et større eller mindre press mot mer internasjonalisering. Dermed snakker vi også om et press i retning av

mer bruk av engelsk. En bevisst holdning synes å være så å si fraværende på institusjonsnivå når det gjelder språk og språkvalg i forbindelse med arbeidet for å øke internasjonaliseringen. Det vil si at det i stor grad overlates til de enkelte fagmiljøene, eller i verste fall den enkelte lærer, å avveie og gjøre valg som sikrer at studentene tilegner seg både norsk og engelsk fagspråk og terminologi.

Et lyspunkt er at styret for Universitets- og høyskolerådet i august 2005 har vedtatt å utarbeide et forslag til språkpolitikk for sektoren. Sentralt står nettopp forholdet mellom rollene som norske kulturbærere og internasjonale aktører. Vi noterer derfor en gryende erkjennelse på institusjonsnivå av at dette er et viktig spørsmål med følger for blant annet undervisningskvalitet.

Departementets og politikernes rolle

Den manglende refleksjonen på institusjonsnivå avspeiler det som til nå har vært en tilsvarende mangel på refleksjon og ansvar i Undervisnings- og forskningsdepartementet og i Stortinget. For begge disse instansene har internasjonalisering av studier og forskning vært viktige saker de siste årene. Stortingsmeldingen som ligger til grunn for Kvalitetsreformen,⁵² forutsetter for eksempel at undervisningstilbudene på engelsk øker. Internasjonalisering er et viktig virkemiddel også i den stortingsmeldingen om forskningspolitikk som ble lagt fram våren 2005.⁵³

I den loven om universiteter og høyskoler som ble vedtatt i 1995, het det at ”undervisningsspråket er til vanlig norsk”. I dagens lov er denne bestemmelsen fjernet. Vi slutter oss til Ragnvald Kalleberg når han sier at ”bestemmelsen hadde liten praktisk betydning tidligere, men ble fjernet da man begynte å trenge den”.⁵⁴

Vedtaket om å innføre bare engelske navn på de nye gradene, henholdsvis *bachelor* og *master*, er enda et eksempel på den manglende evnen til å se at internasjonalisering må kobles med sikring av norsk fagspråk over hele sektoren. Gradsbetegnelse burde ha vært både på engelsk og norsk. Et annet eksempel var forslaget fra departementet om å stryke ordningen med støtte til utgivelse av lærebøker på norsk for høyere utdanning i statsbudsjettet for 2005. Her vedtok Stortinget likevel å videreføre ordningen.

På fagnivå viser imidlertid undersøkelsen at det finnes bevissthet om morsmålets betydning. Bevisstheten varierer fra fag til fag, ganske sikkert også fra lærer til lærer. Den er likevel i høy

grad til stede, for eksempel innenfor historiefaget. Men også innenfor fag der engelsk spiller en dominerende rolle i forskningspubliseringen, finner vi en høyt utviklet bevissthet om hvor viktig det norske fagspråket er. Et par sitater viser dette, begge hentet fra fysikk:

Engelsk fagterminologi får [studentene] likevel i og med at lærebøkene stort sett er på engelsk. Vi ønsker i utgangspunktet å gi seminar og forelesninger på norsk. [...] Jeg synes det er viktig å bevare det norske språket. [...] Vi er vokst opp med norsk og det finnes norsk fagterminologi. Hvis studenten ikke kan terminologien på eget språk vil det gjerne halte på alle språk hvis de ikke kan ett godt (s. 43–44).

Vi fornorsker, men ikke bastardoversetting. [...] Det er faglig stolthet (på faget) å beherske fagterminologien innen området. Hvis du ikke vet de norske begrepene, så har du dummet deg ut. Bevisstheten på dette er stor både blant studenter og ansatte (s. 56).

Det er naturligvis vanskelig å vite hvor representative disse utsagnene er. De vitner likevel om at den oppfatningen vi tok utgangspunkt i, nemlig at det ville være best å gå over til engelsk som eneste undervisningsspråk jo før jo heller, langt fra deles av alle. Undersøkelsen har faktisk ikke avdekket et slikt syn i rendyrket form i det hele tatt. Nærmest kommer kanskje de holdningene som formidles fra masterstudiet i sykepleievitenskap:

Vi bruker mye tid på å utvikle studentene og jobbe vitenskapelig for at de skal opparbeide seg en fortrolighet med engelsk som er absolutt det viktigste språket. Engelsk er en naturlig del av faget (s. 55).

Her karakteriseres engelsk som ”det absolutt viktigste språket”, men rapporten dokumenterer ikke noen tilsvarende bevisst holdning til det norske fagspråket i akkurat dette fagmiljøet.

Et klarere eksempel på lavt språklig kunnskapsnivå rapporteres fra økonomi og ledelse. En informant her hevder at fagterminologien i det amerikanske språket på mange måter er mye rikere enn den norske. Derfor vil de amerikanske termene komme til å slå ut de norske på lengre sikt (s. 58).

Konklusjonen blir likevel at det ikke ser ut til å finnes noe overveldende trykk nedenfra for overgang til engelsk som eneste undervisningsspråk. Problemet er heller at miljøene mangler klare signaler og strategier ovenfra. Ikke minst mangler de klare strategier utformet av miljøene selv, strategier som gjør at en kan oppnå og sikre målet om en funksjonell parallellspråklighet i undervisningen, slik det kommer til uttrykk i intervjuene. Fraværet av slike strategier, koblet med et konstant trykk for økt internasjonalisering ovenfra, kan lett føre til at engelsk overtar i for stor grad uten at noen egentlig har ønsket det.

Studielitteraturen

En undersøkelse publisert i 2001 viste at vi innenfor alle fag finner et visst innslag av studielitteratur på engelsk på lavere grad.⁵⁵ Innslaget var større innenfor realfag, økonomi og teknologi enn i humanistiske fag. Resultatene var ikke entydige. Også fag med høy grad av internasjonalisering hadde pensumlitteratur på norsk. Det var ikke mulig å inkludere en ny kvantitativ undersøkelse av forholdene i 2005 i prosjektet til NIFU STEP. I utgangspunktet regner vi ikke med at forholdene har forandret seg svært mye på fem år, selv om det kanskje er grunn til å tro at innslaget av engelsk har økt. Men dette er ikke entydig. Noen av informantene i undersøkelsen forteller at pensum som for ti år siden var på engelsk, nå er på norsk – fordi en i mellomtida har fått god norsk litteratur. I det hele tatt er det lite som tyder på at engelsk velges fordi det er engelsk. Det ligger pedagogiske overveielser i bunnen, og der det finnes god norsk litteratur, velger en den, i hvert fall på grunnivå. Derfor er det viktig at støtten til utgivelse av lærebøker på norsk for høyere utdanning videreføres og styrkes.

Undervisningsspråket

Når et studietilbud karakteriseres som engelsk eller norsk, regner vi med at det utslagsgivende er hvilket språk forelesninger og annen undervisning gis på. Tradisjonen med å bruke engelsk studielitteratur er gammel. Først når forelesningene tilbys på engelsk, vil vi klassifisere det som et engelskspråklig tilbud.

Undersøkelsen til NIFU STEP viser at en i mange fag legger vekt på at innføringskurs skal være på norsk. Dette gjelder særlig de fagene som i utgangspunktet har et stort innslag av engelsk litteratur, nemlig fysikk og informatikk. Dette viser en bevisst holdning til at valg av språk ikke er nøytralt, og en høy grad av forståelse for at språkbeherskelse er viktig for læringsresultatet. På tross av at de fleste studenter har mange års engelskopplæring bak seg i grunnskolen og videregående skole, er det liten tvil om at de aller fleste behersker dette språket dårligere enn morsmålet sitt.

I det hele tatt vet vi lite om hvor godt språklig rustet de fleste studenter er for å gjennomgå et studium der engelsk dominerer fra første dag. Vi finner det i beste fall ureflektert at institusjonene innfører studietilbud på engelsk, men i liten grad bryr seg med å teste og utvikle den grunnleggende kompetansen som er nødvendig for at studentene skal ha maksimalt utbytte av disse kursene. Skal en kunne tilegne seg den nødvendige aktive og passive kompetansen i et gitt fagspråk i løpet av et kort studieforløp med tilstrekkelig godt resultat, kreves det at denne kompetansen forankres i en godt utviklet allmennkompetanse i

språket. Dette tilsier en praksis lik den vi finner i fagene vi nettopp nevnte, nemlig innføring i faget på det språket studentene behersker best.⁵⁶

Vi har tidligere pekt på verdien av å lære grunnleggende begreper innenfor et fag på morsmålet i forbindelse med barn med minoritetsspråklig bakgrunn. I dag ser vi på det som en selvfølge at elever i grunnskole og videregående skole blir undervist på norsk når de har norsk som morsmål. Det avspeiles i den sentrale plassen morsmålsfaget har i skolen. De eneste unntakene vi kjenner til, er enkelte forsøk med realfagsundervisning på engelsk. Det gjelder de såkalte IB-linjene i videregående skole. Den svenske forskeren Kenneth Hyltenstam gir en meget kritisk vurdering av slike forsøk i et av vedleggene til den svenske språkpolitiske handlingsplanen fra 2002.⁵⁷

Det kan ut fra dette være liten tvil om at morsmålet av pedagogiske grunner bør legges til grunn for begynnerundervisningen innenfor høyere utdanning. Når engelsk så gradvis innføres, bør en vurdere å koble dette med direkte opplæring i engelsk fagspråk. Det bør være en prioritert oppgave innenfor alle fag å produsere og vedlikeholde termlister med ekvivalenter på bokmål, nynorsk og engelsk.

Det kan være flere grunner til at et kurs tilbys på engelsk. For det første kan det være at foreleseren ikke har et skandinavisk språk som morsmål. Tidligere har det vært en regel at når slike ansettes i fast stilling, forventes det at de lærer seg norsk i løpet av relativt kort tid. Slik kan de blant annet påta seg administrative oppgaver på linje med skandinaviskspråklige ansatte. Vi er ikke sikre på i hvilken grad denne regelen etterleves i dag. Regelen gjelder uansett ikke midlertidig ansatte og gjesteforskere. Det vil derfor alltid være et visst innslag av forelesninger på engelsk.

En annen grunn til at forelesninger er på engelsk, er at de hører inn under kurs eller programmer som normalt tilbys bare utenlandske studenter. Et eksempel er såkalte Scandinavian Area Studies.

Forelesninger gis også på engelsk på kurs som ikke har utenlandske studenter som primær målgruppe. Et mål for internasjonaliseringen av høyere utdanning i Norge er at lærestedene skal tiltrekke seg gjestestudenter fra andre land. I dag forventes det ikke at disse skal lære seg norsk. Det medfører at en ofte tilbyr undervisningen på engelsk. Alle institusjonene som er med i undersøkelsen til NIFU STEP, rapporterer om dette. Terskelen for at undervisningen skal gis på engelsk, synes å være lav. Det er ofte nok at én student ikke behersker norsk. Da vil et kurs som normalt foregår på norsk, i stedet bli tilbudt på engelsk.

Svensk og dansk i norsk høyere utdanning

I utgangspunktet skal forelesere med dansk og svensk som morsmål kunne bruke dette uten problemer, og det skal være mulig å bruke svensk og dansk studielitteratur i studiet.

Undersøkelsen til NIFU STEP antyder at dette ikke vil være en selvfølge i framtida.

Rapporten forteller om en dansk foreleser som vurderte å søke seg bort fra lærestedet der hun eller han jobber, på grunn av klare signaler fra studentene om at de hadde vansker med å forstå dansk. Et tilsvarende tilfelle ved jusstudiet ved Universitetet i Bergen var framme i massemediene i 2004. I tillegg foretrekker mange studenter ifølge rapporten fra NIFU STEP pensumlitteratur på engelsk framfor svensk. Dette viser klart at selv ikke når det kreves et høyt utdanningsnivå, kan det nordiske språkfelleskapet lenger tas som en selvfølge.

Studentutveksling på lavere nivå innebærer at deltakerne har korte studieopphold i et annet land. Derfor synes vi ikke alltid at den språkstrategien som mer eller mindre ubevisst er valgt i Norge, er særlig klok, nemlig at gjestestudentene skal undervises på engelsk. Skal internasjonalisering av studier bare bety at studenter kan dra til et hvilket som helst land for å følge studier på engelsk? I så fall blir resultatet en svært snever og kulturelt ensrettet oppfatning av hva internasjonalisering innebærer. En gjennomtenkt internasjonaliseringsstrategi må reflektere det språklige og kulturelle mangfoldet i verden.

Vi kan i stedet forestille oss en kombinasjon der intensive språkkurs, for eksempel i en måned før semesteret begynner, blir fulgt av forelesninger på norsk, med skyggepensum på engelsk og veiledning. Lånekassen gir støtte til slike språkkurs i form av språkstipend til norske studenter som skal til land der det ikke undervises på engelsk. I utgangspunktet bør et tilsvarende system med kurs i norsk for utenlandske studenter som skal til Norge, vurderes her, selv om enkelte ting kan vanskeliggjøre dette. Vi tenker blant annet på mindre sjenerøse studiefinansieringsordninger i andre land, kombinert med det faktum at særlig høstsemesterene i Norge begynner bare noen få uker etter at de kontinentale sommerferiene har startet. Et mulig tiltak er at den norske stat finansierer slike kurs som en del av arbeidet med å gjøre norsk samfunn og norsk kultur bedre kjent i utlandet.

Vi savner med andre ord en gjennomtenkt strategi fra institusjonenes og myndighetenes side. Dersom tilstedeværelse av et økende antall gjestestudenter *automatisk* utløser skifte til engelsk, kan dette sette det overordnede pedagogiske målet i fare, nemlig at studentene skal få størst mulig faglig utbytte av undervisningen.

En professor ved Háskóli Íslands (Islands Universitet) bekræfter at det er svårere än de flesta vill erkänna att i ett komplicerat sammanhang uttrycka sina tankegångar på engelska. Professorn fick två utländska studenter i sin kurs, men i övrigt var det bara islänningar. Han var inte helt säker på vad han skulle göra med föreläsningarna och frågade studenterna. Inga problem, sa de isländska studenterna, det går bra att tala engelska. De utländska studenterna var mycket nöjda och professorn satte i gång. Tre veckor senare upptäckte han att resultaten i studenternas kursprov var mycket sämre än året innan. Han behövde också om och om igen förklara olika begrepp. Grunden visade sig vara språket. De isländska studenterna hade mycket sämre kunskaper i engelska än de själva trodde. Professorn återgick till föreläsningar på isländska men inbjöd de två utländska studenterna till extra lektioner där han gick igenom materialet på engelska.⁵⁸

NIFU STEPs undersøkelse avdekker ingen klare eksempler på at kurs tilbys på engelsk uten at det kan begrunnes kommunikasjonsmessig, for eksempel med at studenter som ikke behersker norsk, deltar i undervisningen. Og som nevnt ovenfor fant en heller ikke noen som ønsket en slik generell språkovergang. Det er derfor ikke avdekket noe sterkt ideologisk press for overgang til engelsk som undervisningsspråk. Problemet er heller at engelsk for ureflektert oppfattes som uomgjengelig i alle tilfeller der studenter som ikke behersker norsk, skal følge et gitt kurs.

Vi kan ikke utelukke at ideologien for engelsk som eneste undervisningsspråk står sterkt i miljøer som ikke omfattes av undersøkelsen. Derfor er det nødvendig at språkpolitikken på området høyere utdanning legger stor vekt på morsmålets betydning for læring og på at det er nødvendig for alle å beherske et norsk fagspråk når de senere skal ut i yrkeslivet.

Det språkpolitiske hovedproblemet i høyere utdanning er å finne den rette balansen i det krysspresset de ulike miljøene opplever mellom internasjonaliseringstildrivnet og behovet for å bruke norsk, både av pedagogiske hensyn og hensynet til sikring av det norske fagspråket. Universitets- og høgskolerådets initiativ for å skape en språkpolitikk i denne sektoren er høyst betimelig. Det er viktig at dette problemet følges opp i hele sektoren, så vel som av de enkelte institusjoner. Sektoren har selv det avgjørende ansvaret. Men skal det lykkes, må det også politiske vedtak til.

Forslag

1. Det må tas inn som egen bestemmelse i lov om universiteter og høyskoler at sektoren har et viktig ansvar for at norsk fagspråk skal utvikles og brukes innenfor alle fagmiljøer, i tillegg til engelsk og eventuelle andre språk. Loven må kreve at institusjonene utarbeider språkstrategier som blant annet spesifiserer hvordan målet skal nås.
2. Begynnerundervisning skal skje på norsk. Engelsk innføres gradvis når den norske terminologien er etablert.
3. Støtten til utgivelse av lærebøker på norsk for høyere utdanning må videreføres og styrkes.
4. Passiv beherskelse av norsk fagterminologi er ikke tilstrekkelig. Alle studenter i norskspråklige studieforløp må pålegges å skrive minst én lengre fagtekst på norsk i løpet av studiet. På doktorgradsnivå må det innføres en regel som krever et fyldig sammendrag på norsk dersom avhandlingen er skrevet på et annet språk.
5. Institusjonene bør tilby en språkvasktjeneste for manuskripter på engelsk. I formidlingssammenheng bør en ha en tilsvarende tjeneste for norske tekster.

7 Kultur og medier

Det må være et overordnet mål for norsk språkpolitikk å sikre fortsatt bruk av nynorsk og bokmål i alle medier og på alle områder innenfor kultursektoren.

Konsumet av både skjønn- og faglitteratur er i dag parallellspråklig. Det er viktig at dagens støtteordninger opprettholdes for at norskspråklige utgivelser også i framtida skal kunne hevde seg overfor engelske.

Pressen er i stor grad norskspråklig. I etermediene er derimot innslaget av engelsk etter hvert blitt svært stort. Både fjernsynstilbudet og tilbudet av film på kino og DVD er likevel i stor grad parallellspråklig, ved at norskspråklige produksjoner konkurrerer med og hevder seg mot de engelskspråklige. Selv om de engelskspråklige dominerer, ser det norskspråklige tilbudet ut til å holde stand. Også her kan vi derfor tale om parallellspråklighet. Gjennom teksting av filmer og fjernsynsprogrammer blir skillet mellom fremmedspråklige og norskspråklige programmer utydelig. Tekstingen er i dag av varierende kvalitet, noe som er uheldig sett i lys av det høye mediekonsumet blant ungdom.

De offentlige støtteordningene innenfor dette domenet er svært viktige også språkpolitisk. I utgangspunktet ser vi på de ordningene som allerede eksisterer på denne sektoren, som godt utbygd. Vi legger derfor ikke fram konkrete forslag i dette dokumentet om å styrke dem, fordi vi ser økonomiske tiltak på andre sektorer som språkpolitisk viktigere akkurat nå.

Gjennom momsfristak, pressestøtte og en rekke andre støttetiltak tilfører staten hvert år sektoren store beløp. For å sikre norsk språk i forhold til engelsk, og ikke minst for å sikre en tilstrekkelig andel nynorsk i alle medier, må staten der det er nødvendig, kunne stille språklige krav som gjenytelse.

Kultur- og medieområdet er viktig av to grunner når vi ser det fra en språkpolitisk synsvinkel. For det første er det helt avgjørende for nasjonalspråkets evne til å overleve at vi har et bredt og differensiert norskspråklig kultur- og medietilbud. For det andre er norsk kultur og norske medier viktige for å holde oppe og utvikle en kulturell bevissthet rundt det norske, en bevissthet som er en forutsetning for at både nasjon og nasjonalspråk på sikt skal overleve. Her understreker vi at vi med ”kulturell bevissthet” og ”det norske” tenker på størrelser som i et multikulturelt og mangespråklig samfunn vil være i konstant utvikling, ikke minst påvirket av impulser utenfra.

I tråd med mandatet skal vi først og fremst konsentrere oss om den første synsvinkelen – kultur og medier på norsk. Vi har valgt å behandle og samle de to temaene i ett kapittel, fordi det er vanskelig å skille mellom innhold og de mediene innholdet formidles gjennom. (Det innebærer at vi for eksempel også ser på boka som et medium, for ulike skjønn- og faglitterære sjangere.) Dette området er svært stort og mangeartet, og det vil være umulig å yte det full rettferdighet innenfor de rammene vi har hatt til rådighet. Av plass- og kapasitetshensyn har vi satt til side temaer som i en uttømmende behandling burde ha vært med. Særlig gjelder dette noen av de kommersielt baserte uttrykksformene, ikke minst populærlitteraturen.

Flere av mediene innenfor kultur- og medieområdet er i dag i praksis flerspråklige. Det gjelder særlig de tekstbaserte, som for eksempel skjønnlitteratur og faglitteratur, der en anelig del av befolkningen i større eller mindre grad leser tekster på fremmedspråk, særlig engelsk, ved siden av norske. Det rikholdige tilbudet av fremmedspråklige bøker og tidsskrifter vi i dag finner i alle større bokhandler, viser dette. I noen grad gjelder parallellspråkligheten også film, på kino og fjernsyn, der norske og utenlandske filmer konkurrerer om publikums gunst. Her gjør teksting til norsk likevel at disse mediene i en viss forstand ikke er rent engelskspråklige, selv om tilbudet over kabelnettet i noen grad sendes utekstet.

I kapittel 4 formulerte vi det overordnede målet for en språksikringspolitikk at norsk skal være det naturlige språkvalget i alle situasjoner der det ikke er nødvendig å bruke et fremmedspråk. Dette har vi videre satt opp som mål for de to domene der engelsk i dag står sterkt, nemlig høyere utdanning og den internasjonalt orienterte delen av næringslivet. Det blir meningsløst å formulere et tilsvarende mål for parallellspråkligheten innenfor kultur- og mediedomenet. Det ville for eksempel innebære at oversettelser alltid skal foretrekkes framfor originalverket. Det overordnede språkpolitiske målet må være at på de områdene der norskspråklige tilbud konkurrerer med fremmedspråklige, må det norskspråklige tilbudet være stort nok og ha en så høy kvalitet at det kan hevde seg i konkurransen med det fremmedspråklige.

Vi må skille mellom de delene av dette området der det som tilbys, er kommersielt lønnsomt, og de underdomene der det er nødvendig med offentlig støtte for å sikre et tilstrekkelig variert og godt tilbud. Eksempler på det første, i tillegg til for eksempel importerte filmer og fjernsynsserier, er populærlitteratur på norsk, det som noen nedlatende kaller kiosklitteratur, og populærmusikk med norske (og nordiske) tekster, det være seg rappegrupper som synger på dialekt, eller danseband. Fra en språksikringssynsvinkel er disse

underdomenene på norsk like viktige som de mer ”seriøse” domenene, som nyter godt av offentlig støtte. De leverer viktige bidrag til å gjøre norsk synlig i mediene og offentligheten.

En del underdomener, som for eksempel skjønnlitteratur og faglitteratur som henvender seg til mer begrensede grupper, er avhengig av offentlig støtte for at bredden og kvaliteten på tilbudet skal bli god nok. Med bredde mener vi ikke bare antall utgivelser, men også behovet for at det som utgis, avspeiler bredden i samfunnet, for eksempel knyttet til utgivelser på nynorsk og av norskspråklige forfattere med minoritetsbakgrunn. Dette er nødvendige støtteordninger som sikrer kulturell bredde, også geografisk og sosialt.

I dag har vi gode støtteordninger i form av momsfristak, innkjøpsordninger og bibliotekvederlag. Ikke alle sjangere har vært omfattet av disse. Det viktigste unntaket er sakprosa, men her er en ny ordning i støpeskjeen. Et grunnleggende element i språkpolitikken må være å videreføre og utvikle støtteordninger av denne typen. Ikke minst er det viktig å opprettholde et gratis og godt utbygd bibliotektilbud.

I prinsippet kan det kanskje hevdes at det er den enkelte konsument som til slutt velger, og eventuelt velger bort norsk til fordel for fremmedspråklige tilbud. Her er det imidlertid viktig å peke på at når det gjelder kommersielt lønnsom massekultur, er den enkelte utsatt for massiv påvirkning. Skal en sikre at det smalere og mer kvalitetsorienterte tilbudet ikke drukner i denne påvirkningen, er de støtteordningene som er nevnt ovenfor, helt avgjørende. Det samme er skolens ansvar for utvikling av for eksempel kritisk leseevne kombinert med leseglede, jamfør kapittel 5. Men en slik evne er ikke knyttet til litteratur alene. Den gjelder også film og teater og ikke minst de nye, digitale mediene. Et bredt, levedyktig og norskspråklig tilbud innenfor de fleste av disse mediene er avgjørende for at norsk i framtida skal overleve som nasjonalspråk.

Medier og offentlighet

I dette kapitlet behandler vi språk og språkbruk i mediene fra et offentlighetsperspektiv. Med ”offentlighet” mener vi den offentlige sfære eller ”det offentlige rom”, det som alle møter når de trer ut av sitt private område. Mens dette en gang kunne oppfattes helt konkret, som torget eller gata i motsetning til huset eller hjemmet, må en med dagens elektroniske medier oppfatte skillet i utvidet forstand. Og det offentlige – slik forstått – må alltid sees i forhold til det private, for de to sfærene henger sammen og forutsetter hverandre, og de påvirker også stadig hverandre.

Vi kan skille mellom *flere* måter offentligheten fungerer på: som *arena for samtale* (debatt, meningsutveksling), som *scene for framvisning* (av nær sagt hva som helst, for

eksempel produkter, kultur osv.) og som treningsfelt eller arena for ”oppdragelse” (for eksempel i nærradioer, på Internett og i mer eller mindre subkulturelle publikasjoner i utkanten av pressebildet). Både ”samtale”, ”scene” og ”treningsfelt” oppfatter vi da i mer generell, utvidet betydning. Vi vil også se språk og språkbruk i dette perspektivet. Generelt er språkbruk i samtale dialogisk, mens språkbruk knyttet til offentligheten som scene er monologisk. I det virkelige liv løper disse to funksjonene stadig sammen og er til stede i hverandre. For eksempel kan en film som vises på fjernsyn, inneholde tankevekkende dialoger og tale til seerne om livet og verden, mens et innlegg i en debatt i det samme mediet kan være en personlig eller politisk markering. Som ”treningsfelt” fungerer offentligheten når nye aktører deltar og gradvis sosialiseres inn i de fellesskapene som finnes eller oppstår, enten de nå opptrer i samtale eller på scenen.

Det offentlige liv utfolder seg i dag i stor utstrekning gjennom mediene. Mediene er kanaler som sprer nyheter, ytringer, kulturuttrykk, bilder, film, reklame og annet stoff. Men mediene *er* ikke offentligheten, de er organisert som eller organisert av bedrifter som produserer eller videreformidler stoff. I tillegg finnes det atskillige organisasjonsdrevne medietiltak.

Derfor er språkbruken i mediene i utgangspunktet styrt og ofte også redigert. Språket som stoffet formidles gjennom, er valgt ut eller gitt en form i samsvar med hva avsenderen tror fungerer etter formålet. For eksempel kan en økt tendens til mer ”pludring” i etermediene forstås som et uttrykk for kommersiell utnyttelse av samtalen og et forsøk på å gjenskape intimiteten i det private. Samtidig påvirker språkbruken i mediene folks språkvaner; ikke minst bidrar mediene til å spre nye ord og uttrykk.

Det samme gjør trolig de nye, Internett-baserte mediene. Men her har teknologien, for eksempel gjennom prategruppene, også åpnet nye muligheter for halvprivate forum eller nye deloffentligheter der det opptrer nye former for ortografisk praksis, særlig blant ungdom.

Staten finansierer og støtter aktørene i mediefeltet med milliardbeløp gjennom fritak for moms, pressestøtte og ulike støtteordninger i kultursektoren (filmstøtte, innkjøpsordninger o.a.). I tillegg regulerer staten særlig etermediene ved å tildele konsesjoner og sette krav i den forbindelse. Staten har også betydelig markedsmakt som innkjøper, for eksempel knyttet til kjøp av annonseplass.

Mediene og offentligheten er i dag dominert av norsk. Dette ser vi i debattprogrammer, intervjuer, avisinnlegg, artikler og debattbøker, innlegg i forum på Internett osv. At mediene på denne måten slipper til folk som får høve til å si hva de mener om politiske og andre emner, har historisk sett vært viktig i utviklingen av demokratiet og nasjonalstaten. At disse

samtalene foregår på norsk, har vært helt nødvendig for at mediene har kunnet ha denne funksjonen.

Vi tror ikke at dette kommer til å endre seg i overskuelig framtid, og frykter ikke noe domenetap for norsk på dette området. For at den offentlige samtalen skulle foregå på et annet språk enn norsk, måtte det ikke bare være et klart behov for det, publikum måtte også være i stand til å diskutere sine viktigste anliggender på det andre språket. Begge deler ligger langt unna dagens realiteter. Bruk av norsk i offentlige sammenhenger gir seg slik sett selv.

Ved å fungere på denne måten bidrar mediene naturligvis til å styrke og videreutvikle norsk. Men norsk omfatter bokmål og nynorsk, foruten et mangfold av talemålsvarianter. Den språklige disiplineringen i mediene, som utestenging av nynorsk fra en del riksdekkende aviser, har i dag negative virkninger på den offentlige samtalen på norsk, jamfør diskusjonen i kapittel 4.

Om norsk dominerer i mediene som arena for samtale, slipper de som scene for framvisning stadig til andre språk, særlig engelsk. Det gjelder i første rekke fjernsynet, og det er ikke minst merkbart i reklame, som er et typisk eksempel på framvisning av stoff for et publikum. Men vi finner det også i mange radio- og fjernsynsprogrammer, ikke minst i underholdningsserier, i sportssendinger, ved overføring av konserter osv.

Språket fungerer annerledes i offentligheten som scene enn i offentlig samtale. Siden kommunikasjonen går én vei, blir påvirkningen trolig mer utvendig og indirekte. Mest iøynefallende er spredningen av nye ord og uttrykk, ikke minst fra engelsk. Her fanger mediene opp det engelske språkets høye status, og styrker samtidig denne statusen.

Til nå er dette langt på vei blitt balansert av at norsk i ulike varianter dominerer i den offentlige samtalen. Likevel må vi ikke undervurdere massemedienes betydning som arena for framvisning av språk og språks status. Det er nødvendig at også norsk er synlig og framtrer som funksjonelt i mediene, også når de fungerer som scene. I denne forbindelse vil vi igjen peke på myndighetenes og ikke minst medienes eget ansvar for å gi nynorskbrukere muligheter for å komme til orde.

Litteraturen

I vår diskusjon av litteratur begrenser vi oss til den delen som har behov for offentlig støtte. Det er ikke fordi vi undervurderer den språkpolitiske betydningen til den kommersielt lønnsomme populærlitteraturen, men fordi det er denne delen av litteraturfeltet som er mest utsatt i en politisk sammenheng, nettopp fordi den er avhengig av støtteordninger.

I og med den nye bransjeavtalen som trådte i kraft i 2005, er bokbransjen blitt deregulert. Et viktig element i avtalen er at fastprissystemet er forlatt. Fra blant annet bransjeorganisasjoner er det blitt hevdet at dette på sikt vil føre til et dårligere tilbud. Vi har ikke forutsetninger for å vurdere i hvilken grad dette er sannsynlig, men vil anbefale at en følger utviklingen nøye. Hvis den nye ordningen fører til at den smale faglitteraturen får problemer med å finne en forlegger, svekkes posisjonen til norsk skriftspråk, og forholdene legges til rette for en enda sterkere anglisering av skriftkulturen i Norge.

En svært viktig faktor i arbeidet med å fremme og gi tilgang til norsk litteratur er bibliotekene. Her må stadig påfyll av ny litteratur prioriteres, både norskskrevet og oversatt, og tilgangen på digitalt innhold bør økes. Alle i Norge må kunne komme seg lett til et bibliotek. I bibliotekloven står at det skal være tilgang på bibliotek i kommunen. Dette gjør at antallet biblioteker kan minke som en utilsiktet følge av kommunesammenslåinger. Det er viktig at antall filialer ikke minker ytterligere. Tallet bør snarere økes.

For enhver bok i ethvert bibliotek betaler staten et vederlag på noen øre til de respektive kunstnerorganisasjonene (Den norske Forfatterforening, Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening, Norske Barne- og Ungdomsbokforfattere, Norske Dramatikers Forbund). Disse pengene bruker organisasjonene primært til forfatterstipend. Ordningen med bibliotekvederlag må opprettholdes. Den gir gode vekstforhold for ny, norsk litteratur.

Også ordningen med at staten kjøper inn 1000 eksemplarer av utgivelser av norskskrevet skjønnlitteratur og 1550 eksemplarer av lyrikk og av barne- og ungdomsbøker er viktig. På denne måten økes og fornyes bokstammen på bibliotekene. Innkjøpsordningen kan imidlertid styrkes når det gjelder oversatt litteratur.

Kunstens språk

Språk som kunstnerisk uttrykk har vært betraktet på ulike måter gjennom tidene: som kilde til skjønnhetsopplevelse, dannelse og identitetsskaping; som impuls til erkjennelse, nytenkning og skjerpet sansning; som drivkraft for kritikk, provokasjon og politisk forandring; som underholdning, salgsvare og eksportartikkel. Kunstens språk er blitt framstilt som en kultiverende kraft med evne til å endre mennesker og samfunn. Men dette språket er også blitt ansett som et felt for språklige eksperimenter.

Kunstens språk står i et spenningsforhold til de nasjonale språkene. På den ene siden skrives alle språklige kunstverk på bestemte språk. På den andre siden lever litteraturen et omskiftelig liv, i forhold til både nasjonale ideologier og landegrenser. Kunst hører nok hjemme i spesifikke kulturelle sammenhenger. Men kunsten kan sjelden reduseres til bare å

være uttrykk for en nasjonal identitet. Den beste kunsten er gjerne nasjonsoverskridende. Derfor trenger ikke kunstens språk først og fremst beskyttelse i form av nasjonale rensningsritualer eller språklig proteksjonisme. Det er neppe forsvarsstrategier som tjener kunstens språk best. Det er snarere fornyelsesmuligheter. Kulturmøtene fører til språkkontakt. Det er svært sannsynlig at kunstens språk vil fornyes av spenningen mellom språk som lever side om side. I denne situasjonen er det viktig at støtteordninger har med tiltak som kan gi produktive kulturmøter.

Kunstens språk er et av de viktigste feltene for det varige i et språksamfunn. Få andre språklige uttrykk når fram til så mange mennesker, over så lange tidsspenn, som de litterære klassikerne, inkludert dramatikken og sangskatten. Det norske skriftspråket har i de siste 150 årene endret seg raskere enn de fleste andre vesteuropeiske språk, og det språklige aldringstempoet for norske klassikere er høyt. Derfor er det i Norge ekstra viktig å ta vare på originaltekstene gjennom moderne, digitale tekstkritiske utgaver. Det er et forsømt felt i Norge, sammenliknet med andre land. Det trengs innsats og ressurser på et helt annet nivå enn dagens for å ivareta de historiske tekstskattene i Norge. Det eneste større prosjektet i dag er den tekstkritiske utgaven av Henrik Ibsens skrifter som er under arbeid.⁵⁹

Kunstens språk utvikler seg alltid i nær kontakt med sin tids teknologi. De tradisjonelle sjangrene og mediene spiller fortsatt en framtrødende rolle innenfor bokproduksjon, scenekunst, film og de mange kombinasjonene av tekst og musikk. I årene som kommer, må det legges til rette for at kunstens språk får utvikle seg og ha en kulturbærende funksjon også i de digitale mediene.

Skjønnlitteraturen

Norskspråklig skjønnlitteratur er en svært viktig kulturverdi, både for oss som lever nå, og for dem som kommer etter oss. Litteraturen er med på å skape identiteten vår som borgere av Norge. Samtidig utvikles norsk identitet fortløpende i kontakt med globaliseringen og møtet med nye etniske minoriteter i Norge, og også her spiller litteraturen naturligvis en rolle. Vi tar del i diktningen fra barndom til alderdom: fra rim, regler og folkeeventyr gjennom barnebøker og ungdomsbøker til romaner, krim, dikt og skuespill.

Litteraturen fastholder og bevarer en epokes språk og utgjør en helt sentral del av det vi kaller kulturarven. Det foregår til enhver tid en viktig vekselvirkning mellom dagligspråket og det litterære språket. Nye uttrykksmåter blir født og går inn i det litterære språket. Litteraturspråket påvirker fellesspråket og er en del av det.

Forfattere og oversettere skaper kulturverdier som er uvurderlige for nåtid og framtid, men ikke alltid målbare der og da. Målet må derfor være at det skal være gode arbeidsbetingelser for gode forfattere og gode oversettere. Det er viktig at det legges til rette for å fremme nyskrevet norsk litteratur, først og fremst i Norge, men også i form av oversettelser til norsk.

I dagens Norge er det et voksende antall forfattere med minoritetsspråklig bakgrunn. Noen av dem skriver på morsmålet sitt. Andre ønsker å publisere tekstene sine på norsk. Skal litteraturen speile kulturmøtene som finner sted i samfunnet, er det viktig at også minoritetsspråklige forfattere kommer til orde på norsk. Det bør derfor legges til rette for at denne gruppa av forfattere får oversettelsesstøtte eller støtte til språklig bistand.

Norsk litteratur reiser også over landegrensene. Den er et bidrag fra Norge til verden. Henrik Ibsen, Sigrid Undset og Jon Fosse er med på å vise sider ved Norge. Verkene deres lager avtrykk av norsk kultur i andre land. Det er viktig for nordmenns holdninger til sitt eget språk å oppleve at kultur produsert i Norge også duger ute i den store verden. Vi bør fortsette formidlingen av norsk litteratur i utlandet. Det er viktig for de utøvende kunstnerne å vite at man ikke må skrive engelsk for å nå ut over Norges grenser. Slik sett vil også dette være et bidrag til en språkpolitikk for å styrke norsk i Norge.

Faglitteraturen

Norsk litteratur i bokform består av rundt 85 prosent faglitteratur. Også denne delen av litteraturen konkurrerer med fremmedspråklig litteratur, først og fremst engelskspråklig. En vesentlig del av tilbudet av engelsk litteratur i bokhandelen er faglitteratur, blant annet kokebøker, bøker om kunst, arkitektur og reiser. Det må være et viktig mål å skape en litteraturpolitikk i dette landet som gjør at norskspråklig faglitteratur kan konkurrere med den fremmedspråklige. Dette var vi inne på i forbindelse med lærebøker for høyere utdanning i kapittel 6, der vi går inn for å styrke lærebokstøtten. Når vi her utvider perspektivet til faglitteratur generelt, hilser vi velkommen den innkjøpsordningen for sakprosa som nå er i støpeskjeen. Fra et språkpolitisk perspektiv kan den vise seg å bli like viktig som innkjøpsordningen for skjønnlitteratur.

Et viktig argument er at næringslivet, offentlig forvaltning og alle former for tjenesteytelser er avhengig av presise og gode kunnskaper om språk, tekst og kommunikasjon, jamfør diskusjonen i kapittel 9 og 11. Sakprosaen er et felt der begreper utvikles og gjøres tilgjengelig, der systemer og metoder for analyse og formidling etableres, der argumentasjon om saklige forhold dyrkes og standarder for god diskusjon etableres. Sakprosaen er også

viktig i et folkeopplysnings- og utdanningsperspektiv, jamfør diskusjonen om formidling av forskningsresultater i kapittel 6.

Pressen

I pressen gir den redaksjonelle planleggingen mindre rom for lange tekstbidrag, bortsett fra i feature-innslagene. Ytterligere to trekk i avisutviklingen virker til å styrke denne tendensen: den nå nærmest universelle overgangen fra fullformat til tabloidformat og den økende anvendelsen av ikke-tekstlige innslag. Moderne avisgrafikk spiller på en hel serie av virkemidler: illustrasjonsfoto, faktaboks, datagrafikk med figurer og kurver. Teksten arrangeres i titler, ingresser og punkter så effektivt at leseren på et øyeblikk kan danne seg oversikt over selv den mest kompliserte materie. Avisenes presentasjon er derfor blitt multimedial, og det tar kortere og kortere tid å tilegne seg en avisside. For selve tekstutformingen innebærer dette en høyere grad av språklig økonomi, med større knapphet i stilen og en preferanse for enklere, mer pregnante uttrykksmåter.⁶⁰

Likevel er pressen som medium fortsatt et tekstmedium, avhengig av å kommunisere med leserne på norsk. Innflytelse fra den angelsaksisk-dominerte omverdenen gjelder design, rammer og formater, men ikke det tekstlige budskap annet enn gjennom en viss forekomst av importord, særlig fra engelsk. Pressen vil være det norske språks medium også i overskuelig framtid. Særskilte tiltak for å forsvare norsk språk generelt i disse mediene er knapt påkrevd, men tiltak for å synliggjøre nynorsk mer er i høy grad nødvendige, jamfør diskusjonen i kapittel 4.

Det finnes i dag språkpriser som premierer og dermed stimulerer god journalistikk. Slike priser bør være en viktig del også av framtidens språkpolitikk. I tillegg vil det være naturlig å undersøke om språkdelen av journalistutdanningen ved landets høyskoler kan styrkes, for eksempel ved at norskens rolle som nasjonalspråk og bærer av den offentligheten som pressen og etermediene inngår i, betones i større grad enn i dag.

Det sies av og til at språket i norsk presse har endret seg til det dårligere, og at journalistikken i dag ligger tilbake for tidligere tiders uttrykksrikdom. Denne forestillingen er nylig blitt tilbakevist gjennom Thore Roksvolds doktoravhandling. Utførlige analyser av tekstmateriale fra avisårganger fra 1903, 1933, 1963 og 1993 demonstrerer her at avisspråket nok har endret seg gjennom århundret, men at det ikke kan påvises noe forfall eller forflatning over tid.⁶¹ Likevel er dette er felt som bør vies språkpolitisk oppmerksomhet, fordi avisene uten tvil er med på å sette standard for andre som ytrer seg i skrift i det offentlige rom.

Av trykte medier har riksaviser og større mediehus tradisjonelt lagt vekt på korrekturlesing og språkrøkt, og de sender stort sett ut tekster av god kvalitet. Mindre aviser har her ikke alltid de ressursene som trengs. Ny teknologi gir gode muligheter for styrket språkrøkt. Her kan staten påvirke språket i private mediebedrifter positivt ved å stille ressurser til disposisjon. Det kan gjelde slikt som ajourførte og gratis tilgjengelige elektroniske ordbøker, databaser og andre språklige ressurser, og rådgivning og andre språktjenester. Språkrådet bør ha en sentral rolle i dette arbeidet.

Etermediene

Norsk i den globaliserte mediekulturen

I dag er grensene mellom det norske språksamfunnet og en sterkt internasjonalisert medie verden på mange måter borte. Norsk står, som mange andre språk, under et vedvarende press fra den globale medieindustrien. I FN-rapporten "Human Development Report 2004" blir det slått fast at den globaliserte medie- og underholdningskulturen i dag har en gjennomslagskraft via fjernsynet som setter små nasjoners og folks identitet – også språket deres – under press fra en ny, global konsumkultur.⁶² At denne globale konsumkulturen bæres av engelsk språk og angloamerikanske uttrykk, er så selvsagt at rapporten ikke engang nevner det. Mye av dette er utnyttelse av offentligheten som scene, samtidig som den internasjonale medieindustrien også omfatter kanaler med nyheter, populærvitenskap o.l.

Hvordan skal da norsk språk kunne styrkes i en framtid der dagens globaliserte ungdomskultur blir voksenkultur i morgen, og der mediekonsumet sannsynligvis vil bli enda større enn i dag? Sammen med skolen, litteraturen og andre institusjoner vil mediene fortsatt være et instrument for å holde norsk språk – bokmål og nynorsk – oppe. Det alminnelige samfunnsansvaret som mediene har, og som gir seg uttrykk i tanken om at presse, radio, TV osv. har et samfunnsoppdrag, bør utfylles med en forståelse av at dette også gjelder et ansvar for norsk språk.

Utgangspunktet er godt, i og med at de fleste mediene jo henvender seg til brukerne sine på nasjonalspråket for i det hele tatt å kunne kommunisere med sitt publikum. Men det undermineres av et stort innslag av engelskspråklig innhold, særlig når det gjelder fjernsynet. Ser vi dette som et spørsmål om andel av sendetid, er "norsk fjernsyn" i den forstand på vikende front. Men ser vi på total sendetid, har det etter liberaliseringen av mediene aldri blitt sendt så mye norskspråklig fjernsyn som nå. Det avgjørende er til sjuende og sist folks seer- og lyttevaner.

Strategier for å sikre norsk i mediene må utformes på nasjonalt plan, og vi tror at for eksempel Unesco-konvensjonen om beskyttelse av den immaterielle kulturarven fra 2003 og en Unesco-konvensjon om kulturelt mangfold som trolig vedtas senere i høst, og som vil sikre statene rett til å beskytte og fremme det kulturelle mangfoldet på deres territorier, vil danne ett grunnlag for en mer målrettet politikk for å oppnå dette.⁶³ I tillegg trengs det særlige tiltak for å sikre nynorskens plass. Her bør de mediepolitiske erfaringene som nynorskbrukere har høstet, drøftes nærmere. Disse erfaringene er av stor interesse i nasjonal språkpolitisk sammenheng, fordi den globaliserte mediekulturen i verste fall kan komme til å stille norsk språk som helhet i en liknende posisjon vis-à-vis engelsk som den nynorsk alt i dag befinner seg i overfor majoritetsmålformen bokmål.

Det må fortsatt stilles krav om en bestemt andel norskspråklig innhold i de konsesjonsbelagte mediene. Elementer av en kvoteordning ligger til grunn for de konsesjonsvilkårene staten har pålagt allmennkringkasterne NRK, TV2, P4 og Kanal 24 med krav om både smale og brede programmer, barneprogrammer, egne nyhetssendinger osv.

Mange medier vil oppfatte det som et inngrep i den redaksjonelle frihet om de skulle pålegges å etterleve tallfestede andeler med hensyn til utbudet. Men samtidig stiller staten alt i dag krav når den tildeler konsesjoner. Det er ingen grunn til at staten ikke skal kunne stille språklige krav.

Når det gjelder nynorsk i mediene, har dette også en etterspørselsside. I dag etterspør grupper av nynorskbrukere et tilbud som ikke finnes. NRK har lenge hatt en nynorskandel på 25 prosent som mål og har tatt inn dette som et krav i sine vedtekter etter at NRK ble aksjeselskap. Målet ble lenge tatt svært alvorlig av institusjonen, men dette ser ut til å ha endret seg.⁶⁴ Andelen av nynorsk i NRK ser nå ut til å være på vei ned.⁶⁵ Det må stilles klare krav fra myndighetene om at dette målet skal etterleves.

Hvordan det skal kunne settes regler både for statlige og for andre og mer private institusjoner for å sikre norsk, må overveies i en bredere politisk sammenheng. I tillegg til generelle kvoteordninger kan en overveie mer målrettede strategier for eksempel knyttet til samfunnsansvar. Men i medier som først og fremst henvender seg til et norsk publikum, vil norsk uten tvil dominere også i framtida.

Fjernsynet

Fjernsynet, med sin daglige oppslutning fra 83 prosent av befolkningen i mellom to og tre timer per dag, er i særklasse det mest gjennomslagskraftige mediet. Den markerte oppgangen

for nettbaserte medier som vi har sett de siste fem årene, har ikke ført til noen nedgang for fjernsynet.

Men om fjernsynet siden 1960 har etablert seg som det største mediet også i Norge, har det i samme periode foregått en markant forandring i programstrukturen, i en retning som spiller en viss rolle for språkets situasjon i dette mediet. Fjernsynet er i stadig større grad blitt et seriemedium. Fra å praktisere en programlegging som var basert på variasjon mellom ulike typer enkeltprogrammer, er mediets sendeflater i dag i økende grad fylt med serier og filmer.

Gjennomslaget for denne programformen skyldes for en stor del konkurransen mellom kanalene. Konkurransen står i dag mellom NRKs to lisensfinansierte kanaler og de reklamefinansierte TV2, TVN og TV3, supplert av et økende tilbud kabeldistribuerte, internasjonale kanaler. Dette har ført til et betydelig større innslag av amerikanske serier, og har i realiteten ført til en kulturimport som i de siste ti år har økt dramatisk.

Innslaget av norske filmer på TV er ikke stort. Et regnestykke fra Dag og Tid (april 2004) viser at det på TV2 i løpet av sju måneder ble vist 151 spillefilmer. Av dem var 138 amerikanske, og med unntak av et par norske filmer var resten av filmene fra andre engelskspråklige land.⁶⁶ Ifølge Allmennkringkastingsrådets rapport for 2003 er imidlertid et av TV2s konsesjonsvilkår at minst 50 prosent av sendeflaten skal være norskspråklig. I 2003 var denne andelen ifølge rapporten over 60 prosent, og den ventes å ligge på 55 prosent i årene framover (s. 93).⁶⁷

Det kan være grunn til å minne om at dette er en utilsiktet virkning av kanalkonkurransen i Norge. Da Stortinget i 1990 åpnet for etableringen av en privateid, reklamefinansierte og riksdekkende konkurrent til NRK, ble lovendringen grunnlagt med at et TV2 ville styrke norsk språk og kultur. Et norsk flerkanalsystem ble valgt fordi det var ment å skulle styrke norsk kultur og identitet, noe som ble framført av alle politiske partier under stortingsdebattene om TV2.⁶⁸ I hvilken grad dette faktisk har skjedd, kan diskuteres. Politikerne ønsket større bredde og mer demokrati i fjernsynet, og her har nok bruken av nynorsk og dialekt i TV2 føyd seg til bruken av nynorsk i NRK og sett under ett styrket i alle fall lokal kultur og identitet mange steder.

Å styrke norsk språk i fjernsynet i dag kan gå ut på å stimulere til produksjon av norske serier, der dialogen føres på norsk og relateres til det norske samfunnets erfaringer.

Kostnadene ved slike egenproduksjoner er imidlertid så høye, og publikums preferanser for de amerikanske seriene så åpenbar, at tilbudet av importserier uansett vil fortsette å øke. Likevel er det viktig å peke på at det finnes serier som i høy grad klarer å konkurrere med de engelskspråklige, både på norsk og på andre nordiske språk. De norske *Hotell Cæsar* og *Bokbadet*, den svenske *Beck* og den danske *Krøniken* er noen eksempler.

Fremmedspråklige serier i Norge blir, som kinofilmen her i landet, tekstet. Seerne i Norge har vent seg til at dette er den normale måten å ta imot utenlandsk drama på. I det raskt økende programtilbudet for barn, som i tillegg til de fem hovedkanalene spres gjennom to spesialkanaler som de fleste kabeltilknyttede husholdninger abonnerer på, er serienes dialog imidlertid dubbet med norske stemmer, framført av norske skuespillere. Årsaken er åpenbar: små barn kan ikke lese de raskt skiftende tekststripene.

Én mulig måte å fornorske fjernsynsspråket på ville være å gjøre det samme med voksen- og ungdomsprogrammene. I mange land er dubbing vanlig, og det er enerådende i land som Spania eller Italia. Konsekvent teksting av TV- og filmproduksjoner for fjernsyn praktiseres egentlig bare i noen få land. I faglitteraturen er det diskutert om den rene tekstingen, slik den nå praktiseres hos oss, gir produksjonslandet et kulturelt hegemoni.⁶⁹

Selv om dubbing vil være et radikalt brudd med dagens praksis, er det kanskje verd å diskutere. Siden barneprogrammer tekstes, skulle en tilvenning til norsk tale også i ungdoms- og voksenserier være fullt mulig, om man først enes om å gjøre et forsøk. I alle fall er dette et spørsmål som bør utredes, for gevinsten for norsk språk vil være åpenbar. Men dubbing i stedet for teksting har også ulemper, blant annet er det et diskutabelt inngrep i selve verket. Teksting parallelt med originalspråklig lyd kan virke positivt for fremmedspråklæring, og ikke minst representerer teksting en hjelp for hørselshemmede. Dersom en velger å gjøre forsøk med dette, er det i tillegg viktig at den etablerte praksisen med teksting til både bokmål og nynorsk videreføres i form av dubbing til et bredt og representativt utvalg av norske talemål.

Også innenfor andre sjangere, som for eksempel dokumentarer, finner vi en parallellspråklig spenning mellom fremmedspråklige og nordiskspråklige programmer. Men fjernsynet er fremdeles mye mer enn et anglifisert seriemedium. Og all nyhetsformidling og debatt skjer naturligvis fremdeles på norsk, jamfør de svært populære samtale- og debattprogrammene som vises i helgene, for eksempel *Først og sist* med Fredrik Skavlan. Og ikke minst er det viktig at det vises mange serier og programmer fra andre nordiske land. Det er med på å opprettholde og styrke det nordiske språksamfunnet.

Fjernsyn er en av de sektorene der det er etablert en parallellspråklighet. Målet må her som på andre områder innenfor dette feltet være å konsolidere denne. En forutsetning for at det kan skje, er at vi har gode nok kunnskaper om utviklingen. Den må derfor følges nøye i årene som kommer.

Radioen – et musikkmedium

Radiomediet har opp gjennom årene endret seg vesentlig med hensyn til språk og stil. Helt fram til 1980-tallet var norsk radio identisk med NRK, og radioen som medium var programmert som en veksling mellom ord og musikk i et forhold som helt siden mellomkrigstida hadde ligget på ca. 50–50. Fra 1980-tallet kan det imidlertid registreres en utvikling som mer og mer har gjort radioen til et musikkmedium, med stadig mindre plass for verbalinnslag. I Norge ble mange av de nærradioene som fikk konsesjon utover på 1980-tallet, mer eller mindre rene musikkradioer. Med opprettelsen av P3 i 1993 fikk NRK en programstruktur som samlet sett ga større andel musikk enn før. Med opprettelsen av P4 i 1994, og med Kanal 24 ti år senere, ble radioens stilling som musikkmedium ytterligere forsterket.

Senere har nærradioene utviklet seg til et system av lokalradioer fordelt over ca. 250 konsesjoner konsentrert i tre større, kommersielle kjeder. Noen samlet programstatistikk fra de største aktørene – Radio 1, Energy, JærRadio, NRKs tre kanaler, P4 og Kanal 24 – foreligger ikke, slik at musikkens andel av mediets samlede utbud ikke kan tallfestes nøyaktig. For en sentral og toneangivende kanal som P4 ligger musikkandelen på godt over 60 prosent, med tilsvarende i Kanal 24 og i P3 og enda høyere i de fleste nærradiogrupperinger. Radio er blitt et musikkmedium, en kanal for videresending av musikkindustriens produkter.⁷⁰

Tekster på engelsk dominerer i den internasjonale musikkindustrien, og presser derved nasjonalspråkene. Det er ikke vanskelig å forstå hvorfor dette skjer. Musikken er i seg selv internasjonal, og tendensen til å la tekstene følge etter er en naturlig konsekvens av musikkens globalisering. Problemstillingen er vel kjent fra diskusjonene rundt NRK P1s *Norsktoppen* og fra tidligere tiders forsøk på å forbeholde *European Song Contest* for bidrag på deltakernes nasjonalspråk.

Det er ikke nok at det produseres norskspråklig musikk. Den må også bli spilt. Det produseres mye musikk med norskspråklige tekster, og det grunnleggende spørsmålet blir i hvilken grad den greier å konkurrere om sendetid. En språkpolitikk for dette mediet kan rettes inn mot det tekstlige i musikken – ved å stimulere til bruk av musikktekster i norsk språk.

Men vi er usikre på behovet for tiltak; populærmusikk med tekster på norsk har i hele etterkrigstida hevdet seg relativt godt, også kommersielt. Dette betyr at det på dette feltet er etablert en parallellspråklig situasjon der norsk klarer å hevde seg. Nynorsken har også sin plass i dette bildet. Registreringer fra NRK Platearkivet viser at mellom 1987 og 2004 var over 30 prosent av sporene på de platene og kassetene som ble utgitt på norsk, på dialekt eller nynorsk.⁷¹ Det er neppe grunn til å sette i gang tunge tiltak på dette feltet i dag, og det er også vanskelig å se hvilke tiltak som skulle være hensiktsmessige. Men myndighetene må se til at konsesjonspliktige radioforetak ikke knesetter en politikk som ekskluderer norskspråklig musikk.

Det er vanskelig å skaffe seg et bilde av fordelingen mellom norskspråklige og fremmedspråklige tekster i populærmusikken som blir spilt av de konsesjonsbelagte radiokanalene. Allmennkringkastingsrådets rapport for 2003 opplyser at 40 prosent av musikken som ble spilt i NRK P1 i 2002, var norsk, men det går ikke fram om ”norsk” her betyr norskspråklig eller spilt inn av norske artister. For NRK Petre oppgir ikke rapporten tall, men ”rådets generelle inntrykk er at det er populærkulturens felt som dominerer, og at den anglo-amerikanske andelen av den utenlandske musikken som spilles er stor” (s. 67). P4 har en ”norsk musikkandel” på 31 prosent, som er 4 prosent lavere enn det konsesjonsvilkårene krever (s. 74). Også her er det uklart hva ”norsk” musikkandel betyr.⁷²

Også verbalinnslagene som finnes i radioens programflater, har i de siste tiår gjennomgått en markert endring. Innslaget av utenlandske språktekster har rett nok ikke økt. Men radioen har tatt skrittet fra manuskriptbaserte monologer og dialoger til mer frie muntlige framføringer. Mens radiospråket tidligere hadde foredraget som norm, er det nå den intime, umiddelbare samtalen mellom kanalverten og den enkelte lytter som gir stilen. Økt dialektbruk kan i noen grad knyttes til denne utviklingen. Dialektbruken frigjør etter vår mening kreativitet og reflekterer ikke minst det faktiske språklige mangfoldet i Norge. Den er dermed med på å fremme språklig toleranse. Samtidig innebærer den jo en svekkelse av tradisjonelle normer. I den grad dette dreier seg om bruk av offentligheten som ”treningsfelt”, innebærer det et behov for utvidet språklig veiledning rettet mot mediene. Selv om mengden av musikk øker, tror vi ikke at radioen trenger å være på vei ut som samtaleforum. At NRK P2 ble opprettet, med en

klar kulturprofil og mange samtaleorienterte programmer, er et vitnesbyrd om det motsatte, også om dette er den av NRKs tre hovedradiokanaler som har lavest lytteroppslutning.

Scenekunst

Teater består av mange forskjellige kunstneriske uttrykk. Språket er ett av disse uttrykkene. Det kan ha en mer eller mindre framtreddende rolle, alt etter hvilken sjanger teateret velger. Norge har i dag et godt utbygd teater tilbud, fra de store riksinstitusjonene i hovedstaden via regionalteatre til lokale, frie grupper med og uten statsstøtte. Med få unntak er alt som framføres, på norsk. Tilbudet på engelsk og andre språk begrenser seg til utenlandske gjestespill, opera framført på originalspråket og muligens noen oppføringer innenfor eksperimentelt teater.

Tar vi utgangspunkt i skillet mellom norsk kultur og kultur på norsk i innledningen til dette kapitlet, er det klart at for norsk kultur er oppsetninger av original, norsk dramatik viktig. Det gjelder ikke minst samtidsdramatikken som en kunstnerisk tolkning og speiling av samfunnet vårt. Men den er også viktig for å sikre en ubrutt teatertradisjon. Skrivning og produksjon av samtidsdramatik bør derfor stimuleres. Men om vi inntar perspektivet ”teater på norsk”, ser vi fra en språkpolitisk synsvinkel ingen prinsipiell forskjell mellom forestillinger der dialogen i utgangspunktet er skrevet på norsk, og oversatte tekster. Begge er med på å sikre og utvikle et norskspråklig teater.

Det er vanskelig å tenke seg at denne situasjonen vil forandre seg i årene som kommer. Så vidt vi kan se, fungerer den støtten som i dag holder norsk teater oppe, tilfredsstillende. Et teater i Norge der hovedtyngden av forestillingene ikke spilles på norsk, er utenkelig også i framtida, så sant ikke de mer generelle rammebetingelsene endres vesentlig. I så fall vil teatrene og scenespråket neppe utgjøre det sentrale problemet.

Film

Filmens fortellinger gjør verden synlig. Fortid og samtid blir tydelig, gjennom ord og levende bilder. Audiovisuelle kunstformer og kulturuttrykk har en stadig viktigere rolle i samfunnet og i livet vårt, spesielt filmmediet. Kinofilmen er blitt supplert av fjernsyn, video, DVD, Internett, dataspill og mobiltelefoni. Likevel spiller filmen fremdeles en viktig rolle. Spesielt er den viktig for barn og ungdom, som i dag utgjør kinofilmens kjernepublikum. Filmen gir også viktige impulser på et felt der ord, bilder og fortellinger sirkulerer i flere ulike audiovisuelle medier. Alt dette gjør filmen til en viktig kulturbærer.

Mange av de språkpolitiske problemstillingene knyttet til fjernsynet som vi diskuterte ovenfor, gjelder naturligvis også for filmen. Siden filmen ble en del av underholdningsmarkedet i slutten av 1890-årene, har importert utenlandsk film dominert tilbudet på norske kinoer. Siden ca. 1915 har amerikansk film dominert. Mellom 40 og 60 prosent av alle spillefilmer som er blitt vist siden den tid, har vært produsert i USA. Norsk film har likevel hatt betydelige markedsandeler, trass i begrenset produksjon. De norske filmene har ofte vært bedre besøkt enn importerte filmer. I årene mellom 1950 og 1962 var for eksempel 18 av de 30 mest populære filmene i Norge produsert her i landet. I 2003 hadde norske kinofilmer 18,2 prosent av totalbesøket. Filmene var også populære senere, på video og DVD. Leie- og salgsmarkedet øker seertallene, det samme skjer når filmene blir vist på fjernsyn.

To viktige grunner til denne populariteten er velkjente miljøer og det norske språket. Det norske språket har gitt filmene identitet og egenart og dermed også skapt et konkurransefortrinn.

Før 1950 var all filmproduksjon i Norge privat eller kommunalt finansiert. Den kommunale produksjonen av spillefilm, gjennom de kommunale kinoenes produksjonsselskap Norsk Film A/S, var begrenset. Stortingsproposisjon nr. 2 (1946–1947) trakk fram filmens betydning for barn og ungdom.

Siden 1950 har vi hatt forskjellige statlige støtteordninger for produksjon av film i Norge. Siden 1964 har de lagt vekt på både popularitet og kunstnerisk kvalitet. I nyere tid har det vært stilt kunstneriske krav til norske filmer som det søkes om produksjonsstøtte til. En films popularitet er blitt belønnet gjennom billettstøtte, basert på filmens kinobesøk. For norsk barne- og ungdomsfilm har billettstøtten vært vesentlig høyere enn for voksenfilmene.

Filmenes talespråk har spilt en viktig rolle for definisjonen av hva som har vært en *norsk* film, altså hvilke filmer som falt inn under de norske støtteordningene. I 1987 fikk den privatproduserte spillefilmen *Turnaround* ikke den billettstøtten som automatisk gis til alle norskproduserte spillefilmer, fordi talespråket var engelsk. Til tross for at både produsenten og regissøren var norske, og at finansieringen kom fra norske kilder, ble ikke filmen definert som norsk. Hendelsen førte til en diskusjon om hva en norsk film egentlig er, og om språkets betydning for en slik definisjon.

I retningslinjene for statsstøtte fra 1993 defineres en norsk filmproduksjon som en film som "a) har norsk produsent og b) er innspilt på norsk eller samisk og inneholder en særlig kunstnerisk eller teknisk innsats, som medvirker til å fremme filmkunst og filmkultur i Norge". Språkets rolle har altså stått sentralt. I de samme retningslinjene spesifiseres forholdet

til språk ytterligere: ”Som hovedregel skal dialogspråket være norsk eller samisk. Norsk versjoneringskopi er ikke tilstrekkelig grunnlag for at en film kan betegnes som norsk i forhold til ordningene med billettstøtte og produksjonstilskudd. Det Norske Filminstitutt kan tillate et annet nordisk dialogspråk for samproduksjoner med andre nordiske land.”

Likevel har retningslinjene fra 1993, som også føres videre i dagens forskrifter, ikke utelukket at en norsk film kan ha annet talespråk enn norsk og samisk. I 2001 bevilget styret i Norsk Filminstitutt produksjonstilskudd og billettstøtte til *Jeg er Dina*. Det gjorde instituttet til tross for at filmens talespråk var engelsk. Beslutningen var ikke uproblematisk, men fikk ingen større konsekvenser. Den er, i hvert fall så langt, forblitt et unntak.

Talespråkets betydning er blitt aktualisert etter EØS-avtalen og dens betingelser om konkurranselighet. EU-traktaten sier likevel at kultur er et nasjonalt anliggende, der nasjonene selv bestemmer grensene. Spørsmålet er i dag et viktig diskusjonsemne i Norsk filmfond, som forvalter all filmstøtte i landet: Hva er en norsk film, og hvilke filmer kommer inn under de norske statlige støtteordningene?

Støtteordningene er satt under press. Dansk praksis er en utfordring. Danskene har nemlig gitt produksjonsstøtte til en rekke filmer som er innspilt på andre språk enn dansk. Selv om vi ser at dette kan være et virkemiddel i arbeidet for å gjøre norsk kultur kjent i utlandet, vil vi ikke anbefale en tilsvarende omlegging. Med det begrensede omfanget som støtteordningene tross alt har, er det viktig at det legges språkpolitiske føringer som sikrer at norsk filmstøtte går til filmer med norsk, eventuelt nordisk, dialog. Det er nødvendig for å sikre at de som etterspør norsk språk også på dette området, skal ha et tilbud. Det må derfor være et mål at norsk eller samisk talespråk fremdeles som hovedregel avgjør om en film er støtteberettiget. Det må også være et mål at de norske filmene som produseres med statsstøtte, reflekterer landets språklige mangfold.

I tillegg har filmbransjen selv innsett betydningen av språket i filmene. Den har i senere år blitt seg bevisst at dialekt og sosiolekt kan bety mye for en films autentisitet. Den første spillefilmen med nynorsk tale var *Liv* fra 1934. Andelen nynorskfilmer og filmer med dialog på dialekt har tradisjonelt vært svært liten. Dette har imidlertid gradvis endret seg til det bedre etter 1970-årene.

Fra 1956 har Norsk Filminstitutt medvirket til å fremme filmkulturen, spesielt overfor skoleverket og som et tilgjengelig filmarkiv. Filminstituttet har hatt som sin viktigste oppgave å sikre at kunnskap om film generelt, og norsk film spesielt, formidles så bredt som mulig.

Derfor er det viktige språkpolitiske grunner til at Filminstituttets arbeid bør styrkes. Skoleverket må fortsatt ha tilgang på gode norske filmer til bruk i undervisningen, og vi må sikre oss at den historiske arven er tilgjengelig.

Selv om filmmediet ikke lenger har samme betydning som i etterkrigstida, er det fremdeles en viktig kulturfaktor. Norge må også i framtida ha en levedyktig produksjon av kortfilmer, dokumentarfilmer og spillefilmer på norsk – en filmproduksjon der språket er norsk. Det er også viktig at bruken av norsk film i samfunnsliv, skoleverk og i museer sikres gjennom Norsk Filminstitutt.

Teksting av film og fjernsynsprogrammer

På et seminar i mars 2005 presenterte Norsk audiovisuell oversetterforening (NAVIO) en del interessante tall om omfanget av teksting på norsk:

- 25 kanaler sender programmer med norske undertekster, rundt 40 timer sending blir tekstet til norsk hver dag, 15 000 timer i året.
- I tillegg ble det i 2003 tekstet 211 spillefilmer til kino og rundt 700 filmer til video- og dvd-filmer.
- Til sammen blir det tekstet i et omfang som tilsvarer ca. 240 000 boksider, eller rundt 700 romaner årlig

Et interessant perspektiv å legge på dette kan være følgende: Vi vet at noen gutter i ungdomsskolealderen leser bare to–tre skjønnlitterære bøker på et år. De samme guttene kan lese undertekster som tilsvarer det tidobbelte. Ut fra dette blir det viktig å arbeide for god språklig kvalitet på teksting. NAVIO mener å ha belegg for at vi i dag ser en bekymringsfull kvalitetsforringing på dette området. Det blir færre oversettere i faste stillinger i de store TV-kanalene, og markedet blir overtatt av konkurrerende tekstebyråer som betaler vesentlig dårligere for arbeidet enn for eksempel NRK.

Utvalget har ikke kunnet gå tungt inn i på dette området. Det synes likevel klart at vi trenger mer kunnskap om kvaliteten på dagens teksting og hvordan kvaliteten eller mangel på kvalitet påvirker folks lese- og skrivepraksis. Derfor er det viktig at det offentlige tar ansvar for forskning på dette området, og dessuten får vurdert hvordan man kan sikre en viss kvalitet på språket i undertekstene. Vi kjenner til at det i Finland blir brukt en god del offentlige ressurser på slikt arbeid. Det blir et stort paradoks dersom skriftspråket som skal leses i skolesystemet, blir fulgt med argusøyne, mens de tekstene som mange ungdommer leser absolutt mest av, ikke får nok omtanke.

Internettet

Språket i nettmediene

Med nettmedier mener vi databaser som er søkbare, og som kan levere informasjon og underholdning direkte til brukernes PC. Vanlige former er nettaviser, informasjonsbanker og søketjenester. Slike medier er lesemedier analogt til aviser, tidsskrifter og bøker. Det er viktig å sikre norsk språk også i disse mediene.

Her må også tilbudet av nynorsk, spesielt i statlige og statlig finansierte baser og på nettsider der det offentlige er inne i bildet, vies oppmerksomhet. Undersøkelser viser at når det gjelder offentlige nettsider, er det store mangler på nynorsksiden. Språkrådet og Kultur- og kirke departementet, som forvalter målloven, må sammen ta ansvar for å arbeide fram en forbedring.

Det finnes også nettmedier beregnet på personlig kommunikasjon, slik som e-post og prategrupper (chat), der kommunikasjonen går innenfor en sluttet krets. Å fremme norsk språk her ville være som å søke å heve standarden i folks skriftlige brev – og er følgelig ikke noe offentlig ansvar. Det samme gjelder hybridformer av personlige og søkbare medier, som blogging. Alle kan klikke seg inn på enhver blogg – som i utgangspunktet er en personlig kommunikasjon gjort allment tilgjengelig over nettet. Allmenn tilgang på elektroniske ordbøker og andre språkressurser kan etter vårt syn likevel – særlig om de er gratis tilgjengelige, slik Språkrådets tjenester er – bidra til å heve den språklige standarden på mange nettsider.

Dessuten må det offentlige kunne stimulere til at også denne typen forum har grensesnitt på begge målformer, jamfør diskusjonen i kapittel 10.

Dataspill

Dataspill, der en enten spiller alene eller sammen med andre via Internett, er blitt mer og mer populære de siste årene. Det varierer i hvilken grad spill krever språklig atferd, skriftlig eller muntlig. Spillfeltet er sammensatt, med svært ulike typer, og ulike grader av skriving, lesing lytting og snakking. De aller fleste spill krever noe språklig atferd, og noen krever høy språklig kompetanse. I utgangspunktet må vi skille mellom enbrukerspill og TV-spill for flere brukere i samme stue, og nettspill. De første har et ferdigdefinert språkinnhold, som kan være engelsk eller et annet språk. I nettspill derimot kommuniserer brukerne seg imellom på fritt valgt språk og med brukerbestemt innhold. For eksempel ligger ofte lagspill som *Counter-strike* eller *Call of Duty* på individuelle servere hvor flertallet for eksempel kan skrive finsk, tysk, nederlandsk, svensk eller norsk. Lydbaserte konferansesystemer for Internett brukes

også i spill. I denne typen spill er det med andre ord mulig å bruke et annet språk enn engelsk, så sant spillerne som er med, kan kommunisere på det.

Mange spill blir dessuten produsert for å være så intuitive og ordløse som mulig. Det vil si at de ikke inneholder spesielt mye tekst, og spillkontrollen skjer via symboler og ikoner. Men manglende språkferdighet kan være et hinder for spillingen. Dette gjelder norsk for barn i førskolealderen så vel som engelsk for elever i småskolen. Det ser likevel ut til at dersom motivasjonen er der, er ikke språkbarrieren så høy at attraktive spill på engelsk ikke tas i bruk. Derved vil spill kunne fungere positivt i engelskopplæringen, men også bidra til å rangere engelsk over morsmålet, som lett kan bli oppfattet som et språk som ikke egner seg for spill av denne typen, i hvert fall dersom barna ikke samtidig har tilgang til attraktive spill på morsmålet.

Det er på den annen side fullt mulig å hevde at nettbruk og også flerbrukerspill motiverer barna til å lære å lese og skrive. Språket i spillene gir en direkte opplevelse av at språkferdigheter er nødvendige, ofte på en mye mer realistisk og direkte måte enn i de oppgavene barn møter i skolen.

Markedet for de fleste spill er internasjonalt, og de fleste kommersielle underholdningsspillene lages med engelsk grunnversjon. Det gjelder også spill for dette markedet som utvikles i Norge, jamfør boksen nedenfor. Voksenspill kan nok bli oversatt til store språk som fransk og tysk, men vanligvis ikke til de nordiske språkene. Ofte oversettes instruksjonsheftet, men ikke selve spillet. Spill for barn oversettes imidlertid til nordiske språk dersom markedet er stort nok. Et typisk eksempel er Harry Potter-spillene.

Dette innebærer at parallelle versjoner på flere språk på dette feltet i utgangspunktet er avhengig av kommersiell bærekraft; bare de spillene som har stort nok marked, blir oversatt. Det norske markedet er lite. Norsk filmfond gir ”utviklingstilskudd til dataspill og andre interaktive, ikke-lineære produksjoner for digital distribusjon på norsk eller samisk”. Støtten ser ikke ut til å være avgrenset til spill rettet mot barn, men de prosjektene som er presentert på fondets nettsider, har med ett unntak barn som målgruppe.⁷³

Flerspråklige versjoner blir derved begrenset til spill for barn. For voksne risikerer vi at dette blir et enspråklig, engelsk domene, dels fordi markedet er lite, dels fordi engelskkunnskapene hos de fleste etter hvert er gode nok til at de mestrer spill på engelsk. Av den grunn er det liten kommersiell motivasjon for å oversette spill for voksenmarkedet til norsk eller utvikle egne spill på norsk for dette markedet.

Konklusjonen på dette avsnittet blir derfor noe pessimistisk fra en språkpolitisk synsvinkel. Det at spillbransjen er internasjonal og kommersiell, koblet med det at de fleste

nordmenn etter hvert vil ha kompetanse til å mestre spill på engelsk, vil i beste fall gjøre kommersielt lønnsomme spill på norsk til marginale nisjeprodukter. Om det finnes pedagogiske eller kulturpolitiske grunner for det, som for eksempel når det gjelder spill for barn, bør støtteordninger likevel videreføres og styrkes.

Norsk når vi må og ellers engelsk?

Det eneste spillet for voksne som ifølge Norsk filmfonds nettsider fikk støtte i 2004–2005, er spillet *Kongerike!*.⁷⁴ Søker er det norske selskapet *Running Games AS*. På selskapets nettside, som bare er på engelsk, finner vi imidlertid ikke noe om *Kongerike!*.⁷⁵ Det eneste spillet som omtales, er et som kalles *Medieval Kingdom*, og som er under utvikling. Selskapets pressemelding i forbindelse med tildelingen av støtte viser imidlertid klart at det dreier seg om det samme spillet. Språk nevnes ikke, men formålet med støtten fra Filmfondet er ifølge meldingen ”to secure a qualitative and diverse supply of Norwegian audiovisual products”.

Spørsmålet reiser seg her om den offentlige støtten er begrenset til produksjoner på norsk, slik formuleringen på Filmfondets nettsider sier, eller om det kan gis støtte til norske produksjoner uavhengig av språk, slik selskapets formulering og nettsideutforming ellers antyder, der det ikke finnes tegn på at spillet utvikles med norsk språk. Ifølge Norsk filmfond er forklaringen at når det gjelder spill for voksenmarkedet, som er internasjonalt, er kravet for å få støtte at det lages norsk versjon med norsk lokalisering og norsk språk.

Avslutning

I forslagene som avslutter dette kapitlet, har vi ikke tatt med noe punkt om styrking av støtteordningene i kulturlivet. Vi har flere steder skrevet at det er av avgjørende betydning å videreføre dem, men vi ser på de ordningene som i dag eksisterer i denne sektoren, som i utgangspunktet gode. Vi legger derfor ikke fram konkrete forslag i denne rapporten om å utvide dem. I dag er økonomiske tiltak i andre sektorer viktigere, ikke minst er en styrking av terminologi- og fagspråkområdet nødvendig, jamfør kapittel 11.

Å sikre fortsatt bruk av norsk i alle medier og på alle områder innenfor kultursektoren må likevel være et overordnet, språkpolitisk mål. Dersom disse domenene går tapt til engelsk, er mulighetene for at norsk vil fortrenkes som språk i Norge, kommet mye nærmere. Både bruk av lovverk og målrettede stimulerings tiltak kan ha effekt. At norsk språk vil styrkes gjennom

slike tiltak, har vi naturligvis ingen garanti for. Men ut fra det vi vet om hvorfor og hvordan språk forsvinner, kjenner vi ennå ingen eksempler på at språk er blitt truet av utryddelse bare fordi et økt mediemangfold har utslettet det utenfra. Hvis et samfunn først opprettholder en levende og mangesidig offentlighet i sitt eget språk, vil en tilstrekkelig stor del av impulsene fra utenverdenen måtte formidles gjennom nettopp dette språket og dette språkets medier.

Forslag

1. Unesco-konvensjonen som sikrer enhver stat rett til å beskytte det kulturelle mangfoldet på sitt eget territorium, må danne grunnlaget for språkpolitikken på kultur- og medieområdet.
2. Også i et språkpolitisk perspektiv er det viktig at pressestøtte og momsfratak videreføres, slik at ikke bare norskspråklige medier sikres, men også språklig bredde og mangfold mer generelt.
3. Når staten støtter mediene finansielt gjennom momsfratak, pressestøtte osv., må den også kunne stille språklige krav, både om bruk av norsk språk generelt og ikke minst bruk av nynorsk.
4. Et språkstyrkingsperspektiv må legges inn i norskopplæringen i journalistutdanningen, for eksempel ved at en betoner norskens rolle som nasjonalspråk og bærer av den offentligheten som pressen og etermediene inngår i, sterkere enn tilfellet er i dag.
5. Språkpriser for god norsk rettet mot journalister innenfor alle medier bør videreføres.
6. Myndighetene må se til at NRK etterlever kravet om minst 25 prosent nynorsk, om nødvendig ved bruk av sanksjoner.
7. Myndighetene må se til at konsesjonspliktige radioforetak ikke knesetter en politikk som ekskluderer norskspråklig musikk.
8. Det må stilles ressurser til disposisjon for språkrøkt og språkveiledning i mediene, for eksempel i form av ajourførte og gratis tilgjengelige elektroniske ordbøker og andre språklige ressurser, rådgivning og andre språktjenester. Språkrådet bør ha en sentral rolle i dette arbeidet.
9. Kvaliteten på tekstingen av film og TV-serier bør undersøkes.

8 Næringsliv og arbeidsliv

Næringslivet er ved siden av høyere utdanning og forskning det domenet som er mest utsatt for press fra engelsk. De delene av næringslivet som arbeider internasjonalt, må i større eller mindre grad bruke engelsk eller et annet fremmedspråk i den daglige virksomheten. Men når vi ser bort fra den symbolske bruken av engelsk i markedsføring, er det lite som tyder på at engelsk i utstrakt grad brukes der norsk like gjerne kunne ha vært brukt. Næringslivet er likevel utsatt, og må prioriteres språkpolitisk i årene framover.

Vi stiller spørsmålet om bruk av engelsk i stedet for arbeidstakernes morsmål kan ha negative effekter på produktivitet og trivsel. Selv om kunnskapsgrunnlaget ennå ikke er godt nok, tyder undersøkelser på at også voksne lærer og tenker bedre på morsmålet. Dette tilsier at en bør tilstrebe en best mulig balanse mellom engelsk og norsk (eller andre morsmål), i stedet for å la engelsk overta i situasjoner der en kan greie seg med norsk.

En viktig del av framtidens språkpolitikk må være å utvikle en holdning i næringslivet om at det selv har et samfunnsansvar for å bidra til at norsk forblir det samfunnsbærende nasjonalspråket. Det blir i dag arbeidet med etikk og næringslivets ansvar knyttet til miljøspørsmål innenfor næringslivet selv. Språkrådet må arbeide for at næringslivet også tar det nødvendige etiske og kulturpolitiske ansvaret som er knyttet til språkvalg og språksikring.

Lovgivning er ikke formålstjenlig for å skape slike holdninger. Lovgivning bør på den annen side brukes for å sikre at en rekke dokumenttyper, som produktinformasjon, dokumenter knyttet til helse, miljø og sikkerhet og dokumenter knyttet til medbestemmelsesretten i arbeidslivet også i framtida foreligger på norsk.

I tillegg til forskning og høyere utdanning er næringslivet det samfunnsdomenet der internasjonaliseringen er kommet lengst. Store børsnoterte selskaper har ofte internasjonalt eierskap, og for mange bedrifter er eksportmarkedet en avgjørende del av eksistensgrunnlaget. Gjennom EØS-avtalen er vi del av et felles europeisk arbeidsmarked. Følgene av det er at engelsk (og andre fremmedspråk) i større grad enn tidligere er nødvendig på alle nivåer, både innad i bedriftene og i deres kommunikasjon med omverdenen.

Forholdet mellom engelsk og norsk

De undersøkelser som er gjort av språkvalg og språkbruk i næringslivet, viser at bruk av engelsk innenfor dette domenet øker. Men bildet er langt fra klart, fordi undersøkelsene i liten

grad skiller mellom situasjoner der bruk av engelsk kan begrunnes, og situasjoner der norsk like gjerne kunne ha vært brukt. Det er likevel lite som tyder på at engelsk i noen alarmerende grad brukes der det ikke er nødvendig av kommunikasjonsmessige hensyn. Språkvalget ser hovedsakelig ut til å bli styrt av behovet for å gjøre seg forstått mest mulig effektivt.

Bruk av engelsk og andre fremmedspråk i næringslivet er naturligvis ikke nytt. Import og eksport av varer og tjenester har skjedd så langt tilbake som vi har historiske kilder, og har gjort bruk av fremmedspråk nødvendig. Det nye er økt grad av utenlandsk eierskap, og lettere tilgang til utenlandske markeder på grunn av mer effektiv kommunikasjon og nedbygging av handelshindre. Det er også blitt vanlig å opprette utenlandske datterselskaper. Alt dette fører til at bedrifter må bruke engelsk hyppigere enn før. Utenlandske styremedlemmer fører for eksempel til behov for at styrepapirer skrives på engelsk, og at styremøtene avholdes på engelsk. Utenlandske eiere/investorer og samarbeidspartnere gjør at det er behov for å ha all relevant økonomisk informasjon på engelsk.

Foreløpig finner vi brytning mellom norsk og engelsk først og fremst i større bedrifter. Den norske næringsstrukturen har et stort innslag av små og mellomstore bedrifter uten utenlandske eiere, utenlandsk arbeidskraft eller utenlandske markeder. I den grad slike bedrifter driver eksport eller på annen måte har kontakt med utlandet, kan utilstrekkelig kompetanse i engelsk være et større problem enn unødvendig bruk av engelsk.

I forbindelse med arbeidet med dette dokumentet, foretok Språkrådets sekretariat våren 2005 en spørreundersøkelse blant tjue bedrifter som var valgt ut blant de hundre største privateide og offentlige bedriftene i Norge. De som svarte, var knyttet til informasjonsavdelingene i bedriftene. Tolv av disse hadde valgt det som undersøkelsen kaller ”offisielt” språk. I åtte tilfeller var det engelsk, mens fire hadde valgt norsk. Et slikt valg ser imidlertid ikke ut til å ha noen avgjørende betydning for språkvalget i bestemte situasjoner. Selv blant de bedriftene som har erklært engelsk som det primære bedriftsspråket, dominerer engelsk bare i to interne språkbrukssituasjoner, nemlig som møtespråk i styret og i ekstern korrespondanse (brev og e-post). I alle andre situasjoner er norsk enten dominerende (enerådende eller mest brukt) eller tilnærmet like mye brukt også i disse selskapene.

I selskaper med norsk som offisielt språk er norsk mer brukt enn engelsk i samtlige språkbrukssituasjoner. Men også engelsk forekommer i disse selskapene, i alle situasjoner bortsett fra som møtespråk i styret og i sakspapir til styremøtene. I selskaper som *ikke* har fattet vedtak om å ha et offisielt språk, forekommer engelsk i alle språkbrukssituasjoner, men til dels i temmelig begrenset grad. Norsk er her enten enerådende eller mest brukt hele veien.

Fordelingen av engelsk og norsk i ulike situasjoner, rangert etter formalitet, framgår ellers av denne tabellen:

Fordeling av språk i ulike situasjonstyper i 20 store norske bedrifter					
	Språk på nettsider	Styre-papirer	Språk på styremøter	Informasjon til ansatte	
Bare engelsk	4	5	5	3	
Bare norsk	7	11	12	11	
Både engelsk og norsk	8	4	3	6	
	Arbeids-avtaler	Interne møter	Interne e-poster	Daglig sosial kontakt	
Bare engelsk	2	1	0	0	
Bare norsk	9	11	8	14	
Både engelsk og norsk	9	8	12	6	

I tillegg til denne undersøkelsen har vi innhentet mer detaljert informasjon om språkbruken i ett stort norsk konsern som har en stor del av aktiviteten i utlandet. Vi valgte dette konsernet fordi det har stillingsannonser dels på norsk, dels på engelsk i norske aviser (se ramme om språket i stillingsannonser nedenfor).

Engelsk er konsernspråket, og blir brukt der det er hensiktsmessig. Alle overordnede dokumenter, som styrende dokumenter og prosedyredokumenter, er på engelsk. De blir oversatt til norsk dersom det er behov for det. Styremøtene blir holdt på norsk/skandinavisk, fordi ingen av styremedlemmene for tida er ikke-skandinaviske. Hjemmesidene er på norsk, engelsk og tysk, men noe stoff er bare på engelsk. For eksempel finnes all investorinformasjon på de tre språkene.

Språket i de enkelte selskapene i konsernet, og derved også i stillingsannonsene, varierer. I det mest internasjonale selskapet blir svært mange stillinger annonsert på engelsk, også når arbeidsstedet er i Norge. Grunnen er ønsket om å rekruttere internasjonalt. Andre selskaper i konsernet har mer norsk. Det daglige arbeidsspråket er fortsatt norsk i Norge, men med

utstrakt bruk av engelsk. Utviklingen går mot stadig mer bruk av engelsk, fordi en stadig større del av virksomheten er internasjonal.

Vi tror dette er en typisk situasjon i den delen av norsk næringsliv som arbeider internasjonalt. Engelsk blir brukt fordi det er nødvendig, og det er foreløpig ikke grunn til å tro at det er særlig mange selskaper som bruker engelsk i situasjoner der det ikke er nødvendig. Det bildet som framkommer, er derfor at norsk fremdeles står sterkt. Men engelsk er på frammarsj, som en følge av økt internasjonalisering. Næringslivet er derfor uten tvil et domene der norsk er utsatt, og det må derfor settes høyt på listen over prioriterte domener i språkpolitikken i årene som kommer, om vi skal sikre at norsk også i framtida brukes i tråd med visjonen vår. Det at næringslivet rekrutterer arbeidskraft med en utdanning som i stor grad har vært på engelsk, ofte i utlandet, kombinert med holdninger om at bruk av engelsk i seg selv er rasjonelt og uunngåelig, gjør at det må skapes motholdninger som legger vekt på morsmålets betydning og næringslivets medansvar for å sikre norsk som nasjonalspråk. Et overordnet problem, som er parallelt med dem vi finner innenfor høyere utdanning, er at en overordnet bevissthet knyttet til språk og språkvalg synes fraværende. Hva valg av engelsk som offisielt konsernspråk skal innebære i praksis, ser i mange tilfeller ut til å være uavklart.

Nynorsk og bokmål i næringslivet

Næringslivet er det domenet nynorsken aldri vant. Med unntak av næringslivet i det som i dag kalles nynorskens kjerneområde, nemlig fylkene Rogaland, Hordaland, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal, er nynorsken så godt som fraværende på nettsider, i reklame og i korrespondanse. Det er symptomatisk at norsk språk på nettsidene til de selskapene som ble kartlagt i den undersøkelsen vi nettopp har referert, uten unntak er bokmål.

Også den delen av næringslivet i det nynorske kjerneområdet som har hele landet som marked, har til nå så å si utelukkende brukt bokmål i landsdekkende reklame. Men som nevnt i kapittel 4 er dette nå i sakte endring. I dag ser vi at større bedrifter som Hotell Alexandra i Loen, Lerum fabrikker og Fjord1 annonserer over hele landet på nynorsk.

Dette er en positiv utvikling, men samtidig en utvikling mot sektorisering av nynorsken til en bestemt del av landet. Mange av de som vokser opp i det nynorske kjerneområdet og derfor har hatt nynorsk som hovedmål, etablerer seg som voksne i andre deler av landet. Slik situasjonen er i dag, er det normalt ikke mulig for dem å bruke nynorsk i arbeidet dersom de blir ansatt i det private næringslivet. Som alle andre vil de heller ikke møte nynorsk, verken i fagspråklige tekster eller i andre sammenhenger på arbeidsplassen, og de vil derfor lett komme til å oppfatte nynorsk som mindreverdige og ubrukelige innenfor dette domenet.

Nedenfor tar vi opp næringslivets kulturpolitiske ansvar knyttet til valg mellom engelsk og norsk. Et tilsvarende ansvar må gjøres gjeldende når det gjelder likestillingen mellom nynorsk og bokmål, jamfør diskusjonen i kapittel 4.

Hva styrer språkvalget?

Sett fra et eiersynspunkt er næringslivets grunnleggende oppgave å generere overskudd. Innenfor de rammene som lovverket setter, vil de fleste av de disposisjoner bedriftsledelsen foretar, styres av dette målet. Valg av språk i markedsføringen vil styres av hva en tror vil gi best resultat. Valg av språk i årsrapporter, nettsider, interninformasjon osv. blir på den annen side vurdert som et kostnadsspørsmål. Om en går ut fra at leserne uansett morsmål forstår engelsk godt nok, vil en norsk versjon i tillegg lett bli vurdert som en unødvendig kostnad. En mer verdibasert tenkning, der næringslivets medansvar for å sikre at norsk forblir et fullverdig nasjonalspråk, synes ikke å spille noen merkbar rolle.

Den symbolske bruken av engelsk i markedsføring, selskapsnavn og produktnavn som retter seg mot norske forbrukere, blir ofte pekt på som ett av tegnene på at engelsk er i ferd med å få en altfor sterk stilling i forhold til norsk. Hensikten her er ikke å informere kunden, men å formidle en forståelse av at produktene som markedsføres, er moderne og internasjonale. Den underforståtte påstanden er at den som kjøper produktet, vil få del i dette, og selv bli moderne og internasjonal.

Men når markedsføringen også skal formidle informasjon, faller som regel engelsken bort. Slagord som skal fungere som blikkfang, kan være på engelsk, men den informative teksten, i den grad den er til stede, er på norsk. En lang tekst på engelsk vil virke utfordrende i en markedsføringsammenheng, og bedriften risikerer i stedet å støte fra seg kunder. Slik blir bruk av engelsk et visuelt blikkfang på linje med vakre bilder og god layout.

Når det gjelder andre typer informasjon, for eksempel nettsider som presenterer bedriften mer enn produktene, må vi skille mellom kundesider knyttet til salg og markedsføring i det vi kan kalle konsumentmarkedet, og sider som har et mer allment informasjonsformål, eller som retter seg til mer snevre og spesialiserte kundegrupper. I den første typen er regelen at kundens språk brukes i størst mulig grad, jamfør for eksempel flyselskapenes salgssider, mens i den andre gruppa vil det variere mer hvilket språk som brukes. Bedrifter som legger ut stoff om seg selv på nettet, ønsker å nå et større publikum enn det norske. Når det vurderes som regningssvarende å bruke kundens morsmål, ser det ut til at en gjør det. Den ukjente faktoren her er naturligvis verdien av såkalt symbolsk bruk av engelsk.

Engelsk i stillingsannonser – symbolsk bruk av språket eller rasjonelt valg?

Alle som leser stillingsannonser i dagspressen, vil legge merke til at engelsk brukes i en viss grad. I noen annonser er all tekst på engelsk, i andre bare navnet på stillingene. Eksempler på det siste er *key account manager*, *business analyst*, *contract consultant* og *senior supervisor*.

For å skaffe oss et anslag over hvor alminnelig dette er, sjekket vi stillingsannonser i Aftenposten i ca. en måned våren 2005. Av 940 annonser var 852, dvs. vel 90 prosent, på norsk. I 53 annonser (ca. 6 prosent) ble det brukt engelske stillingstitler, men norsk ellers. 35 annonser, dvs. ca. 4 prosent, var fullt og helt på engelsk. Engelsk blir med andre ord brukt i ca. 10 prosent av annonsene. Av de 53 annonsene med engelske stillingstitler var 11 rykket inn av selskaper i IKT-næringen. 12 kom fra utenlandskeide selskaper. Av de 35 annonsene med bare engelsk tekst kom to fra IKT-bransjen, mens hele 21 kom fra utenlandskeide selskaper.

Umiddelbart kan det virke pussig at en i aviser som ellers er på norsk, og som derfor neppe "leses" av mennesker som ikke behersker norsk, rykker inn annonser som helt og holdent er på engelsk. Siden målgruppa like gjerne kunne ha lest annonsen på norsk, kan vi spørre om vi her har å gjøre med en bruk av engelsk som har som mål å profilere bedriften som moderne og internasjonal. Det kan vel neppe være tvil om at dette spiller inn. Samtidig kan også kostnader ha betydning. Hvis målgruppa omfatter potensielle søkere som ikke har norsk som morsmål, og annonsen også rykkes inn i mer spesialiserte, internasjonale medier med større innslag av engelsk, representerer oversettelse en ekstra kostnad som oppfattes som unødvendig fordi de som bedriften er interessert i å nå, uansett behersker engelsk. Det at det er en stor andel utenlandskeide selskaper blant de som annonserer bare på engelsk, kan støtte en slik hypotese. Men samtidig ser vi at norske selskaper som Veritas, Kværner og Hydro også annonserer på engelsk i Aftenposten.

Bruken av engelske stillingsbetegnelser i en ellers norskspråklig annonse er kanskje et klarere eksempel på symbolsk bruk av engelsk, selv om formidling av selskapet som internasjonalt orientert sikkert spiller inn her også. Samtidig er det viktig å peke på at tilsvarende norske betegnelser ikke gir seg selv. Noe av problemet er derfor helt sikkert at det er vanskelig å finne en kort og fyndig norsk term for titler som *key account manager* (storkundeansvarlig?) og *non-food manager*. Dette er resultatet av manglende terminologiutvikling og ikke minst rådgivning; vi kan ikke forvente at hvert selskap på egen hånd finner norske termer. Men det kan også være at direkte oversettelser som for eksempel

ikkemat-ansvarlig umiddelbart virker provinsielle og hjemmesnekrede. Og da er vi tilbake i det symbolske.

Poenget her er ikke at det ikke bør brukes engelske titler i næringslivet. Det er at man bør bruke både norske og engelske.

Kan norsk være lønnsomt?

Så lenge norsk ellers dominerer i samfunnet, tyder mye på at næringslivet fortsatt i stor grad vil bruke norsk i markedsføring og informasjon rettet mot den vanlige konsument. Bruk av slagord på engelsk, som langt fra er ny, endrer ikke dette i vesentlig grad.

Ser vi på den bedriftsinterne kommunikasjonen, er faresignalene større. Undersøkelsen som er referert ovenfor, antyder for eksempel at det finnes bedrifter som i dag informerer sine ansatte på engelsk, til tross for at en vesentlig del av dem har norsk som morsmål. Dersom skriftlig informasjon ikke lenger produseres på norsk i tillegg engelsk, kan det føre til at store deler av den interne (og eksterne) kommunikasjonen i næringslivet etter hvert skjer på engelsk.

Med intern kommunikasjon mener vi imidlertid ikke bare informasjon fra ledelse til ansatte. Vi tenker på alle typer skriftlige tekster, som styrepapirer, teknisk dokumentasjon, e-poster osv. Dersom et selskap erklærer engelsk som konsernspråk, følger det vel at bedriften ser for seg at alle dokumenter som er produsert i bedriften, etter hvert skal foreligge bare på engelsk. En annen praksis i dag endrer ikke dette. Vedtak av denne typen er relativt nye, og de vil uten tvil påvirke språkvalgene i en bedrift på sikt, uansett hva praksisen er i dag.

Vi er redd for at en slik utvikling kan få uheldige følger for eksempel for produktkvalitet, produktivitet, sikkerhet og trivsel. Alt dette er faktorer som til sjuende og sist har innvirkning på bedriftens resultat, og derfor noe bedriftene må trekke inn i sitt beslutningsgrunnlag når det gjøres vedtak om konsernspråk. Dette mangler vi forskning på, men i lys av hva vi vet om morsmålets betydning i andre sammenhenger, er det sannsynlig at en slik omlegging til bare engelsk kan ha negative følger for bedriften.

Utgangspunktet er at normalsituasjonen på de fleste arbeidsplasser i Norge også i framtida vil være at majoriteten av arbeidstakerne ikke har engelsk som morsmål, og at de vil ha sin utdanning fra Norge. Det felles EØS-arbeidsmarkedet, og det at mange etter hvert er utdannet i utlandet, endrer ikke dette bildet i vesentlig grad. Her må en likevel ta høyde for at flere av de utdanningene som næringslivet rekrutterer fra, har et stort innslag av engelsk

studielitteratur og kanskje undervisning på engelsk. Diskusjonen i dette kapitlet kan derfor ikke leses uavhengig av drøftingen av høyere utdanning i kapittel 6.

Der argumenterte vi for at innenfor høyere utdanning skjer læringen best på morsmålet, selv om det må være et viktig mål at studentene også skal tilegne seg det internasjonale fagspråket. Læringen er ikke avsluttet når studentene tar eksamen og går ut i arbeidslivet. Kompetansen må hele tida holdes ved like og utvikles. Selv om dette i en viss grad kan komme til å skje på engelsk, følger det ikke at arbeidstakerens bruk av denne kompetansen må foregå på engelsk. Hvis evnen til refleksjon, resonnement og kreativ tenkning fremdeles er bedre på morsmålet hos de fleste, vil også produktene av denne aktiviteten kunne bli bedre om det arbeides på morsmålet. Dersom vi har rett, vil bedriftene med andre ord få mer ut av arbeidskraften dersom mest mulig foregår på arbeidstakernes morsmål, som i stor grad vil være norsk. Eksemplet som er gjengitt i boksen nedenfor, som bygger på metodisk solid forskning, støtter vår antakelse. Men det kreves nok atskillig mer forskning før spørsmålet kan sies å være tilstrekkelig belyst.

Morsmål eller engelsk – hva er best?

Medisinske artikler skrives stadig oftere på engelsk, samtidig som elektronisk publisering blir mer og mer vanlig. Legetidsskriftene i Danmark, Norge og Sverige har med bakgrunn i dette undersøkt om språk og medium påvirker tilegnelsen av innholdet i en artikkel.

114 skandinaviske allmennleger leste samme oversiktsartikkel fra *Journal of Trauma* om hvordan man skal behandle milde og moderate hodeskader. Artikkelen ble oversatt til dansk, norsk og svensk. Det ble laget papirversjoner parvis, slik at morsmålsversjonen og den engelske versjonen hadde samme layout som *Ugeskrift for Læger*, *Tidsskrift for Den norske lægeforening* og *Läkartidningen* i de respektive landene. På samme måte ble det laget versjoner for skjerm på morsmål og engelsk.

Legene fikk lese den samme artikkelen i ti minutter, på skjerm eller papir, og på morsmålet eller engelsk. Deretter fylte de ut et spørreskjema med seks åpne spørsmål om innholdet i artikkelen.

Det framkom ingen forskjeller mellom de som leste teksten på papir, og de som leste den på skjerm. Derimot fikk de som leste artikkelen på morsmålet, et signifikant bedre resultat enn de som leste på engelsk. Til tross for at en stor andel av dem som deltok, leste engelsk ukentlig eller oftere, fikk de med seg ca. 25 prosent mindre informasjon når de leste engelsk.⁷⁶

At morsmålet i større grad bør brukes der det er mulig, opphever naturligvis ikke behovet for å bruke engelsk, dét vil uten tvil ikke bli mindre i framtidens næringsliv. Det er heller ingen tvil om at det er mulig å fungere utmerket i de aller fleste stillinger også når man må bruke et fremmedspråk. Poenget er at det likevel kan finnes en optimal balanse mellom fremmedspråk og norsk, som vi i dag ikke kjenner, og som det er mulig kan ha en positiv effekt på bunnlinjen. Siden det er tale om en balanse mellom engelsk og norsk, må bedriften i utgangspunktet være parallellspråklig.

Dette innebærer at et norsk fagspråk må vedlikeholdes og utvikles der fagekspertene befinner seg, det vil si blant annet i næringslivet. Det er *bruk* av det norske fagspråket i arbeidslivet i vid forstand som til sjuende og sist rettferdiggjør bruk av ressurser på vedlikehold og videreutvikling av norsk fagspråk og norsk terminologi i tråd med forslagene til tiltak i kapittel 11. Dersom terminologiarbeidet ikke føres videre i levende bruk av et norsk fagspråk på alle områder i samfunnet, er det bortkastet. Et viktig poeng her er at spredning og oppdatering av terminologi må skje raskt og effektivt. Slik spredning må foregå ved hjelp av elektroniske baser som er tilgjengelige på Internett, jamfør tiltak 4 til slutt i kapittel 11.

Som vi har påpekt i kapittel 11, finnes det i dag et norsk fagspråk på de fleste områder. Men kunnskapen om dette er ikke alltid god nok. Vi har i minst to sammenhenger støtt på holdninger som kan sammenfattes slik:⁷⁷

1. Et norsk fagspråk innenfor fagområdet X finnes ikke
2. Et godt nok norsk fagspråk innenfor det samme området er umulig, fordi den samme presisjonen og nyanserikdommen som vi finner i engelsk, ikke er mulig i norsk.

Den første påstanden er i dag i stor grad feil, men den kan fort bli riktig dersom de tiltakene vi har foreslått i kapittel 11, ikke følges opp. Det er naturligvis likevel et problem at denne myten finnes, fordi den kan bli selvoppyllende: Ingen søker kunnskap de tror ikke finnes. Den andre påstanden er også feil. Det finnes overhodet ingen belegg for at ett språk i kraft av struktur, ordforråd eller noe annet er mer uttrykkskraftig, presist og nyanserikt enn et annet.

En viktig oppgave for framtidens språkpolitikk må ut fra dette bli å bekjempe slike fordommer og å motivere fagekspertene innenfor ulike fag til å være med på å utvikle og bruke det norske fagspråket som allerede finnes. Det er ikke bare samfunnet som har interesse av at norsk fagspråk og norsk terminologi holdes ved like, videreutvikles og brukes. Som vi har vist, kan det også være i næringslivets egen interesse at så skjer. Av den grunn bør

selskaper som arbeider internasjonalt, utarbeide språkstrategier på linje med dem vi foreslår for høyere utdanning og forskning, jmfør kapittel 6.

Næringslivet har også et ansvar

En viktig del av framtidens språkpolitikk må være å søke å utvikle en holdning i næringslivet om at det selv har et samfunnsansvar for å bidra til at norsk i framtida forblir det samfunnsbærende nasjonalspråket. På samme måte som det i dag arbeides med etikk og næringslivets ansvar i tilknytning til miljøspørsmål innenfor næringslivet selv, må Språkrådet arbeide for at næringslivet tar det nødvendige etiske og kulturpolitiske ansvaret som knytter seg til språkvalg og språksikring. Nasjonalt så vel som internasjonalt kan dette best gjøres innenfor rammen av det som på norsk kalles *bedriftenes samfunnsansvar*, som er en oversettelse av ”corporate social responsibility”.⁷⁸ Hovedvekten her er rett nok lagt på etikk og miljø, men det finnes gode argumenter for at ansvaret også bør omfatte kulturpolitiske aspekter. Ser man dette i lys av retten til morsmål, jmfør kapittel 4, har spørsmålet også etiske implikasjoner, ikke minst internasjonalt i en situasjon der et stort flertall av verdens språk trues av utryddelse.

En nødvendig betingelse for at dette skal lykkes, er at representanter fra næringslivet trekkes aktivt med i Språkrådets arbeid. En viktig erfaring fra forrige århundre er at næringslivet ikke innordnet seg en språkpolitikk det følte ble påtvunget det utenfra. Dersom den framtidige organiseringen av Språkrådet kommer til å omfatte faggrupper med ansvar for bestemte områder i samfunnet, vil vi anbefale at en av gruppene får kontakt og samarbeid med privat sektor og næringslivet som (del av) sitt ansvarsområde. I denne gruppa bør det sitte representanter både fra arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjonene.

Bruk av lovverket

Vi er skeptiske til å regulere språkvalg og språkbruk innenfor næringsliv og arbeidsliv ved hjelp av lovverket. Det finnes likevel tre områder der vi mener at rettigheter bør sikres gjennom lov. Det dreier seg for det første om forbrukeres og arbeidstakers rett til å få produktinformasjon på norsk. Særlig for produkter der feil bruk kan være farlig, må dette være et ufravikelig krav. Vi ser at dette kan være vanskelig, for eksempel når det gjelder internasjonal netthandel, men det bør ikke stenge for at en forsøker å sikre denne retten best mulig gjennom lov.

For det andre må all dokumentasjon knyttet til helse, miljø og sikkerhet (HMS) foreligge på norsk, og eventuelt andre språk som er i bruk blant arbeidstakerne i bedriften. Dette må

også gjelde alt utstyr og maskineri som brukes på arbeidsplassene. En helt nødvendig betingelse for at reglene som skal hindre skader, er effektive, er at de er fullt ut forståelige. Av den grunn må de foreligge på arbeidstakernes morsmål.

For det tredje må det sikres at arbeidstakere ikke utstenges fra forhandlinger og avtaler som gjelder medbestemmelse og bedriftsdemokrati av språklige grunner. I den grad slike forhandlinger ikke kan føres på et språk alle deltakerne behersker, må det stilles tolke- og oversettelsesressurser til disposisjon. Det bør også lovfestes at alle arbeidstakere skal ha rett til arbeidsavtale, sluttattest og liknende lovpålagte skriftlige dokumenter på norsk. Dette er for mange en selvfølge, men praksis i dag viser at det ikke lenger er slik. Derfor er det viktig å få lovfestet slike rettigheter.

Til slutt er det viktig at det sikres gjennom lov at grunnleggende dokumenter som stiftelsesdokumenter, vedtekter, årsberetninger og årsregnskap fremdeles utarbeides og sendes ut på norsk.

Forslag

1. Næringslivet må trekkes med i Språkrådets arbeid for å sikre at norsk også innenfor dette domenet blir brukt i alle situasjoner der bruk av et fremmedspråk ikke er nødvendig av kommunikasjonsmessige hensyn.
2. Konsulenttjenesten som er foreslått i kapittel 10, bør utvides slik at den også retter seg til det private næringslivet.
3. Språkrådet må arbeide aktivt for å fremme reell likestilling mellom bokmål og nynorsk også i næringslivet. Rådets kurstilbud, priser for godt språk osv. må derfor også omfatte denne sektoren.
4. I hele arbeidslivet må det sikres gjennom lovgivning at
  - a. informasjon om produkter som selges i Norge, for eksempel bruks- og monteringsanvisninger, foreligger på norsk
  - b. all dokumentasjon knyttet til spørsmål som gjelder helse, miljø og sikkerhet (HMS) blir utgitt på norsk, og om nødvendig på andre språk om sammensetningen av staben gjør det nødvendig
  - c. alle arbeidstakere skal ha rett til å få arbeidsavtale, sluttattest og liknende lovpålagte skriftlige dokumenter på norsk
  - d. språklige hindre ikke svekker medbestemmelsesrett og demokrati i arbeidslivet
5. Språkrådet bør i samarbeid med Norges forskningsråd forsøke å få finansiert et forskningsprogram som kan kaste lys over forholdet mellom språkvalg og produktivitet, jamfør forslaget i kapittel 4 om å styrke forskningen på norsk språk.

9 Informasjonsteknologi

Informasjonsteknologien preger i større og større grad vår hverdag. Internettet er et uhyre effektivt medium for spredning av informasjon, og mange av oss bruker en rekke dataprogrammer både på arbeid og hjemme. Det er imidlertid ikke sikkert at informasjonsteknologien i seg selv vil føre til mer utstrakt bruk av engelsk i framtida. I utgangspunktet er teknologien språknøytral. Det er derfor de som bruker den innenfor ulike domener, som har ansvaret for at innholdet i tilstrekkelig grad blir norsk.

Dataprogrammer utvikles som oftest først i en engelsk versjon. Det språket vi møter når vi tar programmet i bruk, er derfor ofte engelsk. Det må være et viktig mål for framtidens språkpolitikk at programmer som brukes av mange, kommer ut også i norsk versjon, det vil si både på bokmål og nynorsk. Ved å bruke sin markedsrett kan staten i stor grad tvinge igjennom at dette skjer.

Utviklingen av språkteknologiske produkter lider i dag under mangel på en norsk språkbank, det vil si en tilstrekkelig stor samling av språkkressurser som er nødvendig for å utvikle slike produkter for norsk. Planene om en slik bank ble skrinlagt inntil videre i 2003. Dersom vi i fraværet av en norsk språkbank får dårligere språkteknologiske produkter for norsk enn for andre språk, kan det inntrykket lett feste seg at norsk ikke er egnet for den typen produkter, og at vi derfor må greie oss med engelsk. Språkbanken må derfor realiseres så snart som mulig.

For øvrig bør tiltaksforslagene i den handlingsplanen for norsk språk og IKT som ble utarbeidet i 2001, legges til grunn for språkpolitikken på dette området.

To teknologiske nyvinninger slo for alvor igjennom i 1990-årene: informasjonsteknologien og mobiltelefoni. Begge preger i større og større grad våre måter å kommunisere på.

Særlig Internettet er blitt et svært viktig medium for spredning av informasjon. Det er ikke bare tradisjonelle medier som aviser og tidsskrifter som har funnet alternative formidlingsmåter i Internettet. Bedrifter bruker hjemmesider til å fortelle om seg selv, og legger ut produktkataloger som grunnlag for netthandel. Offentlige instanser bruker nettet aktivt når de går ut med informasjon. Det samme gjør ulike organisasjoner. Privatpersoner legger på samme måte ut informasjon om seg selv på hjemmesider og i form av interaktive blogger, der de også kan legge annet stoff som de ønsker å formidle til resten av verden.

Det er særlig i kraft av å ha blitt et viktig medium for informasjonsspredning generelt at Internettet og digitale tekster fungerer som et middel for spredning av engelsk bruksspråk. Faren er derfor etter vår mening ikke knyttet til selve mediet, men til de som tar det i bruk. Vi må med andre ord skille mellom informasjons- og kommunikasjonsteknologi som eget domene og som et medium og redskap for informasjonsspredning innenfor andre domener.

Vi vil ikke ta opp innholdssiden ved informasjonsteknologien i dette kapitlet. Språkvalg og språkbruk på for eksempel nettsider henger nær sammen med språkvalg generelt i de ulike domene vi har drøftet i tidligere kapitler. I den grad vi har funnet det relevant, har vi derfor tatt slike spørsmål opp i disse kapitlene. Dette gjelder også der nye og mer eller mindre språkbaserte medier, som for eksempel dataspill, har oppstått med utgangspunkt i informasjonsteknologien.

De to spørsmålene som vi her særlig vil drøfte, er knyttet til informasjonsteknologi som eget domene. Det er for det første språket i såkalte grensesnitt og for det andre språkteknologi. *Grensesnitt* er de elementene i skjermbildene som vi bruker for å navigere, enten det dreier seg om en nettside eller et bestemt program. Menyene øverst på siden, som tillater oss å skifte mellom nettsider, utføre bestemte handlinger innenfor et program, lagre innholdet osv., er de viktigste elementene i grensesnittet. *Språkteknologi* er bruk av informasjonsteknologi for å utføre oppgaver som krever språkkunnskaper. Stavekontroll i tekstbehandlingsprogrammer er et eksempel som mange kjenner og bruker. Se ellers ramme nedenfor der begrepet forklares nærmere.

Det digitale samfunn

Politisk er det kanskje næringsmulighetene knyttet til ny teknologi som fått mest oppmerksomhet. Men også måten den nye teknologien har endret vår hverdag på, blir hyppig diskutert. I den forbindelse dukker også spørsmålet om mulige følger for språkutvikling og språkvalg opp. I *e-norge 2005*, som i 2002 ble publisert som en ”samlet plan for Regjeringens IT-politikk”, formuleres dette slik:⁷⁹

Utviklingen av innhold gir mange utfordringer for det offentlige, blant annet å [...] sikre bruk og utvikling av norsk (både bokmål og nynorsk) og samisk språk i en verden som blir stadig mer preget av angloamerikansk kultur

Våren 2005 sendte Moderniseringsdepartementet ut oppfølgeren til *e-Norge 2005*, kalt *eNorge 2009 – det digitale spranget*.⁸⁰ Utgangspunktet er målet om et kunnskapssamfunn hvor alle kan delta, og hvor potensialet i informasjonsteknologien kan utnyttes. I *eNorge 2009*

finner vi ikke noen tilsvarende formulering om språk, noe vi velger å tolke slik at det nå sees på som helt selvsagt at all offentlig digital informasjon skal foreligge på norsk.

En viktig fase i den utviklingen av informasjonssamfunnet som skisseres i planen, er en utredningsfase med vekt på tilgjengelighet og inkludering (s. 2). Både språkvalg og klarspråksproblematikk er grunnleggende her. Allmenn tilgjengelighet og inkludering forutsetter ifølge planen ikke bare at all informasjon legges ut på norsk, men informasjonen må i tillegg være på et best mulig norsk. Det siste nevnes imidlertid i forbindelse med det at Norge er et flerkulturelt samfunn: For at minoritetsgrupper som behersker norsk i varierende grad, skal kunne tilegne seg offentlig informasjon, må slik informasjon legges ut med et ”enkelt og godt språk”.

Vi vil hevde at enkelt og godt språk ikke kan kompensere for manglende norskkunnskaper, jamfør diskusjonen av det komplekse samspillet mellom språk og læring i kapittel 5, 6 og 8. Enkelt og godt språk er tvert imot en allmenn forutsetning for at informasjon vil nå ut til alle, uansett morsmål. Når det digitale spranget skal gjennomføres, er det ikke først og fremst mediet i seg selv, men språket, som blir avgjørende for at spranget blir vellykket.

Handlingsplan for norsk språk og IKT

Norsk språkråd fikk i 2000–2001 på oppdrag fra Kultur- og kirke departementet laget en handlingsplan for norsk språk og IKT.⁸¹ Målet var å skape ”grunnlag for en samordnet utvikling av programvare, informasjonssystem og språkteknologiske verktøy på norsk”. Planen var også bestilt av Nærings- og handelsdepartementet i forbindelse med arbeidet med *e-norge 2005*.

Handlingsplanen tar utgangspunkt i de samme problemene som ligger til grunn for denne utredningen. Vi tar utgangspunkt i og slutter oss til handlingsplanen, og gir en oversikt over planens mål og tiltaksforslag i rammen nedenfor. Få av de forslagene som ble lagt fram i planen, er blitt realisert. Den kan derfor fremdeles tjene som et godt grunnlag for politikkutforming på dette feltet. Ellers er det viktig å understreke at den teknologiske utviklingen her går så fort at konkrete tiltak må vurderes og revurderes fortløpende i lys av politikkenes overordnede mål.

Språkrådets handlingsplan for norsk språk og IKT (2001)

MÅL OG TILTAKSFORSLAG

Mål

1. I Norge skal IKT-produkt og -tjenester ha norskspråklig brukergrensesnitt som bygger på kunnskap om norsk tale og de to målformene
2. Alle med norsk som morsmål skal stilles likt i tilgang til og valg av norskspråklige IKT-produkt og -tjenester og skal gis like muligheter til å skaffe seg kompetanse i bruken av dem
3. Mengden norskspråklig programvare må økes, særlig programvare på nynorsk
4. Opplæringslovens bestemmelser om språklige parallellutgaver må oppfylles i praksis for elektroniske læremiddel
5. Språkteknologisk forskning og utvikling i Norge skal skje på norskspråklig grunn (bokmål, nynorsk og dialektene) og må tilføres tilstrekkelige økonomiske midler
6. En standardisert norsk IKT-terminologi må utvikles og stilles til rådighet
7. Norge skal delta aktivt i det nordiske og øvrige europeiske samarbeidet innenfor språkteknologi
8. Norge skal bidra til å styrke erfaringsutvekslingen mellom språkorganisasjonene i Norden og ellers i Europa om informasjons- og kommunikasjonsteknologiens innvirkning på nasjonalspråkene og om mottiltak for å holde språkene i hevd også på dette området

Tiltak

1. Etablere en norsk språkbank
2. Innføre et regelverk, med forankring i lov eller forskrift, for offentlige innkjøp av vanlig programvare (operativsystem medregnet) slik at det sikres språklige parallellutgaver
3. Gi økonomisk støtte til utvikling og bruk av verktøy for oversetting av programvare, også mellom bokmål og nynorsk
4. Gi økonomisk støtte til utvikling av elektroniske læremiddel på norsk (bokmål og nynorsk) og til bruk av norske språkteknologiprodukt i brukergrensesnittet deres
5. Sørge for et fullverdig utdanningstilbud i språkteknologi
6. Opprette et norsk forskningsprogram i språkteknologi
7. Utrede behovet for en sektorovergripende enhet som kan koordinere nasjonale tiltak innenfor språk og IKT
8. Samle, standardisere, utvikle og gjøre tilgjengelig norsk IKT-terminologi
9. Initiere, støtte og delta aktivt i tiltak knyttet til språk og IKT (på nasjonalt, nordisk og øvrig europeisk plan)

Grensesnitt

Det språket som er brukt i grensesnittet, har mye å si for hvor lett det er å lære seg å bruke et program. Dersom dette språket bare er engelsk, vil mange bruke lengre tid på læringsprosessen. I skolen blir dette et pedagogisk problem. Engelskkunnskapene til elevene vil for det første normalt ikke være gode nok til at de kan lære å bruke programmet effektivt. I tillegg vil det lett utvikle seg en oppfatning av at grensesnitt godt kan være på engelsk. Det er derfor en viktig oppgave å sikre at alle programmer som er i utstrakt bruk i samfunnet, finnes på norsk, det vil si både i nynorsk- og bokmålsversjon.

Lukket og åpen kildekode

Kildekode er et annet ord for det (ofte svært store) settet av kommandoer, skrevet i et formelt programmeringsspråk, som ligger i bunnen av alle dataprogrammer. Når kildekoden er lukket, vil det si at rettighetshaveren holder den hemmelig slik at det ikke er mulig for andre å gå inn og modifisere eller videreutvikle programvaren for å tilpasse den etter sine egne behov. Programmer fra Microsoft er et typisk eksempel, og mange av kontroversene rundt dette selskapet de siste årene dreier seg nettopp om hvilken tilgang andre selskaper skal få til koden for å kunne utvikle programmer som kan brukes sammen med Microsoft-programmene. Motivasjonen for ikke å offentliggjøre kildekoden er naturligvis kommersiell.

Som et alternativ til den praksisen Microsoft følger, har det de siste årene vokst fram en bevegelse som arbeider for at kildekoder skal være åpne, slik at alle som ønsker det, kan videreutvikle programmer og også utvikle nye programmer med utgangspunkt i gamle. Operativsystemet Linux, som er et alternativ til Microsofts Windows, er basert på åpen kildekode og har etter hvert fått ganske stor utbredelse. Mange av programmene som bygger på åpen kildekode, er gratis eller i det minste svært mye rimeligere enn de kommersielle som er basert på lukket kode. Men åpen kildekode utelukker ikke kommersiell utnyttelse. Et stort selskap som IBM har for eksempel sluttet seg til denne filosofien.

Normalt lanseres kommersiell programvare, enten den er laget i lukket eller åpen kildekode (se tekstboks), først med engelsk grensesnitt. I neste omgang blir det eventuelt laget versjoner på andre språk. Dette skjer bare dersom det er kommersielt interessant. Når det så lages

norske versjoner, er det nesten alltid bare en bokmålsversjon. Ofte er den engelske originalversjonen uansett billigere enn den oversatte, slik at bedrifter kan spare penger på å installere engelsk versjon i stedet for norsk. Når den engelske versjonen er tilgjengelig før den norske, vil mange ikke vente til den siste kommer på markedet.

Et annet viktig spørsmål er kvaliteten på norsken i grensesnitt. Her må vi skille mellom kommersiell programvare, enten den er laget i åpen eller lukket kildekode, og det vi kan kalle dugnadsutviklet, gratis programvare basert på åpen kildekode. I den første gruppa kan ansvaret både for en norsk versjon og et godt språk plasseres hos rettighetshaveren. Staten kan i mange tilfeller bruke sin markedsrett til å presse fram norske versjoner. I det andre tilfellet blir ansvaret mye vanskeligere å plassere og styre. Resultatet kan ofte bli mer eller mindre hjelpeløs norsk, en blanding av engelsk og norsk, eller bare engelsk.

Kommersielle produkter

Det vil ikke være mulig, og er heller ikke ønskelig, å stenge engelskspråklig programvare ute fra det norske markedet ved hjelp av lovverket. Det vil si at det ikke er realistisk å prøve å påby at programvare som selges i Norge, skal foreligge i norsk versjon. I stedet må staten, slik det for eksempel er foreslått i Språkrådets handlingsplan, bruke sin markedsrett. Det offentlige representerer en viktig del av markedet for svært mange programmer, blant annet såkalte kontorstøtteprogrammer som Office-pakken fra Microsoft. Dersom staten krever at et program skal foreligge både på bokmål og nynorsk før det kan tas i bruk i det offentlige, vil det tvinge programvareprodusentene til å følge dette kravet så sant de ønsker tilgang til denne delen av markedet.

Så vidt vi kan se, er dette det eneste virkelig effektive virkemidlet staten rår over. Hittil har staten nølt med å bruke det; det var særlig press fra målrørsla og etter hvert det offentlige som gjorde at Office-pakken i 2000 ble utgitt også i nynorskversjon. Dersom ikke staten i framtida tar i bruk dette virkemidlet, signaliserer den samtidig at den ikke har til hensikt å forsøke å realisere det målet i *e-norge 2005* som vi har sitert ovenfor, nemlig ”å sikre bruk og utvikling av norsk (både bokmål og nynorsk)”. Ettersom bokmålsversjoner, i det minste inntil videre, vurderes som kommersielt lønnsomme av programvareselskapene, er det særlig nynorsken som i de nærmeste årene må sikres på denne måten. Men den dagen kan komme da det også blir behov for å sikre bokmålet på samme måten. Bruk av engelskspråklig programvare er allerede utbredt. Når det er sagt, vil vi imidlertid hilse velkommen at den mest brukte søkemotoren på markedet, Google, nå er kommet også i nynorsk versjon.

Dugnadsbasert programvare basert på åpen kildekode

Foreløpig har bevegelsen som arbeider for åpne kildekoder, en relativt beskjeden posisjon, men mye tyder på at den vil gjøre seg atskillig sterkere gjeldende i framtida. Når store selskaper utvikler kommersiell programvare basert på åpen kode, kan de samme virkemidlene som vi nevnte i forrige avsnitt, brukes for å sikre norske versjoner.

Men det finnes etter hvert programmer i omløp som er laget på ikke-kommersiell grunnlag, og som ofte spres gratis. Vanligvis er de utviklet i universitetsmiljøer eller av en gruppe idealister med annen bakgrunn. Her kan i hvert fall to problemer oppstå med hensyn til språk.

For det første bortfaller den markedsmakten staten har i forhold til kommersielle programmer. I den grad viktige deler av det offentlige, for eksempel skoleverket, ønsker å bruke slike ikke-kommersielle programmer, kan en ikke tvinge fram utvikling av kvalitetssikrede norske versjoner på samme måte som for de kommersielle programmene. Grunnen er at det ikke finnes salgsinntekter som kan finansiere utvikling av norske versjoner. Her må brukerne selv være med og bekoste oversettelsen.

Når institusjoner innenfor det offentlige tar i bruk slike programmer, lages det ikke alltid norske versjoner av de produktene som utvikles. Et vanlig trekk ved nettsteder utviklet på grunnlag av åpne kildekoder er at bare noen elementer oversettes, eller at videreutviklingen skjer på norsk uten at utgangssystemet endres språklig. Resultatet blir at norsk og engelsk blandes. Åpningssiden for e-postleseren til Universitetet i Bergen på Internett, *Webmail*, er presentert i egen boks som et eksempel.

Eksempel på grensesnitt med blanding av engelsk og norsk⁸²

Welcome to webmail.uib.no

Brukernavn:

Passord:

Server:

Språk:

Universitetet i Bergen

IT-avdelingen

Studentportalen

- If you have problems with webmail, please try [webmail light](#)
- Driftsmeldinger
  - o ....

The University of Bergen homepage

alle venter på sommeren - ingen venter på webmail
venter bussen på deg?

Please remember to LOGOUT when you have finished reading your e-mail!

Universitetene er store organisasjoner som i prinsippet har ressurser og kompetanse til å lage norske versjoner av sine egne nettsteder bygd på åpen kildekode. Her er det spørsmål om vilje. Det finnes imidlertid mange mindre miljøer som legger ut ulike typer stoff som er tilpasset fra engelsk. Her kan nok viljen til å lage norske versjoner være til stede, men det kan likevel svikte på ressurser så vel som kompetanse, samtidig som kanskje ingen har et overordnet ansvar for å sikre den språklige kvaliteten.

Store miljøer, som Skolelinux og OpenOffice.org, har så vidt vi kan se, relativt gode og gjennomarbeidede sider på norsk. Mindre miljøer har ofte ikke det. Derfor vil det være viktig at Språkrådet som det offentliges kompetansesenter for norsk språk i framtida kan tilby hjelp til miljøer uten tilstrekkelige ressurser, slik at oversettelser blir gjort, og slik at de blir kvalitetssikret.

Språkteknologi

Rundt årtusenskiftet var språkteknologi mye omtalt og av mange regnet som en av framtidens store vekstnæringer. Det manglet ikke på storstilte vyer da selskapet Nordisk språkteknologi ble stiftet på Voss, med solid finansiell støtte fra stat og kommune og etter hvert med profilerte politikere i styret. Det meste gikk imidlertid galt. Selskapet er i dag konkurs, etter investeringer på mer enn 200 millioner.

Hva er språkteknologi?

Språkteknologi handler om å gjøre språk lesbart, hørbart og på alle måter mer anvendbart ved hjelp av maskiner. Teknologisk er det mange spennende utfordringer. De vil i seg selv skape nye miljøer og arbeidsplasser i Norge. Men selve ideen om en norsk språkteknologi er ikke vanskelig å forstå.

Det handler om å gjøre livet enklere. Språkteknologi kan gi en taleprotese til et menneske som mangler evnen til å snakke. Den kan hjelpe dem med lese- og skrivevansker, og dem som har synshemninger. Språkteknologien hjelper ingeniøren å finne fram til dokumenter. Den gir oss også snakkende kjøleskap og fotoautomater, hørbare veikart og oppdaterte aviser på øret.

Språkteknologi betyr bedre reiseinformasjon, banktransaksjoner, bookingtjenester og talestyrte resepsjonstjenester. Mye av teknologien er for lengst på plass. Den mangler bare den norskspråklige biten. Derfor er det så viktig at vi kommer i gang.

(Kilde: *Derfor trenger vi språkteknologi på norsk*. Brosjyre utgitt av Norsk språkråd)

Etter fiaskoen på Voss har det i Norge senket seg en kanskje noe beskjemmet stillhet over språkteknologien. Mange har nok en følelse av at det var teknologien som sviktet, at det med andre ord var mer science fiction enn teknologisk realisme i vyene, og at de produktene en så for seg, ikke lar seg realisere når det kommer til stykket, på grunn av teknologiske begrensninger. Dette er ikke riktig. Selv om mange produkter ennå ikke er av så god kvalitet som en kunne ønske, kommer det stadig nye på markedet. Når dette skrives, er det for eksempel nettopp lansert en automatisk nummeropplysningstjeneste basert på automatisk talegjenkjennelse.

Et feilgrep som ble gjort på Voss, var at virksomheten selv satset på å bygge opp de språkressursene som måtte til, i fravær av en offentlig satsing. Det vi omtaler som språkressurser, er store mengder systematisert, digitalisert tekst og tale på det språket en skal lage produkter for. Slike ressurser er nødvendige for å "trene" produktene som utvikles. På grunn av kostnadene som knytter seg til utvikling av denne typen ressurser, vil det være svært vanskelig for ett selskap selv å bygge opp slike ressurser med tilstrekkelig høy kvalitet uten å brette nakken. Erfaringene fra Voss bekrefter dette.

Fra et samfunnssynspunkt er det derfor mer fornuftig at det offentlige, med eller uten tilskudd fra næringslivet, bygger opp en såkalt språkbank, det vil si en ressursamling som er satt sammen slik at den kan brukes i mange forskjellige sammenhenger. Her kan så interesserte forskningsmiljøer og kommersielle aktører "låne" de ressursene de trenger, eventuelt mot en avgift når det gjelder den siste gruppa.

I utgangspunktet stilte myndighetene seg svært positive til å ta ansvaret for å bygge opp en slik bank. Det ble satt i gang et utredningsarbeid, og i 2002 forelå det en rapport fra en prosjektgruppe nedsatt av Kultur- og kirke departementet.⁸³ Her ble det satt fram et konkret forslag om hvordan en norsk språkbank kan bygges opp, hvilke elementer som må inngå i banken, hvor stort omfang hvert element må ha, og ikke minst hva det vil koste å bygge opp en slik bank. Prislappen var 100 millioner kroner over fem år, det vil si halvparten av de pengene som ble brukt på Voss. I stortingsmeldingen om kultur fra 2002–2003 konkluderer imidlertid departementet slik:⁸⁴

I den framlagde rapporten frå oktober 2002 er konklusjonen at det vil kosta 100 mill. kroner fordelt over fem år å få på plass det minimum av språkressursar som skal til for at dette skal fungera som ein språkbank, dvs. ein infrastruktur til bruk i norsk språkforskning og industriutvikling. Dessutan er det lagt til grunn at det offentlege må bera tilnærma heile finansieringsansvaret. Dermed er det lite realistisk å få realisert dette som eit samla prosjekt, og det må i staden arbeidast vidare med saka i eit noko lengre tidsperspektiv

Det er selvsagt umulig å si hvor viktige språkteknologiske produkter blir i framtidens samfunn. Men fraværet av en norsk språkbank, som det eksisterende norske forsknings- og utviklingsmiljø må ha for kunne utvikle seg og holde tritt med liknende miljøer i andre europeiske land, gjør at det er stor fare for at de produktene som kommer, vil være utilgjengelige på norsk. Norske brukere vil bli henvist til å bruke engelsk eller et annet språk når de benytter disse produktene. Kommer de likevel på norsk, er det stor fare for at kvaliteten vil være dårligere enn på de tilsvarende engelske produktene. Språkteknologi er med andre ord et domene som vi risikerer å ha tapt på forhånd. Det kan ikke være særlig tvil om at i et samfunn der teknologi og teknologiske nyvinninger har så høy prestisje som i vårt, vil mindreverdige produkter derved kunne påføre *norsk* et stempel som mindreverdig og lite brukbart i teknologiske sammenhenger.

Dette gjør det nødvendig å gripe fatt i språkbanktanken på nytt. Den satsingen på forskning, både innenfor det europeiske forskningssamarbeidet og i regi av Norges forskningsråd, som loves helt til slutt i kapitlet om språkteknologi i stortingsmeldingen, lar seg ikke gjennomføre med gode resultater uten at det bygges opp norske språkressurser. Det vil likevel være naturlig å se på alternative måter å realisere de målene som ble lagt til grunn i planen fra 2002, på. Banken vil uansett bli kostbar, men i kalkylen må en også legge inn de mulighetene som finnes for å ta noe igjen i form av brukeravgifter, og ikke minst de økonomiske gevinstene som kan høstes om man klarer å bygge opp en språkteknologibransje basert på aktiv offentlig støtte kombinert med et aktivt forskningsmiljø.

Forslag

1. Handlingsplanen for norsk språk og IKT fra 2001 må legges til grunn for politikken på området informasjonsteknologi.
2. Staten må bruke sin markedsrett aktivt der dette er mulig, for å sikre at kommersiell programvare og andre produkter som brukes i det offentlige, utgis i både bokmåls- og nynorskversjoner.
3. Staten bør innføre støttetiltak som sikrer norsk språk i de programmene og produktene som utvikles, særlig innenfor den dugnadsbaserte bevegelsen som arbeider for åpne kildekoder. I applikasjoner som utvikles for bruk innenfor det offentlige, må en stille språklige krav i tillegg til de vanlige kravene om best mulig teknisk funksjonalitet.
4. En norsk språkbank må realiseres så snart som mulig. Dette må skje i et nært samarbeid mellom Kultur- og kirke departementet, Utdannings- og forskningsdepartementet, Moderniseringsdepartementet og Nærings- og handelsdepartementet. En norsk språkbank er i dag nødvendig for å sikre
  - a. at norske forsknings- og utviklingsmiljøer får rammebetingelser og ressurser som gir dem muligheter til å holde seg på høyde med de tilsvarende språkteknologiske miljøene ellers i Europa
  - b. at Norge kan delta i det europeiske forskningssamarbeidet, som forutsetter at det finnes nasjonale språkressurser
  - c. at språkteknologiske produkter utviklet utenfor Norge kommer i norske versjoner som har minst like høy kvalitet som originalversjonene

10 Forvaltninga – ein bastion i fare?

Det offentlege må ha eit hovudansvar for å styrkja norsk språk i konkurranse med engelsk, på same måten som det offentlege har vore ein garantist for nynorsk som mindretalsmål i høve til bokmål. Offentlege saksfelt som er utsette for særleg press frå engelsk, er internasjonal økonomi, IT-næringane og ulike andre teknologifag, petroleumsforvaltninga og leining og administrasjon. I dette kapitlet tek vi opp korleis språkpraksisen i det offentlege bør vera, både i forholdet mellom engelsk og norsk, nynorsk og bokmål og norsk og minoritetsspråka. Reglane for språkpraksisen må òg omfatta kravet til enkelt og forståeleg språk i politikk og forvaltning, og tiltak for å få til det.

Utvalet gjer framlegg om ein samla norsk språkpolitikk i kapittel 4. Denne politikken må offentleg styringsverk ta særleg alvorleg. Staten må sjå til at måla for språkbruk i Noreg blir oppfylte på alle forvaltningsnivå og i alle typar medium, også på Internettet. Det offentlege må vera eit føredøme for andre når det gjeld systematisk arbeid med å gjennomføra språkpolitikken. Ut over krava til lover og regelverk peikar vi på ei rad verkemiddel: haldningskampanjar, rådgjevingsteneste, malar for språkbruksplanar, ansvarleggjering av leiarar osv.

Det offentlege som bastion

Det er etter vårt syn heilt avgjerande kva rolle det offentlege tek på seg når det gjeld språkstyrking og språkvern. Sjølv om det ikkje finst ein offisiell, samordna språkpolitikk, er det likevel ei rad med reglar og system i utdanningssystemet, i offentleg språkbruk, i media og mange stader elles som tilseier at det først og fremst er ein overbygning som manglar i det norske systemet. Det offentlege er den trygge bastionen som kan sikra dei demokratiske rettane til ulike språkbrukargrupper. Situasjonen for nynorsk er det beste dømet på det. Som vi har synt tidlegare, har nynorsk som det mindretalsspråket det er, lite fotfeste i næringslivet, i organisasjonslivet og i media, der dei såkalla frie kreftene rår. Den stillinga nynorsken har oppnådd i offentleg verksemd, må difor mellom anna tilskrivast mållova og reglar omkring den, og konsesjonsvilkår for allmennkringkastarane NRK og TV2. Mykje talar for at noko av det same vil gjelda for forholdet mellom norsk og engelsk. Då EFNIL, den europeiske språkorganisasjonen, vart skipa i 2003, vart denne samanhengen uttrykt slik i eit av dei norske innlegga: ⁸⁵

If one transfers my examples [om forholdet nynorsk og bokmål] to our main theme, my assertion is that in order to strengthen language domains that are threatened in many European languages, it is not enough to motivate and give information. In many cases it is necessary to make plans for action and to give direct support to the national languages. In some areas it is also necessary to regulate, by legislation or otherwise, the relationship to the Anglo-American language influence.

I gjennomgangen nedanfor vil vi særlig sjå på påverknaden frå engelsk i det offentlege. Der det er naturleg, deler vi inn vurderinga av språkbruken i

- publikumsretta førstelineteneste
- ordinær saksbehandling
- ekspertutval, nasjonale tilsynsorgan o.l.
- språket i internasjonal offentleg samanheng, der engelsk gjerne er språket i utgangspunktet, og der det handlar om kva som bør bli omsett til norsk

Engelsk i det offentlege

Eitt problem som vi har møtt i samtalar med offentleg tilsette, er knytt til prestisje og rasjonalitet: Dei som arbeider med internasjonale saker, har gjerne ei utdanning med sterkt innslag av engelsk, ein har fått jobb i næringsliv og stat, med engelsk arbeidsspråk, ein forhold seg til engelskspråklege konvensjonar og standardar, og så verkar det berre bakstrevsk å driva med dette norske i ein travel kvardag. Dette er ein argumentasjon som er kjend frå spørsmålet om nynorsk i staten, som til tider gjer det vanskeleg å gjennomføra mållova, og som også må takast med når ein skal drøfta aktuelle tiltak for å sikra norske domene i høve til engelsk. Det er òg viktig å hugsa at det er nødvendig med eit fellesspråk på mange område med mykje internasjonalt samkvem. I jussen ser ein til dømes tydeleg korleis latin blir svekt og engelsken styrkt, og fagomgrep som *drug court*, *pre-bargaining*, *trafficking*, *whistle blower*, *joint venture-selskap*, *due dilligence* og liknande rår grunnen.

Verken i førstelinetenesta eller i den vanlege saksbehandlinga ser vi teikn som tyder på at engelsk som språkform trengjer seg inn. Det er her meir snakk om enkeltord og uttrykk som er omtalte i avsnittet om språkhaldningar i kapittel 3. Unntaksvis ser vi at engelske fagord glir inn i saksutgreiinga som del av eit internt stammespråk blant saksbehandlarane. Men det normale er at norske offentleg tilsette skriv på norsk for nordmenn og så legg til rette for andre språkbrukarar etter faste retningsliner og ønske frå dei det gjeld. Ei anna sak er at det kan bli aktuelt for norsk forvaltning å krevja norsk brukt i produktomtalar, bruksretteiingar, åtvaringar og andre område der folk flest kan vera mottakarar. Sjå meir om dette i kapittel 8.

Når vi så går vidare til lovspråk, ekspertarbeid og andre spesialfelt, kjem ønsket om engelsk stadig tydelegare fram. Lover skal vera på norsk, det gjeld òg forskriftene, men forskriftene kan ”unntaksvis” vera på engelsk. Frå departementshald blir det peika på at stadig fleire ønskjer å laga forskrifter på engelsk, utan at det finst noko systematisk oversyn over omfanget. Dei fagområda som er særleg utsette for press mot engelsk her, er finansområdet, petroleumsförvaltninga, leiging og administrasjon og ulike teknologifag. Når det gjeld IKT, ser vi òg at ein del av det interne fagstoffet i det offentlege har svært mange engelske fagord.

Verre er det når vi kjem til språkforma i folkeretten, som i FN-konvensjonar. Her er den engelske versjonen den autentiske og gjeld rettsleg, men den norske skal finnast. Ein kan tenkja seg at det kan vera vanskeleg å argumentera for å prioritera tid til norsk utgåve når ein likevel må gå til den engelske når det kjem til stridssaker.

EØS-systemet skapar òg ein god del problem i norsk. Systemet produserer for det første store mengder dokument med til dels svært innfløkt språk, som er vanskeleg å leggja til rette for norsk. Forordningar er det svært strenge omsetjingskrav til, noko mildare på direktiv. Likevel gjeld her også spesielle reglar, som gjer omsetjingsarbeidet tidkrevjande og resultatet vesentleg meir innfløkt enn det som er ønskjeleg. Den såkalla punktumregelen, som berre tillet punktum på same stad i omsetjinga som i opphavsspråket, er eit døme på slike reglar. I kontrollorganet ESA, som overvaker EØS-avtalen, har dei òg ein viss skepsis til utlysingar, regelverk og omtalar elles på norsk, fordi dei meiner det kan vera det som blir kalla ei teknisk handelshindring.

Eit spesialområde innanfor EU-systemet er reglane for å tryggja patent, der val av språk har vore omstridd, mellom anna i EU. Det har komme framlegg om at patent berre skulle dokumenterast på til dømes fransk, tysk og engelsk, og ikkje trong liggja føre på det nasjonale språket. Argumentet for det har særleg gått på økonomi, ut frå konkurransen med USA og Japan, som har ein enklare språksituasjon. Mange mindre statar, som Sverige, protesterte mot dette. Dei meinte ein slik regel ville vera til skade for både det nasjonale fagspråket og for dei nasjonale oppfinnar- og utviklingsmiljøa. Systemet er ikkje innført, slik at patenta, både sjølve framstillinga av patentet og kravet om vern av patentet framleis skal skrivast også på det aktuelle nasjonalspråket. Men dette er eit truga språkområde, fordi det har mykje å seia for fagspråket på eit område.

Vi kjenner òg til at standardar er eit problemområde. I fagspråkkapitlet er det dokumentert at ein svært liten del av standardane som blir laga i Noreg, er på norsk. Noreg er dårlegare enn dei andre nordiske landa. Bedrifter klagar over at dette skapar ein vanskelegare konkurransesituasjon. Det er ikkje noka samordna styring eller ansvars plassering for dette

området, som er aktuelt for mange departement, som Utanriksdepartementet, Nærings- og handelsdepartementet, Justisdepartementet og Kultur- og kyrkjedepartementet. Dette er truleg problematisk på somme område, både prinsipielt (av demokratismsyn generelt og for tilgangen til rettskjelder) og fordi det går ut over fagspråk- og terminologiutviklinga. Vi viser her til kapittel 11.

Språk mot språk innanlands

Vi har før peika på at når vi kjem eitt eller fleire hakk nedover i språkhierarkiet, er det solid regulering av offentleg teneste. Lov om målbruk i offentleg teneste har ei systematisk regulering av forholdet mellom bokmål og nynorsk. Politisk er det òg slått fast med svært stort fleirtal i Stortinget i 2004 at det er eit overordna mål å sikra både bokmål og nynorsk som fullverdige brukspråk i samfunnet. Dessutan skal det vera eit eige mål å leggja forholda spesielt til rette for nynorsk som mindretalsspråk. Lovverket er noko uklårt når det gjeld dei mange nye organisasjonsformene som staten har teke i bruk dei siste åra. Likevel er det no slått fast at helseføretaka skal følgja mållova. Vi meiner systemet for helseføretaka også må danna modell for andre statstilknytte organ eller verksemder. Det trengst ei utdjuping og klårgjering av regelverket for offentlege aksjeselskap, føretak, særlovselskap, stiftingar osv. i lov om målbruk i offentleg teneste.

Ei anna sak er at dette regelverket ikkje blir følgt opp i staten. Ein rapport frå Språkrådet viser at berre 13 prosent av statsetatane følgde mållova fullt ut i 2003 når det gjaldt skriftleg materiale. Her er eit anna døme: Regjeringa Bondevik og stortingsfleirtalet gjorde det i sesjonen 2001–2002 klårt at offentleg drivne nettstader skal ha ei rimeleg fordeling mellom bokmål og nynorsk. Ei undersøking i 2005 syner at tre av ti statlege nettstader er så godt som utan nynorsk. Det viser ei kartlegging Språkrådet nyleg har gjennomført. Kartlegginga omfatta 173 nettstader. 49 av nettstadene hadde mindre enn 1 prosent nynorsk. Berre 52 hadde meir enn 5 prosent nynorsk. 10 nettstader hadde meir enn 25 prosent nynorsk.

I rapporten frå 2003 blir det peika på kva det er som ser ut til å sikra gjennomføringa av mållova i ein etat:

- Dersom det finst leiarar eller informasjonsansvarlege som er engasjerte for nynorsk, vil det oftast gje god uttelling
- Dersom oppfyljing av krava i mållova blir gjort til eit forpliktande ansvar på leiarnivå, vil det bli danna rutinar og arbeidsmåtar som sikrar at måla blir oppfylte. Universitetet i Bergen er eit godt eksempel på det siste. Her har det vore laga eit handlingsprogram med konkrete arbeidsmål, med støtte frå leiinga. Det førte til at universitetet i perioden 1997–2000 til dels har lege godt over minstekravet på minst 25 prosent.

Styremaktene må ta på alvor at norsk lovverk blir grovt brote når det gjeld å sikra lovbestemt plass for nynorsk i nye kommunikasjonskanalar. I eit vedtak om norsk språkpolitikk er det viktig å presisera korleis leiarar i offentlege organ blir ansvarleggjorde for slike brot.

Situasjonen for minoritetsspråka er ikkje del av mandatet for arbeidet vårt. Vi vil likevel her også ta opp att synspunktet vårt om at ein samla norsk språkpolitikk må omfatta alle språkbrukarar i Noreg, ikkje berre dei som bruker norsk. Det vil òg krevja ei eiga tiltaksliste for tema som er knytte til minoritetsspråk i forvaltninga. Her viser vi til diskusjonen i kapittel 3, 4 og 6.

Den offentlege språkskodda

I innleiinga skriv vi at eit velfungerande nasjonalspråk med vekt på god, klår og situasjonstilpassa språkbruk er viktig for at vi skal kunna halda oppe og vidareutvikla eit levande demokrati i Noreg. Vi peikar òg på at eit velfungerande nasjonalspråk er viktig for tryggleik, effektivitet og god ressursutnytting på alle område i samfunnet.

I dette ligg det òg ei klår utfordring til at språkbruken i det offentlege må nå fram til målgruppene sine, ikkje bli eit internt stammespråk for dei som er innvigde i dei rette byråkratiske krinsane. I Sverige har dei ei eiga ”klarspråksgruppe”, med administrative leiarar, juristar og filologar. Gruppa ligg under Regeringskansliet. Ho arbeider både generelt med å sikra at den svenske staten bruker eit språk som når fram til innbyggjarane, og spesielt med lovspråket i Justisdepartementet.

”De vanligaste argumenten för klarspråk er välkända och tämligen spridda i Myndighetssverige. De flesta er ensa om att begripliga texter

- ökar medborgarnas förtroende för myndigheterna
- främjar demokratin och rättssäkerheten
- gör arbetet roligare och effektivare
- sparar tid och pengar”

(Barbro Ehrenberg-Sundin, nestor i dette arbeidet i Sverige)

Både først på 80-talet og under den første Bondevik-regjeringa på slutten av 90-talet var det arbeid i gang med å forenkla språket i det offentlege. Det var gjerne del av større aksjonar, som *Aksjon Publikum* og *Et enklere Norge*. I den siste mållovsmeldinga gjer regjeringa

framlegg om å oppretta ei språkkonsulentteneste, noko Språkrådet er i gang med. I denne tenesta er det tenkt både hjelp til å skriva betre nynorsk og råd om korleis det offentlege språket kan forenklast og nå betre fram til mottakaren.

Eit viktig poeng her er at dei største problema ligg hjå førstelinetenesta og hjå dei vanlege saksbehandlarane. Det er dei offentleg tilsette som skal møte folk flest, i brev, rundskriv, rapportar og vedtak, som til tider skriv så krunglete at mottakaren må melda pass. Det er dokumentert at dette kan føra til at folk ikkje får oppfylt dei demokratiske rettane sine.

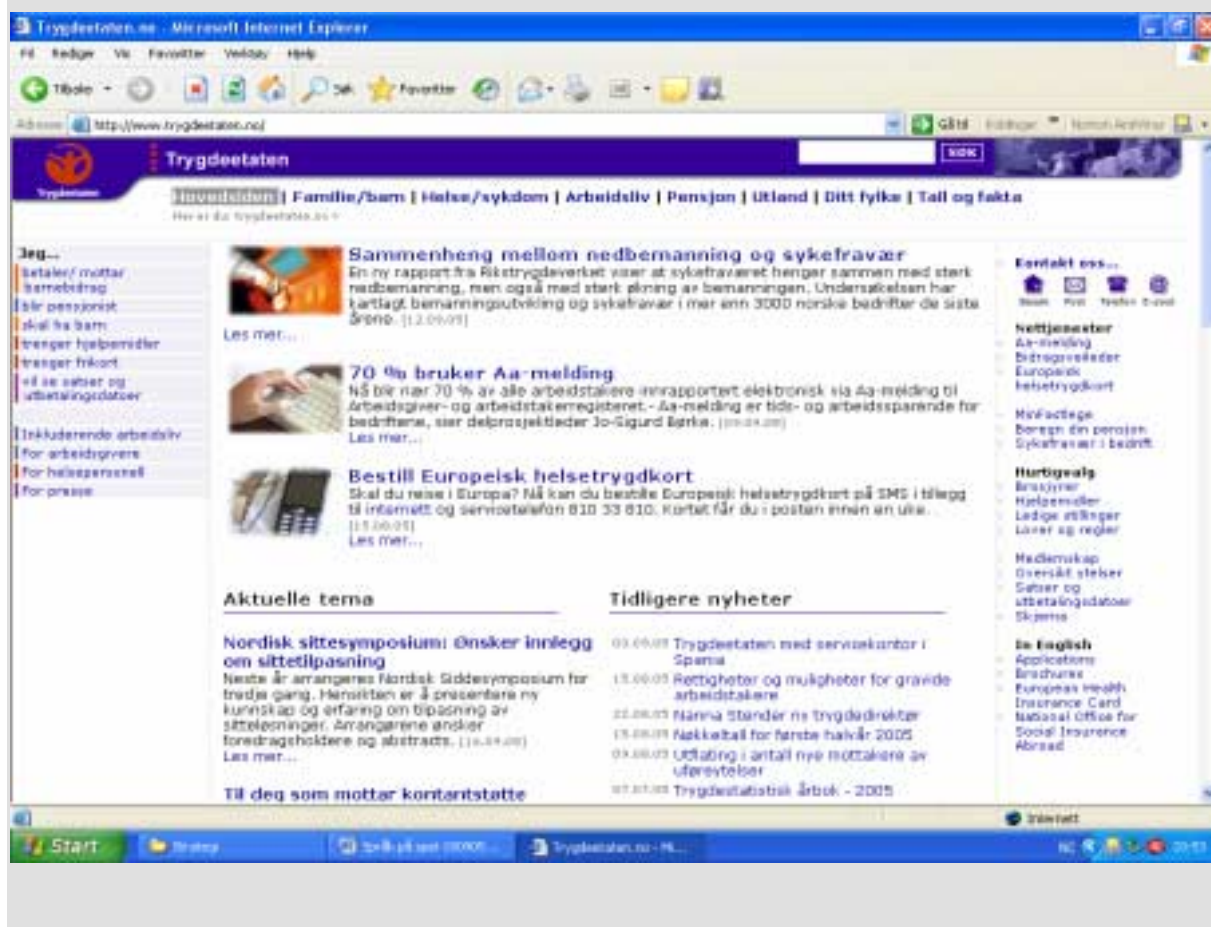
Barbro Ehrenberg-Sundin (sjå ovanfor) gjev eit fornøyeleg døme på at det òg kan vera dyrt å skriva vanskeleg. Eit brev til 900 000 svenskar frå Riksforsäkringsverket i Sverige var så vanskeleg at etaten fekk tusenvis av telefonar og mykje kritikk. Dei konkluderte med at brevet måtte sendast ut ein gong til, etter at det var prøvt ut på eit testpanel med pensjonistar. ”Totalt kostade intervjuerna med pensionärerna 285 000 kronor. Vad det första massutskicket, klagomålen, omskrivningarna och det förnyade massutskicket av det begripliga brevet totalt kostade finns det ingen officiella siffror på – det är fritt fram att göra egna uppskatningar!”

Ulike forvaltningsnivå – og ulike medium

Det er ikkje berre sentraladministrasjonen i Oslo som treng råd og reglar om forvaltningsspråket. Vi har før nemnt diskusjonen om nynorsk eller bokmål i dei regionale helseføretaka. Men slike problemstillingar ser ein på alle språknivå. Til dømes er det mykje internasjonal kontakt i fylkeskommunane og i somme kommunar, på område som gjeld energi, fiskeoppdrett og reiseliv. Det inneber at spørsmålet om bruken av engelsk i det offentlege dukkar opp også her. Eit anna døme kan vera korleis dei språklege rettane til nasjonale minoritetar og innvandrarak blir oppfylte rundt om i norske kommunar. Utvalet meiner ein samla norsk språkpolitikk må ta for seg språkreglar og språkhjelp for alle forvaltningsnivåa.

Vidare trengst det ei gjennomgåing av korleis språkbruken i dei nye media, som Internettet og SMS, fungerer. Det finst lite dokumentasjon på dette, men ein sit med eit inntrykk av at det har vorte mindre medvit kring val av språk og språkform, og at kvalitetssikringa av sjølve språket jamt over er dårlegare enn i trykte medium.

Når ein går inn på hovudsida til dei største offentlege etatane, som Trygdeetaten og Skatteetaten, finst det ikkje stoff eller tilvising til stoff på nynorsk:

Kva kan gjerast i forvaltninga?

Ein intens diskusjon har gått, både her i landet og internasjonalt, mellom dei som meiner at motivasjon og støtte er nok, og dei som i tillegg ønskjer lovverk og regelverk for å støtta utsette språk. Vi har ein annan stad vist til at land som Finland, Frankrike, Polen og dei baltiske statane har vedteke eit sterkt lovvern for nasjonalspråka. Diskusjonen har gått høgt både i Sverige og Danmark om det er rett å ha eit eige lovverk som gjev eit allment rettsvern for nasjonalspråket. Det skal ikkje drøftast nærare her. I kapittel 4 går vi imot å innføra ei generell rammelov, men går i staden inn for at staten bør vedta ein eigen språkpolitikk og at det nye språkkorganet blir forankra i lov.

Ei vidareføring av den usemja vi har beskrive ovanfor, finn ein òg att i diskusjonen om sanksjonar mot statstilsette eller etatar som ikkje følgjer lover knytte til språk, som mållova. Somme ønskjer ikkje eit ris bak spegelen, men meiner stimulering er vegen å gå, medan andre

held hardt på at det må sterkare lut til. I Språkrådet meiner ein at i grove tilfelle av lovbrøt bør det vera høve til å gå inn med sanksjonar. I eit eige notat til Kultur- og kyrkjedepartementet om situasjonen for mållova skriv Språkrådet:

Ei grunnleggjande røynsle er at (1) tilsyns- og rettleiingsarbeidet nyttar, (2) at det er arbeidskrevjande, og (3) at vi manglar avgjerande verkemiddel i arbeidet. Kulturdepartementet har overført omfattande oppgåver i samband med mållova til Norsk språkråd, men departementet har ikkje gjeve Språkrådet dei verkemidla som trengst, og (4) Kulturdepartementet sjølv har vore svært lite synleg i mållovsarbeidet etter at St.meld. nr. 13 (1997–98) vart lagd fram.

Ei anna tiltaksform er knytt til eventuelle krav staten kan komma med i samband med konsesjonar, økonomisk støtte, innkjøp osv. Vi nemner at det til dømes finst slike krav for forholdet bokmål og nynorsk i konsesjonsvilkåra til allmennkringkastarane. Det kan vera eit enkelt verkemiddel å sikra norsk på at programvare, tekniske spesifikasjonar og konsesjonsvilkår skal vera dokumentert på norsk, nynorsk og bokmål. Slike verkemiddel har vore lite brukte og må vurderast i det vidare arbeidet.

Vi trur likevel det grunnleggjande tiltaket er å skapa motivasjon og forståing for den språkpolitikken det offentlege vel å føra, same om det gjeld forholdet til engelsk, forholdet nynorsk/bokmål eller forholdet til minoritetsspråk. Utanom lover og regelverk og avtalar elles snakkar vi då om god nok rådgjevingsteneste, solid omsetjarteneste, moderne dataverktøy og profesjonelle byråkrati som lagar handlingsplanar og blir stilte til ansvar viss måla i planane ikkje blir oppfylte. I dette ligg det at folkevalde organ bør få rapportar om korleis offentlege organ oppfyller ulike typar krav til språkbruk.

Ut frå det vi har gått igjennom ovanfor, legg vi fram ei tiltaksliste for arbeidet i det offentlege. Vi gjer merksam på at det òg er gjort mange framlegg til tiltak på dette området både i kapittel 4 og fleire andre stader under omtalen av ulike domene i dette dokumentet.

Forslag

1. Stortinget må vedta ein samla politikk for forholdet norsk/engelsk, bokmål/nynorsk, for arbeidet med forståeleg språk i forvaltninga og for minoritetsspråka. Politikken må òg fastsetja når det skal stillast språkkrav ved tildeling av konsesjonar, bruk av støtteordningar o.l.
2. Det må vedtakast klare reglar for korleis språkpolitikken skal gjennomførast og kontrollerast i offentleg styringsverk. Viktige verktøy kan vera haldningskampanjar,

rådgjevingsteneste, malar for språkbruksplanar og anna systematisk organisasjonsarbeid.

3. På visse område må det setjast opp klare språkkrav om norsk i høve til engelsk. Vi nemner her nokre slike:
  - a. Alle lover med forskrifter skal liggja føre på norsk.
  - b. EØS-sekretariatet i Utanriksdepartementet må sikrast kapasitet til at direktiv, forordningar, avgjerder og vedtak kan omsetjast i tide.
  - c. Standard Norge må setjast i stand til å gje ut norske versjonar av standardar når omsynet til offentleg informasjonsplikt og allmenne demokratismsyn tilseier det, jamfør forslaga etter kapittel 11.
  - d. Regelverket for offentlege innkjøp bør ha krav til bruk av norsk i bestemte samanhengar.
  - e. Det må leggjast ekstra vekt på korleis språkpolitikken blir praktisert på særleg utsette domene, som økonomi, IT og andre teknologiske tema, og i oljesektoren.
4. For norsk, med vekt på jamstilling mellom nynorsk og bokmål, går vi elles inn for
  - a. Det må opprettast ei profesjonell kurs- og rådgjevingsteneste for norsk språk i det offentlege. Nynorsk kurs må vera eit prioritert område.
  - b. Mållova må utvidast slik at ho blir tilpassa dei nye selskapsformene som staten, fylka og kommunane i dag tek i bruk.
  - c. Staten må styrkja oppfølgingssystemet for mållova og reglane for handtering av brot på lova.
  - d. Ein må leggja til rette for både nynorsk og bokmål i anbod og kontraktar som gjeld heile landet. Det må til dømes gjelda innkjøp av administrativ programvare brukt i det offentlege.
5. Klarspråk
  - a. Det må opprettast ei konsulentteneste og drivast kursverksemd etter mønster av den svenske klarspråksgruppa. Ei slik teneste vil kunna koplast saman med reine språkkurs.
  - b. Ein må drive med motivering og lage informasjonsopplegg om følgjene av tilslørande og krunglete språk i det offentlege.

11 Presist fagspråk – eit avgjerande vilkår

Terminologi, fagspråk og fagleg kommunikasjon på norsk er viktig, både frå ein kulturpolitisk, fagleg og økonomisk synsvinkel. Skal norsk i framtida framleis bli brukt på alle domena i samfunnet, er vi avhengige av at det finst norsk terminologi og eit levande norsk fagspråk som kan fungera ved sida av det engelske på alle fagområde. I dette kapitlet diskuterer vi kva som må gjerast for at det vilkår skal vera oppfylt i framtida. Noreg må slutta seg til Brussel-erklæringa, som er ei prinsippfråsegn frå 2002 om den plassen terminologien har som interkulturelt kommunikasjonsmiddel. Full jamstelling mellom nynorsk og bokmål må også på dette området vera det grunnleggjande prinsippet.

Avgjerande for politikken på dette området er at ein klarer å få dei aktuelle brukarmiljøa til å sjå at parallellspråklegheit mellom norsk og framandspråk er viktig. Skal ein få det til, må brukarmiljøa trekkjast aktivt inn i arbeidet. Språkrådet må spela ei aktiv og sentral rolle her og koordinera samarbeidet mellom andre offentlege organ, Standard Norge, forskingsmiljøa og brukargruppene.

Vi bruker språket både til å utvikla, lagra og formidla kunnskap. Når det er tale om spesialisert kunnskap innanfor spesifikke fagområde eller domene, er det gjennom terminologien på det aktuelle fagområdet at den spesialiserte kunnskapen blir organisert og gjord tilgjengeleg for kommunikasjon. Terminologien er altså ei samling med faglege omgrep og uttrykk – oftast omtala som termar. Den sentrale oppgåva for terminologiarbeidet er å systematisera og leggja til rette denne terminologien slik at han fungerer best mogleg i kommunikasjon, ikkje berre innanfor fagområdet, men òg mellom ulike fagområde og mellom fagspesialistar og folk flest.

Tilgang til kunnskap er eit grunnvilkår for å delta i demokratiet. Ein god norsk terminologi skal gje språkbrukarane lettast mogleg tilgang til fagleg kunnskap. Å veksa inn i eit fag eller kunnskapsområde er ein prosess som tek til i grunnskulen: Det å læra matematikk og fysikk er òg å læra dei omgrepa og termane som høyrer til faga – dette er starten på eleven si personlege domeneerobring.

Det har dei siste tiåra vakse fram ein sterk og internasjonal forskningstradisjon på feltet fagspråk og terminologi. I denne tradisjonen er det vanleg å definera fagspråk, i klår kontrast mot allmennspråket, som den språkforma som er i bruk innanfor eit fagområde, mest typisk når fagekspertar kommuniserer med andre fagekspertar om sakstilhøve som høyrer til dette

fagområdet. Fagspråk i denne tydinga er ikkje berre fagtermar, det vil seia terminologi, men gjeld òg ordleggingsmønster, tekst- og sjangernormer, eller med eit breitt og overordna omgrep: ”fagkommunikasjon”. Terminologien er likevel sjølve kjernen i alt arbeid med fagleg kommunikasjon, fordi det alltid er ein type spesialisert kunnskap som ligg til grunn.

To overordna spørsmål kjem til å stå sentralt i dette kapitlet:

1. Korleis kan det grunnjevast at norsk terminologi er viktig, og kva vil ”norsk” seia i denne samanhengen?
2. Kva er dei beste strategiane for spreiding av norsk terminologi?

Det første spørsmålet kan knytast til det folkelege uttrykket ”å setja ord på ting”. Det å ha ord tilgjengelege når vi treng dei, er eit avgjerande vilkår for kommunikasjon og kreativitet, og når det er fagleg spesialiserte idear vi skal kommunisera om, så treng vi altså faguttrykk. Det andre spørsmålet handlar om motivasjon og utdanning i ein brei og dels allmennkulturell samanheng, men òg om å byggja opp eit apparat som kan samordna og stimulera utviklinga av eit norsk fagspråk og ein norsk terminologi.⁸⁶

Fagspråk og allmennspråk: flytande grenser

Innanfor internasjonal fagspråkforskning snakkar ein i dag mindre om fagspråk og oftare om *fagkommunikasjon*. Denne kan også vera asymmetrisk, det vil seia retta mot mottakarar med andre typar kunnskap, slik ein finn det i mellom anna popularisering og pedagogisk verksemd. Det finst med andre ord ikkje absolutte og faste grenser mellom allmennspråk og fagspråk. Ein kan ikkje isolera fagspråk og gjera det til noko som er vesentleg annleis enn andre former for språk. Fagtermar vandrar att og fram mellom allmennspråket og dei ulike fagspråka.

Samstundes har altså fagspråket ein eigenverdi for dei som bruker det. Det må difor respekterast på sine eigne premissar. Det er viktig å halda fast ved at det er dei faginterne omsyna som må vera strategisk grunnleggjande. Dersom det ikkje blir utvikla eit norsk fagspråk som kan brukast på dei mest avanserte nivåa, og på ein måte som fagspesialistane innanfor domenet sjølv kan gå god for, svekkjer ein grunnlaget for å bruka norsk med autoritet i meir populariserande og asymmetriske kommunikasjonssituasjonar. I denne samanhengen spelar terminologiutviklinga nøkkelrolla, og fagekspertane står i sentrum.

Kva er ”norsk” terminologi?

Den beste motivasjonen for å unngå ukritisk import frå andre språk ligg i å ha eit presist, klårt og funksjonelt norsk fagspråk som fagekspertane sjølv utviklar og eig. Norsk språk skal kunna brukast i fagleg kommunikasjon som grunnlag for å utvikla faglege idear, presise omgrep og god fagleg forståing.

Termar som er laga berre ved hjelp av norsk ordlagingsmateriale, kan sjølv sagt fungera framifrå og trass alt er det eit allment godteke prinsipp at termar skal kunna skrivast og bøyast på norsk. Likevel er det eit faktum at alle språk toler framande innslag i rimeleg grad. Det overordna prinsippet må difor vera det same som gjaldt for utviklinga av oljespråket for 20 år sidan, at dette handlar om å overføre kunnskap til norsk og få kunnskapen uttrykt på norsk.⁸⁷ Det handlar ikkje først og fremst om å reinsa ut innarbeidde importelement i norsk som eit prinsipp i seg sjølv.

Kan vi greia oss med engelsk?

Det er ikkje uvanleg å møta det synspunktet at nordmenn er så gode i engelsk at dei greier seg godt med engelsk som arbeidsspråk i verksemder som arbeider internasjonalt. Den forskinga som finst om dette temaet, har vist at nordmenn ofte ser praktisk, ikkje ideologisk, på dette spørsmålet.⁸⁸ Nordmenn synest òg ofte at engelsk er så ”presist”, ”hendig” og ”lett” i bruk at det fungerer betre enn norsk i fagleg kommunikasjon, med sine ”lange”, ”klumpete” og ”upresise” uttrykk.

At engelsk i seg sjølv fungerer betre enn norsk, er ein påstand som ikkje let seg prova. Ofte skifter brukarane sjølv meining om det når dei blir pressa til å reflektera. Det sentrale her er at når det ikkje finst termar på norsk, så blir heller ikkje brukarane vane med norske termar. Dermed blir dei heller ikkje vane med å skapa norske termar etter slike prinsipp dei sjølv ville finna akseptable. Tilgang på norsk terminologi er altså nødvendig, ikkje berre for å løysa kommunikasjonsproblem der og då, men for å oppøva språkleg kreativitet på norsk.

Sjølv om engelsk på mange felt har den mest utvikla fagterminologien, kan det sjeldan eller aldri fungera så godt som morsmålet som grunnlag for tankearbeid og idéutvikling. Motsett har ofte morsmålet den ulempe at det ikkje eksisterer ein ferdig utvikla terminologi. Begge språka har altså fordelar og ulemper som instrument for fagleg kommunikasjon, og difor må dei utviklast parallelt.

Og sjølv om ein skulle greia å læra seg engelsk nesten perfekt, er det sannsynleg at det vil finnast både kognitive og språklege handikap som gjer at presisjonsgraden sjeldan kan tevla fullt ut med den ein engelsk morsmålsbrukar på same faglege nivå kan prestera. Viktig i

denne sammenhengen er òg at det er stor språkvitenskapleg semje om at ei høgt utvikla morsmålsevne verkar positivt inn på innlæring og bruk av eit framandspråk.

Norsk er lønsamt

I 1982 påviste Einar Flydal den store tryggingrisikoen som språkforvirring og dårlege engelskkunnskapar førte med seg i oljebransjen.⁸⁹ I løpet av 1980-talet følgde internasjonale oljeselskap i fotefara til Statoil og tok norsk i bruk som arbeidsspråk i Nordsjøen. Totaleffekten var mellom anna at tryggingnivået vart betre, og at det vart lettare for delar av norsk næringsliv å kommunisera med denne næringa.

Vi har ikkje forskingsresultat som har talfesta dei økonomiske skadeverknadene for små og mellomstore verksemdar som ein stor anbuds- og kontraktdokumentasjon på engelsk fører med seg, med mykje ekstraarbeid eller kostnader til språkkonsulentar. Likevel tyder mange situasjonsrapportar på at problemet er både stort og undervurdert.

Norske foretak er i ferd med å få en dårligere konkurransesituasjon enn sine konkurrenter som for lengst har standardene oversatt til sine språk. De internasjonale regnskapsstandardene (IAS/IFRS) skal oversettes til alle språk innen EØS som følge av at alle børsnoterte foretak må anvende disse standardene i sitt regnskap for 2005. Det betyr at inngående balanse 1. januar 2004 må baseres på disse standardene. Standardene ble i september 2003 publisert og gjort offentlig tilgjengelig på alle språk i EU. (Den norske Revisorforening, nettbrev 2004)

I dag er det påvist store språkproblem mellom anna i byggjebransjen som ei følgje av den auka mobiliteten av arbeidskraft i Europa. Desse språkproblema er ikkje analyserte, knapt nok drøfta. I lys av tidlegare erfaringar verkar det lite realistisk at engelsk skulle kunna erstatta norsk som eit byggjebransjens lingua franca, med alle dei tekniske, praktiske, helsemessige, sosiale og tryggingrelaterte aspekta som høyrer med.

Ein nasjonal fagspråkstrategi kan difor grunnjevast samfunnsøkonomisk. Argumentasjonen må handla om dei kulturelle, sosiale og menneskelege føresetnadene som trengst for i det heile å ha eit vitenskapleg og økonomisk liv her i landet, og dermed ei verdiskaping. Dette er med andre ord å snakka om lønsemd på lang sikt, der norsk står sentralt, og ikkje på kort sikt, der det er lettare for mange å sjå fordelane ved engelsk, jamfør òg diskusjonen om språk og lønsemd i kapittel 8.

Parallellspråklegheit

Norsk fagspråk- og terminologiarbeid må ut frå det som er sagt ovanfor, tuftast på eit parallellspråkleg grunnlag, slik vi har brukt dette omgrepet tidlegare i dette dokumentet. Målet må vera at norsk skal kunna brukast på likeverdig grunnlag og dei same avanserte nivåa som andre språk over alt og alltid når det er mogleg. Terminologiarbeidet er den sentrale plattform som skal sikra at kunnskapsoverføringa mellom norsk og andre språk er effektiv og ikkje påfører norske fagspråkbrukarar handikap.

En bæredygtig sprogpolitik, der også tager tilbørlig højde for terminologiplanlægning, vil tilstræbe, at nationalsprogets faglige kommunikationsmidler er lige så veludviklede som 'erstatningssprogets'. Det vil føre til en frugtbar sproglig parallellisme, der på den ene side vil fremme den faglige kommunikation hen over sprogrænser, og på den anden side også vil sikre nationalsprogets funktionsdygtighed.⁹⁰

Terminologiarbeid i praksis

Termsskaping og terminologiutvikling går føre seg på tre nivå.⁹¹

For det første skjer det som ein del av den organiserte faglege og daglege praksisen innanfor eit fag, anten det no er i produktutvikling eller hjå ein lærebokforfattar. Det er heilt avgjerande for norsk som fagspråk at faglege utøvarar på alle nivå og i alle sektorar er motiverte og interesserte i denne typen termsskaping.

For det andre skjer terminologiutvikling gjennom aktivitetane til idealistiske einskildpersonar eller arbeidsgrupper innanfor til dømes verksemder eller bransjeforeiningar, av og til på hobbybasis, av og til profesjonelt. Resultatet kan vera små ordlister eller termsamlingar som reflekterer eit behov og skisserer førstehjelpsløysingar. Det er ikkje uvanleg at omsetjarar utviklar termsamlingar på grunnlag av konkrete omsetjingsoppdrag, dette sikrar effektiv gjenbruk og kostnadssparing. I ikkje så fåe tilfelle har slike termsamlingar i neste omgang lagt grunnlaget for større og meir systematiske terminologiprojekt eller terminologiske ordbøker.

For det tredje finst det større og systematiske terminologiprojekt der siktemålet er å utvikla språkressursar, oftast med bruk av språkteknologiske metodar. Dette kjenneteiknar dei store prosjekta frå dei siste 20 åra, som termbasen NOT frå Universitetet i Bergen, UD-basen ved EØS-kontoret i Utanriksdepartementet og ICD-10 som er i bruk i helsesektoren.

Alle nivåa er viktige. Det eine grip over i det andre. Men det tredje og siste er det som krev dei største økonomiske ressursane og eit permanent fagleg apparat. Det er dette vi til vanleg snakkar om som organisert terminologiarbeid. Det viktigaste målet for slikt arbeid er å gjera terminologiar tilgjengelege så rimeleg som mogleg for så mange som mogleg. I dag er slikt arbeid kronisk underfinansiert i Noreg: Det blir ikkje utvikla nok terminologiresursar. Økonomiske omsyn gjer at dei som finst, ikkje alltid er tilgjengelege.

Datateknologien har stått i teneste for terminologiarbeidet i mange tiår og utgjer ein heilt sentral del av dette arbeidet. Elektroniske termbankar er suverene bearbeidings-, lagrings- og spreingsmedium for terminologi, dei er enkle å oppdatera og utvida, dei tillet mange ulike typar søk og gjer det enklare å utveksla terminologi på tvers av språk.

Å skrive, ikke minst det å skrive fagtekster, har noe av den samme prosessen i seg som det å bygge hus. I språket er det ordene som er byggematerialet og det er mange å velge mellom. Når lover, forskrifter, veiledninger, og for den sakens skyld, private regelverk og fagartikler skal skrives, er det viktig å velge de riktige ordene og sette dem riktig sammen. På dette området har vi i Norge, for å si det mildt, et stort forbedringspotensiale. [...] Det offentlige, på tvers av departementer, direktorater og etater, burde hatt et faglig språkråd. Det er aldri for sent å begynne! (Thor Kr. Adolfsen, Norsk Brannvern Forening, 2005)

Brussel-erklæringa

Brussel-erklæringa er ei prinsippfråsegn om den plassen terminologien har som interkulturelt kommunikasjonsmiddel. Erklæringa vart vedteken i 2002, etter initiativ frå den europeiske terminologiorganisasjonen EAFT⁹². Ei lang rad europeiske og ikkje-europeiske språknemnder og terminologisentralar har slutta seg til dette dokumentet, mellom anna Nordterm og terminologisentralane i dei andre nordiske landa, medrekna Island. Noreg har enno ikkje slutta seg til fråsegna.

Erklæringa legg stor vekt på å sjå terminologi både som økonomisk verktøy og som eit middel til å fremja kulturelt og språkleg mangfald. Eitt av dei mest sentrale punkta lyder slik i svensk omsetjing:⁹³

Representanter för nationella och internationella terminologiorganisationer, nätverk och terminologidokumentationscentraler [...] är medvetna om att terminologi är ett verktyg för kunskapsstrukturering och effektiv fackkommunikation, men även att terminologi spelar en central roll för att befästa och föra fram kulturell och språklig mångfald.

I samsvar med dette ber deklarasjonen statar og regjeringar om å ”förespråka flerspråkighet såväl inom utbildning som inom administration och all typ av offentlig språkanvändning”. Dersom ein ser dette dokumentet i samanheng med liknande dokument om språklege rettar og prinsipp innanfor Europarådet, Unesco og EU, ser ein at det fagspråklege arbeidet på internasjonalt plan hevdar ein konsekvent og sterk fleirspråkleg profil.

Nynorsk og bokmål

Ein språkpolitikk for styrking av norsk fagspråk må òg prinsipielt vera ein politikk for full språkleg jamstilling mellom bokmål og nynorsk som fagspråk. På dette punktet er gapet mellom prinsipp og praksis ekstra stort. Dersom det er slik at norsk språk står svakt i mange fag og mange verksemder, så står nynorsken ekstra svakt. Offentlege tilskot vil gjera det mogleg å stilla krav om nynorsk i standardane. Dette er det vanskeleg å gjera når all finansiering må baserast på brukarfinansiering.

Sidan nynorsk står så svakt som fagspråk, kan ein heller ikkje seia at det finst nokon spesifikt nynorsk terminologisk tradisjon, ein ”ekte” nynorsk måte å skapa fagtermar på. Spørsmålet er i grunnen meiningslaust, for det finst heller ikkje éin bokmålstradisjon på dette området – terminologiske prinsipp og tradisjonar er først og fremst noko som skifter frå fagområde til fagområde, ikkje etter målform. Men i fagområde som til dømes juss og medisin har innsatsen til mellom andre Nikolaus Gjelsvik og Audun Øyri vist at allmenne prinsipp i nynorsk ordlaging – og tilfang frå dialektane – kan yta viktige tilskot til norsk termdanning.

Juridisk kort og godt?⁹⁴

bestevilkår	– mestbegunstigelsesbetingelser
fatighjelp	– fattigunderstøttelse
granskingsnemnd	– undersøkelseskommissjon
Rikstrygdeverket	– Riksforsikringsanstalten
sedskapsbrot	– sedelighetsforbrytelse

Språkfagleg sett er det mogleg å utvikla terminologi på nynorsk og bokmål under eitt og i nær samanheng, slik at ein unngår unødvendige avvik. Ingen av målformene bør ha sekundær status, men gje likeverdige tilskot til den norske terminologien.

Det å utvikla fagterminologi på nynorsk krev difor særleg at nynorsk slepp til som fagkommunikativt språk. Dette er eit overordna språkpolitisk spørsmål. Får vi skapa eit allment positivt klima for bruk av norsk som fagspråk, kan det også vera lettare for nynorsken å sleppa til i andre samanhengar, jamfør diskusjonen i kapittel 4.

Dette vil likevel ikkje seia at det ikkje bør stillast konkrete krav om nynorsk. All offentleg fagkommunikasjon – skjema, kontraktar, teknologisk informasjon osv. – må òg finnast på nynorsk som ein del av den overordna jamstillingspolitikken. I alle typar ordlister og termbankar med finansiering frå det offentlege, til dømes slike som blir publiserte av Språkrådet, skal det òg vera nynorske termar. Dei gamle ordbøkene frå Rådet for teknisk terminologi kan her tena som døme på god praksis – i desse ordbøkene var nynorske termar inkluderte frå 1980-talet og frametter.

Kven har ansvaret?

I kapittel 6 peika vi på det ansvaret universitets- og høgskulesektoren har for å utvikla terminologi og fagspråk innanfor sine fagområde. Sidan desse fagområda dekkjer så å seia all kunnskap i samfunnet, kan ein spørja om det ikkje vil vera meir rasjonelt å leggja ansvaret for terminologien til dei ulike fagmiljøa innanfor sektoren, i staden for å byggja opp kostbare institusjonar utanfor desse miljøa.

Det er i alle fall to grunnar til at dette er ein dårleg idé. Den første er at profesjonelt terminologiarbeid inneber nært samarbeid mellom fagekspertar og språkekspertar. Fagmiljøa i universitets- og høgskulesektoren representerer her fagmiljøa, medan dei institusjonane vi foreslår utvikla her, representerer språkekspertisen. Når fagmiljøa tek ansvaret for utvikling og bruk av norsk terminologi, bør dei difor gjera det i samarbeid med språkekspertar for å sikra at terminologien ikkje berre blir norsk, men også god og konsistent norsk.

Sidan fagmiljø innanfor universitets- og høgskulesektoren i Noreg er relativt oversiktlege, og i tillegg samarbeider nært, kan det likevel tenkjast at ein stor del av ansvaret for dette arbeidet kan leggjast på fagmiljøa sjølv. Men dette let seg ikkje gjera i same grad når det gjeld den andre store samfunnssektoren der norsk terminologi er viktig for å sikra bruk av norsk i framtida, nemleg næringslivet. Terminologien og fagspråket som er i bruk her, kjem ikkje berre frå universitets- og høgskulesektoren gjennom rekruttering av arbeidskraft, han kjem òg gjennom import av produkt og ulike typar teknologi.

I høve til næringslivet er det difor heilt nødvendig å ha ein instans som både representerer den fagspråklege ekspertisen og fungerer som ein koordinerande instans mellom ulike bransjar i næringslivet og mellom næringslivet og fagmiljøa i universitets- og høgskulesektoren.

Konklusjonen er difor at fagmiljøa i universitets- og høgskulesektoren har eit stort ansvar for å sikra og vidareutvikla eit norsk fagspråk. Men dei kan ikkje ta på seg oppgåva åleine. Skal ein sikra at fagspråket i framtida blir best mogleg, og at det blir teke i bruk på ein måte som gjer det mest mogleg rekningsssvarande, må språkeksperter trekkjast inn. Det er også dei som er best til å koordinera det samarbeidet som det er nødvendig å etablera mellom fagmiljø innanfor høgre utdanning, næringsliv og språkeksperterisen sjølv.

Korleis motiverer vi?

Den engelske språkforskaren Margaret Rogers har sagt at effektiv språkplanlegging bør ha ei spesifikk målgruppe, ta utgangspunkt i definerte behov, ha ryggdekning frå autoritetar og helst gjennomførast på lokalt nivå, i nærkontakt med brukarane.⁹⁵ Terminologiarbeid er eit godt døme på slik språkplanlegging.

Eitt av døma Rogers nyttar som bakgrunn for resonnementet sitt, og som norsk språkpolitikk kan læra av i framtida, er utviklinga av den norske oljeterminologien på 1980-talet. Målet var å få teke norsk i bruk som arbeidsspråk på Gullfaks-feltet. Her vart grunnlaget lagt for kommunikasjon på norsk innanfor oljenæringa. Dette dømet kan ikkje minst læra oss kor sterk innverknad einskildindivid kan ha på språkpolitikken når dei sosiale og identitetsskapande mekanismene hjå mennesket blir utfordra. Sentrale drivkrefter i arbeidet har sjølv fortalt at dei som unge ingeniørar såg det som ei utfordring å visa at dei kunne frigjera seg frå den angloamerikanske kulturelle dominansen og skapa ei norsk oljeutvinning på norsk grunnlag. Då var det nødvendig å visa at norsk språk dugde.

Det var mye arroganse av de amerikanske selskapene. ”Vi kan dette, og vi har drevet med dette i alle år, og dette er noe som dere nordmenn ikke trenger å bry dere om.” Og vi som den gangen var unge og satt og hørte på det, begynte å irritere oss enormt, fordi de oppførte seg på mange måter som om de kom til liksom et U-land hvor det ikke var utdannet folk. Og sånn sett bestemte vi oss tidlig for at dette skulle vi klare sjøl. Dette skal vi klare sjøl. Og språk blir jo på mange måter en viktig del av dette helhetsbildet da. (Jakob Bleie i intervju med Norsk termbank, 1996)

I dag står engelsk så sterkt i samfunnet generelt at vi ikkje kan stola på at krefter i bransjen sjølv vil vera med og tvinga fram bruk av norsk. Dette gjer rolla til det offentlege desto meir viktig. I utforminga og gjennomføringa av språkpolitikken må Språkrådet leggja avgjerande vekt på at brukarmiljøa blir trekte aktivt med og sjølv tek ansvar. Det er heilt avgjerande at brukarmiljøa forstår at parallellspråklegheit innanfor ei bedriftsøkonomisk så vel som ei kulturpolitisk ramme er til beste både for bedrifta sjølv og for det samfunnet ho opererer i.

For at ein skal lykkast best mogleg, kan det vera klokt i første omgang å leggja vekt på eitt eller nokre få sentrale domene. Det er nemleg ikkje slik at språket innanfor eit slikt domene ikkje får verknader utanfor domenet. Ved ei slik avgrensing kan tiltaka gjerast meir målretta og effektive. Dette kan i neste omgang gje arbeidet og resultata ein viktig symbolsk prestisje og demonstrasjonsverdi, som gjer at andre domene kjem etter.

Som døme på terminologisk god praksis på norsk har innføringa av norsk oljeterminologi på 1980-talet framleis stor pedagogisk verdi. Den manglande oppfølginga og den seinare tendensen til å gå tilbake til engelsk i oljenæringa kjem av endra politiske og økonomiske konjunkturar, ikkje minst fråværet av ein aktiv språkpolitikk der det offentlege og bransjen sjølv spelar på lag. Årsaka til dette fråværet er ikkje manglande vilje hjå Språkrådet, men mangel på instrument, mangel på politisk vilje høgare opp i det politiske hierarkiet og, ikkje minst, mangel på løyvingar.

Ein ny giv

Noreg har lenge delteke i nordiske og internasjonale fagspråklege nettverk, og det eksisterer mange norske erfaringar som ein kan byggja vidare på når det gjeld både forskning, utvikling og organisering. Det som manglar i dag, er ein permanent og levedyktig organisasjonsstruktur med ei fornuftig arbeidsdeling mellom dei ulike instansane. Brussel-erklæringa er eit naturleg arbeidsgrunnlag for ein norsk fagspråkstrategi. Det vil vera ei symbolsk viktig sak, men òg språkpolitisk forpliktande, at Noreg sluttar seg til desse tilrådingane gjennom å skriva under deklarasjonen.

Særlig er det nødvendig å sikra at det finst eit nasjonalt og økonomisk stabilt kompetansemiljø som kan samordna arbeidet, ta eigne initiativ og skapa kontaktar mellom interessentar av ulik type både innanlands og utanlands. Det vil vera naturleg at Språkrådet får rolla som eit slikt nasjonalt fagspråk- og terminologisekretariat. Rådet må få tilført ressursar som set det i stand til å ta eit slikt ansvar. Dette bør omfatta drift av ein nasjonal nettportal,

effektiv og brukarretta rådgjeving, prosjektinitiativ og elles alle vanlege sekretariatsfunksjonar.

Standard Norge framstår som ein sentral samarbeidspartnar. Dette samarbeidet må byggjast ut og styrkjast. Standardar har ein viktig konkurranseregulerande funksjon i næringslivet, og organisasjonen har sjølv gjeve uttrykk for at han treng eit samarbeid med Språkrådet om norsk fagspråk. At standardiseringssektoren får tilført auka, øyremerkte tilskot til styrking av norsk språk i standardar, er eit tiltak som peikar seg klårt ut. Dette krev i sin tur at det blir utvikla ei fastare og meir forpliktande ansvarsdeling mellom dei ulike departementa som er involverte. Slike tilskotsordningar finst i dei andre nordiske landa.

Dersom det vidare vart skipa ei eiga fagavdeling innanfor standardiseringssektoren med brei fagleg representasjon som kunne følgja arbeidet i alle fasar av produksjonen, kunne den norske terminologien veksa fram i takt med den engelske. På denne måten kan terminologiutviklinga integrerast fastare i den tekniske standardiseringa, slik at ikkje terminologien blir eit kostnadskrevjande påheng til det eigentlege standardiseringsarbeidet. Ein måte å gjera dette på er å stilla krav om at alle som er involverte i standardisering, får pålegg om å bruka ein viss del av arbeidstida på terminologiutvikling som til dømes kunne publiserast som eigne vedlegg til standardane.

Det er knapt realistisk at Språkrådet overtek rolla som den største praktiske terminologiproduzenten. Det bør opprettast eit senter, lagt til eit av universiteta, som får ansvaret for å forvalta, tilgjengeleggjera og byggja denne typen ressursar. Dette senteret bør finansierast som terminologisentralane i Sverige og Finland, det vil seia dels med statleg grunnløyving, dels med prosjektbasert finansiering frå til dømes departement, forskingsråd og ikkje minst brukarmiljø i næringslivet.

Ikkje alt terminologiarbeid treng kosta mykje pengar. I andre nordiske land, særleg i Sverige, har ein hatt suksess med såkalla termgrupper, til dømes ei datatermgruppe.⁹⁶ Arbeidet i slike grupper er desentralisert og kan involvera allsidige fagmiljø. Mykje av kontakten går via Internettet. Slike grupper må likevel forankrast i eit sentralt, samordnande apparat, som Språkrådet, dersom dei skal kunna haldast i gang over lengre tid.

Ordbøker for allmenta

Eit moment som vi i liten grad har vore inne på tidlegare i dette dokumentet, er behovet for gode og allment tilgjengelege ordbøker. Det er ikkje berre ulike fagmiljø som treng god og oppdatert terminologi knytt til sine fagområde. Også den vanlege kvinne og mann, og ikkje minst skuleelevar, treng gode ordbøker i kvardagen. Det er difor bra at *Nynorskordboka* og

Bokmålsordboka, som er utarbeidde med støtte frå det offentlege, i dag finst gratis tilgjengelege på Internett.

Med ordbøker tenkjer vi ikkje på rettskrivingsordlister, men på definisjonsordbøker som gjev tydinga og kanskje etymologien til orda i tillegg til stavemåten. Fordi slike ordbøker var lite tilgjengelege fram til slutten av 1980-talet, manglar vi i Noreg ein ordbokskultur som det dei har i andre land. Det er viktig at ein i skulen satsar på å læra elevane å bruka ordbøker, ikkje berre for å slå opp stavemåte, men også for å slå opp tydingar, og døme på bruk der slike finst.

Dei beste (og største) ordbøkene gjev døme på korleis orda blir brukte, henta frå ulike teksttypar. Sjølv om *Norsk riksmålsordbok* eit stykke på veg høyrer til denne typen, er dette verket av eldre dato, og vi manglar store ordbøker over samtidsspråket som tilsvarer det dei har i våre naboland. *Norsk ordbok 2014*, som no er under arbeid, vil i omfang svara til desse ordbøkene, men ettersom dette prosjektet først og fremst har eit historisk perspektiv med utgangspunkt i dialektane, vil resultatet ikkje fylla behovet for ei stor ordbok over samtidsspråket. Boka vil også berre gjelda nynorsk. Derimot har vi etter kvart fått gode handordbøker, som i tillegg til offisiell ortografi har med definisjonar og ein del etymologi. Eksempel er *Nynorskordboka* og *Bokmålsordboka*.

I lys av dei betydelege ressursane som no er bundne opp i *Norsk ordbok 2014*, er det ikkje realistisk å tru at det vil vera mogleg å utvikla ei ordbok over samtidsspråket med eit tilsvarande omfang i overskødeleg framtid. Men til grunn for moderne ordbøker ligg det i dag elektroniske ordbasar. Det bør vurderast i kva grad det let seg gjera å støypa saman materialet som i dag ligg til grunn for ulike større ordboksverk, til ein base. Med nødvendige tillegg, som særleg gjeld bokmålet, kan dette i neste omgang brukast som råmateriale for eit stort, elektronisk ordboksverk som dekkjer både bokmål og nynorsk. I den grad eit slikt prosjekt får offentleg stønad, bør verket vera gratis tilgjengeleg på nettet.

Forslag

1. Språkrådet må gjerast til eit overordna, nasjonalt samordningsorgan med sterk kompetanse i fagspråk og terminologi og brei kontaktflate mot samfunnet, nasjonalt så vel som internasjonalt. Det må utviklast forpliktande samarbeidsformer for fagspråkleg kvalitetssikring mellom ulike fagdepartement, direktorat og andre offentlege instansar.
2. Standard Norge må framleis ha ansvaret for standardisering på norsk språk. Det bør opprettast ei eiga fagavdeling som samarbeider nært med Språkrådet. Øyremerkt støtte

til utvikling av standardar på norsk, medrekna termarbeid, må aukast til eit nivå som sikrar at ein rimeleg del av dei standardane som blir gjorde gjeldande i Noreg, ligg føre på norsk.

3. Brukarmiljøa i næringslivet og det offentlege må trekkjast inn som aktive samarbeidspartnarar i arbeidet for å sikra parallellspråklegheit innanfor alle domene der engelsk er i bruk.
4. Det bør opprettast eit senter ved eit av dei norske universiteta som får ansvaret for å forvalta, tilgjengeleggjera og byggja elektroniske og allment tilgjengelege fleirspråklege terminologiske databasar etter gjengs, internasjonal metode, med faguttrykk frå fleire språk tilordna på systematisk, kvalitetssikra og likeverdig vis.
5. I alt offentleg finansiert terminologi- og fagspråkarbeid må det vera eit ufråvikeleg krav at nynorsk og bokmål har likeverdig status. All terminologi må utviklast på nynorsk og bokmål samstundes.
6. Noreg må slutta seg til Brussel-erklæringa og setja i verk dei tiltaka som er nødvendige for at krava i erklæringa skal bli oppfylte.
7. Eit forskingsprogram med vekt på terminologisk innhald og terminologisk språkteknologi på norsk er eit døme på korleis framlegget om eigne forskingsprogram om norsk språk og språkutvikling i kapittel 4 kan konkretiserast.

12 Økonomiske og administrative konsekvensar

Dei samla framlegga frå gruppa vil gje noko auka utgifter for det offentlege Noreg.

Hovuddelen av dette er knytt til tiltak på terminologiområdet (kapittel 11) og til arbeidet med ein norsk språkbank (kapittel 9). Dette er heilt nødvendige satsingar dersom vi skal nå målsetjinga vår, og dei vil etter vår vurdering klårt bli vegne opp av fordelane med å kunne halda oppe norsk språk (nynorsk og bokmål) som fullverdig, samfunnsberande språk i Noreg sett i eit hundreårsperspektiv.

Dei økonomiske og administrative konsekvensane for andre grupper, for eksempel næringslivet, blir ikkje særleg store.

Gruppa har ikkje prøvd å rekna på samfunnsnyttan av å halda oppe det norske språket, og vi er i tvil om det i det heile let seg gjera. Men vi har argumentert for at det å halda oppe språket er avgjerande for å nå målet om eit framtidig kunnskapssamfunn. Dei ulike forslaga vil også ha positive konsekvensar på område utanfor språkpolitikken. Til dømes vil forslaget om at all HMS-dokumentasjon skal finnast på norsk ha positiv effekt for HMS-arbeidet i verksemdene og også for den enkelte arbeidstakaren. Omsetjing av internasjonalt regelverk, standardar osv. til norsk vil gi folk betre og lettare tilgang til regelverket, osv.

Tidsramma for arbeidet vårt har gjort at det har vore vanskeleg for gruppa å vurdere dei økonomiske konsekvensane på annan måte enn å gje lause vurderingar etter beste skjønn. I gjennomgangen her har vi valt i hovudsak å følgja kapittelinnndelinga vår.

Mange av forslaga kan gjennomførast innan dagens administrative/økonomiske rammer. Særleg i skule og høgre utdanning og forskning vil forslaga kunna gjennomførast ved justeringar og tilpassingar innanfor dei eksisterande økonomiske rammene. Dei forslaga dette gjeld, er ikkje nemnde særskilt i dette kapitlet.

Dette dokumentet har nokre få forslag som gjeld minoritetsspråklege. Dei økonomiske og administrative konsekvensane av desse forslaga er ikkje vurderte her.

Forslaga i dette dokumentet kan oppsummerast gjennom følgjande tredeling:

1. Den første typen er forslag som i hovudsak inneber ei mindre styrking eller utviding av arbeidsoppgåver som alt blir gjorde, eller aktivitetar som er i gang, eller ei endra vektlegging i samband med slike oppgåver og aktivitetar. Dette gjeld særleg mange av forslaga på utdanningsområdet, innanfor næringsliv/arbeidsliv og innanfor offentleg språkbruk. Dei økonomiske og administrative konsekvensane er begrensa, og forslaga bør kunna gjennomførast raskt.

2. Den andre typen er forslag som inneber større utvidingar og satsingar innanfor eksisterande område. På fagspråkområdet legg vi opp til eit grunnleggjande taktskifte i arbeidet. Dagens støtte til utgjeving av lærebøker på norsk for høgre utdanning må styrkjast. På grunn av dei økonomiske konsekvensane vil det realistisk sett vil ta noko lengre tid å få gjennomført desse forslaga.
3. Det tredje området er forslag til nye tiltak. Dette gjeld forslaget om eit nasjonalt senter for skriveforskning og forslaget om å oppretta ein norsk språkbank. Desse forslaga treng meir utgreiing når det gjeld gjennomføringsmåte, avgrensing, samarbeidstilhøve osv., før dei kan gjennomførast. Vi er likevel trygge på at dette er heilt nødvendige tiltak for å sikra norsk språk i eit langsiktig perspektiv.

Det overordna ansvaret for oppfølginga av denne utgreiinga og gjennomføring av forslaga vil liggja på *Kultur- og kyrkjedepartementet*, som det departementet som har det overordna ansvaret for språkpolitikken. Eit hovudforslag frå gruppa er at det må utformast ein *samla* språkpolitikk, som omfattar forholdet mellom norsk og engelsk, forholdet mellom nynorsk og bokmål, normering, minoritetsspråk og arbeidet med forståeleg språk i forvaltninga. *Kultur- og kyrkjedepartementet* må ta hovudansvaret for dette arbeidet, i eit breitt samarbeid med fleire departement, særleg Utdannings- og forskingsdepartementet, og andre instansar. Brei involvering er heilt avgjerande for å få til ein språkpolitikk som bidreg til å nå målet om eit framtidig kunnskapssamfunn. Dette arbeidet må setjast i gang snarast.

Også på dei andre områda må Kultur- og kyrkjedepartementet ha både eit overordna ansvar og eit pådrivar- og samordningsansvar. *Utdannings- og forskingsdepartementet* har eit særskilt ansvar på mange område fordi heile opplæringssektoren, frå barneskule til høgre utdanning, er ei svært viktig brikke i språkpolitikken. Forskingsområdet er viktig både fordi vi treng meir forskning på ulike sider av språkpolitikken, og fordi forskarane har viktige oppgåver som brukarar og utviklarar av fagspråk.

Utviklinga på IT-området og arbeidet med ein norsk språkbank er viktige både som grunnlag for næringsutvikling (*Nærings- og handelsdepartementet*) og for å sikra gode IT-verktøy (*Moderniseringsdepartementet*). Arbeidet med norsk fagspråk generelt, og med omsetjing av internasjonalt regelverk og standardar spesielt, står på viktige måtar i samband med arbeidet med tilrettelegging for norsk næringsliv (*Nærings- og handelsdepartementet*). *Justisdepartementet* må også nemnast fordi språk også handlar om både kvalitet på og tilgang til regelverk. *Moderniseringsdepartementet* har ansvaret for innkjøpsregelverket, som må leggjast til rette slik at det offentlege kan nytta marknadsmakta si for å sikra norske produkt, og produkt (særleg administrativ programvare) på både bokmål og nynorsk.

Språk – ein demokratisk rett

Utarbeidinga av ei stortingsmelding om ein samla norsk språkpolitikk og arbeidet med å lovfesta formålet og verkeområdet til Språkrådet må følgjast opp av *Kultur- og kyrkjedepartementet*, i eit breitt samarbeid med fleire departement, særleg Utdannings- og forskingsdepartementet, og andre instansar. Arbeidet vil krevja auka ressursar i særleg Kultur- og kyrkjedepartementet, om lag eitt årsverk.

Kunnskapsgrunnlaget for språkpolitikken må sikrast gjennom løyvingar på om lag 15 millionar kroner per år til eigne forskingsprogram. Ansvarleg: *Utdannings- og forskingsdepartementet og Noregs forskingsråd*.

Det må utviklast lett tilgjengelege, elektroniske nettordbøker som omfattar norsk, svensk og dansk. For Noreg vil dette innebere utviklingskostnader på om lag 2 millionar kroner per år i tre år i tillegg til permanente driftskostnader. Ansvarleg: *Utdannings- og forskingsdepartementet, Kultur- og kyrkjedepartementet og Nordens språkråd*.

Skule

Forslaget om eit *nasjonalt senter for skriveforskning* vil gje ein årleg driftskostnad på linje med dei andre nasjonale sentra, rundt rekna til 10 millionar kroner. Senteret skal særleg dekkja nasjonale behov i samband med at ein skal utvikla nasjonale prøver, skolera lærarar til å vurdera prøvene og driva følgjeforskning (ca. 3 årsverk) og dessutan forska på skriving, skriveopplæring og skrivekompetanse frå småskule til universitet (4 årsverk), i tillegg til å følgja opp KAL-prosjektet (kvalitetssikring av læringsutbyttet i norsk skriftleg) og driva nettverksarbeid nasjonalt og internasjonalt. Ansvarleg: *Utdannings- og forskingsdepartementet*.

Når det gjeld forslaget om å følgja opp strategiplanen "Likeverdige utdanning i praksis!" frå *Utdannings- og forskingsdepartementet*, viser me til konsekvensutgreiingane i den planen.

Høgre utdanning og forskning

Forslaget om å ta inn ei føresegn i lov om universiteter og høyskoler om at denne sektoren har eit viktig ansvar for norsk fagspråk, vil gje *Utdannings- og forskingsdepartementet* eit mindre utgreiingsarbeid. Oppfølginga av forslaget i sektoren må integrerast tett i det ordinære arbeidet, innanfor eksisterande budsjetttrammer.

Støtta til utgjeving av lærebøker på norsk for høgre utdanning må vidareførast og styrkjast, med ei årleg løyving på om lag 10 millionar kroner. Administreringa av ordninga kan dekkjast innanfor dagens ordning. Ansvarleg: *Utdannings- og forskingsdepartementet*.

Institusjonane i denne sektoren bør tilby ei språkvaskteneste for manuskript på engelsk. Det kan gjerast av dei enkelte institusjonane over eigne budsjett.

Kultur og medium

I forslaga som avsluttar dette kapitlet, har vi ikkje teke med noko punkt om styrking av støtteordningane i kulturlivet, sjølv om det breie og varierte kulturtilbodet som desse ordningane held oppe, er avgjerande for at norsk på sikt skal overleve. I dag er økonomiske tiltak på andre sektorar viktigare, ikkje minst er ei styrking av terminologi- og fagspråkområdet nødvendig.

Næringsliv og arbeidsliv

I dokumentet føreslår vi at dette blir sikra gjennom lovgjeving:

- a) informasjon om produkt som blir selde i Noreg – til dømes må bruks- og monteringsretteleingar vera tilgjengelege på norsk.
- b) at all dokumentasjon i samband med spørsmål om helse, miljø og sikkerheit (HMS) blir utgjeven på norsk, og om nødvendig på andre språk
- c) at alle arbeidstakarar har rett til arbeidsavtale, sluttattest og liknande lovpålagde skriftlege dokument på norsk
- d) at språklege hinder ikkje svekkjer medråderetten og demokratiet i arbeidslivet

Forslaget vil gje forvaltninga eit mindre arbeid med å førebu og gjennomføre lovendingane. *Kultur- og kyrkjedepartementet* må ta ansvaret for å følgja opp dette overfor dei aktuelle fagdepartementa.

For *næringslivet* vil forslaget i punkt a gje nokre ekstra kostnader til omsetjing og uarbeiding av nødvendig dokumentasjon. Forslaga i punkt b og c trur vi ikkje vil få store konsekvensar, fordi dei dokumenta dette gjeld, er lett tilgjengelege på norsk i dag. Punkt d kan etter kvart gje noko større tilretteleggingskostnader enn i dag, etter som fleire styre truleg vil få utanlandske medlemmer og/eller gå over til engelsk som arbeidsspråk.

Forslaget om ei konsulentteneste retta mot det private næringslivet vil krevja om lag eitt årsverk i Språkrådet. For *næringslivet* vil dette innebera ei ny gratisteneste frå det offentlege. Ansvarleg: *Kultur- og kyrkjedepartementet* og *Språkrådet*.

Informasjonsteknologi

Staten bør innføra støttetiltak som sikrar norsk språk i dei programma og produkta som blir utvikla. Det er vanskeleg å talfesta behovet her, og dette vil truleg også variera over tid. Vi

føreslår om lag 5 millionar per år. Ansvarleg: *Moderniseringsdepartementet* i samarbeid med *Kultur- og kyrkjedepartementet* og *Språkrådet*.

Det er viktig at ein norsk språkbank blir realisert så snart som mogleg. Han er tidlegare kostnadsrekna til om lag 100 millionar kroner. Det må utarbeidast nye kostnadsvurderingar og gjennomføringsplanar. Ansvarleg: *Kultur- og kyrkjedepartementet*, *Utdannings- og forskningsdepartementet*, *Nærings- og handelsdepartementet* og *Moderniseringsdepartementet*.

Forvaltninga

Gjennomføringa av ein del av dei tiltaka vi føreslår i det offentlege, bør leggjast til *Språkrådet*. Dette gjeld særleg forslaga om

- a) å vedta klare reglar for korleis språkpolitikken skal gjennomførast og kontrollerast i offentlig styringsverk, og tilretteleggja verktøy for gjennomføring
- b) å styrkja oppfølgingsystemet for mållova og reglane for handtering av brot på lova
- c) å sjå til at det blir tilrettelagt for både nynorsk og bokmål i innkjøp som gjeld heile landet, særleg innkjøp av administrativ programvare som skal brukast i det offentlege

Språkrådet må ha eit utøvande ansvar for dette arbeidet, og rapportera til *Kultur- og kyrkjedepartementet*. Til saman vil dette krevja ei ny stilling i *Språkrådet*.

Forslaget om at det skal fastsetjast at alle lover med forskrifter skal liggja føre på norsk vil krevja eit mindre oppfølgingsarbeid i *Justisdepartementet* for å få reguleringa av dette på plass. Oppfølginga vil kunna integrerast i anna arbeid med oppfølging av kvalitet i regelverket. Gjennomføringa vil gje få – om nokon – kostnader fordi så godt som alt regelverk i dag er på norsk. Vi er kjende med at nokre få forskrifter i dag viser til forordningar på engelsk. Dei vil bli omfatta av forslaget om auka kapasitet på omsetjingsarbeidet i *Utanriksdepartementet* (sjå neste avsnitt).

EØS-sekretariatet i *Utanriksdepartementet* må sikrast stor nok kapasitet til at direktiv, forordningar, avgjerder og vedtak kan omsetjast i tide. Vi har fått opplyst at det i dag er eit etterslep på ca. eitt og eit halvt år. UD må få utvida kapasitet til å henta inn etterslepet og deretter sikrast nok ressursar til at omsetjinga kan gjerast så snart det kjem nye regelsett og vedtak som skal gjelda i Noreg. Vi reknar behovet til om lag 1 million kroner per år, i tillegg til ei eingongsløyving for å ta att etterslepet. Ansvarleg: *Utanriksdepartementet*.

Regelverket for offentlege innkjøp bør underleggjast krav om bruk av norsk i bestemte samanhengar, for å sikra stillinga for norsk generelt. Vidare må regelverket sikra at det ved anbod/innkjøp som gjeld heile landet, blir kravd tilrettelegging for både nynorsk og bokmål.

Dette gjeld særleg i administrativ programvare. Ansvarleg: *Moderniseringsdepartementet* i samarbeid med *Kultur- og kyrkjedepartementet*.

Arbeidet med å utvida mållova slik at ho blir tilpassa dei nye selskapsformene som staten, fylka og kommunane tek i bruk, vil krevja eit utgreiingsarbeid som *Kultur- og kyrkjedepartementet* må stå i spissen for.

Grappa føreslår ei profesjonell kurs- og rådgjevingsteneste for norsk språk i det offentlege. Nynorskkurs må vera eit prioritert område. Vidare føreslår vi motiverings- og informasjonsopplegg om følgjene av tilslørande og krunglete språk i det offentlege. Ansvar for desse bør leggjast direkte til Språkrådet. Med det som ligg i dagens budsjett for Språkrådet, er denne samla språkrådgjevingstenesta rekna til 3 millionar kroner av *Kultur- og kyrkjedepartementet*.

På klarspråkområdet føreslår vi òg ei konsulentteneste, etter mønster av den svenske klarspråksgruppa. Ei slik teneste bør koplast tett til rettleiings- og kursarbeidet til Språkrådet og Kultur- og kyrkjedepartementet, til det arbeidet Justisdepartementet gjer med kvalitet i regelverket (der språket er ein viktig del), og til arbeidet med god offentlig informasjon (ein del av forvaltningsutviklingsarbeidet i Moderniseringsdepartementet). Det må vurderast om ei slik stilling bør leggjast til *Statsministerens kontor* (i Sverige: Regeringskansliet) eller til *Justisdepartementet*. Det er behov for ei ny stilling til dette arbeidet.

Fagspråk og terminologi

Grappa meiner Noreg må slutta seg til Brussel-erklæringa og iverksetja dei tiltaka som er nødvendige for at krava i erklæringa skal bli oppfylte. Når tiltaka som vi har nemnt i dette kapitlet, er gjennomførte, vil krava i denne erklæringa i hovudsaka vera oppfylte.

Språkrådet må gjerast til eit overordna, nasjonalt samordningsorgan med sterk kompetanse i fagspråk og terminologi og brei kontaktflate mot samfunnet, nasjonalt så vel som internasjonalt. Dette vil krevja om lag 2 nye årsverk i Språkrådet. Ansvarleg: *Kultur- og kyrkjedepartementet*.

Den øyremerkte støtta til utvikling av standardar på norsk, medrekna termarbeid, må aukast til eit nivå som sikrar at ein rimeleg del av dei standardane som blir gjorde gjeldande i Noreg, ligg føre på norsk. Til dette krevst det ei fast løyving på om lag 6 mill kroner i årleg driftstilskot, i tillegg til ei eingongsløyving for å komma à jour i omsetjinga av dei noverande standardane. Ansvarleg: *Nærings- og handelsdepartementet* i samarbeid med *Kultur- og kyrkjedepartementet*.

Det bør opprettast eit senter ved eit av dei norske universiteta som får ansvaret for å forvalta, tilgjengeleggjera og byggja opp elektroniske, fleirspråklege terminologiske databasar med tilgang for allmenta. Dette vil ha ein kostnad på om lag 5–7 millionar kroner. Ansvarleg: *Utdannings- og forskingsdepartementet* i samarbeid med *Kultur- og kyrkjedepartementet* og *Noregs forskingsråd*.

VEDLEGG

Vedlegg 1: Bakgrunnsmateriale

Mandatet

Mandatet for strategigruppa, saman med ein diskusjon av utgangspunktet for arbeidet, står i det saksdokumentet til styret i Norsk språkråd som ligg til grunn for vedtaket om å setja i gang dette arbeidet.⁹⁷ Sjølvde mandatet er formulert slik:

Strategigruppa skal utarbeida eit dokument som drøftar utfordringane og set opp måla for den nasjonale språkpolitikken.

Dokumentet skal skissera kulturpolitiske og utdanningspolitiske verkemiddel og tiltak som gjer det mogeleg å takla utfordringane og å nå måla. Det bør gje eit omriss av dagens språksituasjon i eit omfang som er nødvendig for å gå inn i drøftinga av den utviklinga me står framfor. Dokumentet bør fokusera på tiltak, haldningsbygging og strategiske mål. Heile arbeidet bør sjåast som eit politisk og strategisk innspel til kulturpolitikken dei neste tjue åra fram til 2025, men gjerne slik at ein legg hovudvekta på det komande tiåret.

Strategigruppa kan ha det lange perspektivet 2005–2105 som utgangspunkt: Målet for språkpolitikken er å leggja eit best mogeleg grunnlag for at norsk skal vera eit samfunnsberande skriftspråk om hundre år. Kor alvorleg trusselen etter kvart kan bli, er det naturlegvis ingen som veit i dag, og det er heller ikkje noko poeng å drøfta den problemstillinga svært inngåande. Men det er ein premis for arbeidet som må vera klar for alle: Framtida for norsk språk – til liks med andre europeiske språk – er utrygg.

Strategigruppa kan vurdera å trekkja inn andre personar i prosessen, i tillegg til ressursgruppa. Ressursgruppa skal fungera slik som namnet seier – som ein fagleg og strategisk ressurs under prosessen.

Strategigruppa skal ha sekretærressursar i Språkrådet både av fagleg og praktisk art. Styret skal haldast underretta om framdrifta. Rapporten skal leverast seinast den 1. september 2005. Det er ønskeleg at rapporten blir redigert på både bokmål og nynorsk. Han bør ikkje vera lengre enn 150 sider.

Arbeidet i strategigruppa

Strategigruppa har hatt ti møte. Alle møta så nær som eit todagarsmøte i mai har vore haldne i lokala til Språkrådet i Oslo. Gruppa har hatt fagleg og administrativ støtte frå sekretariatet ved Språkrådet gjennom heile prosessen.

Samansetjing og bruk av ressursgruppa

I tillegg til strategigruppa vart det oppnemnt ei større ressursgruppe på 39 medlemmer, sett saman av personar som ut frå sin ståstad skulle bidra med innspel og strategisk tenking på sine felt. Ressursgruppa skulle ikkje fungera som referansegruppe i den forstand at dei skulle påleggjast å følgje prosessen og utarbeidinga av strategidokumentet; dei var tenkt som ei gruppe av personar som strategigruppa kunne invitara til å komma med innspel og eventuelt

skriftlege bidrag.

Medlemer av ressursgruppa

Språkforskning

Professor John Ole Askedal, Oslo
Professor Tove Bull, Tromsø
Professor Kirsti Koch Christensen, Bergen
Forskar Oddrun Grønvik, Oslo
Førstelektor Jan Hognestad, Kristiansand
Professor Ernst Håkon Jahr, Kristiansand
Professor Bjørn Kvalsvik Nicolaysen,
Stavanger
Førsteamanuensis Johan Myking, Bergen
Professor Brit Mæhlum, Trondheim
Professor Helge Sandøy, Bergen,
Professor Kjell Ivar Vannebo, Oslo
Professor Geirr Wiggen, Oslo

Morsmålsfaget

Høgskulelektor Rutt Trøite Lorentzen,
Trondheim
Lektor Torill Tørjesen, Oslo,
Forskar Astrid Roe, Oslo
Høgskulelektor Synnøve Skjong, Oslo
Avdelingsdirektør Arild Thorbjørnsen, Oslo
Lektor Roald Westre, Ås
Universitetslektor Ingeborg Mjør, Stavanger

Samfunnet elles

Generalsekretær Trond Andreassen, Oslo
Direktør Ottar Grepstad, Volda
Rådgjevar Audun Heskestad, Oslo
Forfattar Guri Hjeltnes, Oslo (medlem av
strategigruppa frå april)
Generalsekretær Kari Kjenndalen, Oslo
Artist Øystein Sunde, Oslo
Direktør Berit Svendsen, Oslo
Professor Ottar Brox, Oslo
Universitetslektor Gisle Hannemyr, Oslo
Forskar Dag Jørund Lønning, Kviteseid
Professor Francis Sejersted, Oslo
Professor Rune Slagstad, Oslo
Journalist Harald Eia, Oslo
Journalist Linda Eide, Bergen
Journalist Teresa Grøtan, Bergen
Redaktør Per Egil Hegge, Oslo
Journalist Andreas Hompland, Oslo
Journalist Are Kalvø, Oslo
Journalist Audgunn Oltedal, Oslo
Journalist Cathrine Sandnes, Oslo

På grunn av den korte tida som stod til disposisjon for arbeidet, har det diverre ikkje vore mogleg å bruka ressursgruppa i den grad vi kunne ha ønskt. I tillegg til at vi har vendt oss til einskildmedlemer med spørsmål og avgrensa oppgåver, sende vi på forsommaren ut eit utkast til visjon og eit svært førebels oversyn over tiltaksforslag til heile gruppa, der vi bad om

reaksjonar i løpet av sommaren. Dessverre var det ikkje så mange som svarte, men dei reaksjonane vi fekk, var svært nyttige for oss.

Vedlegg 2: Oversyn over fagspråk- og terminologiarbeid i Noreg og Norden i dag

Johan Myking

Noreg

Rådet for teknisk terminologi og Norsk språkråd

Opphavleg frå 1938, men i praksis gjennom det meste av etterkrigstida, hadde Noreg eit nasjonalt samordnande terminologiorgan, Rådet for teknisk terminologi (RTT). Dette organet utarbeidde og publiserte terminologiske ordbøker, ofte i samarbeid med Norsk språkråd, Standardiseringsforbundet, forlagssektoren og Universitetet i Bergen. Frå 1989 var RTT organisert som ei privat stifting, men med statsbidrag over Kulturdepartementet sitt budsjett. Kombinert med eksterne prosjektinntekter gav dette grunnlag for i underkant av tre årsverk.

RTT vart nedlagt etter økonomiske problem i 2001. Norsk språkråd tok då formelt på seg det nasjonale ansvaret for fagspråk og terminologi gjennom å oppnemna ei nasjonal referansegruppe. Hausten 2004 skipa Språkrådet ei nasjonal faggruppe for terminologi med eige budsjett og eige mandat, og rådet overtok med det både formelt og i praksis dei nasjonale knutepunktfunksjonane som RTT tidlegare hadde forvalta.

Standardiseringssektoren

Standardisering handlar om å utvikla dokument som skildrar produkt, system eller arbeidsprosessar for å oppnå eintydige og klare retningsliner, til dømes retningsliner som regulerer produksjonsvilkår og konkurransevilkår i næringslivet. I standardar må det stillast strenge krav til eintydig og fagleg akseptert språkbruk, og det er derfor ikkje tilfeldig at standardisering og terminologi både historisk og reint faktisk har nære faglege tilknytingspunkt.

Standard Norge, som er den norske medlemsorganisasjonen i den europeiske standardiseringsorganisasjonen CEN og den internasjonale standardiseringsorganisasjonen ISO, er organisert som privat stifting. Noreg er forplikta av EØS-avtalen til å ha ein slik organisasjon, derfor er om lag 30 prosent av det samla budsjettet statsløyvingar. Desse går til å vareta norske interesser gjennom internasjonalt engasjement i europeiske prosjekt, og kan ikkje brukast til omsetjingsarbeid og terminologiarbeid på norsk isolert sett. Det omsetjingsarbeidet som må til for å gje ut standardar på norsk, må derfor finansierast gjennom

prosjektinntekter. Språkarbeidet kjem derfor heilt tida under press i høve til det reint tekniske standardiseringsarbeidet.

Standardiseringssektoren forvaltar ein avansert terminologisk kompetanse, og Standard Norge har ein intern terminologisk database med 32 000 oppslagsord frå omsette standardar. Situasjonen for norsk språk i standardar er likevel ikkje lys, og dette er først og fremst grunna ressursmangel. Standard Norge disponerer berre om lag to årsverk til omsetjing. I desember 2003 var berre 2615 av 16 500 gyldige standardar omsett til norsk. Delen av norskspråklege standardar har falle dramatisk i løpet av 1990-talet, frå 65,7 prosent i 1993 til berre 24,4 prosent i 2001. Av alle internasjonale standardar som blir produserte, er det berre rundt 10 prosent som ligg føre på norsk, resten blir fastsette som norsk standard på engelsk.

Andre terminologiske fagmiljø

Frå 1980-åra og fram til 1997 fanst det eit sterkt terminologifagleg miljø ved Norsk termbank ved Universitetet i Bergen. Det var i dette miljøet dei store terminologiprojekta med oljespråket vart gjennomførte, men fagmiljøet gjennomførte òg prosjekt innom til dømes miljøstandardisering og medisinsk terminologi og kodeverk. Den terminologien som oppstod i desse projekta, vart samla i termdatabasen NOT. Sidan 2000 har det ikkje vore ressursar til å halda denne basen ved like, og han er i dag i ferd med å verta forelda.

Eitt av dei største terminologiprojekta på det medisinske området vart gjennomført på 1990-talet i regi av Statens helsetilsyn, og galdt den norske utgåva av WHO's klassifikasjonssystem ICD-10.⁹⁸ Klassifikasjonen er i dagleg bruk på ulike nivå i helsesektoren, og er ein god illustrasjon på korleis informasjonsteknologi og språkkompetanse kan utnyttast til å løysa heilt sentrale behov i samfunnet.

Då EØS-avtalen kom i stand mellom EFTA og Det europeiske fellesskap (EF), kom det i stand eit stort arbeid med omsetjing av traktat- og regelverket som avtalen byggjer på. Dette arbeidet vart i 1990 organisert som ei separat eining i Utanriksdepartementet med eigen terminolog. Frå 1994 er arbeidet vidareført på permanent grunnlag, og med ein eigen stor, elektronisk termdatabase – den såkalla UD-basen – som formidlings- og arbeidsverktøy.

Ut over dette finn vi terminologiarbeid i større og mindre verksemder som arbeider med omsetjing og lokalisering, altså terminologiarbeid som er direkte knytt til produktutvikling. I slike miljø finst det mykje kompetanse og etter alt å dømma viktige terminologiske samlingar og andre ressursar, men problemet er at slike ressursar som regel er interne produksjonsverktøy og dermed ikkje offentleg tilgjengelege.⁹⁹

Elektroniske språkressursar

Det er lagt ned mykje økonomiske ressursar i å utvikla det som ofte er kalla terminologiske språkressursar i Noreg. Dette samsvarer med internasjonale tendensar – datateknologien har stått i teneste for terminologiarbeidet i mange tiår og utgjer ein heilt sentral del av dette arbeidet. Elektroniske termbankar er suverene bearbeidings-, lagrings- og spreingsmedium for terminologi, dei er enkle å oppdatera og utvida, dei tillet mange ulike typar søk og gjer det enklare å utveksla terminologi på tvers av språk.

Eitt av dei viktigaste eksempla på brukarretta terminologiresursar er den no etter kvart forelda termdatabasen NOT, som vart utvikla ved Norsk termbank ved Universitetet i Bergen. Dei tekniske løysingane frå dette arbeidet er nytta i UD-basen og blir no vidareutvikla gjennom løyvingar frå Noregs forskingsråd innanfor det såkalla KUNSTI-programmet, der språkteknologi står sentralt. Det mest sentrale prosjektet innanfor dette programmet med omsyn til terminologi, er KB-N-prosjektet ved Norges Handelshøyskole.¹⁰⁰

Ein stor del av den norske teknologiutviklinga har vore gjennomført i ei nordisk ramme. Prosjektet "Nordic navigator" har teke sikte på å utvikla ei felles nordisk søkjemaskin for terminologi.¹⁰¹ På slutten av 1990-talet deltok dei norske fagmiljøa aktivt i det Nordterm-koordinerte og EU-finansierte utviklingsprosjektet Nordterm-net, som resulterte i ein felles nordisk nettstad for terminologi.¹⁰² Noreg var tiltenkt ei sentral rolle i ein felles nordisk termbank, Nordtermbanken, som skulle springa ut av prosjektet Nordterm-Net. Dette arbeidet stranda rundt hundreårsskiftet på grunn av økonomiske problem i fleire av dei nordiske terminologisentralane, som dels hang saman med den allmenne internasjonale konjunktur nedgangen i IKT-næringa.

Oppsummering: Sterk kompetanse, svak organisering og finansiering

Oversynet ovanfor har vist at norsk terminologi- og fagspråkarbeid er rikt på ressursar, men dette er først og fremst *menneskelege* ressursar. Den samla styrken av forskingsmiljøa kan ikkje måla seg med granneland som Danmark og Finland, og Noreg har ikkje ein sentral terminologiinstans som den svenske (sjå neste avsnitt). Hovudproblemet er organisering og finansiering, i fråveret av ei offentleg grunnløyving har det ikkje vore mogleg å skapa ein stabil terminologisk infrastruktur.

Aktivitetane i forskingsmiljøa har nesten fullt ut vore finansierte av eksterne kjelder. Det har òg vore eit problem at forskingsprogramma ofte ikkje har gjeve godt nok rom for arbeid med terminologisk innhald. Det har vore langt lettare å få midlar til teknologiutvikling, og dette har styrt mykje av søknadsarbeidet. Arbeidet i brukarmiljø av typen Standard Norge og

UD er naturleg nok retta inn mot interne behov, og dette tillet ikkje alltid at terminologiresursane kan gjerast tilgjengelege for alle.

Dei andre nordiske landa

I grannelanda våre finst livskraftige fagmiljø for fagspråk og terminologi som det norske fagspråkarbeidet kan henta næring frå.¹⁰³ Den viktigaste inspirasjonen frå dette fagmiljøet er at morsmålet ikkje blir handsama som eit isolert fenomen. Sjølv om omgrepet ”parallelspråkleg” ikkje alltid blir eksplisitt brukt, ligg det ein parallelspråkleg inspirasjon bak dette arbeidet som styrkjer tanken om at morsmålet må utviklast til å fylla alle avanserte funksjonar i samfunnet.

Sverige har lenge hatt ein sterk terminologisentral, Terminologicentrum TNC, som òg har vore eit kraftsentrum i det nordiske samarbeidet. TNC har ikkje minst hatt ein viktig funksjon som kontaktpunkt mot terminologiarbeidet innanfor EU-systemet. Denne sentralen har historisk sterke røter i standardiseringsarbeidet, og dermed mot industri og næringsliv.

Danmark har frå 1970-talet hatt fagspråklege forskings- og utdanningsmiljø ved dei ”ertervssproglige” fakulteta ved handelshøgskulane i København, Århus og Kolding. Desse miljøa har utgjort eit vitenskapleg tyngdepunkt for terminologi og terminologirelevant språkteknologi, med eit tyngdepunkt kring DANTERMcenteret ved Handelshøjskolen i København.

I Finland har det lenge funnest eit sterkt fagspråkleg forskingsmiljø, særleg ved Vasa universitet. Finland har til liks med Sverige ein eigen terminologisentral, Terminologicentralen TSK, som publiserer ordbøker og gjennomfører oppdragsfinansierte prosjekt.

Reint finansielt passar ikkje ordet ”livskraftig” like godt. Alle dei tre terminologimiljøa som er nemnde, slit eller har slite med kortsiktig og mangelfull finansiering og manglande statleg sikringsnett. TNC vart etter store problem i 2000 refinansiert med midlar mellom anna frå det svenske næringsdepartementet og standardiseringssektoren. Både TNC og TSK var opphavleg ideelle medlemsorganisasjonar, men TNC er no omorganisert til aksjeselskap med vesentleg årleg statsstøtte. DANTERMcentret vart oppretta i 1998 og finansiert med ulike typar prosjektmidlar, men vart i 2005 eit senter under Institut for Datalingvistik på Handelshøjskolen i København. Spørsmålet om statleg grunnløyving er framleis uavklåra.

Det er eit stort behov for samarbeid mellom dei nordiske landa innanfor terminologiarbeidet. Dei nasjonale terminologisentralane som er nemnde ovanfor, utgjer

saman med Språkrådet, Nordisk samisk institutt og Islensk málnefnd det nordiske samarbeidsorganet Nordterm.¹⁰⁴

Vedlegg 3: Oversikt over forslag lagt fram i tilsvarende utredninger i Sverige, Danmark og Finland

Dag Finn Simonsen

I språkpolitisk sammenheng særmerker de nordiske landene seg i Europa ved å ha etablerte statlige eller halvstatlige språknemnder som har samarbeidet og mottatt nordiske midler i over femti år, for øvrig like lenge som det nordiske språksamarbeidet har vært drøftet på fellesnordisk politisk hold. I tillegg er det typisk at dette samarbeidet også omfatter gamle minoritetsspråk og språk i sjølstyrende områder, som for øvrig har sine egne språknemnder.

Av statene i Norden har særlig Finland og Norge lang tradisjon for språklovgivning, Finland for å regulere forholdet mellom finsk og svensk, Norge for å ivareta både bokmål og nynorsk. Nokså nylig har disse landene, i likhet med Sverige, i tillegg innført lover for å ivareta samisk (i Sverige gjelder det også en lov om minoritetsspråkene finsk og meänkieli).

Da den engelske innflytelsen på språkene i Norden økte, var den dominerende holdningen i Danmark og Sverige lenge at dette var noe en neppe burde eller kunne sette i verk tiltak mot. Den svenske språknemnda gikk riktignok ut med en holdningskampanje rundt midten av 1980-årene, men den ble til dels sterkt kritisert i avisene og ble ikke fulgt opp. Her skilte imidlertid Norsk språkråd seg ut ved å drive en målrettet kampanje mot engelske lånord.

Rundt 1990 var det klart at engelskens internasjonale dominans også kunne ha andre følger enn bare et økt antall lånord. På det nordiske språkmøtet i 1988 var *domenetapperspektivet* for første gang framme, og utover i 1990-årene ble det løftet mer og mer fram, også i Sverige og Danmark. Til dette føyer også Sveriges og Finlands EU-medlemskap seg, sammen med diskusjoner om særlig samenes urfolksstatus, innvandringspolitiske debatter, Europarådets konvensjon om regionspråk og minoritetsspråk samt en stadig mer målrettet politikk for globalisering både generelt og innenfor skole- og utdanningssystemet i alle nordiske land.

Konsekvensen var at det rundt tusenårsskiftet ble satt i verk språkpolitiske utredninger i Sverige, Danmark og Finland (for finlandssvensk). Da utredningene kom, inneholdt de forslag til til dels omfattende tiltak innenfor mange samfunnssektorer. I tillegg pågår det i dag i Finland drøftinger om en mer omfattende språkpolitikk også for majoritetsspråket finsk, og på nordisk nivå arbeides det med en deklarasjon om nordisk språkpolitikk, som ventelig blir vedtatt på et ministermøte høsten 2005.

Nedenfor følger en liste over de forslag som er lagt fram i de tre utredningene som er kommet.

De nordiske forslagene

Danmark

Sprog på spil – et udspil til en dansk sprogpolitik. København: Kulturministeriet. Uten årstall, men lagt fram i 2003. Nettadresse: <http://www.kum.dk/sw6576.asp>

Kap. 2: Før skolen

- I dagplejeinstitusjoner og børnehaver bør der under frie rammer snarere tilrettelægges situationer med skiftende oppgaver og sproglige utfoldelsesmuligheter for barnene end egentlig formalisert sprøtrøning.

Kap. 3: Grundskolen

- Udvalget anbefaler, at undervisningen giver eleverne mulighed for at udvikle en hurtig, læselig og personlig håndskrift.
- Udvalget anbefaler, at dansklærere inddrager lærere fra andre fag i regelmæssige drøftelser af hver elevs sproglige udviklingsforløb og af sprokkulturen i klassen/gruppen
- Udvalget kan tilslutte sig den udbredte praksis med et alsidigt tekstudvalg af ældre og nyere, fiktivt og ikke-fiktivt formede tekster, men ønsker at understrege værdien af en rig repræsentation af litterært værdifulde tekster.
- Udvalget anbefaler, at sprogløren i folkeskolen styrkes.
- Udvalget finder det centralt, at skolens medansvar for elevernes sproglige udvikling ikke begrænses til bestemte fag; den sproglige udvikling er grundlæggende for realiseringen af skolens målsætninger og for arbejdet i alle skolens fag; derfor er der et påtrængende behov for at styrke samtalen og samarbejdet mellem lærerne. Det er nærliggende, at danskløren koordinerer arbejdet.
- Udvalget anbefaler, at der gøres mer for at skabe sammenhæng mellem de anvendte metoder og de mål, der skal opnås. Der er især på det læsepædagogiske område behov for at omsætte nye indsigter fra læseforskningen. Dette forudsætter en fornyet og styrket forståelse for væsentligheden af det sproglige arbejde i læreruddannelsen. I forlængelse heraf anbefaler udvalget en styrkelse af mulighederne for efteruddannelse i de sproglige discipliner, der tidligere kan have været mangelfuldt repræsenteret, ligesom man anbefaler efteruddannelse med henblik på at styrke forståelsen af relationen mellem det sproglige og det litterære i faget.

Kap. 4: De gymnasiale uddannelser

- Udvalget anbefaler, at den mundtlige dimension tages op til revision, og at der fokuseres på elevens muligheder for at udtrykke sig mundtligt under kvalificeret vejledning. Viden om mundtlige udtryksformer og talegenrer må have mere plads i dansktimerne.
- Udvalget anbefaler, at arbejdet med at lære eleverne at skrive klart og forståelig intensiveres, og at eleverne møder forventninger om sproglig korrekthet og hensigtsmæssig udtryksform i alle fag med skriftlige arbejder.
- Udvalget anbefaler, at arbejdet med sproglig opmærksomhed, sprogløre og historisk, regionalt og socialt betinget sprogvaryation styrkes.

- Udvalget anbefaler, at eleverne får mulighed for at læse og opleve et så rigt udvalg af dansk og oversat udenlandsk litteratur, at de opnår et solidt litteraturkendskab og en udviklet litterær kvalitetssans, også med henblik på at styrke sansen for nuancerne i det sproglige udtryk.
- Udvalget anbefaler, at universiteter og andre relevante institutioner styrker udforskningen af dansk sprog, ældre såvel som nyere.

Kap. 5: Forskning, videregående uddannelse og terminologi

- Udvalget anbefaler, at formidling af videnskabelige resultater på dansk styrkes. Forskerne bør af de ansvarlige forskningsinstitutioner ansøres til ikke at forsømme formidlingssiden af deres virke. Det kræver, at det også i forskningskredse gøres mere meriterende på sagligt grundlag at formidle videnskab, end det er i dag, ligesom det er en forudsætning, at der foreligger tidsskrifter, hvori artiklerne kan publiceres. Det kan tillige overvejes på uddannelses- og forskningsinstitutioner at indstifte priser for god faglig formidling på linje med universiteternes undervisningspriser.
- Der skal gives tilbud om professionel oversættelse af videnskabelige arbejder fra dansk til engelsk eller et andet stort fremmedsprog.
- Udvalget anbefaler, at doktorafhandlinger, herunder ph.d.-afhandlinger, skrevet på et fremmedsprog skal ledsages af en mere udførlig sammenfatning på dansk end den, der stilles krav om i dag. Det anbefales ligeledes, at afhandlinger skrevet på dansk bør ledsages af en mere udførlig sammenfatning på det relevante hovedsprog end den, der stilles krav om i dag.
- Udvalget anbefaler, at støtten til dansksprogede fagtidsskrifter udbygges.
- Udvalget anbefaler, at dansk ud fra den betragtning sikres en placering i de videregående uddannelser som hovedsproget i undervisningen. Udvalget anbefaler tillige, at både almene samfundshensyn og forskningsinteresser inddrages i universiteternes sprogpolitik og sproglige praksis.
- Udvalget anbefaler, at der igangsættes et terminologisk udredningsarbejde, der kan give overblik over forholdet mellem dansksproget og fremmedsproget terminologi inden for centrale fagområder.
- Udvalget anbefaler, at det offentlige erhverver eller i en årrække køber sig til en licens på de digitale rettigheder til Den Store Danske Encyklopædi. Satsningen skal føre til et stadig vedligeholdt onlineleksikon med en ajourført dansksproget fagterminologi og med relevante links til pålidelige supplerende informationskilder.

Kap. 6: Medier

- Udvalget anbefaler aviser og public service-kanaler at arbejde mere systematisk med sprogbrug og sprogkritik og tage initiativer til at holde diskussionen om dansk sprog levende blandt medarbejdere og forbrugere.
- Udvalget anbefaler, at alle medier, trykte såvel som elektroniske, intensiverer arbejder for at skabe øget sproglig opmærksomhed og på den ene side respekt for sproglig korrekthed og på den anden side forståelse for sproglig variation bestemt af alder, region, dialektal, social og etnisk baggrund. Sproglige handlingsplaner skal følges op af efterkritik og arbejde med sproglig kvalitetsudvikling.
- Udvalget anbefaler, at danske dagblade søger at udgive en læsevenlig avis, specielt beregnet for usikre læsere. Her kunne man i kort form og uden nedladende forenkling prøve at fremstille dagens væsentlige nyheder i en tilgængelig form. Udvalget anbefaler endvidere, at der udformes en daglig netavis for usikre voksne læsere.
- Udvalget anbefaler, at der ydes støtte til udvikling af lodige dansksprogede multimedieprodukter for børn og unge.

- Udvalget anbefaler, at det danske sprog på nettet støttes gennem tilgængeliggørelsen af relevante og pålidelige informationskilder. Udvalget anbefaler endvidere, at omsorgen for korrekt dansk sprogbrug og terminologi i sådanne netbaserede databaser styrkes.

Kap. 7: Kunstens sprog

- Udvalget anbefaler, at det danske kunststøttesystem fokuserer på sine muligheder for at fremme den bedste kunst gennem en profilering af hver enkelt af kunstarterne, gennem samarbejde mellem kunstarterne og gennem international formidling og udveksling.
- Udvalget anbefaler, at arbejdet med at styrke dansk litteratur og sprog får et tredobbelt sigte: Man må for det første fremme den originale, nyskrevne danske litteratur og dens muligheder for udbredelse; for det andet skal tilgængeliggørelsen af ældre litteratur digitalt og i bogform støttes; for det tredje må oversættelser fra og til dansk sprog og formidlingen af dansk litteratur i en international sammenhæng støttes.
- Udvalget anbefaler, at Kunstrådet i sin tilskudsstrategi prioriterer ikke-dansksprogede forfatteres mulighed for at søge rådet om sproglig hjælp og oversættelsesbistand med henblik på udgivelser på dansk.
- Udvalget anbefaler, at det nye Kunstråd giver forfattere, oversættere og forlæggere flere muligheder for at præsentere deres arbejde internationalt, og at Rådet medvirker til at informere om dansk litteratur på flere hovedsprog.
- Udvalget anbefaler, at kommunerne fortsat prioriterer, at danske biblioteker skal være velforsynede med al slags ny dansk litteratur, og at bibliotekerne har muligheder for at udvikle den digitale formidling også til børn og unge.
- Udvalget anbefaler, at Forfatterskolen og Det Danske Forfatter- og Oversættercenter Hald får muligheder for at fortsætte deres arbejde til gavn for litteraturen.
- Udvalget anbefaler, at den oplevelse og glæde, børn umiddelbart har af litteratur i form af gode historier, rim, sange og vers, skal fastholdes og dyrkes gennem initiativer, der sikrer, at børn har adgang til god litteratur inden for alle genrer og gode betingelser for at udvikle deres læselyst.
- Udvalget anbefaler, at Danmarks Radio fastholder og udvikler Radio Dramas position som laboratorium for nyskreven dansk dramatik.
- Udvalget anbefaler, at Kunstrådet gør støtten til nyskreven dansk dramatik central i rådets tilskudsstrategi, ligesom det anbefales, at rådet prioriterer kvalificerede nye fortolkninger af klassisk dansk dramatik.
- Det anbefales, at Kunstrådet stiller konkrete forslag til, hvordan der kan bygges bro mellem det etablerede voksenteater og børneteateret.
- Udvalget anbefaler, at Kunstrådet udarbejder strategier og afsætter tilskudsmidler, der kan sikre, at man kan oversætte og opsætte danske skuespil i udlandet, forbedre udvekslingsmuligheder for dramatikere, få gæstespil fra udlandet og besøg af teaterfolk og kritikere i de danske miljøer.
- Udvalget anbefaler, at det kreative filmmiljø i Danmark fremmes, og at der sikres unge filmkunstnere muligheder for et eksperimenterende arbejde med dansksprogede produktioner.
- Udvalget anbefaler, at dansksprogede film sikres bevaring og tilgængelighed.
- Udvalget anbefaler, at den langsigtede og sammenhængende politik og indsats på filmområdet også i de kommende år følges op som en del af en dansk sprogpolitik.

Kap. 8: Den offentlige sektor

- Udvalget anbefaler, at bestræbelserne på forståelig, klar og korrekt sprogbrug i det offentlige intensiveres.

- Udvalget anbefaler, at der arbejdes målrettet på at afskaffe eller reducere de sproglige barrierer, der gør det vanskelig for borgere at forstå politiske beslutninger og de konsekvenser, de kan have.
- Mange myndigheder har i dag en sprogpolitik, men udvalget anbefaler, at alle offentlige instanser – styrelser såvel som plejehjem, uddannelsessteder osv. – formulerer en politik. Sprogpolitikken bør suppleres af en handlingsplan og en organisationsplan, der kan føre den ud i livet.
- Udvalget anbefaler, at IT- og Telestyrelsen samler erfaringer og udarbejder en værktøjskasse med praktiske og gode råd til sprogpolitikker, som kan støtte de lokale initiativer i det offentlige.
- Da det offentlige har en forpligtelse til at informere alle, er det for særlige brugergrupper vigtigt enten at supplere eller at erstatte det skrevne sprog med det talte eller visuelle sprog. Dette gælder både generelt og på internettet. Alle offentlige instanser bør derudover følge de retningslinjer, der er fastlagt for websteders udformning, så handicappede kan bruge skærmlæsere.

Kap. 9: Erhvervslivet

- Udvalget anbefaler, at erhvervslivets arbejde med at forbedre kommunikationen på dansk videreføres og styrkes yderligere.
- Udvalget anbefaler, hvad dette angår, at man overvejer, at information, som er af afgørende betydning for arbejdstageren og dennes forhold, især vedrørende ansættelse, gives på dansk.
- Udvalget anbefaler, at virksomheder har startsider på både engelsk og dansk, og at også anden relevant information gives på begge sprog.
- Udvalget anbefaler, at love og bekendtgørelser på forbrugerområdet og arbejdsmiljøområdet gennemgås og – i det omfang det er nødvendigt – reguleres.
- Udvalget anbefaler en nærmere analyse af, hvordan det påvirker menneskers arbejdsliv og trivsel at have et andet sprog end modersmålet som arbejdssprog. En sådan analyse må omfatte en række forskellige arbejdsmiljøer og kunne med fordel tilrettelægges i et samarbejde med arbejdsgiver- og lønmodtagerorganisationer.

Kap. 10: Sprogteknologi

- Det er af betydning, at danske forskere, både dataloger og lingvister, arbejder med udviklingen af systemer til informationssøgning, tekstresumering og videnhåndtering af dansksproget tekstmateriale.
- Udvalget anbefaler, at indsamlingen og tilgængeliggørelsen af tekstkorpora som Korpus 2000 fortsættes og intensiveres, og at dette almensproglige korpus over aktuelt dansk udvides med et, der dækker hele det 20. århundredes dansk. Desuden er det af betydning, at der også opbygges fagsprogskorpora samt et alment talesprogskorpus. Endelig er det centralt, at disse korpora er tilgængelige for udviklere af dansk sprogteknologi. Sprogressourcer, som er begrænset til kun at kunne anvendes i forskningssammenhæng, vil ikke umiddelbart kunne udvikle sprogteknologiske værktøjer til gavn for danske borgere og virksomheder.
- Udvalget anbefaler, at Ordbog over det danske Sprog og dets supplement digitaliseres og opmærkes, så oplysninger fra dette omfattende værk i samspil med den kommende Den Danske Ordbog kan indgå i et nyt, digitalt ordbogskoncept, som kan styrke sproglig rådgivning, læsning af ældre litteratur og udvikling af moderne sprogvidenskab. Endvidere vil dette digitale materiale kunne danne udgangspunkt for en række andre sprogteknologiske systemer.
- Udvalget anbefaler, at arbejdet med at tilgængeliggøre litterære tekster på nettet videreføres, således at kommende rettighedsfri forfatterskaber indlæses. Det anbefales endvidere, at det

offentlige sikrer sig rettighederne til at eksponere et antal titler fra nyere og nyeste litteratur, evt. for en tidsbegrænset periode.

Kap. 11: Modersmålsundervisning og dansk som andetsprog

- [Udvalget har på den tilmålte tid og med sin faglige sammensætning ikke set sig i stand til på tilstrækkeligt kvalificeret fagligt grundlag at fremsætte egentlige anbefalinger om problemstillingen og foreslår derfor, at området fortsat følges opmærksomt.]

Kap. 12: Det nordiske sprogfællesskab

- Udvalget anbefaler, at undervisningen i svensk og norsk og arbejdet med de øvrige nordiske sprog tager sigte på at øge sprogforståelsen i Norden, og at der, evt. gennem Nordisk Ministerråd, tages kontakt til andre nordiske lande med henblik på etablering af tilsvarende aktiviteter. Undervisningen skal ud over det kommunikative hensyn styrke kendskabet til de litterære og kulturhistoriske forbindelser mellem landene. Mange læseplaner rummer allerede nu tilkendegivelser af den karakter, men der må etableres en virkningsfuld opfølgning i den faktiske undervisning.
- De nordiske sprog konfronteres med de samme udfordringer, og udvalget anbefaler, at det nordiske sprogsamarbejde fremmes politisk, og at der fortsat lægges vægt på, at det nordiske fællesskab skal formidles gennem sprogundervisning fra skole til universitet.
- Udvalget anbefaler, at der udarbejdes ajourførte ordbøger mellem de nordiske sprog.

Kap. 13: Dansk i udlandet

- Udvalget anbefaler, at ordningen [med utenlandslektorer] fastholdes, udvikles og konsolideres. Det kan overvejes, om de enkelte lektorer skal have en vis tilknytning til et af de eksisterende institutter på de hjemlige universiteter.
- Udvalget anbefaler yderligere, at lektoratsudvalget på baggrund af lektorernes rapporter udarbejder en samlet årsrapport med en oversigt over det danske sprogs udbredelse i udlandet og undervisning og forskning i dansk i udlandet. Det vil gøre det muligt løbende at følge udviklingen i dansk i udlandet.
- Udvalget anbefaler, at forskning og undervisning på Háskoli Íslands (Islands Universitet) og Kennara Háskoli Íslands (Islands Pædagogiske Universitet) støttes gennem mere formaliserede forbindelser med et eller flere danske institutter.
- Udvalget ser sig ikke i stand til at vurdere det danske sprogs vilkår i et udvidet EU-samarbejde, men opfatter det som afgørende, for det første, at dansk bevares som officielt sprog i det politiske EU-system, og for det andet, at unionens retsregler formidles på dansk. Udvalget anbefaler, at et egentlig fremadvendt udredningsarbejde sættes i gang.

Finland

Marika Tandefelt: *Tänk om... Svenska språknämndens förslag till handlingsprogram för svenskan i Finland*. Helsingfors: Forskningscentralen för de inhemska språken. 2003.

Nettadresse: <http://www.kotus.fi/svenska/handlingsprogram.shtml>

Tio förslag

- Blivande föräldrar behöver information om barns språkutveckling och betydelsen av språkfostran oavsett om hemmet är en- eller tvåspråkigt. Sådan information måste kontinuerligt utarbetas

- Varje region behöver en språkkonsult som kan stödja lärare och beslutsfattare i frågor som berör skolspråket
- Frågan om vilken färdighet i skolspråket som skall krävas av den som önsker börja i den svenska skolan måste diskuteras både nationellt och lokalt.
- Produktionen og språkgranskningen av läromedel för den finlandssvenska skolan måste fortsättningsvis garanteras
- Varje universitet och högskola behöver en genomtänkt språkstrategi för rekrytering och antagning av studerande, examensstudier, forskning och förvaltning.
- Varje kommun skall utarbeta en heltäckande språkstrategi. En modell för ett sådant strategiarbete skall tillhandahållas centralt.
- Språkvården för de finlandssvenska medierna bör intensifieras og permanentas. Språkvårdsarbetet på Hufvudstadsbladet och Radion bör fortsätta. En tjänst som heltidsanställd språkvårdare med ansvar för övriga finlandssvenska medier måste inrättas
- Vi måste satsa på språkteknologi både i syfte att skapa hjälpmedel för språkbrukaren och för att bidra till forskning i språket. Textkontrollprogrammet Svefix måste utvecklas vidare.
- En finlandssvensk text- och talkorpus, som både täcker dagens språkbruk och ger information om äldre skeden i språkets historia, måste utvecklas.
- Behovet av professionella språkexperter på svenska är stort. Rekryteringen till modersmålsstudier i svenska och fortbildning i svenska språket för personer med andra studier bakom sig är därför a och o.

Sverige

Mål i mun. Förslag til handlingsprogram för svenska språket. SOU 2002:27. Stockholm: Firtzes Offentliga Publikationer. Nettadresse: <http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/1443>.

Kap. 3: Utbildning och forskning

- I alla skolor där undervisning bedrivs på främmande språk (sprint) skall verksamheten noga följas och fortlöpande utvärderas.
- Den rättsliga grunden för sprint skall regleras när sådan undervisning bedrivs i betydande omfattning.
- Regelverket för gymnasieskolan skall ändras så att det blir obligatoriskt att ge svenskundervisning under alla år av gymnasieutbildningen.
- Universitet och högskolor bör förstärka moment i utbildningen som förbättrar studenternas muntliga och skriftliga färdigheter i både svenska och engelska, samt i vissa fall höja förkunskapskraven i svenska.
- Åtgärder skall vidtas för att främja parallell användning av engelska och svenska inom forskning och vetenskap.
- I utbildning vid svenska universitet och högskolor skall ett mål vara att studenterna tillägnar sig förmåga att i både nationella och internationella sammanhang muntligt och skriftligt och för olika målgrupper utbyta kunskap inom sitt specialområde.
- En genomgång skall göras av kraven för yrkesexamina vid högskolan. I relevanta fall skall införas krav på för yrket tillräckliga kunskaper i svenska i såväl tal som skrift.

Kap. 4: Politik och förvaltning

- Regeringen skall fastlägga officiella svenska riktlinjer för svenskans ställning och bruk inom EU, och även fortsättningsvis årligen bedöma och till riksdagen rapportera om kraven i riktlinjerna uppfylls samt om de nödvändiga resurserna finns inom EU.
- Hur Sverige kan stödja utbildning av tolkar *från* svenska skall undersökas.
- Undersökningar av dokumentanvändning och informationsströmmar med avseende på EU-texter skall genomföras.
- Utvecklingen av översättningshjälpmedel för de svenska översättarna skall följas noga.
- Svenska språket skall normalt användas inom den offentliga administrationen.

Kap. 5: Arbetsliv, marknad och konsumtion, kultur och medier, informationsteknik samt hälso- och sjukvård

- Användningen av svenska inom arbetslivet skall främjas och i vissa fall regleras. Konsekvenserna av användningen av andra språk inom arbetslivet skall följas.
- Användningen av svenska inom konsumentområdet skall främjas och i vissa fall regleras och konsekvenserna av användningen av andra språk skall undersökas.
- Svenska språkets ställning inom kultur och medier skall främjas.
- Skolor bör stödjas och stimuleras att använda dataprogram på svenska språket.
- Personer med utländsk utbildning som skall arbeta inom hälso- och sjukvårdsområdet bör ges de språkkunskaper som behövs för att utöva yrket i Sverige.

Kap. 6: Svenska termer och uttryck

- Åtgärder skall vidtas för att säkerställa att svenska termer och uttryck kan skapas inom alla de områden där vi vill kunna använda svenskan.
- Terminologiarbete bör integreras i de satsningar som görs på "mjuk infrastruktur" inom IT-området.

Kap. 7: Det mångspråkiga Sverige

- Åtgärder skall vidtas för att förändra attityderna till svenska språket och olika språkliga varieteter i positiv riktning.
- Åtgärder skall vidtas för att stärka den nordiska språkgemenskapen.
- Minoritets- och invandarspråken i Sverige bör stödjas.
- Åtgärder skall vidtas för att stödja tillgången till medier på minoritets- och invandarspråk.
- Teckenspråkets ställning skall klarläggas. Åtgärder skall vidtas för att stärka och utveckla teckenspråket.
- De moderna språkens ställning inom svensk utbildning skall stärkas.

Kap. 8: Massmediernas språk

- Åtgärder skall vidtas för att stärka svenskans ställning inom utbildning och fortbildning av journalister och informatörer.
- Åtgärder skall vidtas för att främja en god utveckling av mediespråket.

Kap. 9: Den

offentliga administrationens språk

- Varje statlig myndighet skall ges ett tydligare ansvar för sitt eget språkvårdsarbete.
- Regeringen skall också fortsättningsvis rapportera om statsförvaltningens språkvårdsarbete till riksdagen.

- Det centrala stödet till myndighetsspråkvården skall behållas och utvecklas till nya områden.
- Sverige skall verka för att EU bygger upp översättningsavdelningar i de olika medlemsländerna.
- Sverige skall fortsätta att verka för att EU arbetar för enklare, begripligare och klarare texter.
- Arbetet för att förbättra svenska EU-texter bör fortsätta.

Kap. 10: Informationsteknik

- Datorkulturens effekter på språket skall studeras.
- Svenska datatermer och -uttryck skall tas fram.
- Språkvården skall följa kvalitetsutvecklingen för språkstödsprogram och ges möjlighet att kvalitetsmärka sådana program.
- Språk kvalitet bör ingå i bedömningsgrunderna vid offentlig upphandling av IT.
- Tillgängligheten till IT bör förbättras genom bl.a. fortsatt språkvårds- och terminologiarbete samt folkbildande insatser inom språkområdet.

Kap. 11: Sociala skillnader och språktillägnande

- Läsandet och det muntliga berättandet i barnens hemmiljö och i förskolan bör stimuleras.
- Alla föräldrar bör tidigt få information om de små barnens behov av språklig stimulans, och om den viktiga roll föräldrarna spelar i detta avseende.
- Staten skall fortsätta att ge stöd till utgivning och distribution av böcker och till inköp av litteratur till folk- och skolbibliotek, och stödja insatser för att främja läsning.
- Stödet till distribution av tidningar skall ökas.

Kap. 12: Språkform, språkförmåga samt språk och kön

- I kompetensutveckling för lärare skall frågor om språklig variation behandlas.
- Språkutvecklingen hos barn från starkt dialektala miljöer skall kartläggas och det skall undersökas hur skolan skall kunna understödja utvecklingen av såväl den dialektala som den riksspråkliga språkkompetensen.
- Insatser skall göras för större öppenhet inför och tolerans mot språklig variation.
- Vilka elever som inte når målen i svenska skall studeras med utgångspunkt i om det finns samhälleliga och strukturella orsaker som kan förklara svårigheterna.
- Det skall undersökas varför många lärare ej kvarstannar i yrket.
- Staten skall även fortsättningsvis ge vuxenutbildningen och folkbildningen förutsättningar att bedriva en omfattande verksamhet.
- Forskning om språkets roll i skolan från ett könsperspektiv skall uppmuntras, liksom om kvinnors och mäns språkliga situation i offentligheten.
- Insatser skall göras för att motverka språkbruk som konserverar könsroller och osynliggör kvinnor.

Kap. 13: Andraspråksfrågor

- Språkets roll i skolan för elever med utländsk bakgrund bör ytterligare uppmärksammas.
- Åtgärder skall vidtas för att stärka svenska som andraspråk.
- Åtgärder skall vidtas för att stärka modersmålsstödet i förskolan och modersmålsundervisningen i skolan.
- Åtgärder skall vidtas för att stärka svenskundervisningen för invandrare (sfi).

Kap. 14: Funktionshinder

- Barnhälsovården bör så tidigt som möjligt och i högre grad uppmärksamma alla avvikelser från en normal tal- och språkutveckling.
- Tal- och språkförsvningar/störningar bör så tidigt som möjligt bedömas och behandlas av logoped.
- Förskolan och skolan bör så tidigt som möjligt uppmärksamma barn med olika former av funktionshinder med språklig anknytning så att särskilda åtgärder kan sättas in.
- En undersökning av hjälpmedelsområdet skall genomföras från ett språkligt perspektiv.
- Insatser skall vidtas för att ytterligare förbättra tillgängligheten till media och kultur för personer med olika typer av funktionshinder av språklig karaktär.
- Handikapporganisationer inom språkområdet utför ett viktigt arbete och bör få fortsatt stöd.

Kap. 15: Språkvårdsforskning

- En särskild satsning skall göras på språkvårdsforskning.
- En resurs för svensk forskning inom terminologi skall byggas upp.
- Den vetenskapliga kompetensen i minoritets- och invandrarspråk samt teckenspråket bör garanteras och i vissa fall ökas.
- Modersmålsämnets didaktik bör bli föremål för forsknings- och utvecklingsarbete.

Kap. 16: Språkpolitik

- Språkpolitik skall utgöra ett eget politikområde.
- Målen för språkpolitiken skall vara
  - o att alla skall ha rätt till språk: svenska, modersmål och främmande språk att svenskan skall vara ett komplett och samhällsbärandespråk
  - o att den offentliga svenskan skall vara korrekt och välfungerande.
- Ansvaret för språkpolitiken bör samlas hos ett departement.

Kap. 17: Språkteknologiska initiativ

- Arbetet med att bygga upp en nationell språkbank i form av gemensamma, svenska text- och taldataresurser samt lexikala resurser m.m. skall fortsätta.
- Forskning och utveckling inom språkteknologiområdet skall förstärkas.
- Ett samordnande, språkteknologiskt sekretariat skall inrättas.
- Maskinöversättning för svenska skall utvecklas.
- Språkvården bör som en del i arbetet för språkteknologin fortsätta med sitt arbete med språklig standardisering.

Kap. 18: Språklagstiftning och språklig konsekvensbedömning

- En särskild lag skall införas som fastställer svenskans status som huvudspråk i Sverige.
- I kommittéförordningen skall införas krav på bedömning av språkliga konsekvenser av förslag i betänkanden.

Kap. 19 og 20: Språkvårdens uppgifter och organisation

- Den centrala, statligt finansierade språkvården ges följande uppgifter: korpusarbete; status- och inlärningsarbete; rådgivning, information och upplysning; terminologiverksamhet; språkbanksverksamhet; språkteknologi; centralt stöd till myndighetsspråkvården; uppföljning och utvärdering samt internationellt samarbete.

- Den centrala, statligt finansierade språkvården skall samordnas och ges statligt huvudmannaskap.
- En ny myndighet för språkvårdande uppgifter, Sveriges språkråd, skall bildas. Staten avvecklar sitt engagemang i Svenska språknämnden och Sverigefinska språknämnden.
- Terminologiverksamhet skall utgöra ett separat verksamhetsområde inom Sveriges språkråd.
- Regeringskansliet bör behålla sin språkvård. Språkvård med anknytning till EU bör vara en viktig uppgift för Regeringskansliet.

Vedlegg 4: Språkpolitikk for styrking av nasjonalspråket utenfor Norden

Dag Finn Simonsen¹⁰⁵

Fra 1900-tallet og fram til våre dager har språkpolitikk i Europa gjerne dreid seg om enten a) kamp ført av forkjempere for minoritets- eller regionspråk mot sentralmyndighetene (som i Frankrike) eller, i nokså få tilfeller, b) strid mellom forkjempere for ulike språk om hva som skal gjelde på riksplan (som i Belgia og på en måte også i Norge; spørsmålet hører på sett og vis 1800-tallet og den tidas nasjonale bevegelser til). Disse to strømmingene finnes det mye stoff om, også på Internett. Det er vanskeligere å spore opp stoff om mange lands politikk for nasjonalspråket ut over dette siste, trolig fordi eksplisitte tiltak i denne gata har vært og er sjeldne. Heller ikke utredninger av den typen gruppa arbeider med, ser ut til å være særlig vanlige.

I arbeidet med å utvikle analyser og foreslå tiltak for å styrke norsk vis-à-vis engelsk i Norge er det derfor ikke så lett å finne språkpolitiske paralleller av noen styrke utenfor Norden. Foreløpig er nok Nederland det mest interessante landet å sammenlikne med. Men opprettelsen av den EU-tilknyttede språksamarbeidsorganisasjonen EFNIL i 2003 kan være et signal om at de nasjonale språkpolitikkene i Europa vil endre seg på noe lengre sikt.

Om oppgaven var å bygge et slags klassisk nasjonalt forsvarsverk, ville det vært naturlig å se hen til private og statlige institusjoner og organisasjoner som har til formål å fremme nasjonalspråk. Slike finnes i mange land. Av store land i Vest-Europa er det særlig Frankrike (tidligere også Spania) som har vært kjent for å markere nasjonalspråket sterkt, både utad og innad, ut fra et argument om statens enhet. Av mindre land med vestlig forankring og en nasjonalistisk språkpolitikk kunne Hellas nevnes (med særlig Tyrkia som forestilt trussel). I Belgia kan en del av de klassiske språkpolitiske motsetningene forstås ut fra en flamsk frykt for den dominante nabostaten i sør, les: fransk språk. Men ingen av disse eksemplene gjelder altså språkstyrking vis-à-vis engelsk.

Både minoritetsspråktilhengere og de som forsvarer nasjonalspråkets dominans, har vært opptatt av det juridiske. I *Frankrike* gjelder grunnloven av 1958, særlig artikkel 4, innført i 1992, som slår fast at "republikkens språk er fransk". Dessuten gjelder en lov av 4. august 1994 om bruk av fransk språk, som erstattet en mindre omfattende og "mildere" lov om samme tema, og som er svært detaljert (24 paragrafer) og påbyr – i større og mindre grad og i den ene eller andre henseende – fransk i alt fra reklame, varenavn og bruksanvisninger over

arbeidsavtaler til innlegg og støtteark på seminarer og konferanser. Den etablerer også et korps av kontrollører og foreskriver regler og rutiner for deres virksomhet. I tillegg er det en rekke andre bestemmelser om språkbruk i undervisning, medier osv. Minoritets- og regionspråkene har fått en viss anerkjennelse formelt, men nokså lite i praksis.

Den (strengt) franske lovgivningen må ses i forhold til både minoritets- og regionspråkene og den framgangen som engelsk har hatt også i Frankrike. Politikken begrunnes i den "jakobinske tradisjon", der (den sentraliserte) staten skal forholde seg til enhver borger på samme måte og ikke særbehandle grupper. Siden Frankrike tradisjonelt har vært en stormakt, er det riktig å se den franske politikken også i dette bildet, altså sammenlikne den med andre stormakters politikk. I likhet med de franske myndighetene har også briter og amerikanere i mange år systematisk fremmet sitt språk målrettet, men der den franske staten fremmer fransk både hjemme og i utlandet, konsentrerer de to andre seg om å fremme undervisning og bruk av engelsk i utlandet (i Frankrike ble politikken skarpt kritisert alt i syttiårene, av Louis-Jean Calvet, og seinere har Robert Phillipson kritisert British Council tilsvarende ut fra en "neo-kolonikritisk" synsvinkel).

Den franske politikken utgjør trass i dette en parallell til de nyeste strømningene i Norden (som gruppa er et uttrykk for). Når det nå meldes om en oppmyking av franske holdninger, blir likheten trolig enda større. Her kan en også nevne *Spania*, som etter overgangen til demokrati har fått en svært liberal stat, med utstrakt språkpolitisk liberalisering og regionalisering. Men av flere grunner er Spania og spansk i en ganske annen situasjon likevel.

Det er interessant å se også organisasjonen "U.S. English Inc." i USA i dette bildet. Den presenterer seg sjøl slik:¹⁰⁶

U.S.ENGLISH, Inc. is the nation's oldest, largest citizens' action group dedicated to preserving the unifying role of the English language in the United States. Founded in 1983 by the late Senator S.I. Hayakawa, an immigrant himself, U.S. English now has 1.8 million members nationwide."

Begrunnelsen for at engelsk bør bli USAs offisielle språk, er at dette vil gjøre det lettere for innvandrere å lære og dra nytte av engelsk:

U.S.ENGLISH believes that the passage of English as the official language will help to expand opportunities for immigrants to learn and speak English, the single greatest empowering tool that immigrants must have to succeed.

Det er likevel neppe riktig å se U.S. English som et uttrykk for amerikanske myndigheters politikk. Tvert om kan hensynet til innvandrere, hvis det er reelt, sammenliknes med

synspunkter i for eksempel "Mål i mun". Dessuten er utenrikspolitiske ambisjoner neppe viktige for organisasjonen; dem er det vel Pentagon som tar seg av.

Da Sovjetunionen og Warszawapakten gikk i oppløsning, vendte en ny gammel type språkpolitiske problemstillinger tilbake i Øst-Europa, nemlig kamp for nasjonalspråket mot russisk eller som ledd i en slags ny nasjonal konsolidering på grunnlag av rollen som reelt sjølstendig stat. Eksempler kan være Latvia og Polen.

I likhet med Frankrike har *Latvia* en ambisiøs lovgivning om språk. Grunnloven (1998) slår fast at latvisk er landets offisielle språk, og at etniske minoriteter har rett til å bevare og utvikle sitt språk og sin etniske og kulturelle identitet. Men samtidig sier språkloven (2000, med 26 paragrafer) at alle andre språk enn latvisk og urbefolkningspråket livisk er å anse som "fremmedspråk" (enda bare 57,3 prosent av befolkningen er etniske latviere og hele 29,8 prosent er russere). Loven har regler om språk på film og video, i kringkasting, rettsvesen, militæret, når det gjelder stedsnavn, personnavn, terminologi, garantier, bruksanvisninger, ja plassering av tekst på brevhoder og frimerker, og om språklig praksis i private institusjoner, organisasjoner og firmaer når den berører offentlige interesser, og hva som er akseptabel språkkompetanse for utlendinger i yrkeslivet. Brudd på loven skal rettsforfølges, og det statlige språksenteret, som hører under justisdepartementet, skal overvåke praktiseringen.

I *Polen* gjelder en lov av 7. oktober 1999 om polsk språk. Den er om mulig enda mer omfattende enn den franske språkloven (og kan minne om den, uten at jeg har kunnet granske dette i detalj). Men loven, som i paragraf 1 sies å gjelde "beskyttelse av det polske språk, dets bruk i offentlig og juridisk virksomhet på territoriet til den polske republikk" (oversatt her ad hoc), har også et elitepreget mål som "å kjempe mot vulgarisering av språket" (paragraf 3 pkt. 2) og en del andre forsett som virker uvante sett fra Norden.

En kan anta at bakgrunnen for både den latviske og den polske loven er sammensatt: EU-medlemskap, nasjonalisme, forholdet til naboland (for Latvia særlig Russland, for Polen også Tyskland) – og i større eller mindre grad også framgangen for engelsk.

Mye av denne lovgivningsorienterte, detaljregulerende og nasjonalt orienterte språkpolitikken er lite interessant sett fra Norge, av flere grunner. Norsk språkløvgivning har en særegen bakgrunn, og kan trolig videreføres helt uavhengig av utviklingen internasjonalt. Dessuten vil ikke nasjonale begrunnelser bære særlig langt i Norge. Med *parallellspråklighet* som mål gjelder det ikke ensidig om å styrke norsk i rollen som nasjonalspråk fordi det er nasjonalt, men snarere å styrke norsk som ledd i en større helhet der også bruk av andre språk fremmes parallelt. Derfor kan en godt kaste et blikk også på andre språkpolitiske tradisjoner,

som arbeid for minoritets- og regionspråk og for bedre fremmedspråkopplæring, og vurdere om det er noe å lære her.

Det legges ned mye arbeid til beste for små språk, i de enkelte i land og internasjonalt, i regi av organisasjoner og instanser. Internasjonalt kan særlig Kontoret for mindre brukte språk, EBLUL¹⁰⁷ og urbefolkningsorganisasjoner¹⁰⁸ nevnes. Aktivister arrangerer konferanser og festivaler, driver korridorpolitikk, vedtar resolusjoner osv., og språket fremmes gjerne sammen med lokal, regional eller etnisk kultur (i Norge er Riddu Riddu-festivalen et eksempel).¹⁰⁹ Generelt har det vært vanskelig for slike grupper å oppnå resultater, men i dag støttes EBLUL av EU, FN har fått en offisiell urbefolkningsrepresentant,¹¹⁰ og Europarådet har vedtatt et charter om region- og minoritetsspråk.¹¹¹

Minoritetsspråkforkjempere ønsker gjerne lovbeskyttelse for sitt språk, men erfaringer tyder vel på at det er grenser for hvor effektivt en kan lovregulere språk i Vest-Europa. Franske lover har ikke klart å hindre at engelsk sprer seg i Frankrike, målloven og skolelovene i Norge har ikke sikret stillingen for nynorsk, og den finske språkloven stanser ikke tilbakegangen for svensk i Finland. Lover kan likevel være viktige, men så ambisiøse og detaljerte språklover som de i Frankrike, Polen og Latvia vil neppe være aktuelle i Norge.

Bortsett fra et tilløp i Sverige i 1980-årene har det kanskje ikke vært gjennomført andre holdningskampanjer for et godt situert nasjonalspråk enn "Aksjonen for språklig miljøvern", som Norsk språkråd gjennomførte fra ca. 1990. Derimot har vi sett tiltak som det internasjonale urbefolkningstiåret (1995–2004), det europeiske språkåret i 2001 og den internasjonale morsmålsdagen 21. februar, som vel er høydepunkter blant det som forkjempere for språklig mangfold generelt og mindre språk spesielt har oppnådd i verdenssamfunnet.

Et nasjonalspråk som norsk verken kan eller trenger å bygges på aktivisme, og *på mange måter er det feltet mellom lovgivning og entusiasme som er mest interessant*. Her er jo nasjonalspråk nesten per definisjon uhyre godt stilt; for eksempel er det apparatet som står til rådighet for norsk, med alt fra presse til støtteordninger, noe forkjempere for minoritetsspråk bare kan drømme om. Et motstykke til dette, men også en del av bildet, er opplæringen i fremmedspråk, der det lenge har vært instanser og enkeltpersoner i mange land som har arbeidet for å styrke slik opplæring. I Norge var tidligere "Tidsskrift for språk og språkundervisning" og Forsøksrådet for skoleverket viktige i denne sammenheng, og i USA arbeider "U.S. English Foundation", en søsterorganisasjon til "U.S. English Inc.", for tilsvarende formål.¹¹²

Nettsidene til de to sistnevnte organisasjonene inneholder mye interessant stoff om minoritetsspråk og språks status i mange land, særlig i Vesten. Poenget her er at språkpolitiske instanser og grupper med slike alternative formål kan representere fruktbare alternative perspektiver. Det arbeides med språkpolitikk på uventede hold. Blant annet ble det i USA i 2004 interessant nok arrangert en nasjonal språkkonferanse med det amerikanske forsvaret involvert og følgende formål:¹¹³

To bring together leaders of federal and state government agencies, industry, and academia as well as international language experts and language researchers in an interactive venue: To discuss and deliberate initial strategic approaches to meeting the nation's language needs in the 21st century, and: To identify actions that could move the United States toward a language-competent nation".

Det var ellers først med EEC–EF–EU at internasjonal språkpolitikk fikk et tyndgepunkt, men dette hadde få konsekvenser utenfor unionens egen organer før engelskens frammarsj nå ser ut til å forandre bildet, med nasjonale språkpolitikker som kan bli koordinert transnasjonalt. På EFNILs nettsider ligger det litt stoff om språks juridiske status i medlemslandene.¹¹⁴ En skal for øvrig være klar over at EUs språkpolitiske regime til nå *ikke* har tatt sikte på parallellspråklighet, men har representert en annen vei, med full formell likestilling mellom nasjonalspråkene, reelt også basert på en "maktbalanse" mellom fransk og engelsk som har vært en realitet innad i EU-systemet de siste tiårene.

Uformelle signaler via EFNIL tyder nå på betydelige endringer i franske språkpolitiske holdninger, fordi en i Frankrike har tatt inn over seg domenetap i forskningen og fått et støt i sjølfølelsen. Dette er naturligvis ytterst interessant, særlig om det også skulle få følger for offisiell fransk språkpolitikk. Når det gjelder andre eldre EU-land, har verken Tyskland, Nederland eller Storbritannia noen egentlig lovgivning om nasjonalspråk. I Irland er situasjonen den noe paradoksale at grunnloven på den ene side sier at irsk (gælisk) er nasjonalspråk og første offisielle språk, mens engelsk anerkjennes som nasjonalspråk nummer 2, samtidig som en på den annen side ikke har greid å vedta noen språklov, kanskje fordi detaljerte forpliktelser medfører kostnader. Foreløpig har landet faktisk ikke engang signert det europeiske charteret om region- og minoritetsspråk.

Det mest interessante landet utenom Norden er Nederland. Både i 1997 og i 2004 har en her diskutert å ta inn bestemmelser om språk i grunnloven, og fremmet forslag om dette, uten noe er vedtatt. En arbeidsgruppe i De Nederlandse Taalunie har dessuten skrevet en rapport på 72 sider med analyser og anbefalinger, en slags parallell til de nordiske utredningene: "Naar een samenhangend taalbeleid voor het Nederlands vanuit Europees perspectief".¹¹⁵

Avslutningsvis kan det nevnes at språksituasjonen i Sør-Afrika, med elleve offisielle språk, kan være interessant også i Norge.¹¹⁶

Kilder

- Allmennkringkastingsrådets rapport for 2003*. Medietilsynet, 2004.
- Brandt, S. S. og V. Schwach. *Norsk, engelsk og tospråklighet i høyere utdanning*, NIFU STEP Arbeidsnotat 18/2005. Oslo: NIFU STEP, 2005.
- Bull, T. "Dagens og gårdagens akademiske lingua franca." I *Språk i kunnskapssamfunnet*, D. F. Simonsen (red.), 35–45. Oslo: Gyldendal Akademisk, 2004.
- Crystal, D. *Language Death*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- Dahl, H. F. og H. G. Bastiansen. *Over til Oslo. NRK som monopol 1945–1981*. Oslo: Cappelen, 1999.
- Engen, T. O. og L. A. Kulbrandsstad. *Tospråklighet, minoritetsspråk og minoritetsundervisning*. Oslo: Universitetsforlaget, 2004.
- eNorge 2009 – det digitale spranget*. Oslo: Moderniseringsdepartementet, 2005.
- e-norge 2005*. Oslo: Nærings- og handelsdepartementet, 2002.
- Flydal, E. *Oljespråk*. Oslo: Universitetsforlaget, 1982.
- Fretland, J. O. *Positive og negative verknader av lovgjeving og anna offentlig regulering som verktøy i forholdet mellom dei to norske målformene bokmål og nynorsk*, 2003. Tilgjengelig på <http://www.eurfedling.org/conf/files/Fretland-Norsk.pdf>.
- Gentikow, B. "Oversettelse av film og fjernsyn: Dialog eller kulturelt hegemoni?" *Nordicom-Information nr. 2* (1993).
- Gi rom for lesing! Strategi for stimulering av leselyst og leseferdighet 2003 – 2007*. Oslo: Undervisnings- og forskningsdepartementet, 2003.
- Gjelsvik, M. "Det fælles nordiske sprog og rettsprog." I *Von og veg : norsk målføring : norsk eller latinsk stilgrunnlag : nokre ord til ettertanke for målfolk og bokmålsfolk*, N. Gjelsvik (red.). Bergen: Norsk bokreidingslag, 1950.
- Gjør din plikt – krev din rett. Kvalitetsreform av høyere utdanning*. Stortingsmelding nr. 27. Oslo: Det kongelige kirke-, utdannings- og forskningsdepartement, 2000–2001.
- Grepstad, O. *Nynorsk faktabok 2005*. Ørsta: Nynorsk kultursentrum, 2005.
- Grønvik, A. K. "Ja, der har vi ikke noe valg, det er jo ikke noe alternativ." Hovedoppgave, NTNU, 2003.
- Gulbrandsen, P., T. V. Schroeder, J. Milerad og M. Nylenna. "Skjerm eller papir, morsmål eller engelsk – hva er best?" *Tidsskrift for den norske lægeforening* (2002): 1646–1648.
- Handlingsplan for norsk språk og IKT*. Oslo: Norsk språkråd, 2001.
- Hatlevik, I. og J. Norgård. *Myter og fakta om språk. Pensumlitteratur på grunnivå i høyere utdanning.*, NIFU rapport 5/2001. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning, 2001.
- Hoel, J., red. *Hvem tar ansvaret for fagterminologien*. Oslo: Språkrådet, 2005.
- Hyltenstam, K. *Engelskundervisning i Sverige. Vedlegg 2 til Mål i mun. Förslag till handlingsprogram för svenska språket*. Stockholm, 2002.
- Höglin, R. *Engelska språket som hot og tillgång i Norden*. København: Nordisk Ministerråd, 2002.
- ICD10 – Den internasjonale statistiske klassifikasjonen av sykdommer og beslektede helseproblemer. 10. revisjon. Norsk utgave 2005*. Oslo: KITH/Sosial- og helsedirektoratet, 2005.
- Jonassen, K. *Norsk terminologi. Kartlegging av nasjonale fagmiljøer, infrastruktur og holdninger*. Oslo: Standard Norge, 2004.
- Kalleberg, R. "Forskningsformidling, knippeinstitusjoner og norsk som fagspråk." I *Språk i kunnskapssamfunnet*, D. F. Simonsen (red.), 85–111. Oslo: Gyldendal Akademisk, 2004.

- Kalstad, E. ...og denne kanalen skal verte eit norsk alternativ. *En gjennomgang av Innst.O.nr 2 (1990–91) og odelstingsdebatten 22. oktober 1990*. Oslo: Institutt for medier og kommunikasjon, Universitetet i Oslo, 2002.
- Kjærnsli, M., S. Lie, R. V. Olsen, A. Roe og A. Turmo. *Rett spor eller ville veier? Norske elevers prestasjoner i matematikk, naturfag og lesing i PISA 20*. Oslo: Universitetsforlaget, 2004.
- Knutsen, H. T. "Musikk i en ny mediesituasjon." Hovedoppgave, Institutt for medier og kommunikasjon, Universitetet i Oslo, 2000.
- Kristiansen, T. og L. S. Vikør, red. *Nordiske språkholdningar. Ei meningsmåling, Moderne importord i språka i Norden*. Oslo: Novus, Under utgjeving.
- Kulturpolitikk fram mot 2014*. Stortingsmelding nr. 48. Oslo: Det kongelige kultur- og kyrkjedepartement, 2002–2003.
- Likeverdig utdanning i praksis! Strategi for betre læring og større deltakelse av språklige minoriteter i barnehage, skole og utdanning 2004 – 2009*. Oslo: Undervisnings- og forskningsdepartementet, 2004.
- Ljosland, R. "'Engelsk, selvfølgelig!'" I *Språk i kunnskapssamfunnet*, D. F. Simonsen (red.), 137–146. Oslo: Gyldendal Akademisk, 2004.
- Lomheim, S. "Går det bra med bokmål og nynorsk?" *Norsklæraren* nr. 4 (2001): 31–34.
- . "Kamp i all æve." I *Kampen for språket. Nynorsken mellom det lokale og det globale*, E. Bakke og H. Teigen (red.). Oslo: Det Norske Samlaget, 2001.
- . "Nådetid for norsk." *Dag og Tid* nr. 21. juni 2001 (2001): 25.
- Makt og demokrati*. NOU 2003: 19. Oslo: Arbeids- og administrasjonsdepartementet, 2003.
- Myking, J. "Terminologi i Noreg – historisk oversyn." I *Hvem tar ansvaret for fagterminologien?*, J. Hoel (red.), 2–15. Oslo: Norsk språkråd, 2005.
- Myking, J. og R. Sæbøe. "Språkplanlegging, identitet og marknad – Nordsjøen som språkleg-kulturelt laboratorium." I *KULT – i kulturforskningens tegn. En antologi*, H. W. Andersen, S. Lie og M. Melhus (red.). Oslo: Pax, 2000.
- Mæhlum, B. "'Om hundre år er allting glemt." Når pseudovitenskap får lov til å prege den språkpolitiske agendaen." *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* (2002): 177–199.
- . "Språk – bare et nøytralt verktøy?" I *Språk i kunnskapssamfunnet*, D. F. Simonsen (red.), 180–184. Oslo: Gyldendal Akademisk, 2004.
- Mål i mun. Förslag till handlingsprogram för svenska språket*. Statens offentlige utredningar 2002: 27. Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer, 2002.
- Palm, H. "Termgrupper – ett sätt att hantera engelska, svengelska och svenska i svenskt fackspråk." I *Med 'bil' i Norden i 100 år*, H. Sandøy (red.). Oslo: Novus, 2003.
- Pihl, J. *Etnisk mangfold i skolen : det sakkyndige blikket*. Oslo: Universitetsforlaget, 2005.
- Preisler, B. "Engelsk ovenfra og engelsk nedenfra." I *Språk i kunnskapssamfunnet*, D. F. Simonsen (red.), 27–34. Oslo: Gyldendal Akademisk, 2004.
- Pressehistoriske skrifter nr. 2*. 2004.
- Rogers, M. "Looking back to get ahead. A historical view of term formation and regulation." *Terminology Science & Research (TSR)* (2004).
- Roksvold, T. "Var avisspråket bedre før? En metodetriangulert studie av normendringer i norsk avisspråk på 1900-tallet." Doktoravhandling, Universitetet i Oslo, 2005.
- Raaheim, A. "Helsepsykologi." I *En innføringsbok i psykologi*, G. H. Nielsen og K. Raaheim (red.). Oslo: Cappelen Akademisk Forlag as, 1997.
- Samling og tilgjengeleggjering av norske språkteknologiressursar*. Oslo: Kultur- og kyrkjedepartementet, 2002.
- Sandøy, H. *Lånte fjører eller bunad? Om importord i norsk*. Oslo: Cappelen, 2000.
- . "Moderne importord. Ei undersøking av utalandisk påverknad på språka i Norden." <http://www.hf.uib.no/moderne/>, 2005.

- Schwach, V. "Norsk vitenskap – på språklig bortebane?" I *NIFU skriftserie 9/2004*. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning, 2004.
- Skard, S. *Målstrid og massekultur*. Oslo: Det Norske Samlaget, 1964.
- Sprog på spil. Et udspil til en dansk sprogpolitik*. København: Kulturministeriet, u.å.
- Strategidokument for norsk språkpolitikk*. Oslo: Norsk språkråd, 2004.
- Tandefelt, M. *Tänk om ... Svenska språknämndens förslag til handlingsprogram för svenskan i Finland*. Helsingfors: Forskningcentralen för de inhemska språken, 2003.
- Trageton, A. *Å skrive seg til lesing. IKT i småskolen*. Oslo: Universitetsforlaget, 2003.
- UNDP. *Human Development Report 2004. Kulturell frihet i en mångkulturell värld*. København: UNDPs nordiske kontor, 2005.
- Uri, H. *Hva er språk?* Oslo: Universitetsforlaget, 2004.
- Vilje til forskning*. Stortingsmelding nr. 20. Oslo: Det kongelige utdannings- og forskningsdepartement, 2004–2005.
- Østerud, Ø., F. Engelstad og P. Selle. *Makten og demokratiet*. Oslo: Gyldendal Akademisk, 2003.
- Åkesson, K. L. "Hur väl förstår vi varandra i Norden idag?" I *Språk i Norden 2005*, T. Breivik, V. Sandersen, E. Sommardahl, A. Piehl, A. P. Kristinsson og B. Lindgren (red.). Oslo: Novus, 2005.

Noter

---

¹ Grunnlagsdokumentet, "Strategidokument for norsk språkpolitikk", (Oslo: Norsk språkråd, 2004)., er tilgjengelig på <http://www.sprakrad.no/upload/strategidokument.pdf>

² De to siste avsnittene, som omhandler praktiske forhold, er utelatt her. Fullstendig mandat er gjengitt i Vedlegg 1.

³ Helge Sandøy, "Moderne importord. Ei undersøkning av utalandisk påverknad på språka i Norden" (<http://www.hf.uib.no/moderne/>: 2005).

⁴ "Kulturpolitikk fram mot 2014", i *Stortingsmelding nr. 48* (Oslo: Det kongelige kultur- og kyrkjedepartement, 2002-2003).

⁵ Se Thor Ola Engen & Lars Anders Kulbrandsstad, *Tospråklighet, minoritetsspråk og minoritetsundervisning* (Oslo: Universitetsforlaget, 2004), s. 35.

⁶ Sigmund Skard, *Målstrid og massekultur* (Oslo: Det Norske Samlaget, 1964).

⁷ David Crystal, *Language Death* (Cambridge: Cambridge University Press, 2000).

⁸ "Makt og demokrati", i *NOU 2003: 19* (Oslo: Arbeids- og administrasjonsdepartementet, 2003).

⁹ Etter Helge Sandøy, *Lånte fjører eller bunad? Om importord i norsk* (Oslo: Cappelen, 2000).

¹⁰ Den viktigaste skriftlege dokumentasjonen av debatten finst i Sylfest Lomheim, "Går det bra med bokmål og nynorsk?", *Norsklæraren*, no. 4 (2001), Sylfest Lomheim, "Kamp i all æve", i *Kampen for språket. Nynorsken mellom det lokale og det globale*, red. E. Bakke & H. Teigen (Oslo: Det Norske Samlaget, 2001), Sylfest Lomheim, "Nådetid for norsk", *Dag og Tid*, no. 21. juni 2001 (2001). og Brit Mæhlum, "'Om hundre år er allting glemt.' Når pseudovitenskap får lov til å prege den språkpolitiske agendaen", *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 20 (2002).

¹¹ Øyvind Østerud, Fredrik Engelstad, & Per Selle, *Makten og demokratiet* (Oslo: Gyldendal Akademisk, 2003).

¹² Heile undersøkinga er presentert i Tore Kristiansen & Lars S. Vikør, red., *Nordiske språkholdningar. Ei meiningsmåling, Moderne importord i språka i Norden* (Oslo: Novus, Under utgjeving).

¹³ Korkje her eller dei andre oversyna summerer prosentane til 100 prosent fordi manglande svar eller 'veit ikkje' ikkje er tekne med. Tala er avrunda.

¹⁴ "Kulturpolitikk fram mot 2014", s. 188.

¹⁵ Sjå <http://www2.skolenettet.no/nynmin/>

¹⁶ Sjå og: Joron Pihl, *Etnisk mangfold i skolen : det sakkyndige blikket* (Oslo: Universitetsforlaget, 2005).

¹⁷ Katarina Lundin Åkesson, "Hur väl förstår vi varandra i Norden idag?", i *Språk i Norden 2005*, red. Torbjørg Breivik, et al. (Oslo: Novus, 2005).

¹⁸ "Mål i mun. Förslag till handlingsprogram för svenska språket", i *Statens offentliga utredningar 2002: 27* (Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer, 2002), "Sprog på spil. Et udspil til en dansk sprogpolitik", (København: Kulturministeriet, u.å.), Marika Tandefelt, "Tänk om ... Svenska språknämndens förslag til handlingsprogram för svenskan i Finland", (Helsingfors: Forskningscentralen för de inhemska språken, 2003).

¹⁹ Meir om lovverk og språk finn ein på nettsidene til Språkrådet under Lov og rett:

<http://www.sprakrad.no/templates/Page.aspx?id=128>

-
- ²⁰ Disse tre verdiene er også lagt til grunn for den svenske, språkpolitiske utredningen fra 2002: "Mål i mun. Förslag till handlingsprogram för svenska språket."
- ²¹ Østerud, Engelstad, & Selle, *Makten og demokratiet*, s. 58-59.
- ²² Kilde: Journalist Olav Kobbeltveit, samtale 6. mai 2005.
- ²³ Kilde: Salgssjef Elizabeth Bakken, samtale 20. mai 2005.
- ²⁴ Definisjonen er hentet fra Arild Raaheim, "Helsepsykologi", i *En innføringsbok i psykologi*, red. Geir H. Nielsen & Kjell Raaheim (Oslo: Cappelen Akademisk Forlag as, 1997), s. 470-71. Synet på holdninger som sammensatt av tre komponenter går igjen i de kildene vi har konsultert.
- ²⁵ Åkesson, "Hur väl förstår vi varandra i Norden idag?."
- ²⁶ Synnøve Matre, *Samtalar mellom barn. Om utforskning, formidling og leik i dialogar*. (Oslo: Det Norske Samlaget, 2002).
- ²⁷ Rutt Trøite Lorentzen, "Datamaskin frå 1. trinn." I Synnøve Skjong (red.): *GLSM Grunnleggjande lese-, skrive- og matematikkopplæring* (Oslo: Det Norske Samlaget, 2005).
- ²⁸ Marit Kjærnsli et al., *Rett spor eller ville veier? Norske elevers prestasjoner i matematikk, naturfag og lesing i PISA 20* (Oslo: Universitetsforlaget, 2004).
- ²⁹ *St.meld. nr. 30 (2003 - 2004) Kultur for læring*, s. 42.
- ³⁰ Åkesson, "Hur väl förstår vi varandra i Norden idag?."
- ³¹ Bent Preisler, "Engelsk ovenfra og engelsk nedenfra", i *Språk i kunnskapssamfunnet*, red. Dag Finn Simonsen (Oslo: Gyldendal Akademisk, 2004).
- ³² Svein Lie et al., *Godt rustet for framtida? Norske 15-åringers kompetanse i lesing og realfag i et internasjonalt perspektiv. Acta Didactica* (Oslo: ILS, Universitetet i Oslo, 2001).
- ³³ "Gi rom for lesing! Strategi for stimulering av leselyst og leseferdighet 2003 - 2007", (Oslo: Undervisnings- og forskningsdepartementet, 2003).
- ³⁴ K.L. Berge et al., *Ungdommers skrivekompetanse. Norsksensuren som kvalitetsvurdering* (Oslo: Universitetsforlaget, 2005).
- ³⁵ Arne Trageton, *Å skrive seg til lesing. IKT i småskolen* (Oslo: Universitetsforlaget, 2003).
- ³⁶ *Aftenposten* 27.10.04
- ³⁷ www.aasentunet.no 26.06.05
- ³⁸ *Program for digital kompetanse 2004 - 2008*, (Oslo: Utdannings- og forskningsdepartementet, 2004)
- ³⁹ "Likeverdig utdanning i praksis! Strategi for bedre læring og større deltakelse av språklige minoriteter i barnehage, skole og utdanning 2004 - 2009" (Oslo: Undervisnings- og forskningsdepartementet, 2004).
- ⁴⁰ Engen & Kulbrandsstad, *Tospråklighet, minoritetsspråk og minoritetsundervisning*, s. 188.
- ⁴¹ Marika Tandefelt. *Tänk om ... Svenska språknämndens förslag till handlingsprogram för svenskan i Finland* (Helsingfors: Forskningscentralen för de inhemska språken, 2003).
- ⁴² "Likeverdig utdanning i praksis! Strategi for bedre læring og større deltakelse av språklige minoriteter i barnehage, skole og utdanning 2004 - 2009" (Utdannings- og forskningsdepartementet, s. 18).
- ⁴³ "Likeverdig utdanning i praksis! Strategi for bedre læring og større deltakelse av språklige minoriteter i barnehage, skole og utdanning 2004 - 2009" (Utdannings- og forskningsdepartementet, s. 18).

-
- ⁴⁴ "Likeverdig utdanning i praksis! Strategi for bedre læring og større deltakelse av språklige minoriteter i barnehage, skole og utdanning 2004 - 2009, s. 18.
- ⁴⁵ "Likeverdig utdanning i praksis! Strategi for bedre læring og større deltakelse av språklige minoriteter i barnehage, skole og utdanning 2004 - 2009."
- ⁴⁶ En god diskusjon av forholdet mellom språk, språkvalg og ulike typer formidling finnes i Ragnvald Kalleberg, "Forskningsformidling, knippeinstitusjoner og norsk som fagspråk", i *Språk i kunnskapssamfunnet*, red. Dag Finn Simonsen (Oslo: Gyldendal Akademisk, 2004).
- ⁴⁷ Sitatet er hentet fra dokumentet Indikatorer for formidling:
<http://www.uhr.no/utvalg/formidling/Formidlingsprosjektetindikatormodell.htm>, besøkt 30. juni 2005
- ⁴⁸ Vera Schwach, "Norsk vitenskap - på språklig bortebane?", i *NIFU skriftserie 9/2004* (Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning, 2004).
- ⁴⁹ Se for eksempel Tove Bull, "Dagens og gårdagens akademiske lingua franca", i *Språk i kunnskapssamfunnet*, red. Dag Finn Simonsen (Oslo: Gyldendal Akademisk, 2004). Ragnhild Ljosland, "'Engelsk, selvfølgelig!'" i *Språk i kunnskapssamfunnet*, red. Dag Finn Simonsen (Oslo: Gyldendal Akademisk, 2004). og Brit Mæhlum, "Språk - bare et nøytralt verktøy?", i *Språk i kunnskapssamfunnet*, red. Dag Finn Simonsen (Oslo: Gyldendal Akademisk, 2004).
- ⁵⁰ Kalleberg, "Forskningsformidling, knippeinstitusjoner og norsk som fagspråk", s. 98.
- ⁵¹ Synnøve Skjersli Brandt & Vera Schwach, "Norsk, engelsk og tospråklighet i høyere utdanning", i *NIFU STEP Arbeidsnotat 18/2005* (Oslo: NIFU STEP, 2005).
- ⁵² "Gjør din plikt - krev din rett. Kvalitetsreform av høyere utdanning", i *Stortingsmelding nr. 27* (Oslo: Det kongelige kirke-, utdannings- og forskningsdepartement, 2000-2001).
- ⁵³ "Vilje til forskning", i *Stortingsmelding nr. 20* (Oslo: Det kongelige utdannings- og forskningsdepartement, 2004-2005).
- ⁵⁴ Kalleberg, "Forskningsformidling, knippeinstitusjoner og norsk som fagspråk", s. 106.
- ⁵⁵ I. Hatlevik & J. Norgård, "Myter og fakta om språk. Pensumlitteratur på grunnivå i høyere utdanning.", i *NIFU rapport 5/2001* (Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning, 2001).
- ⁵⁶ En doktoravhandling skrevet av Glenn Ole Hellekjær ved Universitetet i Oslo, referert til i dagspressen i september 2005, ser ut til å bekrefte vår mistanke om at engelskkunnskapene blant studentene ikke er gode nok, jamfør http://www.hf.uio.no/forskning/aktuelt/disputas_hellekjaer.html (besøkt 16.09.2005).
- ⁵⁷ Kenneth Hyltenstam, *Engelskundervisning i Sverige. Vedlegg 2 til Mål i mun. Förslag till handlingsprogram för svenska språket*. (Stockholm: 2002).
- ⁵⁸ Kilde: Renée Höglin, *Engelska språket som hot og tillgång i Norden* (København: Nordisk Ministerråd, 2002), s. 32-33.
- ⁵⁹ <http://www.ibsen.uio.no/his/>
- ⁶⁰ *Pressehistoriske skrifter nr. 2*, (2004).
- ⁶¹ Thore Roksvold, "Var avisspråket bedre før? En metodetriangulert studie av normendringer i norsk avisspråk på 1900-tallet" (Doktoravhandling, Universitetet i Oslo, 2005).
- ⁶² UNDP, *Human Development Report 2004. Kulturell frihet i en mångkulturell värld* (København: UNDPs nordiske kontor, 2005).

-
- ⁶³ Konvensjonen om sikring av den immaterielle kulturarven ligger her: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=12025&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=-471.html. For utkastet til konvensjon om vern og fremme av kulturelt mangfold, se: http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=28182&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.
- ⁶⁴ Hans Fredrik Dahl & Henrik G. Bastiansen, *Over til Oslo. NRK som monopol 1945-1981* (Oslo: Cappelen, 1999).
- ⁶⁵ Ottar Grepstad, *Nynorsk faktabok 2005* (Ørsta: Nynorsk kultursentrum, 2005), kapittel 15.
- ⁶⁶ Helene Uri, *Hva er språk?* (Oslo: Universitetsforlaget, 2004).
- ⁶⁷ "Allmennkringkastingsrådets rapport for 2003" (Medietilsynet, 2004).
- ⁶⁸ Elin Kalstad, "...og denne kanalen skal verte eit norsk alternativ. En gjennomgang av Innst.O.nr 2 (1990-91) og odelstingsdebatten 22. oktober 1990", (Oslo: Institutt for medier og kommunikasjon, Universitetet i Oslo, 2002).
- ⁶⁹ Barbara Gentikow, "Oversettelse av film og fjernsyn: Dialog eller kulturelt hegemoni?", *Nordicom-Information nr. 2* (1993).
- ⁷⁰ Heidi Tovsrud Knutsen, "Musikk i en ny mediesituasjon" (Hovedoppgave, Institutt for medier og kommunikasjon, Universitetet i Oslo, 2000).
- ⁷¹ Grepstad, *Nynorsk faktabok 2005*, kapittel 18.
- ⁷² "Allmennkringkastingsrådets rapport for 2003."
- ⁷³ <http://www.filmfondet.no/iCM.aspx?PageId=11>, besøkt 9. juni 2005
- ⁷⁴ <http://www.filmfondet.no/icm.aspx?PageId=629>, besøkt 9. juni 2005
- ⁷⁵ <http://www.running-games.as/rga/>, besøkt 9. juni 2005
- ⁷⁶ Pål Gulbrandsen et al., "Skjerm eller papir, morsmål eller engelsk - hva er best?", *Tidsskrift for den norske lægeforening* 122 (2002).
- ⁷⁷ Se for eksempel Brandt & Schwach, "Norsk, engelsk og tospråklighet i høyere utdanning.", Anne Kringstad Grønvik, "Ja, der har vi ikke noe valg, det er jo ikke noe alternativ" (Hovedoppgave, NTNU, 2003).
- ⁷⁸ Se for eksempel Næringslivets hovedorganisasjons nettsider om samfunnsansvar: <http://www.nho.no/article4750.html> og nettstedet til CSR Europe: <http://www.csreurope.org/default.aspx>.
- ⁷⁹ "e-norge 2005" (Oslo: Nærings- og handelsdepartementet, 2002), s. 20.
- ⁸⁰ "eNorge 2009 - det digitale spranget" (Oslo: Moderniseringsdepartementet, 2005).
- ⁸¹ "Handlingsplan for norsk språk og IKT" (Oslo: Norsk språkråd, 2001).
- ⁸² Kilde: <https://webmail.uib.no/horde/imp/login.php?>, besøkt 10. juni 2005
- ⁸³ "Samling og tilgjengeleggjering av norske språkteknologiressursar" (Oslo: Kultur- og kyrkjedepartementet, 2002).
- ⁸⁴ "Kulturpolitikk fram mot 2014", s. 196.
- ⁸⁵ Jan Olav Fretland, *Positive og negative verknader av lovgjeving og anna offentleg regulering som verktøy i forholdet mellom dei to norske målformene bokmål og nynorsk* (2003 [besøkt]; Tilgjengelig på <http://www.eurfedling.org/conf/files/Fretland-Norsk.pdf>).
- ⁸⁶ Ei oppdatert innføring i statusen for terminologiarbeid i Noreg finn ein i Jan Hoel, red., *Hvem tar ansvaret for fagterminologien* (Oslo: Språkrådet, 2005).

-
- ⁸⁷ Om oljespråket, sjå t.d. oversyn og referansar i Johan Myking & Randi Sæbøe, "Språkplanlegging, identitet og marknad - Nordsjøen som språkleg-kulturelt laboratorium", i *KULT - i kulturforskningens tegn. En antologi*, red. Håkon W. Andersen, Sissel Lie, & Marit Melhus (Oslo: Pax, 2000).
- ⁸⁸ Sjå t.d. Grønvik, "Ja, der har vi ikke noe valg, det er jo ikke noe alternativ".
- ⁸⁹ Einar Flydal, *Oljespråk* (Oslo: Universitetsforlaget, 1982).
- ⁹⁰ "Sprog på spil. Et udspil til en dansk sprogpolitik", s. 31.
- ⁹¹ Eit oversyn over terminologiarbeid i Noreg og Norden finst i vedlegg 4. Eit fyldigare oversyn finst i Johan Myking, "Terminologi i Noreg - historisk oversyn", i *Hvem tar ansvaret for fagterminologien?*, red. Jan Hoel (Oslo: Norsk språkråd, 2005).
- ⁹² European Association for Terminology, sjå <http://www.eaft-aet.net/>
- ⁹³ Sjå <http://www.tnc.se>
- ⁹⁴ Frå Markvard Gjelsvik, "Det fælles nordiske sprog og rettsprog", i *Von og veg : norsk målføring : norsk eller latinsk stilgrunnlag : nokre ord til ettertanke for målfolk og bokmålsfolk*, red. Nikolaus Gjelsvik (Bergen: Norsk bokreidingslag, 1950), s. 229.
- ⁹⁵ Margaret Rogers, "Looking back to get ahead. A historical view of term formation and regulation", *Terminology Science & Research (TSR)* 15 (2004). Sjå òg <http://www.uwasa.fi/hut/svenska/iitf/tsr.html>.
- ⁹⁶ Helena Palm, "Termgrupper - ett sätt att hantera engelska, svengelska och svenska i svenskt fackspråk", i *Med 'bil' i Norden i 100 år*, red. Helge Sandøy (Oslo: Novus, 2003).
- ⁹⁷ "Strategidokument for norsk språkpolitikk.", <http://www.sprakrad.no/upload/strategidokument.pdf>.
- ⁹⁸ ICD10 - Den internasjonale statistiske klassifikasjonen av sykdommer og beslektede helseproblemer. 10. revisjon. Norsk utgave 2005, (Oslo: KITH/Sosial- og helsedirektoratet, 2005).
- ⁹⁹ Eit oversyn over desse miljøa finn ein i Knut Jonassen, *Norsk terminologi. Kartlegging av nasjonale fagmiljøer, infrastruktur og holdninger* (Oslo: Standard Norge, 2004).
- ¹⁰⁰ Kunnskapsbase for norsk økonomisk-administrativt fagdomene, sjå <http://www.nhh.no/fsk/sff/kbn/>
- ¹⁰¹ Engel, G. Ruth Feil og Lotte Weilgaard Christensen. NorNa – Data capture by means of a multilingual Nordic search engine. Holmboe, H. (red.) 2005. *Nordisk sprogteknologi. Årbog for Nordisk Sprogteknologisk Forskningsprogram 2000–2004*. København.
- ¹⁰² Sjå <http://www.tsk.fi/nordterm>
- ¹⁰³ Fyldigare informasjon finn ein under <http://www.tsk.fi/nordterm> med peikarar vidare.
- ¹⁰⁴ Sjå <http://www.tsk.fi/nordterm>
- ¹⁰⁵ Notatet bygger på ulike kilder, særlig informasjon på Internett. Sabine Rosenhart har bidratt til å finne stoff.
- ¹⁰⁶ <http://www.us-english.org/inc/>
- ¹⁰⁷ <http://www.eblul.org>
- ¹⁰⁸ <http://www.cwis.org/wcip.html>
- ¹⁰⁹ <http://www.riddu.com>
- ¹¹⁰ <http://www.unhchr.ch/indigenous/main.html>
- ¹¹¹ <http://odin.dep.no/kkd/norsk/kultur/internasjonalt/043031-990071/dok-bn.html>
- ¹¹² <http://www.usefoundation.org/foundation/default.asp>
- ¹¹³ <http://www.nlconference.org/>

---

¹¹⁴ <http://www.eurfedling.org/dan/tgen.htm>

¹¹⁵ http://taalunieversum.org/taalunie/advies_inzake_taalbeleid_in_europees_perspectief/index.php

¹¹⁶ http://www.southafrica.info/ess_info/sa_glance/constitution/pansalb.htm